

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВІКТИМОЛОГІЇ

*Матеріали Всеукраїнської конференції
для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів,
присвяченої 50-річчю з дня заснування кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права*

м. Харків, 12 листопада 2015 року

Харків
2015

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВІКТИМОЛОГІЇ

*Матеріали Всеукраїнської конференції
для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів,
присвяченої 50-річчю з дня заснування кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права*

м. Харків, 12 листопада 2015 року

Харків
2015

Теорія і практика віктимології (матеріали Всеукраїнської конференції для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів, присвяченої 50-річчю з дня заснування кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, м. Харків, 12 листопада 2015 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – 266 с.

Р е д а к ц і й н а   к о л е г і я: д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін,
канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич,
канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

А. П. Гетьман
д-р юрид. наук, проф., акад. Національної
академії правових наук України,
проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Шановні учасники наукової конференції!

Стало вже доброю традицією щорічно проводити наукові студентські конференції з кримінології і кримінально-виконавчого права. Це – Всеукраїнська конференція, учасниками якої є не тільки студенти різних факультетів та курсів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, а й студенти інших вищих навчальних закладів країни, зокрема, Харківського національного університету внутрішніх справ, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії Державної прикордонної служби України, юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби.

Кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого вже декілька років поспіль організовує і проводить студентські наукові конференції з кримінології. Цей захід є дуже важливим для розвитку сучасної кримінології та віктимології, адже злочинність – це складне соціальне явище, пов'язане з низкою детермінант, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Для дієвого запобігання злочинності потрібні не тільки кримінально-правові, а насамперед випереджувальні кримінологічні та віктимологічні запобіжні заходи.

Здобутки сучасної кримінології та віктимології слугують удосконаленню такої діяльності, розробленню новітніх заходів та методів впливу на соціальний організм. Саме цьому присвячуються наукові заходи, рекомендації яких мають важливе практичне значення. Одним із таких наукових заходів є Всеукраїнська студентська наукова конференція «Теорія і практика віктимології».

Кримінологічне й віктимологічне бачення запобігання та протидії злочинності – актуальна в Україні й у всьому світі тема. Розуміння цього виявляється в запропонованих молодими дослідниками доповідях, за якими можна визначити найбільш важливі й злободенні кримінологічні проблеми віктимології в Україні.

Певний внесок у теоретичну скарбницю запобігання та протидії злочинності робите і ви, шановні учасники конференції. Бажаю вам успіхів у роботі, натхнення, нових наукових досягнень!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

О. І. Селіванова,

аспірантка Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНОЇ ВІКТИМНОСТІ

Корупція – багаторівневе, складне негативне соціально-правове явище сучасного суспільства, яке завжди привертало увагу громадян через шкідливі економічні й політичні наслідки, особливо такі, як криміналізація влади і сфери соціального управління. Однак у зв'язку з процесами глобалізації та поширенням корупції за межі окремих країн зростає її суспільна небезпека. Тож цьому деструктивному явищу приділяється особлива увага як спеціалістів, так і суспільства. За оцінками фахівців, тільки на хабарах у сучасному світі щорічно витрачається понад трильйон доларів США. Корупційна залежність органів державної влади і всієї системи соціального управління може призвести до незворотних наслідків. Розуміючи це, необхідне прийняття заходів для захисту населення від корупційної злочинності [2, с. 43-46].

Сучасна дійсність вимагає не тільки розуміння загальних закономірностей корупційної діяльності і заходів протидії їй, але і практичного застосування наукових знань на практиці: надання жертвам цієї діяльності різного роду допомоги, зокрема психологічної, відновлення порушених їх законних прав та інтересів. Сьогодні важливі і вкрай необхідні дослідження віктимологічних аспектів корупційної поведінки. Це зумовлено низкою обставин. По-перше, постійно зростають як кількісні показники корупційної поведінки, так і її жертв. Збільшуються масштаби заподіяної шкоди, для якої стають характерними великі фінансові витрати. По-друге, ті заходи протидії корупції, що розробляються сучасними вітчизняними та зарубіжними фахівцями, не повною мірою задовольняють потреби жертв корупційної

поведінки в наданні їм заходів віктимологічної реабілітації та віктимологічного захисту, що, безсумнівно, робить необхідним активну наукову розробку віктимологічних аспектів протидії корупції [2, с. 43-46].

На сучасному етапі підвищується інтерес до наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення системи протидії корупційним проявам. Багато вчених і практиків вивчають різні аспекти даної проблеми. Так, кримінальний характер корупції та правові методи протидії їй розглядаються в роботах В. Н. Бодякова, Г. І. Богуша, Л. Д. Гаухмана, А. П. Герасимова, М. І. Гришанкова та ін. Проблемам психологічної складової корупційної поведінки присвячені окремі роботи Ю. М. Антоняна, С. В. Горностаєва, А. Л. Журавльова, В. Г. Зазикіна та ін. Але при цьому питання психологічних умов і механізмів формування корупційної віктимності залишається відкритим у зв'язку з методологічною нерозробленістю [4, с. 242-244].

Слід наголосити, що віктимологія корупції є відносно новим напрямом віктимології, спрямованим на вивчення жертв корупційних злочинів, вироблення заходів віктимологічного запобігання корупційній злочинності та надання своєчасної віктимологічної допомоги жертвам [1, с. 98-99].

Віктимність корупційна являє собою схильність або здатність особи, зумовлену певними властивостями (якостями, перевагами або недоліками), стати безпосередньою чи опосередкованою жертвою

корупційного діяння (правопорушення чи злочину) [3].

Віктимологічний механізм корупції полягає в заохоченні певною особою використання уповноваженими особами свого службового статусу і посадових повноважень для незаконного отримання матеріальних благ і переваг. При вчиненні корупційного злочину можна говорити про так звану двосторонню угоду, під час якої коруптер виступає в ролі покупця, а корупціонер – в ролі продавця [1, с. 98-99].

На підставі аналізу віктимологічних досліджень визначено, що в особистісній структурі потерпілого як типу особистості є елементи різнорівневого порядку, які активізуються під впливом факторів ситуації ризику і є психологічними передумовами перетворення цієї особистості в жертву. Під суб'єктивною схильністю стати жертвою корупційного злочину необхідно розуміти, насамперед, психологічні (індивідуально-психологічні та соціально-психологічні) «дефекти» особистості, що призводять до її віктимогенної деформації. На сучасному етапі розвитку науки дане питання залишається відкритим і вимагає особливого вивчення, оскільки можна припустити, що психологічні аспекти жертв корупційних злочинів істотно відрізняються від жертв будь-яких інших видів злочинів.

Віктимологічний захист жертв корупції передбачає реалізацію заходів,

спрямованих на зниження корупційної віктимізації і застосовування їх самими особами, а також різного роду психологічними службами з метою виключити віктимологічну уразливість окремих соціальних груп, яким притаманна підвищена віктимність. Очевидно, що найвищою, порівняно з іншими видами злочинності, є латентність корупції. І це можна пояснити з віктимологічних позицій: жертва не заінтересована у викритті корупційного злочину, адже всі сторони отримують вигоду, а самі злочини скоюються потай [1, с. 98-99].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що корупція охоплює багато сфер влади і управління, вона руйнує моральні підвалини громадянського суспільства. У цьому і полягає віктимогенність корупції, оскільки масштаби її величезні [1, с. 98-99].

Для віктимологічного напрямку щодо запобігання корупційній поведінці найбільш важливими теоретичними і прикладними завданнями на найближчу перспективу є, насамперед, вироблення адекватних і одночасно достатніх загальносоціальних і спеціальних психологічних заходів і механізмів, спрямованих на мінімізацію шкідливих соціальних наслідків корупційної поведінки [2, с. 43-46].

Список літератури

1. Вишневецкий К. В. Виктимологический механизм коррупции / К. В. Вишневецкий // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 14. – С. 98–99.
2. Кабанов П. А. Виктимология коррупции как частная виктимологическая теория: понятие, предмет и некоторые задачи, связанные с оказанием помощи жертвам коррупции / П. А. Кабанов, М. М. Садеев // Следователь. Федеральное издание. – 2008. – № 5. – С. 43–46.
3. Коррупция и антикоррупционная политика: терминологический словарь / И. И. Бикеев, П. А. Кабанов, Г. И. Райков, Г. И. Чирков. – Москва: МедиаПресс, 2010. – С. 9.
4. Хаванова И. С. Высокий уровень психологической устойчивости личности как значимый фактор противодействия коррупции / И. С. Хаванова. // Молодой ученый. – 2014. – № 15. – С. 242–244.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. В. Ламаш

О. М. Рябокінь,
студентка 7 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ЖЕРТВ «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ»

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; кожен має право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 24 і ст. 35 Конституції України).

Злочини ненависті є відносно новою проблемою для вітчизняного наукового дослідження порівняно з аналогічними дослідженнями у західноєвропейських країнах та США.

Прийнято вважати, що першим, хто ввів у науковий обіг термін «злочин ненависті», був американський конгресмен, суддя Джон Коньєрс, і зробив він це на слуханнях Конгресу у 1985 р. Як наслідок, прийнятий Конгресом США у 1990 р. «Hate Crime Statistics Act» визначив «злочин ненависті» як будь-яке насильство, що спрямовано на представників груп, об'єднаних певною ідентичністю.

У широкому значенні «злочини ненависті» (англ. hate crime) – це злочини, в яких жертва, об'єкт чи мета злочину були обрані за ознакою їх реальної чи уявної належності до певної групи, зв'язку з нею (група може бути заснована на будь-яких соціально-релевантних ознаках чи характеристиках, що властиві її членам: раса, національність, релігія, мова, сексуальна орієнтація, фізична чи розумова неповноцінність, стать, інші відмінності). У свою чергу, злочини цієї групи виявляються у найрізноманітнішому спектрі дій: від вербальних закликів, спрямованих на розпалювання ворожнечі та ненависті, приниження честі та гідності, до насильницьких дій, включаючи

пошкодження майна та вбивство.

Завдяки тривалій діяльності фахівців увесь обсяг злочинів ненависті можна умовно поділити на дві групи. Першу складають міжнародні злочини, вчинені на ґрунті ненависті: геноцид, апартеїд, расова дискримінація, рабство. Правова характеристика та зобов'язання держав з протидії цим злочинам закріплені у нормах міжнародного права, що містяться в Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ін. До другої групи відносять будь-які злочини за національним кримінальним правом, суб'єктивна сторона яких характеризується наявністю мотиву ненависті та спеціального наміру заподіяння шкоди саме носію однієї із зазначених ознак (раса, релігія, національність, мова і т. д.).

У різних країнах жертвами злочинів ненависті стають різні групи – залежно від історичних, політичних та конфесійних особливостей, рівня толерантності та відкритості у ставленні до національних меншин. В Україні жертвами злочинів ненависті стають передовсім роми, кримські татари, євреї, вихідці з країн Африки, Азії, Кавказу, гей-меншини. Експерт Конгресу національних громад України В'ячеслав Лихачов поділяє жертви на групи традиційних меншин, тобто етнічних та релігійних меншин, які вже століттями живуть в Україні (євреї, кримські татари, роми) і групи «нових меншин», до яких зараховує іноземних студентів, бізнесменів, туристів, дипломатів та біженців з Азії, Африки, Кавказу, Близького та Середнього Сходу.

Становище «нових меншин», на думку В. Лихачова, складніше, ніж традиційних, які живуть в Україні декілька століть. Вихідці з Африки, Азії та Кавказу значно частіше стають жертвами злочинів на ґрунті ненависті. Якщо говорити про релігійні меншини, то це, наприклад, євреї, яких легко впізнати за характерними ознаками – одягом, зачіскою і т. д. У випадку з мусульманами приводом для агресії може стати хіджаб. Крім цього, останнім часом в Україні поширюється такий привід для ненависті, як належність особи до місцевості Криму і Донбасу.

У різних життєвих ситуаціях поведінка жертв може провокувати злочини ненависті, бути каталізатором їх вчинення, наприклад, зневажливе ставлення до цінностей суспільства держави, в якій вони перебувають, прояви зухвалої поведінки та ін. Але є випадки, де саме існування особи може бути причиною ненависті та вчинення щодо неї в подальшому злочинів.

Загальною тенденцією, яка виявляється і узагальнюється на підставі даних численних моніторингів, є високий рівень латентності цих злочинів. Таким

чином, основною проблемою протидії злочинам ненависті в Україні є складності порушення кримінального провадження за відповідною статтею Кримінального кодексу України

На нашу думку, для вирішення цієї проблеми необхідно змінити політику та практику повідомлень про злочини ненависті правоохоронних органів. Вкрай важливо, щоб під час реєстрації таких злочинів правоохоронці розуміли, чим вони відрізняються від інших видів злочинів. Безумовно, слід удосконалити систему повідомлень про злочини (наприклад, шляхом активізації інституту перенаправлення жертв, ліній довіри).

Вбачається доцільним створення державного органу, який у майбутньому буде відповідати за координацію роботи влади по боротьбі з расизмом та расовою дискримінацією, при цьому забезпечити його співробітниками з достатнім досвідом такої діяльності та належними фінансовими ресурсами.

Список літератури

1. Злочини на ґрунті ненависті: новий кримінальний феномен світового суспільства: наук.-практ. вид. / за заг. ред. Дж. Перлін; наук. ред.: О. А. Мартиненко, Ю. Л. Белоусов. – Львів: Астролябія, 2011. – 524 с.
2. Злочини на ґрунті ненависті // [Електронний ресурс] / Штефані Шіффер, Тетяна Кацберт, Сабіне Россманн // Режим доступу: http://european-exchange.org/fileadmin/user_upload/Hate_Crime_EVZ/Studie_Hate_Crime_UA_oT.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Л. А. Погосян,
курсант 4 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВУЛИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Термін «вулична злочинність» був уведений в обіг американськими кримінологами для визначення злочинів, що вчинюються поза помешканнями: грабежів, хуліганства, розбійних нападів, угонів автотранспорту тощо. Досить низький її

рівень на території України у порівнянні із зарубіжними країнами довгий час був предметом гордості вітчизняних правоохоронців. Проте статистика свідчить про систематичне зростання вуличної злочинності у нашій державі.

Так, у 2012 р. було зареєстровано 83909 злочинів, учинених у громадських місцях, що становить 18,9 % від загального числа зареєстрованих злочинів. Злочинність як соціально детерміноване явище залежить від характеру, умов соціального життя, що складаються в регіонах, і чутливо реагує на їх зміни та відмінності в цих умовах [1, с. 114; 2].

Успішне запобігання вуличній злочинності потребує глибокого аналізу всіх її складових, сучасних тенденцій, процесів і причин. Проблемі вдосконалення методів профілактичного впливу на вуличні злочини присвячені роботи таких відомих вчених, як О. М. Гришин, Ю. М. Антонян, С. В. Бородін, К. К. Горяінов, В. М. Кудрявцев, В. П. Малкова, О. Б. Сахаров, М. Д. Шаргородський. Разом із тим не менш важливо знати специфіку осіб, потерпілих від злочинів цієї категорії, оскільки це дозволяє ефективно здійснювати запобіжний вплив на вуличну злочинність заходами загальної та індивідуальної профілактики.

Останнім часом у зв'язку з економічною кризою, яка охопила майже весь цивілізований світ, збільшенням безробіття, зменшенням розміру заробітної плати суспільство все більше утверджується в думці, що саме ці негативні явища є основною причиною вчинення злочинів у сфері вуличного простору. Але не потрібно забувати, що вуличні злочини часто виникають у результаті провокуючої поведінки потерпілих, яка є характерною для детермінації вуличних злочинів. Перебування в зонах підвищеного ризику або на вулиці без супроводу в пізній час, нетверезий стан, вуличне знайомство, розпивання спиртних напоїв з малознайомими людьми, перебування неповнолітніх осіб з дорогими речами (мобільні телефони, планшети, ноутбуки) в громадських місцях без супроводу дорослих – ось що найчастіше провокує напад з метою пограбування. Для створення більш цілісної картини необхідно належним чином дослідити жертву вуличного злочину.

Правовий захист потерпілих в Україні, у тому числі від вуличних злочинів, до цього часу не можна вважати задовільним. Щодо

кримінологічного аспекту, то у межах віктимології (вчення про жертву злочину) вивчаються всі потерпілі – жертви злочинних посягань: живі й загиблі, засуджені й недієздатні, окремо й у сукупності. Сама ж кримінально-правова оцінка поведінки потерпілого та її вплив на кримінальну відповідальність залежить, по-перше, від ролі цієї поведінки у вчиненні злочину; по-друге – від його соціальної, моральної та правової характеристики [3, с. 215]. Віктимна поведінка може бути необережною, ризикованою, провокаційною, об'єктивно небезпечною для самого потерпілого. Така поведінка може сприяти створенню криміногенної ситуації, а в деяких випадках і вчиненню злочину [4, с. 12].

Аналіз віктимної поведінки потерпілих дозволяє краще розібратися в тому, чому вчиняються злочини на вулицях, які особи є жертвами цих злочинів, який характер відносин «злочинець – жертва». Незважаючи на різноманітність специфічних властивостей жертв вуличних злочинних посягань, їх можна систематизувати, виокремивши найтипівіші. Саме останні викликають найбільший інтерес. Ступінь віктимізації залежить від статі, віку, освіти, професійної зайнятості особи, її морально-психологічних особливостей і характеру злочинів, що вчиняються при цьому. Зокрема, більш віктимними є чоловіки, а не жінки. Причому особи чоловічої статі частіше стають потерпілими внаслідок хуліганства і злочинів проти особи, а потерпілими від шахрайства та інших корисливих злочинів – жінки. Особливу віктимну групу становлять неповнолітні. У цьому віці люди відрізняються емоційною нестійкістю, відсутністю життєвого досвіду, що ускладнює їм вибір належного варіанта поведінки у складних і неординарних життєвих ситуаціях [5, с. 95].

Підвищена віктимність характерна і для осіб похилого віку, що обумовлюється віковими, фізичними і психічними змінами (фізична слабкість і

немічність, хворобливі явища, пов'язані з віком, погіршення пам'яті і т. ін.). Значною віктимністю відрізняються особи певних професій, пов'язаних із ризиком посягання на них (наприклад, інкасатори, водії таксі, касири торговельних підприємств, особи, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, суб'єкти індивідуальної трудової діяльності тощо) [6, с. 50]. Крім того, високий рівень віктимності виявляють люди авантюрних нахилів – п'яниці, наркомани, проститутовані або інші подібні особи. У 86 % випадків злочинного посягання на вулиці потерпілою є одна особа, що, скоріше за все, пов'язане з побоюваннями злочинців отримати відсіч і прагненням «діяти напевно».

Тим не менш, ситуацій, пов'язаних з вуличними пограбуваннями та розбійними нападами, жінки завдяки власній обачності і віктимологічно правильній поведінці уникають частіше, аніж чоловіки. Так, за останні п'ять років жертвами грабежів і розбійних нападів у громадських місцях жінки ставали в середньому в 35% випадків. Зауважимо, однак, що вказані цифри стосуються лише офіційно зареєстрованих випадків. Фактично частка потерпілих від вуличних злочинів становить набагато

більший відсоток, ніж це відображено в офіційній статистиці. Так, далеко не всі потерпілі звертаються за допомогою до правоохоронних органів, що впливає на рівень латентності вуличної злочинності [7, с. 70].

Вивчення кримінальних проваджень дозволило нам класифікувати потерпілих внаслідок вчинення вуличних злочинів залежно від типу їх поведінки на такі групи: 1) потерпілі з вочевидь антисоціальним, аморальним або злочинним характером поведінки (алкогольно-агресивний тип потерпілих); 2) особи занадто довірливі, з підвищеною сугестивністю (некритичний тип); 3) особи, чия поведінка не суперечить встановленим у суспільстві правовим і моральним нормам.

Як відомо, впливаючи на фактори віктимності особи, можна її знизити і тим самим вплинути на злочинність. Саме тому віктимологічний напрям впливу на злочинність вважається гуманним та перспективним, оскільки не потребує суттєвих матеріальних витрат та ґрунтується на прагненні людей до самозахисту.

Список літератури

1. Мінченко С. Методологічні аспекти аналізу злочинності в регіоні / С. Мінченко // Право України. – 2001. – №4. – С. 114–118.
2. Стан та структура злочинності в Україні (станом на 20 листоп. 2012 р.) // [Електронний ресурс] / МВС України. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>
3. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – Київ: Юрид. думка, 2004. – 656 с.
4. Джужа О. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти) : навч. посіб. / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – Київ: УАВС, 1994. – 51 с.
5. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб.: [2-ге вид., допов. і перероб.] / В. В. Бедь. – Київ: МАУП, 2004. – 436 с.
6. Кримінологія : підручник: [2-ге вид., перероб. і допов.] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків: Право, 2009. – 288 с.
7. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.
8. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня / Р. С. Белкин. – Москва: НОРМА-М. – 2001. – 990 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. І. Фіалка

І. В. Бульба,
курсант групи ФПС-12-1 4 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів слідства Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЖЕРТВАМИ ЯКИХ Є ЖІНКИ

Сучасні новітні технології дозволяють людям швидко обмінюватися інформацією за допомогою світової мережі Інтернет, спілкуватися через засоби мобільного зв'язку та користуватися за їх допомогою різноманітними послугами. Однак, незважаючи на численні переваги та перспективність таких ноу-хау, саме в них криється багато загроз. Мова йде про те, що з'являється додаткова можливість через них поширювати на необмежене коло осіб недостовірну, а часом і таку, що зовсім не відповідає дійсності, інформацію, створювати умови для досить легкого переконання у її правдивості, зменшувати в такий спосіб пильність категорії осіб, які найлегше піддаються впливу. Стосовно останніх додамо, що, крім загальновідомої думки, існує науково обґрунтоване підтвердження гіпотези, що найбільш уразливим об'єктом для злочинців є жінки.

Вивченням проблематики жінок-жертв займалися такі вчені, як-от: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, А. Б. Блага, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнєцова, О. М. Литвинов, В. С. Мінська, Д. В. Рівман, В. О. Туляков, Л. В. Франко, О. Ю. Юрченко та ін. Однак сучасний стан віктимності жіночої статі потребує додаткових досліджень, що й зумовлює вибір даної теми. Головна наша мета полягає в описі певної категорії пропозицій у мережі Інтернет, якими частіше цікавляться жінки, через що і стають потерпілими, та розроблення основних напрямів віктимологічної профілактики.

Передусім слід зауважити, що незначну суспільну небезпечність, але переважну чисельність та високий рівень

латентності мають різного характеру пропозиції в мережі Інтернет. Відповідні послуги пропонуються за досить прийнятними цінами, однак вартість послуги насправді по факту є значно вищою. Проте головне полягає в тому, що відповідні послуги є різновидом ігрового сервісу, без наявності будь-якої цінної інформації. Серед пропонованих послуг: визначення місця перебування абонента за номером мобільного телефона, ознайомлення з текстом відправлених SMS конкретного абонента, деталізація дзвінків з його телефона, злом ICQ, продаж «корисної інформації», різного роду методик та інші послуги.

Зупинимось трохи детальніше на визначенні місця перебування абонента за номером мобільного телефона, що є однією з найпоширеніших афер. Насамперед особі потрібно знати, що такі відомості можуть отримувати лише працівники окремих служб правоохоронних органів, за умов дотримання відповідних процедур та правил. Розраховується на те, що особа в таких питаннях не обізнана. Коли користувач мережі Інтернет отримує завчасно розроблений варіант зображення карти з певними координатами абонента, він навіть не підозрює, що його вводять в оману.

Інша ситуація – ознайомлення з текстом відправлених повідомлень конкретного абонента чи деталізація дзвінків з його телефона. Така інформація надається тільки за спеціальним запитом правоохоронних органів та рішенням суду з чітко визначеними підставами перевірки.

Отже, так просто пересічний громадянин не може отримати відомості про особисте життя конкретної особи, оскільки такі дії можна кваліфікувати як посягання на таємницю приватного життя.

Наприклад, Д. В. Рівман відносить певні сумнівні послуги до загальнокримінального шахрайства. Вчений вважає, що існуюча аксіома віктимізації полягає в тому, що питома вага корисливої і провокуючої поведінки прямо пропорційна рівню освіти, а питома вага некритичної надмірної поведінки зворотно пропорційна освітньому рівню потерпілого. Фактично, конкретна залежність відображає ступінь і характер активності потерпілих; особа, проявляючи певну ініціативу (у пошуку можливості задовольнити власну цікавість) і розуміючи при цьому сумнівність вибору способу, все ж таки вдається до таких дій [1, с. 274]. У подібних ситуаціях видається корисним проведення роз'яснювальної роботи, зокрема правоохоронцями і працівниками сфери надання інтернет-послуг, інформування про види таких послуг тощо.

Саме жінки при надмірній довірливості, некритичності, необізнаності у сфері пропонованих послуг становлять основну частку потерпілих від даного виду шахрайства. Враховується й сімейний стан потерпілих, оскільки ці послуги пов'язані з отриманням особистої інформації: перевірка на наявність сімейної зради, отримання різного роду методик впливу на певну особу, контроль «своєї другої половинки».

Користувачі відповідних послуг, навіть будучи ошуканими, не звертаються до правоохоронних органів через певні причини, серед яких, зокрема: завдання незначної матеріальної шкоди, сприйняття неотримання відповіді як технічну несправність, небажання розголошувати про прояв інтересу до певних послуг, відчуття власної провини, усвідомлення власної надмірної довірливості, переконання у неможливості повернення витрат, розуміння незаконності отримання відповідної інформації. Найчастіше наведені обставини стають умовами (оскільки саме на це розраховують шахраї) виникнення й

існування пропозиції щодо надання відповідних послуг й одночасно сприяють латентності злочинів такого виду. Отже, пропонуємо активізувати виховну роботу і правову пропаганду серед населення.

З урахуванням позицій, що стосуються прояву віктимності жінок, слід зазначити, що ефективним напрямом віктимологічної профілактики є саме виховний, що передбачає реалізацію виховної роботи і правової пропаганди серед населення. У цілому це має бути невід'ємним елементом сімейного та шкільного виховання задля розвитку в особи передбачливості, обережності, спостережливості в небезпечних криміногенних ситуаціях та можливості правильно зорієнтуватися в них, щоб уникнути негативних наслідків. Ефективність віктимологічної профілактики залежить передусім від того, чи заінтересована особа в тому, щоб не проявляти віктимної поведінки і не стати потерпілою від злочинів [2, с. 837].

Інформованість населення через засоби масової інформації про факти вчинення злочинів, про типові дії злочинців, способи реагування в тій чи іншій криміногенній ситуації є також одним із кроків для здійснення віктимологічної профілактики.

Основними цілями кримінологічної поінформованості є: спонукання населення до активного позитивного поведіння, спрямованого на забезпечення ефективності профілактичних заходів; усунення віктимної поведінки; виявлення латентних злочинів, осіб, які їх вчиняють, а також латентних потерпілих [3, с.87].

Отже, щоб запобігти вчиненню шахрайських дій через світову мережу Інтернет та врятувати довірливих жінок від можливості стати жертвами таких злочинів, необхідно провести цілий комплекс як індивідуальних, так і загальносоціальних профілактичних заходів.

Список літератури

1. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 304 с.
2. Сингаївська І. В. Сучасні прояви віктимності жінок: окремі питання віктимологічної профілактики / І. В. Сингаївська // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 834–838.
3. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ольга Юріївна Юрченко. – Харків, 2004. – 188 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, проф. А. В. Байлов

А. О. Силкіна,

студентка 4 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Місця позбавлення волі створюють фізичні та духовні обмеження в умовах утримання людей, що породжує деформацію стосунків між ними. Висока концентрація суспільно небезпечного контингенту в одному місці створює особливий вид злочинності у сфері виправних відносин. В Україні Департамент з питань виконання покарань у середньому реєструє до 500 злочинів такого типу. Більшість злочинів у місцях позбавлення волі є насильницькими, які становлять значну суспільну небезпечність.

Останні дані свідчать про те, що серед всього населення планети з 700 осіб одна знаходиться в пенітенціарній установі. Загальновідомо, що рівень злочинності поза межами і в межах місць позбавлення волі різний. Метою ув'язнення є реабілітація злочинця, але дуже часто правоохоронні органи забувають про важливість зменшення рецидиву у місцях позбавлення волі [1, с. 2].

Експерт Андре Кун відмітив, що збільшення страху перед злочинністю, втрата довіри до правосуддя, розчарування в мірі покарання сприяє тому, що законодавство і вироки стають ще більш жорсткішими і приймаються частіше. Але не завжди мета виправдовує засіб. Така тенденція породжує основні проблеми пенітенціарних установ: збільшення кількості в'язнів, обмежений житловий

простір, неналежні умови гігієни, мінімальний час перебування на свіжому повітрі, послаблений контроль з боку працівників пенітенціарних установ. Доведено, що в'язниці – це «університети злочинності», і позбавлення волі – це «дорогий спосіб зробити поганих людей ще гірше» [2, с. 73].

Існують певні історичні закономірності становлення жертви від такого типу злочинності. Злочинний світ створив свою субкультуру, особливості якої майже невідомі пересічному громадянину. Злочинному середовищу притаманні свої закони, традиції і правила. Існує шість категорій злочинців, п'ять з яких складають професійне ядро («вори в законі», «авторитети», «дільці», «катали», «шестірки») і непрофесійна категорія злочинців – це найчастіше потенційні жертви злочинів у місцях позбавлення волі («ображені» і «опущені»). У в'язницях існують лідери, котрі мають свою обслугу – осіб, які виконують за професійного злочинця «чорну» роботу: окремі доручення – «шестірки»; ті, хто бере його вину на себе, – «громовідводи»; хто виконує каральні функції – «бики», «солдати».

Жертвами злочинності у місцях

позбавлення волі стають особи, схильні до пасивного гомосексуалізму, засуджені за розбещення малолітніх дітей, насильство неповнолітніх [3, с. 89]. Злочинці також карають тих, хто не погоджується з їхнім способом життя або не поважає «авторитетів». З числа опитаних описаний вище спосіб життя злочинців підтвердили 83,1% оперативних працівників органів внутрішніх справ і більшість працівників в'язниць [3, с. 120].

Субкультура злочинців має свої особливості, характерні для різних категорій злочинців. Наприклад, В. розповідає про своє знайомство із засудженим рецидивістом: «У нього п'ята ходка, і він добре знає звичаї. Ти, каже, потрапив до злочинного світу, тобто у вовчу зграю, тож вий як вовк. І пам'ятай: не опускай вуха, бо відкусять ...» [3, с. 118]. Умови у в'язницях, дійсно, пробуджують в людині тварину та породжують стадні інстинкти.

В'язні, котрі завжди принижуються, без допомоги адміністрації не зможуть покращити своє становище. Приблизно 33% осіб, що знаходяться в місцях позбавлення

волі, бояться агресії щодо себе. Високий рівень психологічної напруги у виправних колоніях, ізоляторах, в'язницях – це підґрунтя для конфліктів та огрублості характеру. Цілодобово перебуваючи серед інших осіб засуджений стає мов «оголений». Він не має можливості усамітнитись, подумати про себе, про вчинене, про своє подальше життя [4, с. 273–275].

Незважаючи на те, що у світі бурхливо розвивається пенітенціарна кримінологія, в Україні існують лише формальні напрацювання основ кримінопенології (науки про злочини, що вчиняються в процесі відбування покарання). Віктимологічне запобігання злочинам у місцях позбавлення волі знаходиться на низькому рівні, можливо, й через те, що й досі не впроваджено комплексу заходів щодо забезпечення особистої безпеки засуджених з підвищеним рівнем віктимності.

Список літератури

1. Global Journal of HUMAN SOCIAL SCIENCE (November 2011. Double Blind Peer Reviewed International Research Journal Publisher: Global Journals Inc. (USA)
2. Global Incarceration and Prison Trends [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_Art3.pdf
3. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность / А. И. Гуров – Москва: Юрид. лит., 1990. – 304 с.
4. Криминалогия: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – Москва: Юристъ, 1997. – 512 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

К. В. Дмитренко,
студентка 2 групи 5 курсу
міжнародно-правового факультету
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЯК НЕ СТАТИ ЖЕРТВОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ШАХРАЇВ

У ХХІ ст. людство вступило в еру інформаційних технологій. Інтернет став невід'ємною складовою нашого повсякденного життя, оскільки відіграє неоціненну роль, починаючи з побуту та закінчуючи роботою та

самовдосконаленням. У 2015 р. майже 3,2 млрд людей стали користувачами Інтернету, та їх кількість невпинно зростає. В Україні сьогодні налічується близько 19 млн інтернет-користувачів. Одночасно зі швидким розвитком та

застосуванням інформаційних мереж з'являються нові види протиправних діянь із використанням комп'ютерів та Інтернету, зокрема особливого поширення набуло комп'ютерне шахрайство.

Правовою базою щодо захисту від комп'ютерного шахрайства є Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована Верховною Радою України 7 вересня 2005 р. та ч. 3 ст. 190 Кримінального кодексу України. Однак притягти правопорушників до кримінальної відповідальності вкрай складно через анонімність в Інтернеті, неможливість збору достатніх для індивідуалізації користувачів доказів, відсутність підходу в судовій практиці до оцінки достатності та достовірності доказів в інтернет-спорах, некомпетентність більшості правоохоронних органів в інформаційних технологіях [3, с. 105]. За 2014 р. через шахрайство у Глобальній мережі українці втратили близько 300 тис. грн. З огляду на зазначене важливо знати, як не стати жертвою інтернет-шахраїв та не втратити власні гроші.

Хто є уразливим перед інтернет-шахраями? Більшість жертв є корисливими потерпілими, майже кожна з них матеріально заінтересована в отриманні товару чи послуги за більш низькою ціною, в економії грошових коштів; вони є не тільки довірливими, а й самовпевненими і жадібними. Віктимізації при комп'ютерному шахрайстві сприяють не лише корисливі риси жертви, а й некорисливі прояви (співчуття, бажання допомогти, щедрості, жалості). Такі жертви є легковірними, швидко піддаються впливу і не здатні бачити реальних наслідків та розвитку ситуації [2, с. 139]. У зв'язку з цим віктимність, тобто здатність суб'єкта ставати жертвою комп'ютерного шахрайства, виступає як соціальне, психічне й моральне явище, спираючись на яке, злочинці розробляють та реалізують шахрайські схеми [1, с. 336].

Відповідно до статистичних даних найбільш успішно спрацьовують такі методи заманювання жертв: повідомлення про можливість купити пропоновану річ за найбільш низькою ціною; обіцянка отримання грошового призу, винагороди;

обіцянка, що здоров'я або зовнішній вигляд людини значно покращиться; пропозиція надання секретної інформації, яка дозволить жертві заробити; використання заплутаних правил, які споживач не в змозі осмислити.

Типовою жертвою шахраїв у переважній більшості випадків є особи віком від 25 до 40 років, серед яких підвищена віктимність властива жінкам (59%) порівняно з чоловіками (41%), оскільки жінки є більш довірливими та швидше піддаються впливу. Жертви інтернет-шахраїв, як правило, мають невисокий рівень доходів. Освітній рівень потерпілих виглядає наступним чином: 64% мали загальну середню освіту; 36% – вищу, з них 27% – економічну та юридичну вищу освіту.

З метою захисту від комп'ютерних шахраїв та запобігання потраплянню на їх «гачок» треба знати види протиправних дій, які використовують шахраї для обману користувачів. До таких дій слід віднести: крадіжку інформації про кредитні картки, інтернет-магазини та аукціони (найчисленніші – 27% від усіх інтернет-злочинів), збір пожертвувань, відновлення кредитної історії, погашення боргів, пропозиції роботи, «нігерійські листи», фінансові піраміди, продаж туристичних путівок, «революційний» метод позбавлення від зайвої ваги, виставлення рахунків за телефонні розмови, інвестування у компанії тощо.

Що слід робити, щоб не стати жертвою комп'ютерних шахраїв? Перш за все, не треба повідомляти інформацію про платіжну картку або картковий рахунок через Інтернет, наприклад PIN-код, персональні дані, кредитні ліміти. По-друге, для оплати послуг через Інтернет доцільним є використання окремої платіжної картки з граничним лімітом. По-третє, слід використовувати лише сайти відомих або перевірених інтернет-магазинів та здійснювати оплату придбаних в Інтернеті товарів тільки зі свого

комп'ютера. Якщо ви здійснюєте оплату з іншого, після завершення розрахунків переконайтеся, що персональні дані не збереглися. Не слід довіряти рекламі та коментарям під товарами. Якщо ви в мережі Інтернет бачите щось дуже привабливе, щоб бути правдою, то найвірогідніше це неправда та скоріш за все шахрайство. Близько 67% жертв не заявляють про шахрайство в Інтернеті до правоохоронних органів з різних причин: малозначність злочину, невіра в те, що злочинець буде знайдений, а гроші повернуті, сором за власні легковажні дії тощо. Це є значною проблемою, оскільки заява жертви злочину дає інформацію про спосіб вчинення злочину, за якою можна розробити заходи щодо запобігання цим діям у майбутньому та захисту користувачів. Тому, якщо ви

стали потерпілим від інтернет-шахраїв, не будьте пасивними – звертайтеся до правоохоронних органів, використовуйте Інтернет, поширюючи попереджувальну інформацію про такі шахрайські дії. Можливо, саме ваша інформація завадить кому-небудь стати жертвою комп'ютерних шахраїв.

Таким чином, вивчення нових способів учинення шахрайства із застосуванням інформаційних технологій є надзвичайно актуальним у наш час. «Попереджений, значить, озброєний», говорили античні полководці. Тому «озбройтесь» інформацією про інтернет-шахраїв та будьте обережні, пам'ятаючи, що Інтернет може використовуватися в неправомірних цілях.

Список літератури

1. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) // [Електронний ресурс] / О. Ю. Юрченко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. фах. наук. вид. – 2013. – № 3–1. – С. 336–338. – Режим доступу : http://pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf.
2. Агапова М. О. Віктимологічна профілактика шахрайства / М. О. Агапова: тези доп. кругл. столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол.: О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
3. Світличний В. А. Стан та особливості кіберзлочинності в Україні / В. А. Світличний, Ю. М. Онищенко: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2013 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2013. – 272 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

Т. Ю. Клочко,
студентка 2 групи 5 курсу
господарсько-правового факультету
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВПЛИВ НЕВРОЗІВ НА ВІКТИМНУ ПОВЕДІНКУ

Термін «невроз» застосовується як у психології, психіатрії, так і у фізіології, тому він позначає різні за змістом явища. Але в даній роботі він буде використаний у контексті психології для позначення стану, який не є хворобою в традиційному розумінні цього слова.

Невроз – це стан, викликаний неможливістю вирішити проблему позитивно й раціонально, який супроводжується виникненням болісних і

обтяжливих невдач, незадоволених потреб, неможливістю досягнення життєвих цілей, втратою сенсу життя [1].

Таким є погляд на невроз з точки зору психоаналізу, неофрейдизму, гештатпсихології і експериментальної психології [2, с. 29].

У кримінології дослідження неврозу чи окремих його характеристик зустрічаються в роботах таких вчених,

як Ю. М. Антонян, О. Б. Басюк, А. Б. Блага, Б. М. Головкін, М. О. Луняк, Д. А. Шестаков. Наприклад, Ю. М. Антонян, визначаючи термін «відчуженість», і Б. М. Головкін, тлумачачи поняття «Я-концентрація особистості», наводять багато притаманних неврозу ознак.

Невроз окремої особистості має власні прояви, але головними його маркерами є протиріччя між «хочу і потрібно», «хочу і можу», «потрібно і можу» [3, с. 20] Через це особа, яка має невроз, може реалізувати свої потреби лише ненормальним, у тому числі злочинним шляхом і одночасно відчувати себе пригніченою, мати низьку самооцінку, страх перед майбутнім, емоційну залежність, вважати себе «жертвою обставин». Тому жінки-невротики, які стали жертвою сімейного насилля, можуть роками продовжувати терпіти знущання над собою. Таких жертв можна охарактеризувати як пасивних. Іноді особи, які страждають на невроз, намагаються самоутвердитися через образи, погрози тощо, що потім робить їх жертвою активною. Д. А. Шестаков, наприклад, розглядає самоутвердження і як основний мотив вчинення злочину, і як фактор віктимності [4, с. 70-72].

На підтвердження вищевикладеного харківська дослідниця А. Б. Блага вказує, що жінки – потерпілі від сімейного насильства часто були жертвами або свідками насильства з боку батьків, які мали жорсткі гендерні настанови щодо статевих ролей, і ще змалку звикли бути залежними і пасивними, підкорюючись чоловіку. Дитячий досвід сприяв уявленню, що така поведінка є невід'ємною частиною життя жінки в сім'ї, тому можна сказати, що їх сімейно-рольова віктимність сформувалася ще в дитинстві [5, с. 111].

При цьому слід вказати на можливу тонку межу між «жертвою» і «кривдником» у сімейних відносинах, ускладнених невротичним компонентом, оскільки жертви сімейного насилля можуть стати злочинцями, а їх кривдники – потерпілими від злочину.

І. О. Христич проведено дослідження, яким встановлено, що 87,6% злочинців, що відбувають покарання у відповідних установах, у порівнянні із 41,2%

контрольної групи персоналу цих установ, мають віктимний досвід. При цьому вона вказала: «Досліджувані злочинці мають недостатній рівень сприйняття самого себе, явно не задоволені рівнем власних досягнень, їх поведінка часто залежить від зовнішніх обставин, вони мають викривлену самооцінку та певні невротичні проблеми» [6, с. 279].

Якщо психологи вказують на наслідування дітьми поведінки своїх батьків, коли останні самі мають неврози і саме тому нездатні самоутвердитися в інший спосіб, окрім принижуючи дітей та інших членів сім'ї, то фізіологи вказують на біологічний механізм формування неврозу. Зокрема, наголошується, що корою головного мозку будь-якої людини здійснюється постійне відслідковування навколишнього світу. У стресовій або смертельно небезпечній ситуації людський організм не має часу на звичайну обробку інформації, тож спрацьовують більш прості, примітивні, інстинктивні поведінкові реакції, які контролюються підкірковими відділами, тобто автоматично вмикається механізм самозбереження, який можна визначити відомим словосполученням «fight or flight» («борись чи лети»). Це нормальна реакція людини на небезпеку. Але у випадку неврозів, коли негативної інформації від батьків для дитини, що тільки формується, занадто багато і вона є занадто сильною, головний мозок починає здійснювати ту ж процедуру. Оскільки дія зовнішніх чинників довготривала, то організм, так би мовити, «застрає» на подібній реакції і сприймає будь-яку ситуацію як стресову [7, с. 27].

Це підтверджується висновками групи вчених із лондонського Університетського коледжу та Центру Анни Фрейд, які провели дослідження 20-ти жителів Лондона у віці близько 12-ти років, які стали об'єктами або свідками домашнього насилля. Активність різних ділянок мозку дітей досліджувалась за допомогою

функціональної магнітно-резонансної томографії (фМРТ) під час демонстрації чоловічих та жіночих облич з різними виразами. Мозок дітей із неблагополучних сімей у порівнянні з контрольною групою звичайних дітей реагував на агресію інакше. Томограф зафіксував у них підвищену активність у передній долі острівної частини й мигдалині – двох ділянках головного мозку, пов'язаних із виявленням зовнішньої загрози і реакцією на неї. Аналогічна аномальність була виявлена у солдатів, які брали участь у бойових діях [5, с. 114].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що діти з «невротичних» сімей страждають на неврози, а тому в майбутньому, скоріш за все, будуть реалізувати модель поведінки «жертва сімейного насилля», оскільки випадки побоїв, тілесних ушкоджень і злочинів проти статевої свободи у сім'ї робить їх віктимними. А реакція «fight or flight» може слугувати поясненням існування активної і пасивної віктимності.

Список літератури

1. Русинка І. І. Психологія: навч. посіб. // [Електронний ресурс] / І. І. Русинка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Знання, 2011. – 407 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1356061540498/psihologiya/negativni_psihichni_stani_stres_frustratsiya_nevroz
2. Одинцова М. А. К вопросу об исследованиях проблемы жертвы в психологии [Электронный ресурс] / М. А. Одинцова // Вестн. Южно-Урал. гос. ун-та. – Серия: Психология. – 2011. – № 18 (235). – С. 28–31. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-issledovaniyah-problemy-zhertvy-v-psihologii>
3. Басюк О. Б. Зовнішні маркери невротичності / О. Б. Басюк // Психологічні аспекти національної безпеки: тези II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27–28 берез. 2008 р). – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 20–22.
4. Шестаков Д. А. Семейная криминология: криминофамилистика / Д. А. Шестаков. – 2-е изд. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2003. – 289 с.
5. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія / А. Б. Блага. – Харків, ФО-П Макаренко, 2014. – 360 с.
6. Христич І. О. До питання про деякі складові віктимності особистості / І. О. Христич // Вісн. нац. ун-ту «Юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого». – 2012. – № 2 (9). – С. 276–282.
7. Одинцова М. А. Многоликость «жертвы», или Немного о великой манипуляции (система работы, диагностика, тренинги): учеб. пособие / М. А. Одинцова. – Москва: Флинта НОУ ВПО «МПСИ», 2010. – 256 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко

А. В. Гапуненко,
студентка 2 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

VICTIM BLAMING: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Victim blaming, тобто обвинувачення жертви самим злочинцем або з боку суспільства, є явищем, яке провокує знецінення самого життя людини та всіх прав, передбачених Конституцією України,

коли жертва вчиненого злочину в цілому або частково відповідає за злочини, вчинені щодо неї.

Чому саме знецінення? Тому що потерпіла особа не в повній мірі

розглядається як жертва та засуджується суспільством і державою. Вона зазнає негативних юридичних, медичних наслідків, а також надмірного висвітлення ситуації у засобах масової інформації. Як наслідок, потерпілому, який пережив осуд суспільства або самого злочинця, важко повідомити про зловживання його правами або про вчинення нового злочину щодо нього або членів його сім'ї.

Беручи участь у звинуваченні потерпілих, суспільство дозволяє кривдникам здійснювати подальше порушення прав людей або вчиняти злочини, уникаючи відповідальності за них. Щоб зупинити звинувачення жертв, потрібно зрозуміти, чому люди це роблять. Одна з причин цього – спосіб дистанціюватися від неприємного випадку, помилково утверджуючись у думці, що це не може трапитися з ними. Люди заспокоюють себе, думаючи: «Тому що я не такий, як потерпілий/жертва, тому що я не роблю те, що роблять вони, це ніколи не станеться зі мною» [1].

Келлі і Хайдер визначили два критерії обвинувачення жертви: внутрішній і зовнішній.

Внутрішнім є особистісні риси людини, які стають причиною злочинних дій або ситуацій. Як вважає Менахем Амір, «так чи інакше, жертва завжди є причиною правопорушення. Якби вона не одягнула таку коротку спідницю...».

Зовнішній полягає у тому, що навколишнє середовище і обставини стають причиною певної поведінки людини. Дещо іншу думку висловлюють Курт Вайс та Сандра Борхес, які дійшли висновку, що із запропонованої Аміром концепції згвалтування в дійсності випливає, що

«єдиний потрібний інгредієнт для згвалтування, спровокованого жертвою, – це уява насильника».

З критикою роботи Аміра з феміністських позицій виступила Памела Лейкс Вуд. Вона зазначає, що єдина можливість для жінки-жертви уникнути звинувачень – це жити в постійному страху, що кожен чоловік може виявитися насильником.

Переоцінюючи особистісні якості і знецінюючи зовнішні обставини, суспільство, ігноруючи ситуаційні причини, створює такі умови, за яких жертва мусить сама частково або повністю відповідати за те, що з нею трапилось.

Це твердження припускає, що жертва однаково винна в насильстві щодо себе, тоді як насправді вчинення злочину є свідомим вибором злочинця.

Гвалтівники самі вирішують, як реагувати на дії свого партнера. Злодії самі обирають найбільш уразливу жертву. Отже, питання обвинувачення жертви може розглядатися лише в аспекті уразливості. Хтось більш обачний, а хтось менше піклується про свою безпеку.

Таким чином, жертва є нагадуванням про нашу власну уразливість. Ніхто не хоче визнавати наявність можливості втратити контроль над своїм життям або здоров'ям, можливості порушення своїх прав і свобод. Тож, обвинувачуючи жертву, суспільство сприяє створенню помилкового відчуття безпеки та захищеності [2]. Насправді віктимність має відігравати сигнальну роль для держави та суспільства.

Список літератури

1. Avoiding victim blaming [Electronic resource]. – Access mode: <http://stoprelationshipabuse.org/educated/avoiding-victim-blaming/> (date of treatment: 01.11.2015). – Title from the screen.
2. Victim blaming [Electronic resource]. – Access mode: http://crcvc.ca/docs/victim_blaming.pdf (date of treatment: 01.11.2015). – Title from the screen.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

А. С. Князюк,
студент 2 групи 5 курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБ України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЖІНКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ТА КОРИСЛИВОГО СПРЯМУВАННЯ

У науці кримінології поняття «жертви злочину», яке означає осіб або спільноти людей, яким прямо чи опосередковано нанесено будь-яку шкоду від злочинного посягання, набуває особливої актуальності, зокрема, коли жертвою стає жінка. Це пояснюється тим, що жінки окрім фізіологічних ознак, характерних для їх статі, мають також психологічні особливості. Жінка фізично й емоційно слабша за чоловіка. А всім відомо, що злочинець завжди обере жертвою того, хто у фізичному, психологічному, емоційному плані слабший за нього. Тому жінка – один із головних об'єктів, протиправного посягання. Однак слід зазначити, що жінки в процесі кримінальної ситуації не такі безневинні, як може здатися спочатку.

Розкрити дану проблему спробуємо, спираючись на власний досвід. 19 червня 2013 р. УМВС України в Івано-Франківській області відкрито кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, – «Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я». Потерпілою стороною в провадженні була я. Абсолютно звичайна дівчина 21 року, середнього зросту та статури, з довгим руським волоссям, яка не веде асоціального способу життя, з адекватною поведінкою, без шкідливих звичок, спортсменка, вроджених вад чи властивостей фізіологічних чи психічних немає. Однак такий спосіб життя, що відповідає загальноприйнятим нормам моралі, не уберіг мене.

Нападником був хлопець років 25-30. Середнього зросту та статури. Події розгортались об 11 годині ранку в районі приватних будинків, який немовби огорожений високими деревами та густими кущами. Свідків не було. Засіб злочину –

електршокер – прилад, який здатний нанести серйозні ушкодження чоловіку, не говорячи вже про жінку.

Вирішальну роль в тому, що я стала жертвою, була також моя віктимна поведінка, активна участь у формуванні протиправного умислу і реалізації злочинного посягання. Зокрема, вона характеризувалась наступним:

- одягнута була у відкриту коротку сукню, чим могла викликати у нападника емоції сексуального характеру, адже, як будь-яка жінка, я тим самим підкреслювала свою сексуальність;

- була одна, тож нападник бачив, що ніхто не зможе мені допомогти і що свідків немає;

- на мені було взуття на високих підборах (отже, зрозуміло, що я не зможу швидко тікати);

- демонструвала наявні при собі цінності (в руках тримала дорогий телефон, а на плечі – сумка, що могло спровокувати виникнення корисливих мотивів, бажання наживи).

Отже, виходячи із ситуації, складається враження, що за морально-психологічними ознаками я необачна (не почекала, коли ще хтось буде іти в мій бік; не оцінила ситуацію, що склалась; не передбачила варіанту розвитку подій; не довірилась власній інтуїції – одній із переваг, якою наділена жінка).

Зараз зрозуміло, якби всіх вищевказаних ознак у моїй поведінці в той злощасний день не було, можливо, я могла б і не стати жертвою.

Дана тема потребує подальшого вивчення та дослідження. Наявна гостра потреба розробки ефективних заходів запобігання віктимологічній поведінці

як жінки, так і взагалі кожної людини. Жінка повинна знати, як і чим вона може провокувати злочинця, адже та чи інша поведінка має свої наслідки. Знання – зброя. Якщо у кожної жінки будуть такі знання, це допоможе їй уникнути сумної участі стати жертвою злочину.

З огляду на те, що однією з таких жінок стала я, то спробою, проаналізувавши свою поведінку, дати декілька порад, що у деякій мірі, допоможуть не стати жертвою злочину. Основні з них такі:

- добре аналізувати ситуацію;
- бути впевненою в собі;
- не розсіювати свою увагу;
- довіряти інтуїції;
- контролювати розмови по мобільному телефону чи серед незнайомих людей;
- бути готовою чинити опір; не буде

зайвим вивчити декілька прийомів самооборони (власне, саме володіння такими прийомами врятувало мені життя);

– завжди завчасно готувати необхідну суму, а не діставати гаманець при людях;

– цінні речі носити у внутрішніх карманах; не демонструвати дорогі прикраси;

– не ходити однієї темними дворами (зателефонуйте і попросіть вас зустріти);

– не носити провокуючого одягу;

– уникати розмов з незнайомими людьми;

Основне правило – не привертати уваги злочинця, саме це допоможе не стати жертвою злочину.

Список літератури

1. Бантишева О. О. Соціально-психологічні чинники схильності осіб до віктимної поведінки [Електронний ресурс] / О. О. Бантишева. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/23/bantysheva.php>
2. Бондарчук. О. І. Психологія девіантної поведінки / О. І. Бондарчук, Т. М. Вакуліч. – Київ : Наук. світ, 2010. – 300 с.
3. Лефтеров В. А. Віктимное поведение как психологическая проблема [Електронний ресурс] / В. А. Лефтеров. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/1137/1/T_Vakulich_V_Lefterov_PTEA_7_IS_IPSP.pdf
4. Чечель Наталія. Жертва злочину і віктимність [Електронний ресурс] / Наталія Чечель // Юридична Україна. – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1325-zhertva-zlochynu-i-viktimnist-5.html>
5. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу (Київ, 29 квітня 2014 року) / Національна академія внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/profil-zloch.pdf>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

С. О. Кібальник,

студент 5 групи 5 курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми як одна з форм рабства має давнє коріння. Сьогодні вона є соціокультурним феноменом, закономірним та деструктивним результатом суспільного розвитку, що активізувався в результаті глобальних процесів. Щороку тисячі людей через обман, продаж, насильство або інший примус потрапляють в експлуатацію, стають

товаром транснаціональної злочинної індустрії, що, за оцінками експертів, приносить від 7 до 31,6 млрд доларів прибутку на рік. Теоретичною основою віктимологічного дослідження торгівлі людьми стали праці В. В. Василевича, А. А. Глухова, О. М. Джужі, А. Ф. Зелінського, А. В. Ключкової, Є. М.

Моїсєєва, С. С. Остроумова, В. Я. Рибальської, Д. В. Рівмана, В. О. Тулякова, Л. В. Франка, В. Е. Христенко та інших дослідників.

Дисфункції соціальних інститутів дають можливість торгівлі людьми поширюватися. Чинна система соціального захисту неспроможна визначити та забезпечити державною підтримкою найбільш уразливі групи населення, що потребують соціальної допомоги. Результати деяких досліджень свідчать, що значна частина жертв належить до малозабезпечених, оскільки їхні доходи не задовольняють навіть первинних потреб у предметах першої необхідності й продуктах харчування [1, с. 12]. Чинником, що може позитивно вплинути на рівень доходів населення, є освіта. Проте і вища освіта не є запорукою матеріального благополуччя людини, оскільки в сучасних умовах рівень доходів залежить від всієї сукупності факторів, що впливають на суспільне життя.

Специфічною ознакою бідності в Україні стала також і злиденність зайнятого населення, що можна пояснити низькою оплатою праці й малим рівнем доходів тих, хто працює. Більшість постраждалих називають основною причиною виїзду за кордон низьку оплату праці та соціальну незахищеність. Отже, можна вважати доведеним той факт, що найбільшому ризику стати жертвою торгівлі людьми піддається соціально незахищена частина населення. Особи, з огляду на власну неспроможність законними способами матеріально забезпечити свої родини, або самі стають вербувальниками «живого товару», або ж піддаються таким діям з боку інших [2, с. 53].

Сучасні зміни в суспільній свідомості та матеріальні проблеми більшості громадян трансформували процес вербування жертв торгівлі людьми. Якщо раніше вербування здійснювалося від суб'єкта до об'єкта експлуатації, то наразі все частіше рух відбувається від об'єкта до суб'єкта.

Соціальний аспект проблеми і на національному, і на регіональному рівнях представлений крайніми формами злиденності як матеріальної (більшість респондентів зазначають, що їхні доходи не

задовольняють навіть первинних потреб у предметах першої необхідності та продуктах харчування), так і духовної (слабкістю соціальних інституцій, жорстоким поводженням з жінками й дітьми, бажанням швидкої наживи, дискримінацією, ментальними чинниками, що зумовлюють віктимну схильність певних осіб ставати жертвами торгівлі людьми, а інших – злочинцями).

Для сучасної торгівлі людьми характерним є поширення рецидиву жертв. Це зумовлено проблемами економічного, соціального, культурного характеру, оскільки вони формують у осіб допустимість використання їх праці за умови отримання хоча б незначної матеріальної винагороди. Така ситуація свідчить про вади у функціонуванні системи реінтеграції жертв торгівлі людьми в Україні. Навіть за сучасної активної інформаційної кампанії держави та недержавних інституцій щодо загрози торгівлі людьми існує певний відсоток людей, які не усвідомлюють небезпеки цього явища.

Зазначається, що молодь до 18 років найбільше приваблюють для міграції США та Канада; від 19 до 25 років – Західна Європа; представники інших вікових категорій не бажають виїжджати за межі України за умови покращення економічної й соціальної ситуації в державі [3, с. 120].

Таким чином, можна дійти наступних висновків: чим нижчим є рівень здобутої освіти, тим легше особа погоджується на закордонні поїздки з метою покращення свого матеріального становища. Так, особи із професійно-технічною освітою зауважують, що в більшості випадків для них не існує стримуючих чинників від виїзду за кордон, позаяк їм немає чого втрачати на батьківщині, і вони легко зможуть пристосуватися до умов життя за кордоном, знайти роботу, що дозволить заробляти не лише для себе, а й для своєї родини. Особи ж з вищою освітою сподіваються, що освітній рівень допоможе знайти їм високооплачувану роботу.

Список літератури

1. Раковська Ю. В. Соціально-правова природа та детермінація торгівлі людьми: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08: кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю. В. Раковська. – Одеса, 2011. – 21 с.
  2. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: [у 3 кн.] – Київ: Ін Юре, 2007. – 424 с.
  3. Комарова Н. М. Від вуличної соціальної роботи до створення центрів допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях / Н. М. Комарова // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: [матеріали доп. на Міжнар. наук.-практ. конф. (29–31 жовт. 2002 р.)] – Київ, 2002. – Ч. II. – С. 118–122.
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич**
-

В. П. Білоус,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Вченими-кримінологами встановлено, що деяким категоріям осіб притаманні риси, які створюють підвищену можливість таких людей стати жертвами злочину. Зокрема, до них традиційно відносять неповнолітніх, адже їм притаманні певні психологічні та фізичні особливості, що сприяють становленню жертв злочинів цього віку [1, 14].

Питома вага корисливо-насильницьких злочинів (грабежі, розбої, вимагання) у структурі загальної злочинності складає близько 7,2%. Цей показник злочинності щодо неповнолітніх складає близько 12,7%. Важливість розробки та впровадження заходів віктимологічної профілактики таких злочинів підтверджується, у першу чергу, їх суспільною небезпекою, адже вона обумовлюється, скоріше, способом вчинення, аніж предметом посягання. При вчиненні таких злочинів відбувається посягання на життя та здоров'я неповнолітніх, які є об'єктом підвищеної кримінально-правової охорони.

Так, відповідно до статистичних даних протягом 2012-2015 рр. кількість неповнолітніх, потерпілих від грабежів і розбоїв, становить всього 3066. У часових межах вони розподілені наступним чином:

2012 р. – 1085; 2013 р. – 970; 2014 р. – 665; 9 міс. 2015 р. – 346 [2]. Статистичні дані про вчинені щодо неповнолітніх вимагання в існуючій формі звітності виокремлені фрагментарно. Згідно з нашим дослідженням із загальної сукупності вимагань близько 20% вчиняються щодо неповнолітніх.

Варто зазначити, що злочини даної категорії характеризуються високим рівнем латентності. Зокрема, латентна частина грабежів та розбоїв, вчинюваних щодо неповнолітніх, складає до 70%, а вимагань – до 90% [3, 7].

Характеризуючи жертв досліджуваної категорії злочинів, слід сказати, що «групу ризику» складають неповнолітні чоловічої статі віком 14-17 років, яким притаманна низка індивідуальних віктимних властивостей, що зумовлені більшою мірою віком самого потерпілого.

Поведінка неповнолітньої жертви відіграє роль у генезі корисливо-насильницького посягання, однак, як правило, рішення про злочинне посягання є завчасним, проте при цьому можливість його реалізації більшістю

винних ставиться у залежність від сприятливих зовнішніх обставин [4, 287]. Зокрема, неповнолітні потерпілі демонструють як нейтральну та позитивну, так і негативну поведінку.

Особливу увагу слід звернути на останню: неповнолітні, які схильні хизуватися наявністю у них матеріальних цінностей, виставляти їх напоказ, провокують вчинення щодо них корисливо-наси́льницьких злочинів. Крім цього, мають місце випадки підшукування потенційних жертв корисливо-наси́льницьких злочинів у соціальних мережах, де неповнолітні часто розміщують фотографії, за якими можна оцінити їх матеріальне становище, виявити наявність вартісних речей.

Ведучи мову про негативну поведінку неповнолітніх під час вимагань, слід зазначити, що аналіз судової практики показав, що часто трапляються випадки, коли вимагання щодо неповнолітніх відбуваються неодноразово, при цьому потерпілі через побоювання, переживання, під впливом погроз чи з інших причин нікому про це не повідомляють.

Говорячи про віктимологічну профілактику корисливо-наси́льницьких злочинів щодо неповнолітніх, варто виокремити суб'єктів такої профілактики. Їх традиційно можемо поділити на дві групи: спеціалізовані (на які покладено обов'язки здійснювати таку профілактику) та неспеціалізовані (для яких здійснення профілактики злочинів не входить у коло компетенції).

Найвпливовішими суб'єктами віктимологічної профілактики щодо

неповнолітніх є: по-перше, сім'я, в якій вони проживають; по-друге – навчальні заклади, у тому числі й дошкільні. Саме у взаємодії з цими суб'єктами неповнолітні засвоюють фундаментальні знання правил поведінки, які зменшують ризик стати жертвою. Зокрема, батькам неповнолітніх слід приділяти належну увагу вихованню дітей, постійно слідкувати за зміною настроїв, контролювати витрати, розумно організовувати дозволя.

Пропаганда віктимологічних знань також повинна здійснюватись через ЗМІ з урахуванням аудиторії, соціальних, вікових та психологічних особливостей неповнолітніх.

З метою підвищення ефективності загальної віктимологічної профілактики доцільне використання сучасних можливостей, зокрема Інтернету, оскільки неповнолітні є активними його користувачами

Отже, злочини корисливо-наси́льницької спрямованості щодо неповнолітніх з кримінологічної точки зору якісно відрізняються від злочинів цієї ж групи, які вчиняються щодо дорослих. Певні психологічні та фізичні властивості неповнолітніх, з одного боку, сприяють становленню жертви корисливо-наси́льницьких посягань, а з іншого – вимагають особливого підходу при здійсненні заходів віктимологічної профілактики.

Список літератури

1. Джужа О. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти): навч. посіб. / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 51 с.
2. Звіт про окремі показники діяльності підрозділів КМСД // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : cct.com.ua2012/14.02.2012_138.htm
3. Иванова Л. М. Криминологическая характеристика корыстно-насильственных преступлений, совершаемых в отношении несовершеннолетних, и их предупреждение: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Л. М. Иванова. – Иркутск, 2007. – 26 с.
4. Головкін Б. М. Корислива наси́льницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головкін. – Харків: Право, 2011. – 431 с.

Т. Т. Борис,
студент 6 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВІКТИМІЗАЦІЇ

Одним із основоположних термінів віктимологічної науки є поняття «віктимізація», введене в правову літературу Л. В. Франком. Віктимізація розуміється як процес перетворення особи в реальну жертву або кінцевий результат такого процесу.

Вчені і практики зазначають, що ризик стати жертвою злочину розподіляється серед населення нерівномірно. Наприклад, підвищена уразливість від насильницьких злочинів характерна для жінок, дітей, осіб похилого віку та осіб з фізичними та розумовими вадами. Рівень віктимізації в Україні в середньому у 2-2,5 рази перевищує рівень злочинності, що реєструється. Щороку лише від зареєстрованих злочинів в Україні страждають понад 340 тис. осіб, що в розрахунку на 10 тис. населення становить 75 осіб. За результатами віктимологічного опитування 4279 громадян у 15 областях України (станом на 2012 р.) жертвами злочинів стали 37% респондентів, тобто щорічно жертвами злочинів стають близько 1 700 000 громадян. Соціальні та психологічні чинники віктимізації на масовому рівні в Україні визначаються таким узагальнюючим поняттям, як примітивна боротьба за виживання. Серед цих чинників: соціально-економічна криза; спад виробництва, масове безробіття, невивплата зарплатні; відверта пропаганда порнографії, кулачного права, жорстокості, всюдозволеності; аморальна та неправомірна поведінка потерпілих; зайва довіра до незнайомих; дисфункція сім'ї, що веде до безпритульності, бездоглядності та насильства у сім'ї; маргіналізація суспільства, його алкоголізація, наркоманізація; панування правового нігілізму в державі, високий рівень корупції; відставання соціального контролю над злочинністю від тенденцій віктимізації

тощо. У більшості західних країн велика увага приділяється такому науковому напрямку, як екологія безпеки, тобто мова йде про вплив таких факторів, як організація культурного і природного ландшафту певної конкретної місцевості, ступеня комфортності житла та інших приміщень, де відбувається життя людей. Наприклад, в одному з міст США Сент-Луїсі за 20 років існування житлового будинку в ньому сталося стільки розбійних нападів, зґвалтувань, нанесення тілесних ушкоджень, крадіжок, що будинок довелося зруйнувати. Встановлено, що мешканці житлових будинків вище семи поверхів у чотири рази частіше піддаються нападу, ніж шестиповерхових і нижчих. Архітектурне проектування і планування міст має важливе віктимологічне попереджувальне значення, тож при спорудженні будинків слід ураховувати такі вимоги, щоб його жителі могли швидко відрізнити сусіда від чужої людини, а також були створені умови, які дозволяють сусідам знати один одного і вільно користуватися своєю територією. Виявити рівень віктимізації населення поліції дозволяють соціологічні дослідження, які за кордоном здійснюються Міжрегіональним інститутом ООН з вивчення злочинності і правосуддя (UNICRI), Центром ООН з міжнародного запобігання злочинності (UNCICP) та Європейським інститутом ООН із запобігання злочинності та контролю над правопорушниками (HEUNI). У Великій Британії «Британське дослідження злочинності» (British Crime Survey) є важливим джерелом інформації про рівень

злочинності та ставлення громадськості до злочинів та інших проблем, якими опікується міністерство внутрішніх справ цієї країни.

Серед основних нагальних завдань сучасної віктимології є: 1) зменшення рівня віктимізації населення; 2) дослідження механізму віктимізації як конкретної особи, так і групи осіб; 3) зниження страху громадян перед злочинністю; 4) розробка та проведення заходів з віктимологічного запобігання та ін. Для вирішення зазначених завдань пропонується: 1) проведення заходів віктимологічної профілактики; 2) здійснення віктимологічних досліджень з метою вироблення превентивних заходів із запобігання збільшенню кількості жертв злочинів; 3) створення дієвого механізму з

розрахунку та реального відшкодування жертві злочину моральної та матеріальної шкоди;

4) регулярний моніторинг стану віктимізації шляхом проведення опитувань серед громадськості; інформування правоохоронних органів про результати таких опитувань; 5) створення та пропаганда тематичних програм (на прикладі Великої Британії) та ін.

Зазначені заходи сприятимуть не тільки зменшенню потенційного ризику стати жертвою злочину, а й підвищенню ефективності та довіри до правоохоронних органів.

Список літератури

1. Резнікова О. І. Проблеми використання віктимологічних даних у криміналістичній характеристиці злочинів / О. І. Резнікова // Питання боротьби зі злочинністю. – Вип. № 27. – 2014. – № 27. – С. 288–300.
2. Юрченко О. Ю. Проблеми захисту жертв злочинів у Європейських країнах та США / О. Ю. Юрченко // Порівняльно - аналітичне право. – 2013. – № 3–2. – С. 332–335.
3. Голина В. В. Преступность: понятие и реальность / В. В. Голина // Проблеми законності. – 1997. – Вип. 32. – С. 117–124.
4. Cross-National Studies in Crime and Justice/Edited by David P. Farrington, Patrick A. Langan, and Michael Tonry. – Washington, DC: NCJ, 2004. – September.
5. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження): монографія / за заг. ред.: Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова; Акад. прав. наук України, Ін-т вивчення проблем злочинності. – Харків: Кроссруд, 2008. – 364 с.
6. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
7. Кальченко Т. Л. Щодо проблеми визначення індексу віктимізації населення / Т. Л. Кальченко // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доп. кругл. столу (м. Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол.: О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с. – С.13–16.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

ВІКТИМОЛОГІЯ НАСИЛЬСТВА

Н. С. Авдєєва,

студентка 1 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З РЕЦИДИВНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Згідно зі ст. 3 Конституції України життя, здоров'я, честь і гідність людини визнаються найвищою соціальною цінністю держави. Це стосується не тільки законослухняних громадян, а й осіб, які вчинили злочини й відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Також законотворець у ст. 10 КВК України закріпив право засуджених на особисту безпеку. З огляду на це вагоме значення мають віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення волі.

Необхідно звернути увагу на те, що рецидивна злочинність у місцях позбавлення волі є найбільш небезпечною, оскільки вказує на те, що свідомість рецидивіста не сприйняла всього комплексу кримінально-правових заходів, спрямованих на недопущення злочинної поведінки та виправлення засудженого, і сам рецидивіст продовжує цілеспрямовано протиправно діяти.

Основними віктимологічними чинниками, які зумовлюють віктимну поведінку жертв рецидивних злочинів у місцях позбавлення волі, можна назвати такі: конфлікти серед засуджених як результат зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів; низький рівень матеріально-побутового та іншого забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі; низький рівень фінансування УВП і СІЗО з державного бюджету; криміногенно активний склад засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, котрі є потенційно загрозливими щодо віктимно уразливих об'єктів; протиріччя у сфері соціального

життя зазначених осіб.

Варто звернути увагу на те, що віктимологічний потенціал ґрунтується не лише на властивостях особи, а й на цілій низці факторів, які впливають на вчинення злочинів у місцях позбавлення волі. Яскравим прикладом цього виступає рівень професійної підготовки співробітників УВП. Певний зв'язок існує і між особистими і професійними якостями персоналу виправних установ та ситуаціями, під час яких вони стають жертвами злочинів. Наприклад, знущання, образи та інші некваліфіковані дії персоналу виправних установ можуть викликати масові безпорядки в середовищі засуджених.

Головним об'єктом віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі виступає особиста безпека засуджених. До інших об'єктів віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі можна віднести: суспільні відносини, пов'язані зі зловживанням окремих представників адміністрації УВП і СІЗО; права засуджених; встановлені правила поведінки; відносини, породжені конфліктними ситуаціями (програшу карти, використання образливих слів).

Для ефективного віктимологічного запобігання злочинності в місцях позбавлення волі варто застосовувати такі засоби: навчання засуджених та персоналу виправних установ вміло розпізнавати небезпечні ситуації; правове навчання та виховання засуджених, знання законодавства про

необхідну оборону, готовність протистояти злочинцю, активна допомога адміністрації виправних установ щодо запобігання злочинам; якісне збільшення можливостей осіб, які піддаються нападу, протидії злочинцю шляхом забезпечення всіма можливими засобами захисту, у тому числі й технічними (зокрема, персоналу виправних установ); певна переорієнтація «на потерпілого» оперативних засобів як у

напрямку її інформативних можливостей, так і здійснення засобів профілактичного характеру.

Такі засоби допоможуть запобігти рецидивним злочинам в місцях позбавлення волі.

Список літератури

1. Батиргарєєва В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В. С. Батиргарєєва; наук. кер. В. В. Голіна; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: б. в., 2010. – 47 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Кодекс України, Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IVи. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
3. Кримінологія: підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина ; М-во освіти і науки України, НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
4. Прокументов Л. Преступность в местах лишения свободы: понятие, криминологическая характеристика / Л. Прокументов, О. Филиппова // Уголов. право. – 2007. – № 2. – С. 125–128.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

Д. О. Антонюк,
студентка 5 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Чезаре Беккарія у трактаті «Про злочини і покарання» у 1784 р., висвітлюючи проблеми віктимологічного запобігання, писав: «Нічне освітлення вулиць за державний рахунок, охорона в різних міських кварталах ... – все це дієві засоби для запобігання небезпечним хвилюванням народних мас». Цей трактат вже як 230 років не втрачає своєї актуальності і до цього часу до нього звертаються кримінологи всього світу.

Протягом XX-XXI ст. зусиллями вчених різних країн (Б. Мендельсон, Г. Гентіг, Л. Франк, Д. Рівман, О. Джужа, В. Голіна, В. Туляков та ін.) створюється цілісна кримінологічна теорія вчення про жертву злочину – віктимологія. Вона має

специфічний предмет, який, насамперед, включає особу і поведінку жертви злочинних посягань, їх роль у генезі злочину.

Важливо розглянути заходи віктимологічного запобігання, оскільки вони мають суттєве прикладне значення та спрямовані на обмеження дії віктимогенних детермінант, зниження ризику стати жертвою злочинів, компенсацію заподіяної шкоди, а також реабілітацію жертв та їх захист від повторних протиправних посягань.

Віктимологічне запобігання – це самостійний напрям запобігання злочинності, який здійснюється на загальносоціальному, спеціальному та

індивідуальному рівнях. Загальносоціальний рівень включає заходи, пов'язані з вирішенням соціально-економічних і культурно-виховних завдань, спрямованих на усунення чи нейтралізацію факторів, що сприяють процесу віктимізації людей. Спеціальний рівень передбачає зниження віктимності найбільш уразливих соціальних груп. Індивідуальний – охоплює профілактичні заходи стосовно осіб, які, враховуючи їх поведінку або сукупність особистісних характеристик, можуть із великою ймовірністю стати жертвами злочинів.

Для реалізації цих головних напрямів віктимологічного запобігання необхідно впроваджувати такі спеціальні заходи:

а) виховно-профілактичний захід, мета якого закріплення в масовій свідомості ідеї фізичної недоторканості, впровадження програм стримування злочинності та інше, передбачає посилену роботу з учнями.

Наприклад, у США це базується на Конституції, Біллі про права і Декларації незалежності, де закріплено цінності, що становлять основу освітньо-виховної системи цієї країни. Такі віктимологічні курси існують й у Франції, Великій Британії та інших країнах; за їх допомогою зазначенні цінності закріплюються у свідомості кожної людини, оскільки цей засіб впроваджується на тривалий строк. В Україні віктимологічних курсів не існує, це здійснюється опосередковано вихователями у дитячих садках, батьками тощо;

б) захисний – напрям, у межах якого розробляються і впроваджуються в індивідуальну і масову свідомість людей заходи захисту й самозахисту. Наприклад, навчальні курси для громадян, публікація у друкованих ЗМІ порад щодо ухилення від участі стати жертвою злочинів.

У країнах Західної Європи прикладна віктимологія розробляє алгоритми оптимальної поведінки в криміногенних ситуаціях і спеціальні тренінги для підготовки осіб. Позитивною тенденцією в Україні є підготовка та поширення пам'яток, буклетів віктимологічного характеру;

в) організаційно-управлінський напрям передбачає такі заходи, як належна освітленість міст, сіл; безпечна архітектура

дошкільних закладів, квартир тощо.

Архітектурне проектування і планування міст має важливе віктимологічне запобіжне значення, зміст якого в тому, щоб спорудження будинків дозволило його жителям швидко відрізнити сусіда від чужої людини тощо. Наприклад, у Великій Британії існує дієва програма «сусідської взаємодопомоги». Позитивні результати цього напряму підтверджується практикою, оскільки уже з 70-х рр. XX ст. подібна програма впроваджується у різних країнах світу;

г) правові заходи: у 1983 р. Рада міністрів Ради Європи прийняла Європейську конвенцію «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів з боку держави і міжнародного співробітництва в цій галузі країн – членів Європейської Ради». 2005 р. Україна ратифікувала цю Конвенцію, а у 2012 р. у новому КПК України з'явилися норми про відшкодування шкоди потерпілому. Розроблено законопроекти, зокрема: «Про відшкодування громадянам матеріального збитку, заподіяного злочинами» від 11 вересня 2001 р., «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» від 27 жовтня 2010 р.

На жаль, й до цього часу питання віктимологічного запобігання злочинності залишаються відкритими. В Україні не існує окремого законодавства про віктимологічне запобігання і реабілітацію жертв злочинів, у якому визначалися б засади державної віктимологічної політики.

У США це регламентовано законами «Про захист потерпілих і свідків» 1982 р. та «Про потерпілих від злочинів» 1984 р., згідно з якими судам надано право зобов'язати винного відшкодувати завдану потерпілому шкоду. Проте у разі неплатоспроможності винних осіб, тривалих строків їх ув'язнення чи в разі невстановлення особи, яка вчинила злочин, застосовується процедура

державної компенсації шкоди.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в країнах Західної Європи і США існує сильна державна підтримка віктимологічних програм. А тому для вдосконалення українського законодавства видається

корисним вивчення та застосування позитивного досвіду зарубіжних країн у питаннях віктимологічного запобігання злочинам, у тому числі й відшкодування шкоди жертвам злочину.

Список літератури

1. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання // Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (6). – 2014. – С. 1–11.
2. Давиденко В. Л. Генеза кримінологічного вчення про жертву // [Електронний ресурс] / В. Л. Давиденко // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 97–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/i-pdf/FP_index.htm_2014_3_17.pdf
3. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В. В. Голіна. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с. – С. 19–48.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – С. 156–163.
5. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2010. – 368 с.
6. Шаповалов О. В. Криміногенні ризики сьогодення і шляхи профілактики віктимності населення / О. В. Шаповалов // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутр. справ. – Київ, 2006. – № 5. – С. 118–122.
7. Юрченко О. Ю. Проблеми захисту жертв злочинів у європейських країнах та США / О. Ю. Юрченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–2 – С. 332–335.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К. А. Автухов

О. М. Артеменко,
студент 2 групи 5 курсу військово-
юридичного факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ» В УКРАЇНІ

Будь-яка спільнота людей є неоднорідною, багатоманітною та неповторною як за ознаками зовнішності її членів, так і за їх внутрішніми якостями і властивостями (думками, переконаннями, упередженнями, смаками, принципами діяльності тощо). На жаль, навіть незважаючи на прогресивність сучасної епохи, вияви неповаги через фізичні чи психічні особливості або вади людей, ксенофобію та дискримінацію одних осіб щодо інших останніми десятиліттями перетворюються із поодиноких у досить поширене явище. Така тенденція сприяла виокремленню певної групи кримінальних правопорушень, відмінною рисою яких став

мотив ненависті злочинців по відношенню до жертв їх діянь – «злочинів ненависті».

Поняття «злочини ненависті» та коло осіб, яке підпадає під поняття «жертви» від таких кримінальних правопорушень, розуміють по-різному не тільки вчені, а й законодавці. Наприклад, у США (звідки й виник цей термін – «hate crimes») і дотепер немає однозначного визначення цього явища. Законодавство різних штатів трактує його неоднаково: у 21-му штаті «злочинами ненависті» вважаються злочини, вчинені по відношенню до інвалідів та психічно хворих людей, а у

22-х штатах – злочини, вчинені проти осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації. У 3-х штатах до «злочинів ненависті» відносять злочини, вчинені також за політичними мотивами [1].

На нашу думку, «злочини ненависті» охоплюють, у першу чергу, жертв, постраждалих від проявів ксенофобії та расизму, іноземців і осіб із «неслов'янською» зовнішністю. Потерпілими (якщо прирівнювати поняття «потерпілий» та «жертва») від таких злочинів можна також назвати і представників ЛГБТ (позначення лесбійок (Lesbian), геїв (Gay), бісексуалів (Bisexual) і трансгендерів (Transgender), і осіб, що зазнали шкоди через свої політичні чи релігійні погляди, і представників деяких суспільних течій (наприклад, таких молодіжних субкультур, як готи, емо, панки та ін.).

Аналіз повідомлень ЗМІ дає підстави зробити висновок, що віктимна поведінка жертв зазначеної категорії злочинів у більшості випадків є нейтральною або вони стають ситуативними жертвами [2, с. 57-96]. У свою чергу, поведінка злочинця може складатися із таких компонентів: 1) соціальний та світоглядний контекст події – об'єктивна та суб'єктивна соціальна дискомфортність та вибраний спосіб її інтерпретації; 2) створення мотивації для дискримінації громадян як «презумпції винуватості» на основі реальної чи уявної наявності відповідних ознак; 3) визначення способу «очищення» соціальної системи від визнаних шкідливими елементів в особі людей, що належать до відповідної групи (етнічної, расової, релігійної тощо); 4) здійснення дій, спрямованих на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, витіснення об'єкта із соціального середовища певного рівня, дискримінацію особи (групи) або, навпаки, надання привілеїв, нанесення матеріальної, фізичної чи моральної шкоди, або погроза вчинити такі дії [3, с. 11].

Слід звернути увагу на те, що в Україні громадськими організаціями неодноразово

досліджувалася проблема жертв від «злочинів ненависті» та пропонувалися заходи запобігання такому виду злочинності, у тому числі й віктимологічна профілактика. Зокрема, основними кроками в підтримці та консультуванні жертв розглядуваних злочинів, а також віктимологічній профілактиці можна вважати: 1) сприяння розбудові організацій нових етнічних меншин шляхом передачі досвіду від авторитетних українських правозахисних організацій та сприянням розвитку міжнародної мережі; 2) професіоналізацію консультативного пакета для жертв злочинів на ґрунті ненависті в організаціях нових етнічних меншин, гей-меншин, а також в авторитетних українських правозахисних організаціях; підвищення кваліфікації співробітників, що надають психологічну, медичну та правову допомогу; 3) розширення інформаційного спектра для потенційних груп жертв щодо їхніх законних прав та програм допомоги й захисту шляхом проведення публічних лекцій, випуску інформаційних брошур та ін.; 4) підтримка формування позитивного образу в групах етнічних меншин через проведення соціологічних та психологічних досліджень, публікації, культурні та міжкультурні заходи; 5) інтеграцію іноземних студентів в університетське життя через студентські клуби та студентські ініціативи (кураторські програми); 6) інтеграційні пропозиції для представників етнічних меншин на місцевому рівні (мовні курси та ін.), підтримка ініціатив із середовища меншин [4, с. 76].

Отже, вчинення «злочинів ненависті» в Україні, їх види та жертви все частіше привертають увагу як правозахисників, так і громадськості. Віктимологічна профілактика щодо потенційних потерпілих від таких діянь є важливим чинником зменшення їх кількості в нашій державі.

Список літератури

1. Горбачова О. В. Номо xenophobicus: злочини «ненависті» // [Електронний ресурс] / О. В. Горбачова. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1212133475>.

2. Злочини на ґрунті ненависті в Україні / за упоряд. Є. Ю. Захарова, В. М. Бацунова. – Харків: Права людини, 2012. – 272 с.
3. Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти / А. Я. Винников, Н. М. Гиренко, О. Н. Коршунова; под общ. ред. О. Н. Коршуновой. – Санкт-Петербург, 2002. – 92 с.
4. Шіффер Ш. Злочини на ґрунті ненависті. Групи жертв та спектр консультацій у недержавному спектрі / Ш. Шіффер, Т. Кацберт, С. Россман. – Берлін: Європейський діалог, 2010. – 96 с.

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. І. О. Христич

С. Ю. Беззубенко,

студент 3 групи 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРИЧИНИ ПРОВОКУЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ

Жертва злочину, або потерпілий, є істотним елементом у процесі вчинення злочину і його подальшому розвитку. У самому механізмі злочину існує нерозривний взаємозв'язок злочинця і його жертви. У деяких конфліктних ситуаціях стається так, що сама поведінка особи викликає намір іншої особи до вчинення злочину. Тож постає питання про причини, що спонукали саму жертву злочину до таких дій.

Інтерес у дослідженні даної проблеми викликає саме провокуюча поведінка жертви злочину. Це така поведінка особи, що створює передумови для виникнення й реалізації злочинного наміру (характером, тривалістю й інтенсивністю). Провокуюча поведінка стає причиною вчинення злочинного акту або сприятливо впливає на формування злочинного наміру. Провокуючу поведінку іноді називають негативною.

Проблемою поведінки жертви злочину займалися багато вчених-кримінологів. Особливо слід відзначити німецького кримінолога Ганса фон Гентінга і його наукову працю «Злочинець і його жертва» 1948 року. Вчений досліджував поняття «злочинець-жертва», «потенційна жертва», «специфічні відносини між злочинцем та жертвою», природу схильності деяких осіб ставати жертвами злочинів. Майже афористичним є справедливий вислів

Гентінга, що «в деякому розумінні жертва створює злочинця».

Багато вітчизняних правників, особливо А. Ф. Зелінський, дотримуються думки, що особистість і поведінка жертви є важливими факторами криміногенної ситуації. Деякі автори навіть висловлюються за те, щоб розширити предмет кримінології, визначивши у системі кримінологічних знань місце дослідженню особистості потерпілого і його поведінки.

Вивчаючи провокуючу поведінку жертви злочину, слід звернути увагу на її особисте психічне ставлення до себе і своїх дій. Так, О. І. Альошина у статті «Провокуюча поведінка потерпілої особи» виокремлює свідому провокацію і несвідому, а з позиції внутрішнього ставлення жертви до дій спровокованої особи – активну (яка у свою чергу поділяється на пряму і непряму) та пасивну провокацію.

При свідомій провокації жертва злочину добре розуміє, що така поведінка може призвести до негативних наслідків для неї з боку провокуючої особи, але розраховує на їх уникнення. Такі випадки дуже часто трапляються в повсякденному житті. Як приклад можна навести ситуацію, коли особа образливо і в грубій формі

висловлюється на адресу іншої особи, знущується над нею і в силу свого соціального статусу або становища знає і розраховує, що така особа їй у відповідь нічого не спричинить (наприклад, через матеріальну або службову залежність від кривдника). Така поведінка особи, з точки зору психології, може пояснюватися різними моральними відхиленнями і жагою домінувати над іншими, демонстративно показуючи своє «Я», тим самим задовольняючи свої «хворі» потреби. Але, переоцінюючи свої можливості і недооцінюючи психічну реакцію скривдженої особи (до речі, різну і не завжди очікувану), провокуючою поведінкою можна легко зробити особу жертвою злочину, вчиненого ображеною особою. Відповідна поведінка жертви є також активною непрямою провокацією.

У разі несвідомої провокації жертва не передбачає можливих наслідків своєї поведінки, а отже, може поводитися грубо і непристойно, не помічаючи це за собою і тим самим викликаючи негативні почуття потенційного злочинця, якому така поведінка не сподобалася або видалася дуже зухвалою. Причинами такої поведінки особи може бути її легковажне або необачне ставлення до оточуючих. Прикладом може бути поведінка особи у стані алкогольного сп'яніння або навіть дії неосудної особи, коли вона не може усвідомлювати значення своїх дій.

Своєрідною є активна пряма провокація, коли особа своєю поведінкою бажає настання негативних наслідків для себе. Тут є дуже важливою психічна складова такої особи. У низці випадків це виявляється у зв'язку із різними так званими віктимними девіаціями (наприклад, із мазохізмом). Можна розглянути ще таку ситуацію, коли особа, не витримуючи довготривалого важкого болю через хворобу,

просить іншу особу позбавити її життя, щоб позбутись страждань.

Пасивна провокація виявляється через поведінку потерпілої особи, яка характеризується необачністю, недбалістю і створює легкі та сприятливі умови для вчинення злочину іншою особою. Прикладом може бути ситуація, коли особа залишила цінні речі на видному місці без догляду.

Серед жертв злочину з провокуючою поведінкою вчений В. О. Туляков виокремлює:

- настановних жертв, які виявляють агресію і своєю поведінкою провокують злочинця на агресивні дії;
- раціональних жертв, які самі створюють ситуацію вчинення злочину і самі потрапляють у цю пастку;
- жертв із ретретистською активністю. Пасивні провокатори, які всіма своїми зовнішніми проявами, стилем життя, підвищеною доступністю та тривожністю підштовхують злодіїв до скоєння злочинів.

Отже, можна зробити висновок, що у вчиненні деяких злочинів неабияке значення має поведінка самої потерпілої особи. Необхідно знати, які причини (психологічні, психічні) призвели до такої поведінки, що спонукало особу до вчинення провокації. Теоретичні засади психології жертви базуються на психоаналітичних здобутках структурного вивчення особистості. Нарцисичний дефіцит призводить до потягу до самоствердження, заповнення особистості почуттям самоцінності через ставлення осіб, що її оточують. Звідси виникнення залежностей, аддикцій, потягу до самоствердження чи, навпаки, підвищеного бажання безпеки.

Список літератури

1. Альошина О. І. Провокуюча поведінка потерпілої особи / О. І. Альошина // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2010. – № 1 (47). – С. 165–171.
2. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / В. О. Туляков. – Одеса: Б. в., 2001. – 36 с.
3. Бутиріна О. М. Віктимологія як проблема психологічного аналізу / О. М. Бутиріна // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: Всеукр. наук. журн. – № 1. – 2010. – С. 141.

4. Зелінський А. Ф. Кримінологія / А. Ф. Зелінський. – Харків: Рубікон, 2000. – 240 с.
5. Коновалова В. О. Юридична психологія: підручник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків: Право, 2008. – 240 с.
- Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко**
-

В. С. Безрук,
студентка 8 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ У СІМ'Ї

Насильство в сім'ї, на жаль, стає дедалі актуальнішим у сучасній Україні. Більшість законодавчих актів спрямовано на захист дітей, бо вважається, що саме вони найчастіше потерпають від насилля. Але як бути жінці, якщо вона стає жертвою сексуального насильства, вчиненого власним чоловіком?

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення в Україні за січень-вересень 2015 р. Генеральної прокуратури України, від злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї, постраждало 530 осіб, з них осіб жіночої статі – 391 [1].

Сімейне насильство у різних країнах сприймається по-різному. Причинами є історично сформоване патріархальне ставлення до ролі жінки, гендерні стереотипи. За даними опитування, 48% чоловіків та 36% жінок вважають, що жінка сама може провокувати прояви насильства щодо неї [2]. Цей приклад один зі стереотипів, який ставить жінку в нерівне становище з чоловіком. Також і самі жінки, які потерпають від подружнього насильства, не розривають шлюб з кривдником і не звертаються за допомогою через фінансову залежність, традиції та виховання, що ставлять у обов'язок жінки збереження родини.

Особливістю є висока латентність таких злочинів та невідповідність офіційних даних реальності. Адже правоохоронні органи у більшості випадків не втручаються у так звані «сімейні стосунки», а суддям

бракує досвіду вирішення подібних справ. Така ситуація є неправильною, бо визнання певних дій такими, що мають ознаки сексуального насильства, не залежить від стосунків, що мали місце між жертвою та правопорушником, або попередньої поведінки потерпілої особи [3, с. 17].

Процес віктимізації розпочинається тоді, коли насилля стає частиною життя жінки. Тобто про явище віктимізації можна говорити тоді, коли маємо справу із завданням постійного систематичного насильства. Перший рівень віктимізації – активне формування з жінки жертви, другий – повторне ураження. Дуже часто на цей рівень жінку «підштовхує» не виконавець насильства, а саме оточення. Подальше насильство та відсутність підтримки іншими людьми переводить жертву на третій рівень, де вона остаточно перевтілюється, входить у роль жертви [4, с. 26].

Найчастіше, як правило, про сексуальне насильство повідомляють жінки, які є фінансово забезпеченими, не мають багато дітей і перебувають у шлюбі із кривдником нетривалий час. Жінки старшого віку, що перебувають у шлюбі більш значний термін, можуть взагалі не вбачати у цьому проблеми. Це пов'язано з радянським вихованням або, як стверджують психологи та інші фахівці, неможливістю розпізнати такі дії, як акт насильства. Наприклад, В. А.

Шакина зазначає, що на момент скоєння злочину 42% жінок проживали разом з агресором протягом 10-15 років [5, с. 89].

Велике значення має місце проживання. Так, для жінок, які мешкають у місті, характерне більш стрімке реагування на некоректну поведінку чоловіків у сім'ї, вони частіше сприймають її як недозволену і визнають насильницькою. Для сільських жінок, які в більшій мірі, ніж городянки, знаходяться у полоні суспільних стереотипів, притаманне приховування сімейних негараздів [2]. Також віктимізації жінок сприяє і низький рівень освіти, бо, за даними багатьох досліджень, потерпілими з вищою освітою є приблизно 20% жінок, у інших 80% – середній або взагалі низький

рівень освіти.

В Україні тема сексуального насильства над жінкою у сім'ї оминається увагою, тож бажано створити спеціальні органи контролю у цій сфері та залучати до їх діяльності громадські організації. Для забезпечення належного сприяння потерпілим слід створити спеціалізовані центри та притулки психологічної допомоги, де ознайомлювати жінок з їхніми правами та можливостями. Разом із зазначеними заходами потребує удосконалення законодавство щодо відповідальності за домашнє насильство.

Список літератури

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-вересень 2015 р. // [Електронний ресурс] / Генеральна прокуратура України. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libi_d=100820 (станом на 29.10.2015 р.)
2. Сімейне насильство над жінками // [Електронний ресурс] // Правова освіта населення. – Режим доступу: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/pravova-osvita-naselennya/03.12.2014-simeyne-nasilstvo-nad-zhinkami.html>
3. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. для курсантів вищ. навч. закл. МВС України / уклад.: А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброра та ін. – Київ, 2012. – 246 с.
4. Мустафаєв Г. Ю. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Г. Ю. Мустафаєв, І. І. Довгаль. – Київ, 2011. – 192 с.
5. Шакина В. А. Женщина как жертва семейного насилия в супружеских отношениях (проблемы, причины, предупреждение): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шакина Виктория Анатольевна. – Иркутск, 2002. – 204 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

А. І. Беренда,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ЖЕРТВИ ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА: КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЗАПОБІГАННЯ

Насильство є не лише суто правовою проблемою, а й значною мірою філософською та соціокультурною. У теоретико-методологічному плані остаточно не розв'язаним залишається питання феномену детермінант, що зумовлюють насильство в сім'ї.

Існує низка теоретичних парадигм, у яких розглядається комплекс факторів, що впливають на виникнення насильства в сім'ї. Під факторами (цей термін здебільшого вживається західними кримінологами) або причинами та умовами злочинності

розуміють процеси та явища, які відбуваються на рівні соціальної структури суспільства і впливають на рівень злочинності в країні. Причини – це ті процеси і явища, які безпосередньо породжують злочинність. Умови впливають на злочинність опосередковано, полегшуючи дію причини. Вважається, що фактори, які діють на макрорівні, впливають на поведінку конкретних осіб дуже опосередковано. Їхня дія істотно змінюється залежно від конкретних політико-правових, культурних, соціально-економічних, демографічних та інших умов. У цьому контексті варто розрізняти макротеоретичний та мікротеоретичний рівень аналізу. Науковці докладно розглядають чинники, що зумовлюють насильство в сім'ї загалом та насильство над жінками зокрема. При цьому представники однієї з теорій, що отримала назву «соціально-історична», або «соціокультурна»; основною причиною такого становища називають домінуючу позицію чоловіків у суспільних відносинах, патріархальні культурні норми, що провокують насильство [1].

Насильство в сім'ї – це одна з найголовніших проблем, яка виникає у звичайному суспільстві. Адже під насиллям ми розуміємо істотне порушення людських прав, свобод. Під цією проблемою приховується багато факторів, котрі породжують у сім'ї насилля. Це може бути, наприклад, влада чоловіка над жінкою або ж навпаки. Розглядаючи цю проблему, можна виявити тенденцію зростання з кожним роком насилля в сім'ї, адже громадяни, приховуючи факти завдання їм моральної шкоди, фізичних та психологічних страждань, не звертаються за допомогою до міліції, громадських організацій, до дільничного інспектора, а продовжують потерпати від насильства.

Одним із актуальних питань при розгляді особливостей насильницької поведінки в сім'ї є ідентифікація насильницьких проявів. Фахівці визначають насильство в сім'ї як сукупність дій, що відбиває фрустрований стан об'єкта насильства. Основним компонентом у механізмі оцінки дій є чинник

суб'єктивності. У такій ситуації важливу роль відіграє формування оцінки насильницьких дій у осіб, що професійно виконують функції з профілактики, припинення насильства в сім'ї. Результати дослідження дозволили говорити про три основні чинники, що впливають на створення образу «насильства»: особливості правової культури індивіда; інтеріоризація змісту соціальних норм, що визначають рамки соціально прийнятної поведінки як у сім'ї, так і поза нею; індивідуально-психологічні установки, що базуються на особистому досвіді спілкування.

Загальною рисою, що характеризує ставлення більшості громадян, є тенденція розгляду насильства в сім'ї як явища, характерного, насамперед, для подружніх відносин, а також відносин між дітьми та батьками. Причому чоловіки набагато частіше відносять насильницькі дії, що чиняться у сфері шлюбно-сімейних відносин, до здійснення процесу виховання дітей [2].

Насильство притаманне всім соціальним групам, тож необов'язково це повинна бути неблагополучна сім'я. Насильство може виявлятися в різних суспільних ситуаціях, при цьому не існує загального правила уникнення цього явища або запобігання йому. У кожного свої моральні та духовні цінності, і якщо одна людина може усвідомити, зрозуміти настання певних наслідків та зупинитись, то інша без вагань не в силах перешкодити насиллю.

Законодавством України передбачено низку заходів спеціального та соціального характеру, направлених на усунення причин і умов здійснення насильства, а також медико-санітарної реабілітації жертв насильства. Люди часто не усвідомлюють, що насильство – це не тільки побиття, а й постійне приниження, образи, лайка. Нерідко скривджені вважають, що така їхня доля – зазнавати насильства, і вони мусять це терпіти. Таку позицію займати не варто, бо зазвичай кривдники не відразу

здаються до фізичних засобів впливу на жертву, однак, не зіткнувшись із опором, натомість відчувши вседозволеність, переходять від словесної критики до фізичного насильства. Досить багато людей, над якими чинять насильство, не наважуються йому протистояти. Тим часом законодавство гарантує кожній людині широкі права та свободи й захист від їх порушення. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» передбачає і покарання осіб, які чинять насильство в сім'ї, і заходи щодо надання допомоги потерпілим [3].

Отже, підсумовуючи, можемо стверджувати, що насилля зростає з кожним роком, причому найчастіше насилля чоловіків над жінками. Наприклад, якщо жінка від самого початку подружнього

життя не змогла сприяти припиненню насильства або ж показала, що вона слабка, то чоловік бере повну владу над нею, і тоді запобігти такому явищу неможливо. Тож при незначних виявах насильства в сім'ї слід звертатися до правозахисних установ, щоб у майбутньому запобігти його повторенню. У нашій країні не приділяється достатньо уваги цій проблемі. Таке становище слід виправляти шляхом розробки відповідних соціальних проектів, програм щодо захищеності осіб, що потерпають від насильства в сім'ї. Тоді декларована державою гарантія кожному громадянину захищеності, непорушності прав, свобод та волі, стане реальністю.

Список літератури

1. Бова А. А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї / А. А. Бова // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С. 15–25.
2. Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища : автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.03 / Олександр Валерійович Бойко. – Харків, 2003. – 20с.
3. Данильченко І. Запобігання насильству в сім'ї / І. Данильченко // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 2. – С. 27–37.
4. Про попередження насильства в сім'ї // [Електронний ресурс]: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III / Верховна Рада України.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

К. А. Бочарова,
аспірантка кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ВУЛИЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасне місто наповнене джерелами потенційної небезпеки для людини. Небезпека чатує усюди: в дорозі, на вулицях, дискотеках та в інших громадських місцях. Особливої уваги потребує вулична злочинність, оскільки питома вага насильницьких злочинів, учинених на вулицях, є найбільшою. Поняття «вулична злочинність» тісно пов'язане з місцем, де вчинюється злочин, зі специфікою вулиці, криміногенними вуличними ситуаціями.

З метою об'єктивного дослідження механізму конкретного злочину необхідно

вивчати не тільки злочинця, а й жертву злочину. Це зумовлюється тим, що приводом до злочинного посягання і умовою, що полегшує його вчинення, іноді може бути поведінка потерпілого. Віктимологія вивчає жертву в аспекті її морально-психологічних і соціальних характеристик, які впливають на її уразливість, ситуації, що передують злочину, а також ситуації безпосереднього його вчинення [1].

Визначення поняття «вулиця» дається у Положенні про порядок ведення

Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженому наказом Генерального прокурора України № 69 від 17 серпня 2012 р. Так, у п. 2.27 Положення «вулиця» визначається як відкрита частина території міста чи населеного пункту, крім приміщень та будівель, на якій перебувають громадяни, рухається транспорт і до якої є вільний доступ у будь-яку пору року та час доби.

Доктринальне визначення вулиці, що має значення для нашого дослідження, дав А. В. Півень: «вулиця» – вільна для доступу, включена до інфраструктури населеного пункту територія, яка характеризується тимчасовою та просторовою нерівномірністю соціального контролю і переважно анонімністю поведінки [5, с. 183–189].

Найуразливішими жертвами вуличної злочинності є неповнолітні та жінки – через свою беззахисність, люди похилого віку – через свою беспорядність та безпомічність. Існують такі ситуації, коли провокуюча поведінка жертви може стати каталізатором вчинення злочину (стан алкогольного сп'яніння, демонстрування наявності великої суми грошей або коштовностей, відвертий одяг у жінок). До особливостей цих злочинів також слід віднести вчинення щонайменше половини з них в умовах поганої видимості у темний час доби, що зумовлює підвищений суспільний резонанс.

Чітке визначення поняття «вулична злочинність», встановлення кримінологічно значущих ознак цього явища, аналіз кількісних і якісних показників вуличної злочинності виступають необхідним підґрунтям для розробки методики профілактики зазначеного виду злочинності.

Залежно від мети і завдань віктимологічна профілактика має три рівні: загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний. Загальносоціальний рівень охоплює заходи, пов'язані з виконанням соціально-економічних і культурно-виховних завдань, що сприяють процесу віктимізації громадян. До них слід віднести: правове виховання (поширення відомостей про осіб, які стали жертвами злочинів через радіо, телебачення, мережу Інтернет та пресу; виступ з лекціями та бесідами працівниками органів внутрішніх справ, які

мають звертати увагу осіб на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути пильнішим, дотримуватися правил безпеки, критичніше ставитися до своїх вчинків та поведінки); соціальний захист найуразливіших груп населення, працевлаштування і допомога безробітним, підвищення культури та свідомості усіх верств населення тощо.

Віктимологічна профілактика вуличної злочинності на спеціально-кримінологічному рівні охоплює заходи щодо окремих осіб або їх груп з підвищеною віктимністю. До них можна віднести: виготовлення й розповсюдження спеціальних пам'яток, застережень про те, як уберегтися від злочинця, не стати жертвою злочину; сповіщення населення через засоби масової інформації про факти злочинів, що вчинені на певній території, типові дії злочинців, порядок дій громадян у разі зустрічі зі злочинцями або виникнення конфліктної ситуації, а також про можливі потенційно криміногенні ситуації; наближення постів і маршрутів нарядів патрулювання до місць, зручних для вчинення злочинів;

Заходи індивідуального запобіжного впливу можна поділити на два види: переконання й допомоги. Заходами переконання є бесіди, роз'яснення того, як не стати жертвою злочину, забезпечити цілісність свого майна тощо. До заходів допомоги належить, насамперед, організація спеціальних консультаційних пунктів, центрів соціально-психологічного впливу на громадян, головним завданням яких є інформування населення про способи захисту від злочинів [6, с. 183–189].

Отже, як бачимо, вплив вуличної злочинності на суспільство носить глобальний і водночас безперервний характер. Вчиняються все нові й нові злочини, які завдають матеріальної і моральної шкоди, послаблюють громадську моральність і безпеку, погіршують психологічний стан населення. З огляду на викладене вище

дослідження запобігання даного виду злочинності є вельми актуальною проблемою на теренах сучасних урбанізованих територій і потребує подальшої уваги як на

загальнотеоретичному, так і на практично-прикладному рівнях.

Список літератури

1. Александров Ю. В. Кримінологія: курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – Київ: МАУП, 2002. – 295с.
2. Головкін Б. М. Злочинність на вулицях та в інших громадських місцях / Б. М. Головкін // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – Харків: Право. – 2013. – С. 87–98.
3. Дрьомін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства : [монографія] / В. М. Дрьомін. – Одеса: Юрид. літ., 2009. – С. 282–298.
4. Півень А. В. Кримінологічна характеристика і профілактика вуличної насильницької злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. П. Півень; Нац. акад. внутр. справ України – Київ: НАВСУ, 2013. – 253с.
5. Півень А. В. Віктимологічна профілактика вуличної насильницької злочинності / А. В. Півень // Наук. вісн. нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 1 – С. 183–189.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

І. О. Булана,

студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА

Межі віктимологічних досліджень усе більше розширюються, з'являються нові аспекти, які стосуються проблем жертв злочинів. Це питання є досить актуальним, оскільки рівень насильства в сім'ях та в інших сферах відбувається щохвилино і потребує значного втручання уповноважених органів.

Віктимологічна профілактика є самостійним напрямом індивідуального запобігання. Набір профілактичних заходів віктимологічного спрямування залежить від різновидів віктимної поведінки потерпілих: від застережно-роз'яснювальних – до заходів примусу та фізичного захисту потенційних жертв. Головне завдання – змінити віктимну поведінку таких осіб і запобігти можливості їх перетворення на реальних потерпілих від насильницьких злочинів (насамперед це стосується злочинів, які вчиняються на ґрунті сімейно-побутових конфліктів). У західній кримінальній віктимології умовно можна виділити два основні напрями: 1) так званий

академічний, який надає перевагу аналізу теоретичних аспектів сучасної віктимології; 2) прикладний, що був розроблений у 1976 р. у Бостоні (США). Цей напрям проблеми порівняльних віктимологічних досліджень поєднував з практичними аспектами, що стосуються того, чи є потерпілий об'єктом віктимологічної профілактики і чи слід йому відігравати активну роль у кримінальному процесі [1].

Для жертв кримінально-насильницьких дій характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових ознак, прояв яких за певних обставин детермінує їх типову поведінку, що посилює ймовірність стати жертвою кримінально-насильницької поведінки. Тому індивіди, наділені переліченими вище характеристиками, неодмінно мають перебувати у центрі уваги правоохоронних органів, а їхні

якості – враховуватися під час розроблення заходів з профілактики кримінально-наси́льницької поведінки. Одним із найважливіших завдань працівників ОВС, які втручаються в ситуацію, пов'язану з насильством у сім'ї, є усунення небезпеки, що загрожує жертвам домашнього насильства (64,7 % опитаних). З огляду на це віктимологічна профілактика має поширюватися на все населення країни, насамперед, на численні групи підвищеного ризику, пов'язаного з маргіналізацією суспільства, належністю до неформальних об'єднань антисоціального спрямування, а також на осіб, які виконують посадові обов'язки, пов'язані з підвищеним ризиком (охорона, міліція, інкасатори банків, нічні таксисти, підприємці тощо). На підставі узагальнення емпіричного матеріалу та питань, що вивчаються кримінологами, слід з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження віктимологічної профілактики насильницької поведінки як складової індивідуальної профілактики [1].

Питання захисту прав жертв злочинів, вчинених неповнолітніми, дістало відповідне схвалення ООН, Генеральна Асамблея якої 29 листопада 1985 р. затвердила Декларацію головних принципів правосуддя для захисту жертв злочинів і зловживань владою. Були визначені основні напрями підтримки потерпілих, а саме: а) впровадження у національне законодавство держав – членів ООН міжнародних стандартів, доступу потерпілих до системи

правосуддя та державної підтримки; б) кримінально-правова реституція жертвам з державних і недержавних фондів; в) надання необхідної матеріальної, медичної, психологічної та соціальної допомоги з урядових, добровільних громадських та місцевих джерел [2]. Структура загальносоціального запобігання віктимізації населення передбачає заходи соціально-економічного, політичного, правового, організаційного характеру [3].

Як основні напрями загальносоціальної віктимологічної профілактики, мають розроблятися стратегічні заходи зі зміцнення сім'ї, охорони материнства та дитинства, морально-правового виховання населення, формування в суспільстві атмосфери толерантності та відкритості, поваги до культурних відмінностей, етичних, релігійних і побутових традицій різних народів. Таким чином, профілактичний уплив, у тому числі й на віктимологічній основі, за своєю спрямованістю та результативністю полягає як у подоланні об'єктивних передумов протиправної поведінки, так і зміні свідомості осіб, які схильні вчиняти правопорушення чи ставати їх жертвами, а також в усуненні наявних проблем і конфліктів [4].

Список літератури

1. Опульський В. Б. Віктимологічна профілактика насильницької злочинності / В. Б. Опульський // Трипільська цивілізація. – № 8 (11). – 2012. – С. 71-74.
2. Кримінологія: підручник / за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
3. Адигюзелов К. А. Проблемы виктимизации населения / К. А. Адигюзелов. – Махачкала, 2002. – 168 с.
4. Михайлов А. Е. Виктимологические аспекты профилактики некорыстных насильственных преступлений / А. Е. Михайлов. – Киев: НВТ Правник – НАВСУ, 1998. – 44 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

В. О. Буданцева,
студентка 4 групи 5 курсу Інституту
підготовки слідчих кадрів для МВС
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЩОДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКА ЯК ЖЕРТВИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Конституція України проголошує людину, її життя, здоров'я, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, що обумовлює захист прав та свобод людини і є пріоритетним завданням держави. Сьогодні загострення економічної та політичної кризи, стрімке погіршення стану соціального захисту широких верств населення є потужним чинником криміналізації суспільної свідомості, за якої загрозливого поширення набувають сімейно-побутові конфлікти.

Актуальність цієї проблеми підтверджується статистичними даними, які вказують, що 30-40% тяжких насильницьких злочинів вчиняється саме в сім'ї. Такий вид насильства тісно пов'язаний із проблемою віктимної поведінки. Часто жертви сімейно-побутових конфліктів не бажають брати до уваги інтереси іншого члена подружжя, вдаються до сексуальної розпусти або прагнуть позбутися від обтяжливих турбот (утримання непрацездатного партнера, небажана вагітність тощо). Сприятливим тлом для розвитку сімейного конфлікту є пияцтво та наркотизм, агресивність і недостатній самоконтроль.

Проблемі насильства в сім'ї присвячено чимало кримінологічних доробок, однак сьогодні здебільшого вивчаються загальні передумови домашнього насильства або кримінологічні риси чоловіка як злочинця і віктимні риси жінок і дітей як жертв сімейно-побутового насильства. Дійсно, найчастіше потерпілими від насильства в сім'ї виявляються дружини (співмешканки) (48,1 %), однак певна частка злочинів вчиняється також і проти чоловіків (співмешканців) (5,1 %) [1]. На думку вчених, у переважній більшості сімейно-побутових убивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються жінками,

вагому роль відіграє віктимна поведінка потерпілого. Як справедливо зазначає Б. М. Головкін, така поведінка може виявлятися у двох основних формах. До першої відносять відверто неправомірні та провокуючі дії, тобто знущання, образи та погрози, фізичне насильство, обмеження особистої свободи тощо, а до другої – пияцтво, розгульний спосіб життя, невиконання подружніх і батьківських обов'язків і водночас наголошення на своєму статусі голови родини [2, с. 70-71]. Дійсно, на думку експертів, чоловіки, що зазнають насильства в сім'ї, доволі часто мають сексуальні розлади, їм притаманні неадекватна статеворольова самоідентифікація, схилена Я-концепція; у таких сім'ях спостерігається домінування жінки і цілковита підлеглість чоловіка з низьким рівнем потреб та бажань, несформованим почуття власної гідності [3, с. 120-131].

Підкреслимо, що однією з найважливіших особистісних рис досліджуваної категорії потерпілих є їхнє ставлення до вживання алкоголю. Систематичне пияцтво має руйнівний вплив на інтелект, емоційну стійкість, потреби особи і, як наслідок, істотно псує морально-психологічний мікроклімат в окремій родині. Також віктимність жертв сімейного насильства значно підвищує схильність до аморального, розгульного способу життя. Майже чверть потерпілих чоловіків від сімейного насильства вдавалися до подружньої зради. Слід зазначити, що непоодинокі випадки, коли насильницькі злочини в сім'ї скоюються щодо осіб чоловічої статі з

психічними розладами, оскільки такі люди надмірно довірливі і не здатні адекватно оцінити криміногенну життєву ситуацію, а також становлять «тягар» для родича-опікуна.

Таким чином, віктимна поведінка чоловіка як жертви сімейного насильства відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні конкретної криміногенної життєвої ситуації. На нашу думку, одним із найефективніших напрямів запобігання віктимізації чоловіків є своєчасне виявлення та припинення правоохоронними органами сімейного насильства щодо жінок, адже

саме розпач та бажання помститися кривдникові часто детермінують стійкий намір вчинити злочин. Слід активніше використовувати запобіжний потенціал правового й статевого виховання, формувати у громадян уявлення про небезпеку сімейно-побутових конфліктів, згубність збереження шлюбу «заради дітей», а також про важливість своєчасного поінформування правоохоронних органів про вчинені злочини або ті, що готуються.

Список літератури

1. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері / Б. М. Головкін. – Харків: Нове слово, 2004. – 252 с.
2. Мустафаєв Г. Ю. До проблеми соціалізації молоді: соціально-психологічна характеристика осіб, які зазнають насильство в сім'ї / Г. Ю. Мустафаєв / Проблеми соціально-психологічного супроводу навчального процесу у вищих закладах освіти : зб. наук. пр. / Нац. ун-т держ. податк. служби України ; за заг. ред. Н. В. Ківенко. – Ірпінь : ВЦ НУДПСУ, 2013. – 131 с.
3. Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю.Ф. Іванов та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 200 с.

Науковий керівник – асист. О. О. Шуміло

К. Ю. Брус,
студентка 5 групи 5 курсу
Інституту підготовки слідчих кадрів
для МВС України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЩОДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОТЕРПІЛИХ ВІД «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ» НА ҐРУНТІ КСЕНОФОБІЇ

Незважаючи на декларовано толерантний характер українського соціуму, на підсвідомому рівні пересічний українець вважає першорядною частиною нашого суспільства представників титульної нації, а другорядною – вихідців із інших країн. Агресивніше налаштовані громадяни закликають будувати «Україну для українців», керуються стереотипом «мігрант-ворог», схвалюють жорсткі дії силових структур стосовно іноземців та, як наслідок, нерідко скоюють насильницькі злочини щодо представників інших національностей. Згідно з останніми даними

соціологічних опитувань, на межі площини ксенофобії у суспільній свідомості українців знаходиться ставлення до азербайджанців, вірмен, узбеків, таджиків, турків. Найнегативніші почуття українців викликають вихідці з Африки й Азії, а також роми [3]. Відповідно до офіційної статистики, саме вищезазначені категорії громадян найчастіше входять до кола жертв «злочинів ненависті» в Україні.

У науковій літературі існує чимало визначень терміна «злочини ненависті»,

але, проаналізувавши їх, можна дійти однозначного висновку про головну ознаку, що об'єднує такі діяння, – упереджене, негативне ставлення до певної групи осіб, що виступає мотивом кримінально караного діяння. Таким чином, значна кількість із перелічених у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) злочинів може бути вчинена на ґрунті расової, національної ворожнечі або розбрату. Найчастіше на підставі ксенофобського світогляду вчиняються такі злочини, як умисне вбивство, погроза вбивством, умисне тяжке, середньої тяжкості або легке тілесне ушкодження. Принагідно зауважимо, що у ст. 161 КК України криміналізовані й інші ознаки дискримінації, зокрема стать, соціальний стан, місце проживання тощо, однак предметом нашого дослідження є встановлення кримінологічно значущих поведінкових рис потерпілих саме від «злочинів ненависті» на ґрунті ксенофобії, тобто через расову або національну нетерпимість.

Характеризуючи сучасний стан і тенденції окремих видів злочинності в Україні, кримінологи все частіше наголошують на важливості віктимної поведінки потерпілих у системі детермінації «злочинів ненависті». Відповідно до змістового критерію можна виділити неправомірну, провокуючу та суспільно корисну віктимну поведінку потерпілих від зазначених злочинів. Так, типовими проявами неправомірної поведінки є злочинні посягання іноземців на статеву свободу жінок корінного походження, наркотизм, вуличне шахрайство ромів, утворення злочинних організацій за національною ознакою тощо. До провокуючої поведінки можна віднести хизування багатством, пияцтво, агресивну зневагу до місцевих стандартів культури. Проявом суспільно корисної віктимної поведінки також є конкуренція іноземців з українцями на ринку кваліфікованої праці, що детермінує агресію соціально дезорганізованих, маргінальних громадян щодо невизначеного кола осіб за ознакою раси або національності [1].

Зважаючи на зауваження незалежних українських експертів та правозахисників, а також відповідних міжнародних

міжурядових організацій і НУО, можна стверджувати, що сьогодні в Україні практично всі правові інструменти протидії злочинним проявам ксенофобії недостатньо ефективні або взагалі недієві. Проте з огляду на вищенаведене можна визначити деякі перспективні напрями віктимологічного запобігання «злочинам ненависті»:

1) підвищення ефективності правоохоронних органів, адже подекуди саме байдужість (у більшості випадків корупційно умотивована) міліції щодо кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями, викликає у громадськості хвилю агресії, спрямовану на всіх представників такої діаспори. Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ рекомендує запровадити обов'язкове навчання працівників правоохоронних органів, які відповідають за реагування на інциденти та злочини на ґрунті ненависті;

2) організація дієвого прикордонного та імміграційного контролю, спрямована на перекриття «каналів» нелегальної міграції, оскільки скрутне матеріальне становище, необлаштований побут і розірвані соціальні зв'язки детермінують множинні корисливі, насильницькі та інші злочинні посягання нелегальних мігрантів в Україні;

3) створення квот на іноземну робочу силу, що, зокрема, спростовуватиме міф про критичну кількість трудових мігрантів для ринку праці в Україні.

Підсумовуючи, зазначимо, що загострення соціально-економічної кризи в Україні не може не позначитися негативним чином на динаміці «злочинів ненависті». Погіршення матеріального становища завжди зумовлює пошук винних, і на місці «цапа-відбувайла» в Україні, на жаль, часто опиняються представники інших народів, звинувачені у захопленні ринку праці, низькому рівні культури, дестабілізації політичної ситуації тощо. Зважаючи на зазначене, віктимологічна

профілактика «злочинів ненависті» має бути кримінологічного запобігання серед важливих складових системи злочинності в Україні.

Список літератури

1. Захаров Є. Уразливі групи як об'єкт дискримінації, расизму, ксенофобії та злочинів ненависті / Є. Захаров. // [Електронний ресурс]: матеріали доп. Укр. Гельсінк. спілки з прав людини. – 2012. – Режим доступу <http://helsinki.org.ua/index.php>
2. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування: [інформ.-довід. посіб. для громад. орг. у районі ОБСЄ] / Бюро з демократ. ін-в і прав людини ОБСЄ. – Польща. – 2015. – С. 91.
3. Без кордонів: проект громадської організації «Центр “Соціальна Дія”»: [моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі як зброя для правої риторики)]. – Київ: ФОП Борбулевич З. І., 2011. – 76 с.
4. Павлова В. О. Ксенофобія як фактор віктимності мігрантів / В. О. Павлова // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 52. – С. 193-205.

Науковий керівник – асист. О. О. Шуміло

М. В. Бурба,

студентка 5 курсу Інституту підготовки
слідчих кадрів для МВС України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

«ВИНА» ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Механізм вчинення певних злочинів відображає складну взаємодію злочинця та жертви, демонструючи активні дії останнього. Передумови вчинення багатьох злочинів слід шукати в життєвих обставинах, які пов'язані з поведінкою жертви. Саме поведінка може відігравати значну, навіть вирішальну роль у наданні розвитку подій кримінального характеру. Іноді жертва самим фактом свого перебування в певній ситуації перетворює її в криміногенну, оскільки може вплинути не тільки на зародження мотивів, але і на виникнення думки про злочин. Криміногенні ситуації створюються не лише, а в деяких випадках і не стільки через злочинця, скільки через потерпілого. Важливе принципове положення про залежність поведінки злочинця від поведінки жертви. При цьому дії жертви можуть бути як протиправними, так і правомірними.

Сучасна наука кримінального права, покладаючи вину за скоєний злочин цілковито на злочинця, заперечує тим самим будь-який «внесок» жертви у вчинення

злочину. Сама лише думка можливості покласти частину вини на жертву зазнає критики. Прихильники цієї концепції пояснюють, що так звані «провокуючі» дії жертви не є такими за своєю природою об'єктивно, а є такими у сприйнятті злочинця. Стосовно жертви злочину існує дві думки. Представники антропологічної школи дотримуються точки зору, що поряд з природженими злочинцями є і природжені жертви злочину. Прихильники соціологічної школи стверджують, що жертвою людина не народжується, а стає нею внаслідок соціалізації.

У процесі життєдіяльності жертва віктимізується, набуває рис та якостей, які полегшують злочинцю вчинення злочину щодо неї. До вчинення злочину між жертвою та злочинцем встановлюється різного рівня зв'язок: суспільний, особистий, родинний, побутовий, на ґрунті випадкового знайомства і т.д. Однак не сам характер зв'язку і відносин між людьми обов'язково провокує той чи інший

конфлікт, який переростає в злочин. Суб'єктивні особистісні риси лише можуть призвести, але не обов'язково призведуть до злочину.

У більшості випадків безпосередньою причиною злочину стає взаємодія антигромадської спрямованості особистості та відповідної ситуації. При цій взаємодії вказані фактори можуть бути не рівнозначні, іноді головна роль належить антигромадській спрямованості особистості, іноді – ситуації. Бувають випадки, коли потерпілий і злочинець мають схожі соціально-демографічні характеристики: вони з однієї соціальної групи, для якої характерне пияцтво, алкоголізм, наркоманія, приблизно одного віку. У подібних умовах досить складно відрізнити потенційну жертву від потенційного злочинця, і лише ситуація визначає, хто стане злочинцем, а хто – жертвою, оскільки у обох сторін

конфлікту схожі деформації і стереотипи поведінки.

Коли злочин учиняється в тісному взаємозв'язку з діями і вчинками жертви, неможливо відокремити винного і постраждалого. Мотиви поведінки одного протистоять мотивам поведінки іншого, і, як результат, – конкретна життєва ситуація, що передусе злочину.

Отже, не слід недооцінювати «внесок» жертви у вчинення злочину. Дослідження поведінки потерпілого в передкримінальній ситуації дасть відповідь на найважливіші запитання: яка мотивація та які мотиви вчинення злочину; внаслідок яких індивідуальних якостей і властивостей особа набула статусу жертви.

Список літератури

1. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи в криміналістиці: сутність та значення / О. І. Резнікова // Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача. – Вип. 25. – 2013. – С. 241 – 251.
2. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – С. 43.
3. Юрченко О. Ю. Природа связи жертвы и преступника при совершении насильственных преступлений / О. Ю. Юрченко // Проблемы законности. – 1999. – С.196 – 201.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

А. В. Васильченко,
студентка 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЗАКОННОЇ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація і здійснення заходів із запобігання злочинності в кримінологічних дослідженнях неможливі без їх взаємозв'язку з віктимологією, оскільки ці складові характеризуються істотною специфікою, яка суттєво впливає на процеси формування та розвитку як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків [4, с. 385]. Скоротивши не тільки кількість потенційних злочинців, а

й звернувши увагу на кількість ймовірних жертв злочинних посягань, можна ефективно боротися зі злочинністю як з багаторівневим феноменом. Як зазначають вчені, дані про жертву злочину, з одного боку, відображають певну вибірковість дій злочинця та вказують на взаємозв'язок між особливостями його особистості та

особистості жертви, а з іншого – вказують на наявність і характер взаємовідносин між потерпілою особою та злочинцем, що впливають на мету, час, засоби вчинення і приховування злочину [1, с. 107].

Що стосується журналістів як жертв злочинів, то їх діяльність прямо залежить від їх професійної захищеності, виявлення та зменшення факторів, які знижують рівень безпеки їх діяльності.

Проаналізувавши судову та слідчу практику, можна дійти висновку, що діяльність журналістів має неналежний рівень безпеки. Це простежується у порушенні законності, недостатньому рівні соціально-правового захисту, низькому професіоналізмі. Станом на 2013 р. слідчими ОВС було розпочато 137 кримінальних проваджень за фактами перешкоджань законній професійній діяльності журналістів [2, с. 56]. У 2015 р. зафіксовано 224 порушення прав журналістів. Серед них 27 випадків погроз і залякувань, 36 нападів на представників ЗМІ, 48 фактів перешкоджань професійній діяльності та 10 застосування цензури. Тож є достатні дані вважати, що така діяльність має підвищену суспільну небезпеку та потребує негайного реагування і вимагає розробки ефективних заходів та засобів для запобігання законній професійній діяльності журналістів на рівні віктимології.

Журналіст завжди повинен бути в центрі всіх важливих для держави та громадян подій, оскільки суспільство кожного дня потребує правдивої та різнопланової інформації. Інколи трапляються випадки, коли журналісти власною поведінкою чи діями можуть спровокувати злочин, а задля уникнення негативних наслідків їм варто постійно дотримуватися правил безпеки, які можуть максимально знизити негативний вплив злочинності на журналістську діяльність.

Яскравим прикладом небезпечності журналістської професії стало гучне вбивство українського журналіста Георгія Гонгадзе, який на одному з телевізійних ток-шоу ставив досить провокаційні і неприємні для президента України Леоніда Кучми запитання. Представники правлячої верхівки влади не могли не запам'ятати того, хто виявився «один у полі воїн», хто

наважився відкрито говорити про тогочасні реалії. Діяльність Гонгадзе і заснованого ним інтернет-видання «Українська правда» дуже болісно зачіпала інтереси людей «нагорі». Заінтересовані у «знищенні» журналіста використали формулу: «Немає людини – немає проблем». Журналісту не вдалося вберегтися, оскільки можновладці, використовуючи всі незаконні засоби, змогли без вагань усунути політичного противника тогочасного режиму – Гонгадзе. Проаналізувавши дану ситуацію, можна зробити висновок: віктимність журналіста полягала в тому, що він, ставлячи незручні питання представникам вищого керівництва країни, розкриваючи корупційні схеми, власними діями спровокував вчинення проти нього злочину.

Пригнічує ця ситуація тим, що навіть держава в особі своїх представників, яка покликана захищати права та інтереси своїх громадян, життя, здоров'я, честь і гідність, особисту недоторканність, сама, нехтуючи конституційними цінностями, стає суб'єктом злочинності. Варто зазначити, що одним із головних наслідків убивства журналіста було об'єднання великої кількості журналістів у боротьбі за свободу слова та проведення 16 вересня 2015 р. акції пам'яті Георгія Гонгадзе й 64 загиблих медійників.

У віктимологічному запобіганні перешкоджанню законній та професійній діяльності журналістів можна виділити такі основні її напрямки: 1) посилення активних та захисних можливостей журналістів – потенційних жертв злочинів та забезпечення їх безпеки; 2) нормативне регулювання питань, які пов'язані з віктимізацією; 3) підвищення рівня професійних та правових знань осіб, які займаються журналістською діяльністю; 4) проведення моніторингу ризиків виникнення всіх форм насильства та перешкоджання журналістській діяльності.

Сьогодні правовими гарантіями захисту журналістів та їх діяльності є

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та ст. 171 Кримінального кодексу України, якою закріплено заборону перешкоджання законній професійній діяльності журналістів

та встановлено відповідальність за такі дії. А задля здійснення ефективної віктимологічної профілактики у сфері журналістської діяльності необхідно використовувати ще й міжнародний досвід європейських країн.

Список літератури

1. Заєць І. С. Віктимологічні аспекти запобігання злочинам щодо журналістів в Україні / І. С. Заєць // Юрид. наук. електрон. журн. – 2014. – № 1. – С. 107–109.
2. Кулакова Н. В. Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні / Н. В. Кулакова // Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – Київ: НАВС, 2012. – С. 56–59.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і допов. – Харків: Право, 2009. – 288 с.
4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / О. М. Литвинов. – Харків, 2010. – 432 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

А. Д. Гетьман,
студентка 2 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНКИ ЯК ЖЕРТВИ ЗІВАЛТУВАННЯ

У повсякденному житті люди вступають між собою в різноманітні суспільні, побутові, особисті зв'язки та відносини. Злочинець і жертва впливають один на одного. Дані кримінально-правової статистики свідчать, що поведінка потерпілого здатна сприяти зародженню у свідомості злочинця злочинного наміру, стимулювати його антисуспільну установку. Механізм віктимної поведінки за своєю суттю охоплює такі поняття: поведінку жертви та винної особи; ситуацію, в якій особа стає жертвою злочину; безпосередні причини, які цьому сприяли. Вчені і практики зазначають, що ризик стати жертвою злочину розподіляється серед населення нерівномірно. Наприклад, підвищена уразливість від статевих злочинів притаманна жінкам, дітям, особам похилого віку та особам з фізичними та розумовими вадами. Жертви статевих злочинів можуть

мати підвищений рівень віктимності внаслідок вроджених рис та властивостей, а саме: фізіологічних (вікових і гендерних особливостей, вад слуху, зору та інших життєво важливих органів), психічних (темпераменту, акцентуації характеру, психічних розладів, фобій), нестандартної зовнішності, слабкої фізичної сили тощо [3, с. 9].

Відповідно до характеру і ступеня знайомства жертви зі злочинцем Д. В. Ривман виділяє такі типи жертв статевих злочинів: 1. Активно провокують: а) прямо підбурюють (наприклад, хвора з еротичним маренням просить вступити з нею в статевий зв'язок); б) побічно підбурюють (дають надію про можливу безкарність злочинного посягання); 2. Пасивне поводження, яке проявляється

в нездатності відмовити сексуальному насильству. До другої групи можна віднести потерпілих, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння [4].

Найбільш поширеною формою віктимної поведінки жертви зґвалтування є перебування у стані алкогольного (наркотичного або іншого) сп'яніння, що блокує контрольну і регулятивну функцію свідомості, пригнічує волю, стимулює агресію і брутальність, коли відбувається розгальмування статевих потягів тощо.

Ще однією формою віктимної поведінки жінки є несвідоме підбурювання до вчинення зґвалтування: флірт, добровільна згода залишитися ночувати, заохочення пестощів і поцілунків. Жінка виказує чоловіку готовність до інтимних стосунків, однак в останню мить відмовляє в цьому, що завдає чоловікові сильного емоційного удару. Якщо на цьому ситуація не завершується, настає зґвалтування, оскільки чоловік не хоче залишатися у психологічному програві.

Розглядаючи віктимність жінок з точки зору статевих злочинів, слід зазначити, що особи, які ведуть аморальний спосіб життя, нерозбірливі у статевих контактах, нерідко стають жертвами. Виходячи з подібної репутації жертви, гвалтівник майже завжди розраховує на те, що така особа не буде звертатися із заявою до міліції, тому що: а) для жертви це не занадто значима подія, у зв'язку з чим, будучи раніше зґвалтованою, вона не сповістила про це у правоохоронні органи; б) жертва не хоче розголошувати про себе які-небудь факти, побоюючись «дурної слави» [4, с. 158].

Також варто зазначити, що в загальній масі постраждалих переважна більшість жертв становлять особи, які мають середню

та середню спеціальну освіту. Це не випадково, оскільки малоосвіченим особам більш притаманні примітивні потреби та інтереси, відсутність критичної оцінки власної поведінки, вузький кругозір, зневага до морально-культурних норм, нестриманість емоцій. Дослідження вчених показали, що жінки, які зазнали насильства, характеризуються певною низкою спільних рис, а саме: 1) заздалегідь пасивні, але здатні використовувати оточення для виживання; 2) мають низьку самооцінку, є невпевненими у собі та схильні брати на себе відповідальність за дії кривдника; 3) вважають, що сексуальні стосунки можуть стабілізувати відносини в цілому; 4) переконані в тому, що ніхто не може допомогти розв'язати проблему насильства [2; с. 38].

Отже, віктимна поведінка – це те, що потрібно зрозуміти, усвідомити і навчитися контролювати. Індивідуальна віктимність виявляється в різних формах. У потерпілих від зґвалтувань вона може виражатися в байдужій, аморальній або, навпаки, провокуючій поведінці. Вважаємо за доцільне здійснювати профілактичні дії, запропоновані Ю. В. Журавльовою щодо віктимної поведінки жертв зґвалтувань, за трьома основними напрямками: 1) профілактичний вплив на конкретних осіб, що володіють підвищеною віктимністю; 2) профілактичний вплив на найближче оточення потенційних жертв зґвалтувань; 3) девіктимізація [1, с. 148–151].

Список літератури

1. Гаврилець А. І. Віктимологічна профілактика зґвалтувань / А. І. Гаврилець // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доп. кругл. столу (м. Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол.: О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 148–151.
2. Гельмич Д. М. Віктимологічна характеристика жінки-жертви / Д. М. Гельмич // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : тези доп. кругл. столу (м. Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол.: О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
3. Головін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання / Б. М.

Головкін // Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (6). – 2014. – С. 1–11.

4. Ривман Д. В. Криминальная виктимология : учебник / Д. В. Ривман. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 304 с.

5. Ларченко М. О. Кримінологічний аналіз особистості жертви статевих злочинів та її поведінки / М. О. Ларченко // Юрид. вісн. – 2010. – 4 (17). – С. 106–110.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

С. Б. Глуговський,
студент 15 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВИРІШЕННЯ ПСИХОЛОГОМ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАХІД ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Концепція віктимологічної профілактики насильницьких злочинів базується на інформуванні правоохоронними органами населення про сучасні форми прояву злочинності та можливості ефективного попередження злочинів.

За статистичними даними, приблизно у 80% випадків насильницьких злочинів жертва перебувала зі злочинцем у певних соціальних зв'язках, тобто в тій чи іншій мірі була знайома з насильником. Особистісний конфлікт між жертвою та злочинцем характеризується наявністю так званої кризової ситуації, наприклад: перебування людини в стані підвищеної емоційності, сварки між чоловіком і дружиною, домашнє насильство, сварки між коханнями, випадки жорстокого поводження з дітьми, конфліктні ситуації у відносинах між підлітками і дорослими, загалом між людьми і т. п.

Із зарубіжного досвіду відомо, що запобігання злочину буде ефективним тоді, якщо конкретну кризову ситуацію вдається виявити заздалегідь і вчасно в неї втрутитися правоохоронним органам чи органам соціально-психологічної допомоги. Психолог може виступати посередником у вирішенні кризових ситуацій (медіатором). При посередництві слід використовувати такі етичні принципи: нейтральність по відношенню до опонентів; конфіденційність; процедурний характер діяльності; стимулювання співробітництва;

робота з процесом, а не з рішенням. У разі втручання в кризову ситуацію необхідно робити акцент на пошуку можливостей для безпосереднього керування ситуацією і перетворення її з небезпечної у благополучну. Для цього проводиться тренінг вербальних і невербальних форм комунікації серед психологів, які використовують отримані знання для врегулювання кризових ситуацій і запобігання силовим діям у вирішенні конфліктів. На думку низки експертів, зовнішній вигляд, манера поведінки і навички комунікації психолога уже самі по собі здатні запобігти до 98 % інцидентів, у яких могло бути застосоване фізичне насильство [1, с. 102–107].

Отже, робота, проведена психологом, має на меті максимальне використання захисних можливостей потенційних потерпілих, що може бути досягнуто завдяки організації цілеспрямованої виховної роботи серед категорій населення з підвищеною віктимністю: осіб, які перебувають на обліку в міліції за вчинення насильства в сім'ї; що проживають на території з негативною екологією безпеки; стосовно яких неодноразово надходили скарги про насильство в сім'ї від них самих або їх сусідів; безробітних; осіб без постійного місця проживання.

Віктимологічна профілактика

насильницьких злочинів передбачає широкий спектр заходів, що мають на меті допомогти людині уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Детальне теоретичне обґрунтування, проведення статистичних досліджень та імплементація

отриманих результатів у практичну реалізацію таких заходів дозволить реально знизити рівень насильницьких злочинів в Україні.

Список літератури

1. Книш О. М. Зарубіжний досвід віктимологічної профілактики насильницької злочинності / О. М. Книш // Вісн. Акад. адвокатури України. – Київ, 2009. – № 1 (14). – С. 102-107.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

М. К. Грабко,
студентка 16 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЖЕРТВИ СІМЕЙНО-ПОБУТОВИХ ЗЛОЧИНІВ

За сучасних умов в Україні, як і в багатьох країнах світу, простежуються тенденції до поширення насильницьких дій у сім'ї на міжособистісному рівні, у стосунках батьків і дітей, чоловіка і жінки.

Сімейне насильство має особливу специфіку. Воно належить до соціальної сфери, тому що завжди пов'язане з особливостями сімейних відносин. Таке насильство має своє власне і цілком змістовне навантаження. Звичайно, у кожному конкретному випадку, про яке б насильство не йшлося, воно завжди має свої особливості. Однак сімейні відносини тісно пов'язані з основним осередком нашого суспільства – родиною. Тож її соціологічні характеристики поширюються на всю суспільну систему. На думку багатьох вчених, вивчення родини, характеру сімейних відносин є головним у дослідженні, а особливо в аналізі побутової кримінальної сфери. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає: «насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну

шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю».

Аналіз статистичних даних правоохоронних органів з приводу вчинення насильницьких дій у сім'ї свідчить про те, що переважна більшість потерпілих – це жінки і неповнолітні діти. «Невидимість» в Україні проблеми насильства в сім'ї стосовно жінок та дітей є свідченням, насамперед, відсутності достовірної і повної статистики з цього питання. Існуюча відомча статистика є доволі фрагментарною і не відображає загальної ситуації. Цілком зрозуміло, що за відсутності достатніх даних стосовно насильства в сім'ї в Україні неможливо уявити ні його реальних масштабів, ні конкретних причин та проявів. У країнах, де ведеться систематичний статистичний облік, кількість жінок, які страждають від побиття їхніми чоловіками або партнерами, сягає від 40% до 80%. Такого насильства зазнають жінки всіх вікових і соціально-економічних груп.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, проти кожної п'ятої жінки світу хоч раз у житті було скоєно фізичне або сексуальне насильство, отже, кожна

п'ята жінка хоча б один раз у житті зазнає побиття або зґвалтування.

Досвід показує, що абсолютно переважаючу більшість потерпілих від сімейного насильства (за даними американських дослідників, близько 95%) становлять жінки й дівчата.

За неофіційними даними, в Україні близько 70% жінок страждають від домашнього насилля, причому 30% самогубств та 60% вбивств жінок пов'язані з насиллям у сім'ї. За даними офіційної статистики, кількість осіб, які перебувають на обліку в ОВС за систематичні правопорушення у сфері сімейно-побутових відносин, постійно збільшується. Їх чисельність лише за останніх сім років зросла на 20% і сьогодні становить понад 80 тис. осіб. Домінуючими видами насильства і протиправних дій стосовно жінок у сімейно-побутовій сфері є: умисні вбивства, тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості, зґвалтування, побої, мордування та ін.

Насильство може мати місце в сім'ях будь-якого соціального статусу. Жертвами частіше стають особи з низьким рівнем доходів або ж ті, кого можна віднести до представників нижчих прошарків суспільства. Також це сім'ї, де рівень освіти чоловіка нижчий, ніж його дружини. Така інформація ґрунтується на вивченні становища осіб, що потрапили в поле зору різних організацій та установ. У таких людей менше можливостей захистити своє приватне життя від уваги офіційних осіб. А жінки, що є представницями середніх та вищих прошарків суспільства, рідше користуються послугами спеціальних притулків для жінок, крім того, вони більше турбуються про репутацію своєї родини, побоюючись її зіпсувати оприлюдненням подібних фактів. Жінки часто не бажають повідомляти про застосування щодо них насильства з різних мотивів: побоювання розправи або суду, осуду сторонніх осіб, відданості своїй родині тощо.

Жертва своєю поведінкою може сприяти вчиненню насилля, свідомо або несвідомо створювати сприятливі умови для злочинних дій. Діапазон такої поведінки дуже широкий – від прямої протидії до грубого провокування злочину. Основними видами такої поведінки є: 1) поведінка, що соціально схвалюється (позитивна); 2) нейтральна поведінка (тобто коли особа не сприяла, але і не перешкоджала вчиненню відносно себе насилля); 3) провокуюча – негативна поведінка. У разі відхилення майбутнім потерпілим від норм права і етичних вимог ймовірність стати жертвою злочинного посягання є особливо великою.

Зазначеним вище Законом регламентовано спеціальні заходи запобігання насильству в сім'ї, зокрема, такі: офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї; захисний припис. Однак ефективний захист жертви від можливих протиправних посягань на її життя ускладнюється обмеженістю дослідного матеріалу, а також ще й тим, що в Україні жертвам злочинів приділяється набагато менше уваги, ніж особам, які вчинили злочин. Дані про потерпілих практично не публікуються, отримати про них інформацію складно, оскільки офіційна статистика цим практично не займається. На жаль, правоохоронними органами не враховується те, що, маючи можливість аналізувати поведінку жертв, їх особистісні характеристики, типові обставини, можна було б набагато ефективніше запобігати деяким видам злочинів у сім'ї, попереджаючи її членів про загрозу опинитись у небезпечній криміногенній ситуації.

Список літератури

1. Джужа О. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину / О. Джужа // Право України. – 2002. – № 2. – С. 133–138.
2. Чеханюк Л. В. Жінка як жертва злочинних посягань / Л. В. Чеханюк // Бюл. М-ва юстиції. – 2007. – № 8. – С. 151–121.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

С. В. Григор'єв,
студент 2 групи 5 курсу військово-
юридичного факультету Національного
юридичного університету,
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства без підтримки держави та її інституцій не завжди спроможна виконувати свої головні функції. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [2].

Запобігання злочинності є головним напрямом і практичним завданням держави і суспільства у сфері боротьби з антигромадськими злочинними проявами. Віктимологічні заходи запобігання насильству в сім'ї являють собою раціональний і гуманний спосіб боротьби, що передбачає не покарання, а передусім удосконалення умов життєдіяльності людей і їх виховання. Систему віктимологічної профілактики злочинності утворюють відповідні суб'єкти й об'єкти. Разом із тим існує необхідність подальшого розвитку і вдосконалення всієї системи загальних та спеціальних заходів віктимологічної профілактики злочинів [3].

До загальних відносяться заходи, спрямовані на: а) виявлення джерел (осередків) криміногенного впливу насильства в сім'ї; б) попередження дитячої бездоглядності; в) забезпечення взяття на профілактичний облік неблагополучних сімей і постійний контроль за станом взаємовідносин у них; г) підтримку сім'ї; г) розвиток мережі суспільних формувань

правоохоронної спрямованості з метою позитивного впливу на сімейну сферу [4].

Спеціальним заходом попередження насильства в сім'ї є взяття на профілактичний облік або зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї.

Підвищена увага і термінове втручання необхідні в тих випадках, коли одержано дані про сімейні або побутові сварки, скандали, бійки з вини осіб, раніше засуджених за насильницькі злочини, тому що відомо, що такі особи в сімейно-побутових конфліктах набагато частіше, ніж раніше не засуджені, вчиняють тяжкі насильницькі злочини. Запобігання побутовому насильству у такому разі здійснюється шляхом спонукання осіб до добровільної відмови від розпочатої ними антигромадської та протиправної діяльності або припинення цих дій. Це дозволить значно обмежити витратну частину корекції протиправної поведінки, зменшуючи кількість засуджених до позбавлення волі.

Завершуючи розгляд проблемних питань запобігання побутовому насильству, звернемо увагу на такі обставини. По-перше, запобігання досягається за рахунок застосування не одного заходу, а їх комплексу. По-друге, результат при одній і тій самій тактиці запобіжної роботи істотно змінюється залежно від ступеня криміногенності кожної з трьох основних детермінант злочинної поведінки: особистості, її мікросоціального середовища та конкретної життєвої ситуації. По-третє, інтенсивність запобіжних заходів повинна знаходитися у прямій

залежності від ступеня прояву названих криміногенних детермінант. Індивідуальне запобігання має бути спрямовано на особистість, а також на умови, обставини, ситуації, що сприяють чи полегшують скоєння кримінально караних діянь. Ці заходи відіграють роль соціального Інструмента, який покликаний нейтралізувати або усунути негативні внутрішні риси, скорегувати поведінку [5].

З упевненістю можна стверджувати, що держава повинна ефективно реагувати на випадки насильства в сім'ї та забезпечувати повну реабілітацію тих, хто

пережив це насильство. На нашу думку, головне завдання сьогодні – запобігання насильству в сім'ї. Необхідними заходами з попередження сімейно-побутового насильства повинні бути такі: популяризація Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»; стимулювання як громадськості, так і органів влади та місцевого самоврядування до його більш широкого застосування; підвищення рівня ознайомленості громадян з їх природними і охоронюваними законом правами [6].

Список літератури

1. Туляков В. А. Віктимологія. Соціальні та кримінологічні проблеми / В. А. Туляков. – Одеса: Юрид. літ., 2000. – 331 с.
2. Про попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс] : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
3. Проблема насильства в українських сім'ях // [Електронний ресурс] / за ред. С. О. Павлиш. – Режим доступу: http://undp.org.ua/files/ua_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf.
4. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, І. В. Опришка, О. Г. Кулика. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України. – 2005. – 97 с.
5. Мороз Л. Насильство в сім'ї як соціально-правова система / Л. Мороз // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: зб. ст. – Львів, 2000. – 73 с.
6. Валкер Л. Матеріали з проблеми попередження домашнього насильства / Л. Валкер. – Київ, 2000. – 53 с.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. О. І. Христич

Г. А. Демків,
студентка 1 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НАСИЛЬНИКА У ВЧИНЕННІ СІМЕЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Насильство в сім'ї – одне з найбільш поширених негативних соціальних явищ сьогодення. Ця проблема існує в будь-якій країні і не залежить від раси і культури. Насильство – це порушення основних прав і свобод людини та серйозна перешкода рівноправності. Уперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була висвітлена завдяки активним діям міжнародного руху на захист прав жінок, оскільки саме вони становили найбільш

уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини (батьків, чоловіків, братів тощо).

Етапність процесу насильства передбачає його так звану циклічність та здатність до повторення. У якийсь період емоційна напруга в сім'ї зростає, потім відбувається вибух гніву з насильницькими діями. Після такого спалаху чоловік відчуває каяття і навіть

стає чуйним і лагідним. Далі іде благополучний період, коли все спокійно. Але потім напруга зростає, і знову неминуче стається новий спалах. Коли насильство повторюється, воно стає все жорстокішим. Особи, які чинять насильство, не «втрачають контроль», а застосовують насильство для контролювання та одержання влади над жертвою.

Розглядаючи питання особи насильника, деякі науковці стверджують, що співвідношення домашніх насильників залежить від статі. Досить часто це пояснюється тим, що чоловіки агресивніші, ніж жінки, і більш схильні у своїх взаєминах з іншими обирати фізичну агресію. Цю відмінність відносять на рахунок генетичних або соціальних факторів. Зауважимо, що, з одного боку, стверджується генетична запрограмованість чоловіків на більшу схильність до агресії порівняно з жінками; з другого – в багатьох культурах вважається, що представники чоловічої статі не тільки є, але і повинні бути грубішими й агресивнішими за жінок.

Окрім соціальних, існують генетичні й психологічні фактори, притаманні окремим особам, які за несприятливих умов можуть зумовлювати вияв агресивної поведінки та, як наслідок, учинення насильницьких дій. Але це відбувається лише в тому разі, якщо є сукупність соціальних збудників такої поведінки. На думку В. В. Голіни, здатність людини до кримінальної деструктивності (відхилення від заборони) закладено природою, однак вона не є фатальною і здебільшого має соціально обумовлений характер.

Вивчення гендерного аспекту суб'єктів учинення злочинів проти особи у сфері сімейно-побутових відносин доводить, що перевага належить чоловікам (86,9 %). У середньому за п'ять років кількість жінок, які винні у вчиненні таких злочинів, не перевищує 13,1 %. Під час побутових конфліктів і вчинення злочину жінкам-злочинцям притаманні такі властивості, як невірноваженість, емоційна нестриманість, схильність до афектів. Багато вчених акцентують увагу на тому, що злочинна активність чоловіків загалом у шість разів перевищує злочинну активність жінок. Це

пояснюють тим, що жінка обмежена у своїй діяльності колом сімейного життя, зайнята домашнім господарством. У чоловіка, порівняно з жінкою, набагато більше найрізноманітніших і сильних відчуттів, під впливом яких виникає план злочину; чоловіки більше схильні до вживання алкоголю і наркотиків, зловживання якими сприяє вчиненню злочину.

А. Б. Блага зазначає, що, за даними соціологічних досліджень, близько половини населення України (44 %) особисто зазнавали насильства у сім'ї упродовж життя; майже в кожній другій родині (49 %) стикалися з цією проблемою; 35% українців зазнавали психологічного насильства (найчастіше це постійне приниження та контрольованість поведінки); 21% – з фізичним (побиття, замикання в окремій кімнаті, зв'язування, примушення стояти в нерухомому положенні); 17% – з економічним (примушення звітувати за кожну копійку, присвоєння обманним шляхом чи знищення майна); 1% – з сексуальним насильством (насильне примушення до статевого акту).

Досліджуючи питання чоловічого насильства у сім'ї, О. М. Фатєєв усіх чоловіків, які вчинили сімейне насильство (68 %), поділив на такі вікові групи: 18–20 років, 21–25 років, 26–30 років, 31–40 років і старше 40 років. Для першої і другої з цих груп характерні такі діяння, як заподіяння шкоди здоров'ю (28%), зґвалтування (24%), хуліганство (36 %). Побиття і тортури, дії сексуального характеру вчиняють переважно особи віком 31–40 років і старше. Убивство рідше вчиняють особи віком 18–20 років (8 %) та старше 40 років (7 %).

Посилаючись на вищезазначене, можна говорити про те, що у насильницьких відносинах є три сторони: особа жертви, особа насильника та представники правоохоронних органів. Їх взаємодію можна прирівняти до принципу стримування та противаг і охарактеризувати таким чином. Особа

жертви своїм безсиллям, невпевненістю, жалістю може пробуджувати бажання у насильника її приручити або контролювати. Особа-насильник, знаючи, що правоохоронні органи належним чином виконують свою роботу, буде дотримуватись правил дозволеної поведінки і не прагнучим її порушити. У разі відсутності злагодженої роботи працівників правоохоронних органів (несвоєчасне реагування на повідомлення про конфлікти; надмірне навантаження на дільничного інспектора; відсутність належного обліку

осіб, від яких можна очікувати вчинення насильницьких злочинів; неналежний контроль за поведінкою у побуті і на роботі осіб, що знаходяться під адміністративним наглядом та ін.) жертва не буде розраховувати на підтримку та захист. Результатом зазначеного є поява латентних злочинів у сімейно-побутовій сфері та уникнення відповідальності особою насильника. З'єднуючим ланцюгом трьох сторін є норми законодавства, які регулюють ці відносини.

Науковий керівник – д-р. юрид. наук, проф. В. В. Голіна

В. А. Довгий,

студент 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ НА ФУТБОЛЬНИХ АРЕНАХ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що, з одного боку, футбольні арени – це місця великого скупчення людей різного рівня достатку, походження, національності, релігійної належності, рівня правової свідомості тощо, а з іншого – місця з особливою емоційною складовою, особливого емоційного фону, який може коливатися від захоплення і щастя до відчаю і непереборного гніву. Це все у сукупності зумовлює вчинення значної кількості різних насильницьких злочинів (від нанесення побоїв до вбивств). З огляду на зазначене дане питання потребує належного дослідження, нами зроблено акцент саме на віктимологічній характеристиці.

Статистика свідчить, що жертвами насильницьких злочинів на футбольних аренах можуть бути футбольні вболівальники, стюарди та працівники правоохоронних органів, які повинні забезпечувати правопорядок на стадіоні. Також, як видається, необхідно ідентифікувати та відділити одну від одної дві категорії: звичайних футбольних вболівальників, для яких відвідування

футбольних матчів є однією з форм дозвілля, захоплення тощо, та «фанатів», «ультрас», «футбольних хуліганів», які перебувають у певних субкультурних об'єднаннях («фірмах») і зазвичай знайомі з усіма членами такої груп та іншими «фірмами», знаходяться у тісних відносинах між собою, а під час відвідування футбольного змагання мають додаткові цілі, окрім підтримки своєї команди.

Донедавна саме «ультрас» найчастіше ставали жертвами побоїв, легких тілесних ушкоджень тощо у зв'язку з їх провокативною, а в деяких випадках неправомірною віктимною поведінкою (образливі «кричалки», пісні, нецензурні висловлювання, жести в бік «ультрас» команди-суперника). Між деякими «фірмами» існували «війни», що набували форми сутичок, насилля над окремими членами ворожої групи тощо. Але у зв'язку з відомими подіями в Україні більшість представників нашої «фанатської» спільноти в березні 2014 р. «уклали

перемир'я», що значно знизило віктимність даної категорії осіб і рівень насилля на футбольних аренах загалом.

Статистика свідчить, що найменший рівень віктимності мають стюарди та працівники правоохоронних органів, що повинні забезпечувати правопорядок на спортивній арені. Вони зазвичай стають жертвами насилля з боку відвідувачів стадіону у зв'язку з їх суспільно корисною віктимною поведінкою (виконання службового, громадського та професійного обов'язків) [3, с. 130]. Це, як правило, відбувається, коли зазначені особи намагаються попередити або припинити правопорушення. Але останні дані свідчать про те, що стюарди і працівники правоохоронних органів пасивні в таких ситуаціях, просто «не помічають» протиправних дій і не поспішають на допомогу (що й обумовлює таку незначну кількість проявів насильства проти цих категорій осіб).

На даний час найчастіше жертвами побоїв, легких тілесних, середньої тяжкості тілесних та тяжких тілесних ушкоджень на футбольних аренах стають звичайні вболівальники. Високий рівень їх віктимності зумовлений комплексом факторів: сама жертва і правопорушник часто перебувають у стані алкогольного сп'яніння, коли незначна обставина може стати приводом чи зачіпкою; особливий емоційний фон на футбольній арені (від захоплення і щастя до відчаю і непереборного гніву); расизм та ксенофобія, які вже стали буденним явищем для футбольних трибун не лише в Україні, а й у Європі (з початку жовтня 2012 р. по 23 жовтня 2015 р. УЄФА застосувала дисциплінарні санкції до футбольних федерацій таких країн, як: Польща – 9 разів; Угорщина – 7 разів; Хорватія – 6 разів; Італія – 3 рази; Нідерланди – 2 рази) та ін.

Теорія кримінології визначає провокативну віктимну поведінку як негативну поведінку жертви, за якої адекватна людина втрачає емоційну рівновагу та вдається до раптових агресивних дій [3, ст. 129]. В умовах підвищеної емоційності такою може стати не лише негативна, а й нейтральна (або

взагалі пасивна) поведінка жертви (заважає дивитись гру, одягнута в «кольори команди-суперника», належить до іншої раси, має явні ознаки нетрадиційної сексуальної орієнтації).

У зв'язку з поширеністю крайніх правих переконань у більшості «фанатів» расова належність має особливе значення, адже особа стає жертвою через те, що вона індус чи африканець.

Головною особливістю ксенофобії та расизму в спорті, яка суттєво ускладнює протидію цим явищам, є емоційна складова. На негативні емоції нашаровується негативний досвід попередньої взаємодії з представниками цієї раси, національності. Відбувається так звана мобілізація своєї етнічності проти «чужої» – вболівальники вдаються до дискримінаційних дій проти суперника, або його уболівальників, або осіб його національності, що призводить переважно до злочинної поведінки (у XX ст. між Сальвадором та Гондурасом навіть виникла футбольна війна (липень 1969 р.) після програшу команди Гондураса команді Сальвадора, під час воєнних дій загинуло близько 3 тис. осіб) [2, с. 320, 323].

Для зниження рівня віктимності осіб, які відвідують футбольні матчі, Україні необхідно виконувати взяті на себе зобов'язання відповідно до Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, зокрема футбольних матчів [1]. Слід переймати позитивний досвід Англії, яка ще тридцять років тому мала подібні проблеми. Необхідно належним чином здійснювати віктимологічно-профілактичні заходи (підвищення загального рівня правосвідомості, надання рекомендацій, насамперед, про правила безпечного поведіння на стадіоні, в який сектор краще не придбавати квитки); організаційно-управлінські заходи (забезпечення безпеки працівниками правоохоронних органів, які мають високий рівень

правосвідомості, їх належне технічне потерпілих і запобігання їх легковажній оснащення); виявлення латентних поведінці тощо.

Список літератури

1. Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, зокрема футбольних матчів (ETS N 120). – Страсбург, 19 серп. 1985 р.
2. Явір В. А. Расизм і дискримінація в спорті: міжнародно-правовий досвід протидії / В. А. Явір // Держава і право. – 2014. – Вип. 63. – С. 318-324.
3. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

Л. В. Дробчак,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВИ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ

Для розкриття серійних убивств, вивчення особи потерпілого (жертви) має важливе значення, адже однією з ознак, що вказує на «серію», є відомості, які характеризують потерпілих.

Жертви злочинів, особливо вбивств, давно привертають до себе увагу, оскільки відіграють певну, а іноді й визначальну роль у вчиненні злочину. Поведінка потерпілого може виявлятися у різних формах: активній протидії злочинцю, бути нейтральною, а нерідко і віктимною. Аналіз відомостей про психологічний стан жертви, конфліктні стосунки з близькими чи іншими особами дозволяє висунути припущення про можливі зв'язки між особою потерпілого і злочинцем. З психоаналітичної точки зору схильність стати жертвою може бути пояснена несвідомим почуттям провини або сорому та бажанням бути покараним, або як результат об'єктивних цілей, що призводять до пасивності суб'єкта. Нарешті віктимність може відображати риси садомазохістського характеру, набуті жертвою внаслідок формування її характеру [1, с. 58–59].

Практично будь-яка людина може стати жертвою серійного вбивства, особливо якщо поведінка вбивці підпорядковується не звичайній, а «хворій» логіці. «Я спеціально не шукав жертву,» – ця фраза належить ростовському серійному вбивці Андрію

Чикатило, який за дванадцять років «вільного пошуку» залишив 53 понівечені трупи. Така заява найвідомішого маніяка останніх десятиліть може викликати сумнів, проте й об'єктивних фактів не відкинеш: ні в одному з епізодів не можна було вирахувати момент нападу або заздалегідь передбачити привід для вбивства. Непередбачуваність, вчинки, що не піддаються осмисленню, роблять маніяків соціально найнебезпечнішими злочинцями. Вони викликають у суспільстві майже містичний жах і почуття несвідомого страху: наступною жертвою може стати кожен.

У випадках, коли діє маніяк, від самої жертви мало що залежить. Як показує практика, потерпілі від серійних злочинів, навіть нічого не роблячи, своїм виглядом, віком, манерою триматись, виразом обличчя, одягом або через вік, стан здоров'я, які свідчать про неможливість чинити опір, стимулюють злочинця до нападу (пасивна провокація).

Нерідко спусковим гачком для вбивці служить яка-небудь річ, дія – фетиш. Наприклад, для серійного вбивці Анатолія Сливка таким фетишем служив одяг піонера, зокрема черевики [2, с. 7], а в романі Ф. Дюрренматта

«Обіцянка» вбивця вбивав малолітніх дівчаток, причому всі вони були із косичками та одягнені у червоні сукні. У романі «Список заборонених справ» Коеті Зан маніяк, який був викладачем університету, вбивав лише красивих, розумних студенток, які викликали його гнів своєю самовпевненістю та незалежністю, тобто в даних ситуаціях для злочинців існував певний критерій відбору своєї жертви, тоді як жертвами Анатолія Онопрієнка були переважно звичайні сімейні пари.

Досить часто потерпілі звертають на себе увагу своєю аморальною поведінкою, якою сприяють насильству проти себе, роблячи її збудником агресивної та злочинної поведінки серійного вбивці, тим «дзвіночком», який підштовхне його до дій. Так, чи не найвідомішим злочинцем, через чий діяння ввели у словник криміналістів термін «потрошитель (різник)», вважається вбивця лондонських повій. Всім жертвам маніяк перерізував горло до шийних хребців, а вже після смерті потрошив тіла. Це породило думки, що вбивця вважав жіноче тіло «храмом», а повії родом своєї діяльності його оскверняли [2, с. 2].

Аналізуючи історію злочинів

Список літератури

1. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е. Е. Центров. – Москва: Изд-во МГУ, 1988. – 160с.
2. Модестов Н. Маньяки... Слепая смерть. Хроника серийных убийств. Серия: Уголовные тайны / Н. Модестов. – Москва: Надежда – 1, 1997. – 288 с.
3. Шехтер Х. Энциклопедия серийных убийц / Х. Шехтер, Д. Еврит; пер. с англ. О. Блейз. – Москва: КРОН-ПРЕСС, 1998. – 352 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

найвідоміших серійних убивць, можна встановити, що найчастіше їх жертвами були особи жіночої статі у віці від 15 до 25 років, значно рідше – старшого віку (Тед Банді, Гері Ріджуей, Едмунд Кемпер, Андрій Чикатило); особи чоловічої статі у віці від 13 до 21 року (Джеффри Дамер, Альберт Фіш, Джон Уейн Гейсі, Анатолій Сливко) та похилого віку (Роджер Андерматт, Олександр Пічушкін) [3].

За сучасною класифікацією серійним вбивцею є вбивця, який під час кожного епізоду скоїв більше ніж три вбивства. Однак вже після другого вбивства є можливість з'ясувати певну закономірність, яка може пов'язати його з попереднім. Досить часто вбивці є настільки передбачливими та вмілими, що не залишають жодних слідів, і саме в таких випадках подальше розслідування справи залежить безпосередньо від вивчення жертви. І якщо їх вже декілька, це дає слідчим можливість з'ясувати спільні та відмінні риси, що, у свою чергу, може допомогти визначити наступну жертву та запобігти вчиненню майбутнього злочину.

Ю. А. Захарків,

студентка 7 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ «ЗЛОЧИНАМ НЕНАВИСТІ»

Сучасний рівень злочинності, пов'язаної з расизмом, ксенофобією чи будь-якою іншою нетерпимістю або ж ненавистю, невпинно збільшується. Безперечно, це пояснюється наявністю у

масовій свідомості расистських стереотипів, використанням у засобах масової інформації так званої «мови ворожнечі», поширенням нетерпимості у соціальних мережах Інтернет та

правового радикалізму у молодіжних колах. Це провокує осіб на вчинення злочинів, зумовлених зазначеними причинами, тому слід розробити систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою такого злочину.

До «злочинів ненависті» традиційно відносять злочини, в яких жертви обрані за ознакою їх реальної чи уявної належності до певної групи (вона може об'єднувати осіб за расою, національністю, релігією, мовою, сексуальною орієнтацією, фізичною чи розумовою неповноцінністю, статтю, іншими відмінностями). У свою чергу, злочини цієї групи знаходять вияв у найрізноманітнішому спектрі дій: від вербальних закликів, спрямованих на розпалювання ворожнечі та ненависті, приниження честі та достоїнства, до насильницьких дій, включаючи пошкодження майна та вбивство [1].

Спираючись на положення теорії запобігання злочинності, запобігання расизму, можна визначити як особливий вид соціального управління, напрям ідеологічної діяльності, що полягає в усуненні, нейтралізації чи повному обмеженні дії конкретних чинників (детермінант) расизму, цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу спеціально розроблених законних засобів на систему суспільних відносин, зокрема з іноземними громадянами, та мають на меті стимулювання фізичних та юридичних осіб до правомірної поведінки, толерантного і ввічливого ставлення до громадян інших рас.

За дорученням Президента України у структурі Міністерства внутрішніх справ з цією метою створено відділ напрацювання та реалізації стратегії боротьби з етнічною злочинністю, у Службі безпеки – підрозділ із виявлення та припинення дій, спрямованих на розпалювання расової чи національної ворожнечі, а у Міністерстві закордонних справ запроваджено посаду Посла з особливих доручень із питань протидії расизму, ксенофобії та дискримінації [2, с. 134-137].

Державна політика з протидії расизму, як зазначається в Аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, носить більш декларативний характер, що виявляється у:

- запереченні наявності або применшенні масштабів поширення та значущості відповідних негативних тенденцій у суспільстві;

- невиконанні рекомендацій міжнародних інституцій та взятих Україною на себе зобов'язань з питань протидії проявам расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості [3].

У той же час слід враховувати, що такі категорії, як іноземці та мігранти потребують застосування в деякій мірі спеціальних заходів безпеки. Досягнення цієї мети можливе лише шляхом удосконалення ідеологічного, політичного, економічного і духовного життя суспільства, тобто завдяки загальносоціальним заходам запобігання. Те, що запобігання расизму та ксенофобії залежить передусім від ефективного здійснення ідеологічних та культурно-виховних реформ в Україні, а вже потім – від якості правоохоронної діяльності, ні в кого сумнівів не викликає.

Покращенню запобігання «злочинам ненависті» може сприяти координація та співпраця вітчизняних правоохоронних органів з громадськими організаціями, що здійснюють моніторинг проявів расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості в українському суспільстві, активно працюють та накопичили значний досвід. Проте в Україні досі конструктивний потенціал співпраці органів державної влади з вітчизняними та міжнародними громадськими організаціями у справі протидії проявам расизму, ксенофобії та нетерпимості значною мірою ігнорується [4, с. 43]. У нашій державі доцільно впроваджувати та розвивати комплексне законодавство щодо протидії дискримінації на расовому, а

також етнічному підґрунті, зокрема.

Ефективність дії Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Міжнародної конвенції «Про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» слід забезпечити шляхом створення в Україні нових доступних для цього інституцій, до яких іноземці та мігранти могли б звертатися без перешкод та складних процедур і які швидко та ефективно реагували б на ці звернення відновленням порушених прав та

свобод. А також, звичайно, потрібно розробити програми підвищення толерантності суспільства та реалізовувати їх, наприклад, через їх впровадження в навчальний процес, діяльність правоохоронних органів і громадських інституцій. Наприклад, це могли б бути такі навчальні програми, як «Толерантність і недискримінація», «Закон для всіх один» або ж «Скажемо дискримінації – ні».

Список літератури

1. Горбачова О. Злочини ненависті: аналіз поняття та проблеми виявлення // [Електронний ресурс] / О. Горбачова. – Режим доступу : <http://umdpl.info/index.php?id=1239658780>
2. Бортник С. М. Основні напрями запобігання та протидії расизму / С. М. Бортник // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення; ред. кол.: В. В. Коваленко, В. В. Черней, О. М. Джужа та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – С. 134–137.
3. Аналітична записка // [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/671/>
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: Закон України від 5 листоп. 2009 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 5. – С. 43.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Р. П. Іжевський,

студент 11 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ІНКАСАТОР ЯК ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ

Відповідно до проголошених принципів конституційного устрою нашої країни життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, тож ніхто не в праві посягати на життя людини та порушувати Основний закон України.

Важко не погодитись із тим, що жертва злочину є центральною постаттю віктимології. Д. В. Рівман у своїй праці «Кримінальна віктимологія» наголошує на тому, що багато злочинів демонструють, наскільки значний «внесок» жертви у подію злочину, а тому вони, відповідно, часто є результатом діяльності двох осіб – злочинця і його жертви.

За твердженням Л. В. Франка, під

жертвою злочину розуміють людину чи спільність людей у будь-якій формі їх інтеграції, яким безпосередньо або опосередковано заподіяна злочином шкода. Як зазначає Б. М. Головкін, у процесуальному порядку потерпілим може бути визнано фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичну особу, якій завдано майнової шкоди. О. М. Джужа зазначає, що віктимологічна характеристика потерпілого охоплює більш широке коло ознак. Науковець пропонує таке визначення жертви злочину: «жертва у віктимології – це

особа або певна спільнота людей, котрій прямо чи опосередковано завдано будь-якої шкоди від злочинного посягання». Таке широке трактування особи потерпілого дає можливість комплексно дослідити всі її ознаки.

Помилково думати, що жертвою може бути лише людина, якій притаманна невпевненість, соціальна непристосованість, неспроможність захистити себе та своє майно. Особи, які в силу своїх професійних обов'язків володіють засобами захисту, в тому числі й вогнепальною зброєю, також знаходяться у групі ризику (служба охорони, поліція, інкасатори).

Гострою проблемою в сучасній правоохоронній системі є розслідування злочинів, пов'язаних із нападами на інкасаторів. У період з 2001 р. по 2014 р. в Україні зареєстровано більше 200 нападів на інкасаторів. Зокрема, в м. Харків з 26 жовтня 2001р. по 10 липня 2015р. було скоєно сім зухвалих нападів на інкасаторів, які супроводжувались масовими розстрілами працівників інкасаторської служби. Жоден із злочинів не був розкритий, а винних не покарано. За свідченнями правоохоронців, кривавий початок полювання за інкасаторами в Харкові було покладено саме 26 жовтня 2001 р. на вулиці Дерев'янка.

Постає питання: чому саме інкасатори, невже вони настільки віктимні?

Відповідь на це дають насамперед існуючі класифікації жертв злочинів. Так, за однією із класифікацій, інкасатори належать до жертв із підвищеним рівнем ризику. Пояснюється це тим, що вони найчастіше стають жертвами умисних злочинів (вбивство, розбій, грабіж) внаслідок виконуваної ними соціальної ролі, зумовленої відповідним соціальним статусом, що свідчить про підвищену віктимність стосовно даного роду професії. Більше того, віктимність інкасатора може виявлятися навіть у поведінці (зухвалість та самовпевненість, необережне поводження зі зброєю, недотримання засобів захисту, неодягання бронежилетного комплексу тощо).

Напади на інкасаторів являють собою небезпечні та протиправні дії з метою

заволодінням коштами та цінностями. Посягання на інкасаторів складає лише 3% з усіх зареєстрованих розбійних нападів. Питома вага у злочинах проти власності менше 1%. Характер, спосіб та інші обставини нападів можуть багато розповісти, через що саме дані суб'єкти стають жертвою бандитів.

З огляду на проведений аналіз семи скоєних нападів у м. Харкові можемо зробити таке узагальнення: злочини характеризуються високою організованістю бандитів (наявність групи); характерний механізм вчинення злочину; у 5 із 7 нападів було використано одну й ту саму зброю (автомати Калашникова – АК); тотожна топографія вчинення злочинів; детальна поінформованість про кількість інкасаторів, коштів, які вони перевозять, та маршрут їхнього руху.

Усе вищевикладене дозволяє зробити висновок, що віктимність інкасаторів проявляється у наступному:

- недотримання положень інструкції про проведення інкасації (залишення коштів без охорони, проведення інкасації однією особою тощо);
- халатність та безпечність у діях;
- відсутність належної професійної підготовки;
- неможливість рішуче діяти у критичних ситуаціях;
- незахищеність у разі організованого нападу;
- допущення сторонніх осіб до спецавтомобіля та надання відомостей про кількість коштів та матеріальних цінностей, схему маршруту;
- низька заробітна плата інкасаторів;
- відсутність служби охорони при державних банках.

Несприятливі наслідки соціально-економічного, політичного, правового характеру детермінують вчинення нападів на інкасаторів. З метою убезпечення осіб даної професії вбачається за доцільне запровадити єдину систему вимог щодо інкасації коштів та інших матеріальних цінностей, а також єдині стандарти щодо

охорони коштів; забезпечити інкасаторські служби сучасними автомобілями та системами охорони; надати високотехнологічне обладнання та забезпечити належний рівень професійної підготовки (курси підвищення кваліфікації, заняття по самообороні, рукопашному бою тощо).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

Проведене дослідження в подальшому дає можливість розробки концепцій кримінологічної безпеки, а також надію на те, що інкасатори дедалі менше ставатимуть «мішенню» для злочинців.

Г. К. Калікіна,
студентка 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для системи органів
Пенсійного фонду України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЗАХОДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НЕКОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Заходи віктимологічної профілактики передбачають нейтралізацію або зменшення факторів, що зумовлюють віктимність або сприяють їй.

Віктимологічна профілактика – це цілеспрямований спеціалізований вплив на фактори, які зумовлюють віктимність або сприяють їй, що пов'язана з неправомірною або аморальною поведінкою осіб, а також осіб з подібною поведінкою.

Здійснення заходів із попередження насильства в межах наданих їм повноважень покладається на:

- 1) спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї;
- 2) службу дільничних інспекторів міліції та кримінальну міліцію у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ;
- 3) органи опіки і піклування;
- 4) спеціалізовані установи;
- 5) органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднання громадян, а також окремі громадяни можуть сприяти у здійсненні заходів із попередження насильства [1].

На думку громадськості, насильство – це прихована епідемія світового масштабу. Така позиція змусила уряди багатьох країн звернути увагу на цю проблему.

Важливим аспектом профілактики насильства в сім'ї органами внутрішніх

справ є вжиття заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, або якщо існує реальна загроза його вчинення.

Виявлення потенційних потерпілих являє собою складне завдання з огляду на те, що багато осіб, які постраждали від злочинних діянь, не звертаються до правоохоронних органів.

Встановлення потенційних потерпілих та віктимологічних ситуацій – це єдиний процес, оскільки віктимологічні оцінки пов'язані, насамперед, із урахуванням того чи іншого компонента. Насамперед необхідно здійснювати підготовку кадрів працівників органів внутрішніх справ.

Під час профілактичної роботи виникають складні в психологічному аспекті ситуації, коли потрібно впливати на осіб, встановлювати психологічний контакт, що дуже важко, тож необхідно створювати та розвивати в підрозділах органів внутрішніх справ психолого-педагогічну службу.

Спеціалісти-психологи могли б не лише допомогти оперативному складу в роботі з конкретними особами, а й організувати кваліфіковане вивчення потерпілих. Необхідно вести профілактичний облік потенційних

жертв. Це сприятиме зменшенню кількості осіб, які стоять на обліку як потенційні правопорушники, а також дозволить краще орієнтуватися стосовно конкретних осіб, які потребують підвищених заходів щодо забезпечення їх особистої та майнової безпеки.

Віктимологічна профілактика повинна здійснюватися з урахуванням заходів щодо нейтралізації ситуацій, пов'язаних із завданням шкоди; це може бути найбільш радикальний варіант профілактики за умови виключення рецидиву.

Правове виховання та навчання громадян через поширення інформації про необхідну оборону допоможе їм не лише протидіяти злочинцю, а й своєчасно повідомляти правоохоронні органи про вчинені злочини або такі, що готуються [2].

Забезпечення технічними засобами захисту осіб, стосовно яких було вчинено напад, – від охоронної сигналізації до озброєння – є важливим чинником попередження злочинів та протидії злочинцям.

Необхідно здійснювати певну переорієнтацію оперативно-розшукової діяльності на потерпілого як у плані її інформаційних можливостей, так і здійснення заходів профілактичного характеру. Така робота – від потенційного потерпілого до злочинця – дозволить більш ефективно виявляти злочини, що готуються, попереджувати їх, сприяти безпеці осіб, котрі схильні стати жертвами злочину.

Значне місце в розробках віктимологів посідають рекомендації щодо оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях

(уникати малолюдних місць, довіряти своїй інтуїції у небезпечній ситуації, рішуче поводити себе в момент нападу, використовуючи засоби самозахисту, та ін.).

Поради й настанови фахівців допомагають багатьом громадянам краще захистити себе від можливого кримінального посягання.

Віктимологи розробили концепцію пасивного та активного захисту. До пасивного захисту належить використання броньованих автомобілів, наймання охоронців, носіння бронежилетів.

Під активним розуміється самозахист та захист, що здійснюється іншими людьми (припинення нападу). Спеціалісти рекомендують робити своє життя менш прогнозованим для сторонніх – це ускладнить підготовку нападу [2].

Корисним є інформування громадян про привід, що спричинив розвиток конфлікту, а також про ознаки осіб, які мають підвищену схильність до конфліктів. Рекомендації віктимологів спрямовані на зниження особистісної та рольової віктимності. Підвищення віктимологічної культури суспільства дозволить людям самостійно розробити достатньо ефективні заходи захисту від злочинців. Віктимологічна профілактика дозволяє не лише зменшити кількість злочинів, а й знизити їх суспільну небезпеку, зменшити негативні наслідки злочинності.

Список літератури

1. Голіна В. В. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська. – Харків: Право, 2014. – 440с.
2. Джужа О. М. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. – Київ: Атіка, 2006. – 352

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

В. І. Каманіна,
студентка 3 групи 2 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ЗНИЖЕННІ ВІКТИМНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Наслідком ускладнення соціально-економічної і політичної ситуації є, зокрема, бурхливе зростання кількості та розмаїття соціальних конфліктів, причиною яких часто бувають нерозуміння людьми одне одного, надмірна дратівливість, агресивні прояви. Увиразнення показників правопорушень зумовлює актуальність дослідження передумов конфліктності, злочинної агресії, а також пошук шляхів їх запобігання.

Аналіз наукових публікацій показав, що останнім часом все більше науковців і практиків цікавлять проблеми агресії, насильства і конфліктів, а також віктимології.

У працях переважної більшості вчених основна увага зосереджується на особистості й поведінці злочинця. Жертва досить довго вважалася пасивним учасником кримінальної взаємодії і такою, що ніяк не сприяє вчиненню злочину, а лише зазнає шкоди від нього.

Віктимологія – наука про різні категорії людей, які стали жертвами несприятливих умов соціальної організації та насильства.

Завданням віктимології є встановлення більш повної картини латентної злочинності через виявлення потерпілих від невідомих або прихованих злочинів, а також удосконалення механізмів компенсації шкоди потерпілому на справедливій основі.

Віктимологія вивчає морально-психологічні й соціальні характеристики жертви, які впливають на її уразливість, та ситуації, що передують злочинам, а також ситуації безпосереднього вчинення злочину. Віктимологічні знання дають змогу отримати відповіді на запитання: як у таких ситуаціях у взаємодії з поведінкою злочинця

криміногенно-провокаційно виявляється поведінка жертви.

Проблема захисту прав жертв злочинів отримала належну увагу всього світу. Генеральна Асамблея ООН 29 листопада 1985 р. затвердила Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою. Більшість розвинутих країн ухвалила низку нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав жертв злочинів. У США створено Національну організацію допомоги жертвам злочинів, при Міністерстві юстиції функціонує Департамент допомоги таким жертвам. У 1984 р. був заснований Федеральний фонд допомоги жертвам для додаткового фінансування державних, громадських і приватних служб та забезпечення штатів додатковими коштами для виплати потерпілим державної компенсації за шкоду, заподіяну злочинами. У Європі з 1950 р. щорічно 22 лютого відзначається День підтримки жертв злочинів.

В Україні важливим кроком до реального захисту окремих категорій осіб стало прийняття в грудні 1993 р. законів України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». У цих нормативних актах визначено види заходів, порядок їх виконання, права та обов'язки осіб, щодо яких вони здійснені.

Віктимологічну профілактику, на наш погляд, можна визначити як систему взаємопов'язаних,

організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення і усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину.

Ефективність віктимологічної профілактики неможлива без аналізу значного потоку відповідної інформації, яка дає змогу всебічно враховувати криміногенні чинники. Виявлення осіб з підвищеною віктимністю, тобто тих, хто потребує профілактичного впливу, є, по суті, і прогнозуванням їхньої віктимної поведінки. Таке прогнозування дуже складне. Обсяг і якість інформації мають забезпечуватися вивченням не лише соціально-демографічних і правових ознак конкретної особи, а й даних, що характеризують особливості її поведінки. У зв'язку з цим особливого значення набуває методологічне забезпечення названої проблеми.

Виявивши певний ступінь віктимності й ознаки, що визначають можливість її

розвитку в майбутньому, та використовуючи заходи індивідуальної профілактики, можна знизити потенціал віктимності конкретної особи.

Важливим напрямом віктимологічної профілактики є правова освіта населення. Знання законів, що регулюють цивільні, трудові, сімейні, господарські, кримінально-правові та інші відносини, дають можливість багатьом уникнути долі постраждалих від злочинів.

Зважаючи на зазначене, доцільним і актуальним буде втілення в життя превентивних заходів, створення програм по запобіганню віктимологічній поведінці, проведення різного роду семінарів, на яких громадянам розповідали б, яка поведінка може викликати у злочинця бажання здійснити кримінальне правопорушення та як себе необхідно поводити в таких ситуаціях.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.09.2001р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25–26. – С. 131.
2. Говор Ю. О. Віктимологічні особливості поведінки жінок, які стали жертвами насильницьких злочинів / Ю. О. Говор // Інтернет-ресурс: <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/15123-2011-01-21-07-39-19.html>
3. Гришко О. М. Віктимологічна характеристика осіб похилого віку як жертв корисливих злочинів / О. М. Гришко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2009. – № 2. – С. 250–255.
4. Джужа О. М. Місце віктимологічного вчення у кримінологічній науці / О. М. Джужа // [Інтернет-ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VAUMVS/2011_2/dguga.htm
5. Ковалик І. М. Поведінка жертви насильницького злочину в механізмі злочинної поведінки / І. М. Ковалик // [Інтернет-ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknuvs/2012_2/kovaluk.htm
6. Лактіонова Т. В. Засади віктимологічної профілактики навмисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень / Т. В. Лактіонова // [Інтернет-ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnuvs/2005_29/29/9.pdf
7. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. О. Туляков. – Одеса, 2001.
8. Литвинов О. М. Віктимізація у структурі механізму протидії злочинності / О. М. Литвинов // [Інтернет-ресурс]: <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/14726-2011-01-18-23-57-52.html>
9. Афанасенко С. І. Заходи загальної віктимологічної профілактики / С. І. Афанасенко // Правова система: теорія і практика. – 2008. – № 1. – С. 25–28.
10. Барчук І. В. Віктимність як структурний елемент механізму злочинів, котрі вчиняються стосовно жінок / І. В. Барчук // Вісник ІФФ НУОЮА. – 2012. – № 2. – С. 164–174.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. Ф. Оболенцев

Д. В. Каратаєв,
курсант 4 курсу юридичного факультету
Інституту кримінально-виконавчої служби,
м. Київ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВ ВУЛИЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема жертви злочину цікавить людство протягом багатьох століть. Сьогодні стрімкий розвиток суспільства зумовлює розвиток злочинності, а неспокійний стан у країні та різке соціальне розшарування населення сприяє вчиненню насильницьких злочинів на вулицях українських міст. І в світлі цього вивчення особливостей потерпілих від вуличної насильницької злочинності набуває актуальності.

До питання жертви вуличної насильницької злочинності зверталось у своїх працях чимало науковців: О. О. Андроннікова, П. С. Дагель, І. М. Даньшин, О. М. Джуза, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. Є. Квашиш, О. М. Костенко, В. С. Мінська, Є. П. Побігайло, В. І. Полубінський, Д. В. Рівман, В. Я. Рибальська, Є. В. Руденський, Д. П. Смоленський, В. Я. Туляков, Л. В. Франк та ін.

Видається, що, вивчаючи причини віктимної поведінки людини, як головну ознаку варто розглядати психологічні особливості особи жертви, які залежать від життєвого досвіду, рівня розвитку, самосвідомості людини. З огляду на це в теорії існує достатньо велика кількість типів жертв вуличної корисливої злочинності. Так, відомий німецький кримінолог Ганс фон Гентиг виділяв у категорію жертв насильницьких злочинів депресивних, одинаків, розпусників, користолобівих, які не можуть чинити опір [1, с. 23]. Відштовхуючись від думки, що віктимність є явищем соціальним, можемо виокремити активний, ініціативний, пасивний та нейтральний типі потерпілого.

Жертвою вулично-корисливого злочину може стати будь-яка особа, однак вважаємо, що переважно жертвами вулично-насильницьких злочинів стають жінки, люди пенсійного віку, працівники державних установ та організацій. Деякі з цих осіб є провокуючими жертвами, тобто своїм зовнішнім виглядом, статусом чи поведінкою вони провокують потенційного

злочинця на скоєння щодо них злочину, вони, так би мовити, самі є приводом для злочину. Інша категорія осіб, навпаки, створює сприятливі умови для скоєння щодо них злочину, що виражається також у поведінці, що зумовлена психологічними особливостями особи.

Отже, жертвами вуличних злочинів (грабіж, розбій) частіше стають жінки без супроводу – близько 60 % [2, с. 234]. Цьому сприяє як їх незахищеність у момент нападу, так і наявність, зазвичай, коштовних речей (дорогоцінні прикраси, коштовний одяг та аксесуари). Все це в сукупності формує в очах злочинця ідеальний образ жертви. Щодо іншої категорії – людей пенсійного віку, то їх віктимність також визначається усталеними поглядами, що вони обов'язково мають заощадження, які і цікавлять злочинців. Посилюючим фактором є довірливість та фізична слабкість цих осіб.

Як не дивно, але жертвами вулично-насильницьких злочинів частіше стають громадяни із середньостатистичними доходами, а подекуди навіть безробітні, які мають у своєму розпорядженні лише майно широкого господарського вжитку. Значною мірою це пояснюється тим, що злочинці та їх жертви – вихідці з одного соціального середовища, ведуть схожий спосіб життя, мають загальні уявлення про матеріальний достаток. Злочинців і жертв об'єднує соціальне неблагополуччя, статус маргіналів, периферійне місце, яке вони займають у соціальній структурі суспільства [3, с. 4].

Нерідко жертвами вулично-насильницьких злочинів стають особи, які мають аналогічні зі злочинцем характеристики: потерпілі та злочинці належать до одного і того ж соціального

типу (раніше судимі, п'яниці, алкоголіки, безробітні). Як правило, саме ця однотипність властивостей особистості потерпілих виступає основою їх взаємовідносин, що ґрунтуються на спільності інтересів, схильностей, уподобань, рівня освіти, захоплень, професійних якостей.

Отже, вулично-корислива злочинність сьогодні є напрочуд актуальною темою дослідження, що має на меті формулювання ознак жертви та потенційного злочинця для подальшого розроблення та втілення профілактичних заходів серед населення. Однак з огляду на вже існуючі результати багаторічних розробок кожен з нас може

здійснювати часткову профілактику. Це може бути бесіда з молодшою сестрою щодо пізнього повернення додому та вихваляння новим телефоном серед натовпу. На це варто звернути увагу кожному. Правоохоронними та соціальними інституціями також проводяться профілактичні заходи: реклама в ЗМІ, бесіди в навчальних закладах, освітлення вулиць та їх патрулювання тощо. Тобто сьогодні необхідно на основі новітніх досліджень ефективно втілити отримані знання у профілактику вулично-корисливої злочинності, щоб захистити громадян нашої держави.

Список літератури

1. Малышев В. С. Карьера жертвы. Популярно о виктимологии / В. С. Малышев. – Донецк: Юрпресс, 2002. – 400 с.
2. Кричун Ю. А. Аналіз кримінологічної характеристики потерпілого від корисливо-наси́льницького злочину / Ю. А. Кричун // Південноукр. правн. часоп. – 2009. – № 4. – С. 233–236.
3. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (6) / 2014. – С. 1–11.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. С. Стеблинська

А. С. Ковтун,

студент 6 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВИ «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ»

Для розкриття «злочинів ненависті», вивчення ролі поведінки жертви в злочинах на ґрунті ненависті має вагоме значення для їх успішного розкриття. Аналізуючи статистику в Україні, жертвами злочинів на расистському підґрунті стають передусім роми, кримські татари, євреї, вихідці з країн Африки, Азії, Кавказу, гей-меншини. Протягом 2012 р. зафіксовано 62 злочини на ґрунті ненависті, в тому числі 27 нападів на громадян із дальнього зарубіжжя, від яких постраждало 48 іноземців. Це значно більше, ніж в 2009-2010 роках. Більшість жертв – чоловіки (2007 р. – 56 чоловіків, 8 жінок; 2008 р. – 88 чоловіків, 5 жінок; 2009 р. – 20 чоловіків, 0 жінок) [3, с. 5].

Зауважимо, що феномен неприйняття «іншого» та похідні від нього прояви ксенофобії, упередженості, ворожості та навіть насильства на цьому ґрунті спостерігається протягом всієї історії людства. Варто згадати хрестові походи, релігійні війни, міжнаціональні та міжетнічні конфлікти.

Вважається, що словосполучення «злочини ненависті» (Hate crime) вперше з'явилося у 1985 р., коли Джон Конірс, Барбара Кенелі та Маріо Б'яджи опублікували «Hate Crime Statistics Act». Правники Джеймс Джейкобс та Кімберлі Поттер у своїй книзі «Hate

crime: Criminal Law and Identity Politics» («Злочини ненависті: кримінальне законодавство та особистісна політика») наголошують на необхідності ввести в офіційний оборот новий термін та використовувати його як окрему графу у статистиці злочинів [1, с. 2].

Згідно із дефініцією Бюро з демократичних інститутів та прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі злочин на ґрунті ненависті – це такий злочин, коли злочинець обирає жертву виключно або переважно на основі належності до певної суспільної групи.

Найпростіше визначення «злочинів ненависті», за Н. Холлом, – це кримінальна дія, що вмотивована принаймні груповою належністю жертви. В іншому визначенні він вказує на ознаку насилля, яке спрямоване стосовно груп осіб, які в цілому не схвалюються більшістю суспільства, які відчувають дискримінацію в різних сферах діяльності [1, с. 2].

Механізм злочинної поведінки доцільно розглядати як взаємодію трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих компонентів:

1) негативних особистісних рис особи злочинця;

2) криміногенних умов мікросередовища та конкретної життєвої ситуації;

3) особистісних рис та особливостей поведінки самої жертви злочину.

У даному разі потрібно враховувати, що людина стає віктимною і зрештою віктимізується, як правило, саме через те, що є членом якої-небудь групи або суспільства [4, с. 46], тобто мова йде про групову віктимність, яка є специфічною характеристикою окремих категорій населення, яким притаманні схожі соціальні, демографічні, психологічні, біофізичні та інші риси, що свідчать про ступінь їх схильності за певних обставин ставати жертвами злочину [2, с. 8-9].

Одиничним проявом загального явища віктимності на рівні соціальних груп є індивідуальна віктимність, структура якої включає особистісний та ситуаційний елементи. Особистісний елемент – це сукупність фізіологічних, психологічних та

соціальних ознак і особливостей, які підвищують її уразливість перед злочинними посяганнями та мотивують цілеспрямований вибір злочинця саме цієї людини кандидатом у жертви (наприклад, колір шкіри, віросповідання, зовнішній вигляд, ознаки нетрадиційної сексуальної орієнтації).

Ситуаційна складова віктимності передбачає сукупність об'єктивних обставин, що проявляють чи підсилюють дію суб'єктивних рис та ознак. Однак, як показує практика, найчастіше потерпілі від таких злочинів нічого не роблять, але стимулюють злочинця, підштовхують до вчинення злочину, тобто провокують своїм зовнішнім виглядом, віком, виразом обличчя.

Можна виділити чотири типи віктимної поведінки залежно від ролі жертви «злочинів ненависті» в механізмі злочину: а) поведінка-провокація, що характеризується поштовхом до вчинення злочину; б) поведінка, що зумовлює об'єктивну можливість вчинення злочину; в) позитивна, тобто схвалюється суспільством; г) нейтральна поведінка (пасивна), тобто відсутність будь-якої провокації з боку жертви злочину.

Отже, можна сказати, що для злочинця даної категорії злочинів важливі не тільки особистісні якості кожного з потерпілих. Визначальним для нього є те, що кожен з них, на його думку, належить до певної етнічної (національної чи расової) групи. У даному разі жертві достатньо бути «не таким, як всі». Так, Д. В. Рівман наводить тезу про те, що всі члени суспільства потенційно віктимні, оскільки проживають у суспільстві, ураженому злочинністю. Однак про повну пасивність дій жертви говорити неправильно, адже, вступаючи у різного роду суспільні відносини, міжособистісне спілкування, певні життєві ситуації, люди самостійно наражаються на небезпеку заподіяння їм шкоди злочинними посяганнями.

Список літератури

1. Гилинский Я. «Преступления ненависти»: история, теория, реальность / Я. Гилинский // [Интелпрос](#). – 2002. – № 25.
2. Джужа О. М. Кримінологічні засади віктимізації та девіктимізації як різновидів профілактичної діяльності / О. М. Джужа, С. М. Карпенко // *Право і суспільство*. – 2011. – № 1. – С. 7–11.
3. Злочини на ґрунті ненависті в Україні. – Харків: Права людини, 2012. – 272 с.
4. Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти / А. Я. Винников, Н. М. Гиренко, О. Н. Коршунова и др.; под общ. ред. О. Н. Коршуновой. – Санкт-Петербург, 2002. – 92 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

Г. О. Кудрявцева,

студентка 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЧОЛОВІК – ЖЕРТВА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Хто стає жертвою зґвалтування? Дитина, підліток, дівчина, жінка або – чоловік... Зґвалтування не знає соціальних, економічних та етнічних кордонів. У деяких народів зґвалтування чоловіків є своєрідною традицією. Так, жінки народності вакута в Меланезії вважають своїм невід’ємним правом ґвалтувати всіх незнайомих чоловіків, хто до них потрапляє. У кримінальних кодексах різних країн зґвалтуванням визнаються певні дії, які вчиняють чоловіки або жінки над жінками, а також чоловіки над чоловіками. Випадки, коли в ролі зґвалтованого постає чоловік, а в ролі ґвалтівника – жінка, навіть не є предметом юридичного розгляду. Це пояснюється тим, що чоловіки, на відміну від жінок, принаймні в нашій країні, не звертаються за допомогою до правоохоронних органів (зокрема, статистики щодо цього не існує).

У вітчизняній літературі перші наукові описи насильства над чоловіком з’явилися на початку ХХ століття. У зарубіжних наукових джерелах протягом ста років тема зґвалтування чоловіка жінкою періодично виникала у відповідь на чергову газетну сенсацію. Але наукових досліджень досі майже немає [2]. Наразі питання

зґвалтування чоловіка, а також віктимологічний аспект цього виду злочину вивчають Г. Антонов-Романовський, В. Дишлева, К. Потоцька, Є. Поддубна та ін. Загальна «схема» зґвалтування чоловіка полягає в тому, що його змушують мати зносини, погрожуючи вбивством або кастрацією. Але як і при «звичайному» зґвалтуванні (жінки чоловіком), можливі різноманітні варіанти. Одна з найбільш примітних обставин полягає в тому, що, незважаючи на те, що жертв-чоловіків охоплює страх, вони зберігають здатність до сексуальної активності. А за відсутності такої активності припускаються до застосування хімічних засобів.

Важливе місце в детермінації статевих злочинів займає поведінка потерпілої особи. Віктимність чоловіка при вчиненні цього злочину є набагато меншою за віктимність жінок через психологічні й фізіологічні чинники, проте, як правило, скоєнню злочину передують спільне вживання алкогольних напоїв, наркотичних або інших психотропних речовин [1]. Аморальна, легковажна або довірлива поведінка

потерпілої особи може спровокувати вчинення протиправних дій, спрямованих на задоволення статевої пристрасті, або інших дій сексуального характеру. Порушення психосексуальної орієнтації, яке викликано як аморальними, антисоціальними установками, так і розладами психіки, є однією із віктимологічних детермінант вчинення статевих злочинів [3].

У зв'язку з недостатнім вивченням даної теми спеціальні методи запобігання цьому виду злочину відсутні, проте рекомендується використовувати загальні підходи. Протидія злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи повинна провадитися в комплексі запобіжних заходів.

На загальносоціальному рівні в державі слід створити умови для формування духовних, культурних та моральних цінностей суспільства. Необхідно вести широку просвітницьку роботу серед молоді у сфері статевих відносин, планування сім'ї, зміцнення родинних зв'язків.

На державному рівні сприяти вирішенню житлових проблем, зайнятості молоді та організації дозвілля, ефективній боротьбі з алкоголізмом, наркоманією і токсикоманією. Взаємодія правоохоронних органів з освітніми установами для розробки програм правового та статевого

виховання, проведення тематичних занять, залучення фахівців – психологів і медиків є спеціально-кримінологічним запобіжним заходом протидії статевим злочинам. Індивідуальна профілактика цих злочинів включає в першу чергу застосування заходів медичного характеру.

Слід обов'язково проводити комплексну медично-психіатричну експертизу за всіма статевими злочинами, результати якої необхідно враховувати як при призначенні покарання, так і для організації лікування особи. Віктимологічна профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи повинна включати в себе виховну роботу серед населення, насамперед серед молоді.

Необхідно проводити в навчальних закладах різного рівня лекції-бесіди, в яких роз'яснювати, як не стати жертвою статевого злочину, наголошувати на обов'язковості повідомлення правоохоронних органів, якщо злочин був вчинений. Виховна робота є завданням служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх та інших спеціалізованих суб'єктів – працівників правоохоронних органів, судів тощо [3].

Список літератури

1. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440с.
2. Що потрібно знати чоловікові, якого гвалтує жінка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://megasite.in.ua/118471-shho-potribno-znati-cholovikovi-yakogo-gvaltueh-zhinka.html>
3. Сучасний стан злочинності проти статевої свободи та статевої недоторканості особи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bashtanka.mk.gov.ua/ua/1322477373/1322477604/1390218212/>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

Є. М. Левчук,
здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

ЗЛІСНИЙ ПОРУШНИК УСТАНОВЛЕНОГО РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ – ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ ЧИ ПОТЕНЦІЙНИЙ ЗЛОЧИНЕЦЬ?

В сучасних умовах відбування покарань при визнанні засудженого жертвою злочинних посягань або, навпаки, можливим злочинцем великої ваги набуває питання щодо встановлення потенційного зв'язку між поняттям «жертва злочину» і «злісний порушник установленого порядку відбування покарання», а також «жертва злочину» і «потенційний злочинець». У зв'язку з цим, досліджуючи потенційність жертви злочину в установах виконання покарань (далі – УВП), доцільно говорити про її своєрідність, адже віктимна поведінка (здатність стати жертвою злочину) зумовлена безліччю факторів в умовах ізоляції.

Як точно у підручнику «Профілактика злочинів» з цього приводу зазначає О. М. Джужа, жертва злочину є елементом ситуації. Інколи лише випадок вирішує, хто буде потерпілим, а хто злочинцем, і навіть можливе поєднання в одній особі злочинця і жертви, а деколи одна і та сама особа в одному й тому ж епізоді може виступати поперемінно то злочинцем, то жертвою. Щоб уникнути віктимологічних ризиків при визнанні особи жертвою злочину, слід не просто виявити потенційну жертву, а простежити зв'язок між потенційним злочинцем та жертвою в різних ситуаціях [1, с. 70, с. 115]. Так, розглянувши ключові фактори скоєння рецидиву дисциплінарних правопорушень в УВП, варто дослідити віктимну поведінку жертви злочину [2, с. 283]. У даному разі доцільно взяти за основу позицію В. В. Голіни, який зазначає, що поведінка жертви злочину є такою, що сприяє, провокує, зумовлює вчинення злочину [3].

Простеживши наявність зв'язку між потенційним злочинцем та жертвою в різних ситуаціях під час вчинення дисциплінарних проступків в місцях позбавлення волі,

доводиться констатувати, що потенційна жертва злочину в умовах ізоляції набуває двоякого статусу. З одного боку, виходячи зі змісту категорії «злісність», за визначенням О. М. Жука, особа злочинця фактично не може за своєю суттю, «статусом», призначенням стати жертвою злочину [4]. Адже досить важливим аргументом у встановленні ролі жертви є той факт, що засуджений, який більше двох разів допустив одне й те саме порушення, апріорі не є жертвою злочину. У даному разі слід розглядати жертвою злочинних посягань в місцях позбавлення волі інших засуджених, яким злісні порушники режиму своєю протиправною поведінкою перешкоджають відбувати покарання відповідно до вимог законодавства та відомих нормативно-розпорядчих документів, а також персонал кримінально-виконавчих установ, який піддається негативному впливу з боку даної категорії засуджених.

З іншого боку, виходячи зі змісту поняття «злісна непокор», у визначенні О. І. Плужник, яка пов'язала його з наполегливими, неодноразовими вимогами представника адміністрації, інтерпретація даної норми дає підстави констатувати, що персонал такими діями «спокушає» злісного порушника до вчинення злочину, провокує у ньому опір у відповідь на законні дії представника адміністрації УВП [5, с. 10]. З позицій віктимології провокацією потрібно визнати таку неналежну поведінку жертви, яка у відповідь викликає реакцію суб'єкта, що виражається в його протиправних діях [6]. Також доцільно говорити про віктимну поведінку, в результаті якої

злісний порушник може стати жертвою злочину. Отже, зазначені твердження дозволяють розглядати як жертву злочину злісного порушника установленого порядку відбування покарання. Таким чином, порушення в УВП установленого порядку відбування покарання спричинено, як не парадоксально це звучить, законними діями представників адміністрації. Враховуючи специфіку функціонування місць позбавлення волі, необхідно застосовувати адаптовані до умов відбування покарання віктимологічні заходи запобігання пенітенціарним злочинам.

Ймовірність стати жертвою злочину в місцях позбавлення волі від протиправної поведінки засудженого дає підстави стверджувати про наявність соціальної незахищеності персоналу, а прогалини у чинному законодавстві – про неоднозначність застосування окремих правил і заборон під час запобігання скоєнню злісних порушень, що не дозволяють досягнути рівня належної боротьби зі злочинністю в умовах позбавлення волі.

Цілком обґрунтованим варто визнати те, що персонал, який висловлює на законній підставі окремі зауваження, пред'являє вимоги припинення протиправної поведінки засуджених, може стати жертвою злочинного посягання. А злісний порушник, який скоює протиправне діяння, дестабілізує оперативну обстановку та своїми діями дезорганізує роботу персоналу, фактично може набувати статусу жертви злочину.

З урахуванням вищесказаного, слід констатувати, що існує нагальна потреба у формуванні правильного розуміння понять «потенційний злочинець», «жертва злочину», «злісний порушник установленого порядку відбування покарання», що сприятиме усуненню правових колізій, які «працюють» на користь засуджених, створюють бар'єри під час виконання відомчим персоналом вимог на припинення протиправних діянь з боку осіб, позбавлених волі.

Список літератури

1. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гі́да та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ: Аті́ка, 2011. – 720 с.
2. Ісаков П. М. Рецидив дисциплінарних правопорушень серед засуджених в установах виконання покарань / П. М. Ісаков // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: тези доп. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 берез. 2014 р.) / ред. кол.: В. В. Коваленко, В. В. Черней, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – С. 283–288.
3. Голіна В. В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні / В. В. Голіна // Вісн. Акад. прав. наук. – 2007. – № 3 (50). – С. 185–193.
4. Жук О. М. Режим в установах виконання покарань як основний засіб виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі / О. М. Жук // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2014. – № 1. – С. 279–282.
5. Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / О. І. Плужнік. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2003. – 33 с.
6. Сіренко О. В. Поведінка потерпілого як складова його криміналістичної характеристики / О. В. Сіренко // Міжнар. юрид. вісн. Нац. ун-ту держ. податк. служби України. – 2015. – № 1 (2). – С. 127–133.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Г. Колб

Д. В. Михайловин,
студент 3 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА

Останнім часом з'являється все більше і більше наукових праць, статей та публікацій, присвячених віктимологічному дослідженню жертви злочину. Це необхідна передумова розроблення дієвих теоретичних, а згодом і практичних засобів, механізмів протидії злочинності, оскільки поведінка особи, постраждалої внаслідок злочину, відіграє не останню, а інколи – ключову роль у вчиненні злочинного діяння.

Актуальність теми підтверджується науковими дослідженнями віктимологічної профілактики, котрі знайшли своє відображення у працях таких вчених, як А. А. Глухова, В. В. Голіна, О. М. Джужа, О. М. Литвак, Д. В. Ривман, В. А. Туляков та ін. Але разом із тим віктимологічна профілактика ще досі не посіла належного місця в нашому суспільстві і в політиці держави. На цьому наголошує, зокрема, В. А. Туляков, вказуючи, що жертва злочину знову залишилась відносно забутою постаттю у кримінологічній політиці нашої держави, так само, як і діяльність з віктимологічної профілактики [1, с. 127-128]. О. М. Джужа у своїх публікаціях виокремлює три рівні здійснення профілактики: загальносоціальний (рівень всього соціуму), груповий (на рівні певної соціальної групи), індивідуальний (щодо конкретного постраждалого). При цьому науковець зазначає, що вказані рівні знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності. Так, здійснення належних заходів профілактики на загальносоціальному рівні чинить вплив на профілактичну діяльність нижчого рівня і навпаки [2, с. 94].

Віктимологічна профілактика може бути ефективною лише в тому разі, якщо вона організована на систематичній і скоординованій основі і включає заходи

щодо поліпшення життя населення, зокрема соціального та правового захисту. Забезпечити подібну координацію профілактичної діяльності можливо шляхом впровадження цільових заходів, санкціонованих державою. Варто зазначити, що подібна діяльність повинна стосуватись як осіб, що вже стали жертвою, з метою недопущення повторного набуття «статусу потерпілого», так і осіб, які є лише потенційними жертвами.

Видається доцільним серед заходів віктимологічної профілактики виділити наступні:

- забезпечення інформаційно-аналітичного підґрунтя шляхом створення банку даних чи віктимологічного обліку осіб, схильних стати жертвами злочинного посягання, що дозволить зосередити основні зусилля на забезпеченні безпеки осіб з підвищеною віктимністю [3, с. 121, 125].

- проведення правового виховання, роз'яснювальної роботи з населенням, бесід, зустрічей, навчання осіб правилам поведінки у віктимних ситуаціях. Останнє особливо стосується осіб, діяльність яких пов'язана з певними ризиками. Роз'яснювальна робота може відбуватись у виді тренінгів, семінарів, навчань, профілактичних бесід з психологами, а також шляхом уведення спеціальних курсів та навчальних дисциплін в освітніх закладах, використання ЗМІ (статті, телепередачі, програми).

Ще в дитячих садках наголошують на певних рекомендаціях із прикладної віктимології, наприклад, не спілкуватись із незнайомими людьми,

не сідати до них в автомобіль тощо. Але цього недостатньо. Необхідно ввести окрему дисципліну в школах та інших навчальних закладах, яка б включала не лише лекційний матеріал, а й спеціальні тренінги, навчання прийомам самозахисту та застосування індивідуальних захисних засобів. У цьому питанні потрібно приділити увагу не лише дітям, а й дорослим.

Крім того, слід створити окремий державний орган, який би займався роботою з виявлення осіб, які мають підвищену віктимність. Це сприяло б ефективнішій індивідуальній профілактичній діяльності. Однак на даному етапі не існує єдиної методики, яка б дозволяла виявляти таких осіб. Тому вважаємо, що теоретики і

практики за підтримки держави передусім повинні забезпечити її розробку.

З огляду на вищевикладене віктимологічна профілактика повинна зайняти провідне місце в діяльності держави у боротьбі зі злочинністю, оскільки жертва злочину та злочинне діяння перебувають у безпосередньому взаємозв'язку. Маючи значне теоретичне підґрунтя, розробивши власну методологію, використовуючи ефективні заходи профілактики та підтримку держави, систематичними та скоординованими зусиллями суспільство спроможне подолати злочинність.

Список літератури

1. Туляков В. А. Виктимология. Социальные и криминологические проблемы / В. А. Туляков. – Одесса: Юрид. лит., 2000. – 331с.
2. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доп. круглого столу / ред. кол.: О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
3. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

О. В. Моргалюк,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ЖЕРТВ ЗГВАЛТУВАННЯ

Згвалтування як найбільш небезпечний серед злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи порушує природні права жінки, охоронювані Основним законом України. Дослідження згвалтування й ефективне запобігання цьому злочину неможливе без віктимологічного аналізу, без з'ясування психологічних особливостей жертви злочину, її впливу на вчинене згвалтування.

Згвалтування є специфічним злочином, що пов'язано і з об'єктом зазіхання, і з однорідним складом потерпілих, якими можуть бути переважно особи жіночої статі.

Слід наголосити, що з проблематики

розглянутих злочинів опубліковано чимало праць. Питаннями боротьби зі злочинністю взагалі і згвалтуваннями зокрема займалися в різні часи такі вчені, як Г. В. Антонов-Романовський, П. П. Андрушко, Л. В. Франк Ю. М. Антонян, Л. М. Балабанова, В. І. Борисов, Ю. Н. Кудряков, І. І. Лановенко, П. В. Мельник, Б. А. Блиндер, Ю. В. Воронова, П. І. Люблінський, П. П. Осипов, С. В. Познишев, Я. М. Яковлев. А. І. Долгова, О. М. Джу́жа, В. С. Мінський, Д. В. Рівман, В. О. Туляков.

Вивчаючи особистість будь-якої

особи, у тому числі злочинця і потерпілого як суб'єктів того чи іншого виду соціальної діяльності, слід мати на увазі, що саме їх особистісні риси прямо пов'язані з поведінкою в тій чи іншій ситуації.

Роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. Особливе значення має провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу. Часто така поведінка є приводом і джерелом конфлікту.

Слід зазначити, що на ступінь віктимізації жінок у насильницьких злочинах не в останню чергу впливають такі ознаки, як вік, сімейний стан, рівень освіченості (чим вищий рівень освіченості, тим імовірніше вибір адекватної поведінки, отже, можливість стати жертвою знижується).

Наступним і не менш важливим чинником віктимності є рівень виховання. У деяких випадках визначальним є рівень «доступності» жінки, нерозбірливості у знайомствах і статевих зв'язках. Адже не слід недооцінювати такий фактор, що зумовлює віктимність жінки – жертви зґвалтування, як несвідоме провокування на

злочин: флірт; добровільна згода залишатися ночувати; не уникання, а заохочення пестощів і поцілунків. Жінки, схильні до такої поведінки, найчастіше або не усвідомлюють, до чого це може призвести, або неправильно оцінюють ситуацію і, як наслідок, можуть стати жертвами.

При цьому слід зауважити, що стосовно віку жертви насилля, то, за статистикою, ними стають жінки від 18 до 30 років (70 %), тоді як, наприклад, жінки старше 30 років стають жертвами зґвалтування у 3,5 % випадків від загальної чисельності зґвалтувань. Підтвердженням є факт, що у більшості випадків (50,5 %) жертвами зґвалтування стають незаміжні та розлучені жінки.

Виявлені особливості форм віктимної поведінки жінки повинні враховуватися як при розкритті зґвалтувань і розслідуванні кримінальних справ даної категорії, так обов'язково і при розробці заходів профілактики, перш за все, віктимологічної.

Список літератури

1. Альошина О. І. Провокуюча поведінка потерпілої особи / О. І. Альошина // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДДУВС. – 2010. – № 1 (47). – С. 165–171.
  2. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доп. кругл. столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) // ред. кол.: О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 39–41.
  3. Губанова О. В. Соціально-демографічні та поведінкові особливості жертви зґвалтування : віктимологічний аспект / О. В. Губанова // Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. – Серія: Юрид. науки. – Т. 22 (61). – № 1. – 2009. – С. 262–266.
  4. Ларченко М. О. Кримінологічний аналіз особистості жертви статевих злочинів та її поведінки / М. О. Ларченко // Юрид. вісник 4 (17). – 2010. – 106–110.
  5. Лукаш А. С. Питання віктимологічного попередження зґвалтувань / А. С. Лукаш // Питання боротьби зі злочинністю. – Харків: Кроссрод, 2006. – Вип. 12. – С. 232 – 243.
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич**

І. А. Моренець,
студентка 6 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Віктимологія виходить з того, що поведінка людини за своєю природою може бути не тільки злочинною, а й необачною, ризикованою, провокаційною, тобто віктимною, що збільшує здатність людини стати жертвою злочину. Саме через це додаткового значення набувають інші характеристики особи: вік, стать, соціальний статус, соціальні ролі, професія. Більша чи менша імовірність стати жертвою злочину зумовлена сукупністю індивідуальних особливостей, що взаємодіють із зовнішніми факторами.

Віктимність може бути індивідуальною, груповою, видовою та масовою. Індивідуальна віктимність – це потенційна можливість особи стати жертвою злочину. Р. С. Белкін цей вид віктимності визначає як потенційну можливість людини опинитись у ролі жертви злочину в результаті негативної взаємодії особистих якостей індивіда із зовнішніми факторами. Видова віктимність виражається у відносній схильності окремих людей ставати через низку обставин жертвами певних видів злочинів (крадіжок, шахрайства). Видова віктимність, на думку Р. С. Белкіна, дозволяє виділити для криміналістичної характеристики злочину основні типові риси потерпілих. Існує також групова віктимність, що визначається рольовими, соціальними, демографічними, біофізичними особливостями та характеристиками жертв злочинів. Є професії, що об'єктивно підвищують можливість людей за певних умов ставати жертвами злочинних посягань (представники правоохоронних органів, охоронці, касири).

Оскільки виникненню злочинного наміру та вчиненню злочину в багатьох випадках сприяють особистісні

характеристики потерпілого, його поведінка і стосунки зі злочинцем, то під час розробки та реалізації запобіжних заходів мають бути враховані проблеми зниження віктимної схильності окремих осіб. Поведінка людини та окремих груп населення може бути віктимною, тому не викликає сумніву, що потенційні потерпілі теж потребують профілактичного впливу.

Ефективність віктимологічної профілактики неможлива без аналізу значного потоку відповідної інформації, яка дає змогу всебічно враховувати криміногенні чинники (як загальні, так і стосовно конкретного злочину). Місце, час, способи вчинення злочинів, найтипівіші категорії осіб, втягнутих у них у ролі злочинців або потерпілих, – усе це треба ґрунтовно знати при організації запобіжної роботи.

Важливим засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Деякі злочини стали можливими саме через правову неосвіченість потерпілих, оскільки в нашому суспільстві, більшість осіб, які вже стали жертвами певних видів злочинів, не звертаються із заявами до правоохоронних органів, навіть близьким людям не розповідають про те, що з ними сталося. Наявність цих чинників не дозволяє здійснити належне запобігання злочинам. Потерпілі побоюються насамперед осуду з боку інших осіб. Жертви злочинів не можуть повною мірою усвідомлювати, що, надавши інформацію про вчинювані злочини до правоохоронних органів, вони допоможуть великій кількості інших осіб, що є потенційними жертвами злочинів. Однак підсвідомість

та внутрішній страх розголосу не дозволяють особам належним чином захистити свої права та убезпечити інших. Позитивний ефект досягається роз'яснювальною роботою серед населення, особливо тієї частини, яка характеризується підвищеною віктимністю.

Індивідуальна віктимологічна профілактика полягає у виявленні осіб з підвищеною віктимністю і проведенні з ними профілактично-виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань.

Проте варто зазначити, що така профілактична робота проводиться лише з громадянами, які вже стали потерпілими.

Аналіз віктимної поведінки дозволяє виокремити групи ризику певних осіб, щодо яких найчастіше вчиняються злочини, що і дозволить надати певні рекомендації для профілактики подібної поведінки. Віктимологічна поведінка особи, хоча і є провокуючою та ризикованою, але не повинна визнаватись як одна із ознак для

пом'якшення покарання. Незважаючи на те, що особистість потерпілого відіграє важливу роль при здійсненні злочину, закон повинен захищати порушені законні інтереси та права громадян, які стали жертвою злочину, а не самих злочинців.

Дослідження в даній сфері повинні лише сприяти запобіганню злочинам та профілактиці віктимної поведінки потенційних жертв. Вивчення ролі потерпілого у скоєнні злочинів дуже важливе для усунення обставин, які сприяють вчиненню цих діянь. Застосовуючи віктимологічну профілактику злочинів, слід враховувати, що потерпілі є сукупністю осіб, яким властиве різноманіття соціальних, психологічних і психофізіологічних рис та ознак, за якими можна класифікувати потерпілих. Такий підхід дасть змогу підвищити ефективність профілактики злочинів.

Список літератури

1. Кримінально-виконавче законодавство України. – Київ: Юрінком Інтер, 2005.
2. Веселуха В. Значення віктимологічної профілактики в системі запобігання злочинності / В. Веселуха // Право України. – 1999. – № 10. – С. 67-70.
3. Журов М. Масова віктимність як фактор взаємовідносин / М. Журов // Соціальна психологія. – 2007. – № 4. – С. 93-106.
4. Косенко С. Віктимологічна профілактика в системі запобігання злочинів / С. Косенко // Підприємництво, госп-во і право. – 2006. – № 12. – С. 48-51.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

Т. А. Муратова,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ТЕРОРИЗМУ

У низці глобальних проблем, що несуть загрозу для всього людства, ООН виділяє двадцять, і серед них – боротьбу зі злочинністю і тероризмом. Сучасне суспільство знаходиться на етапі ескалації тероризму, який набув нової якості, коли терористичні акти здійснюються із застосуванням новітнього технічно складного, високоточного обладнання із залученням

першокласних спеціалістів та фахівців.

За даними доповіді Держдепартаменту американського зовнішньополітичного відомства, кількість терактів у 2014 р. порівняно із 2013 р. збільшилась на 35% (в абсолютних показниках – 13,5 тис.), а кількість жертв збільшилась на 81% і склала понад 32 тис. осіб. За інформацією

австралійсько-американського дослідницького Інституту економіки та миру, Україна піднялася на п'ять позицій у рейтингу країн, які піддаються загрозі тероризму, і посіла 51-ше місце серед 162 країн рейтингу. Наведені дані свідчать про те, що тероризм стає вагомим фактором віктимізації суспільства.

Особливістю тероризму є те, що в абсолютній більшості випадків, скільки б ми не намагались знайти попередній зв'язок між терористами та безпосередніми жертвами, конфлікт між даними сторонами відсутній. Дії жертв майже завжди жодним чином не впливають на виникнення мотивів вчинення теракту. На цьому етапі майбутні жертви не мають віктимної поведінки. Вони не є учасниками протистояння терористів та «третьої сторони» [3, с. 336]. Відповідно до положення Шанхайської конвенції про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом від 15.06.2001 р., тероризм має спрямованість на те, щоб викликати смерть будь-якої цивільної особи або іншої особи, яка не бере активної участі у воєнних діях у ситуації збройного конфлікту, або завдати їй тяжке тілесне ушкодження.

Щоб з певною точністю прогнозувати індивідуальну поведінку жертв тероризму, необхідно з'ясувати психологічний механізм поведінки осіб та створити соціально-психологічну типологію. Жертвами терактів можуть бути представники різних демографічних груп – діти, жінки, особи похилого віку, різні соціальні групи [4, с. 191]. Найбільш віктимними є особи, службові обов'язки яких пов'язані з реалізацією функцій вищої державної влади. Їх вбивство або викрадення окрім тиску на владу має ще й символічний характер.

За ступенем взаємодії злочинців та жертв тероризму можна виділити декілька типів жертв:

1. Безпосередні жертви – це фізичні або юридичні особи, яким в результаті здійснення теракту завдається фізична, матеріальна або моральна шкода. До них належать заручники, жертви вибухів, постраждали співробітники правоохоронних органів, особи, майно яких було знищено, юридичні особи, об'єкти стратегічного значення (АЕС, об'єкти громадського транспорту, об'єкти інфраструктури).

2. Вторинні жертви – насамперед рідні та близькі безпосередніх жертв, свідки терористичних актів, професійні рятувальники, лікарі. Дана категорія зазнала більшого впливу від дій терористів, ніж суспільство в цілому, через що відчуває моральні страждання: відчай від загибелі або поранення близьких, жах від виду місця події, емоційний шок. Також деякі до цієї категорії відносять осіб, що були завербовані в ряди терористів шляхом насильства, обману, психологічного впливу.

3. Населення країни, у якого терористичний акт викликає відчуття незахищеності і страху, насамперед страх стати жертвою наступного теракту. Сила цього страху достатня, щоб подавити його власну волю, спонукати виконувати дії, які від нього очікують терористи, наприклад, проведення переговорів [2, с. 214].

Після звільнення у заручників спостерігаються залишкові явища пережитих ними шоккових явищ, депресія та нездатність відчувати задоволення. Масовим і характерним є небажання згадувати пережите, прагнення все забути та повернутись до звичайного життя. У перші дні після звільнення особи скаржаться на появу ландшафтофобії, вони схильні до обмежувальної поведінки (страх підходити до вікон, бажання спати на підлозі під ліжком) [1, с. 75]. Деякі жертви після звільнення можуть висловлюватись щодо правильності дій терористів, виправдовувати їх, звинувачувати владу в загибелі людини, інші ж починають постійно відвідувати церкву. Період розчарування, пригніченості та зневіри у постраждалих у терактах може тривати півтора – два роки, лише після цього часу у осіб може початися фаза відновлення, коли вони розуміють необхідність налагодження життя, беруть на себе відповідальність за вирішення повсякденних проблем.

Одним із найбільш небезпечних соціально-психологічних наслідків є формування стійкої психології жертви,

що найчастіше зустрічається серед тих, хто став жертвою терористичного нападу в дитинстві або підлітковому віці. Дівчата, як правило, у таких випадках обирають соціальну модель поведінки жертви, що в подальшому мимоволі провокує насильство. Хлопці, навпаки, починають виявляти риси агресивності. Також у них спостерігається зниження успішності у навчанні, що може свідчити про скриті хронічні психічні захворювання. Психічна напруга у дітей, які пережили такі події, майже така сама, як у тих, хто зіткнувся з воєнними діями – вони відчують постійну загрозу смерті або втрати батьків.

Не менш небезпечним є залучення дітей до участі у терористичних організаціях, у яких вони здійснюють роль виконавців або пособників. Парадоксальним є те, що значна кількість таких завербованих дітей раніше самі були жертвами терактів,

тобто тероризм набуває циклічного характеру – жертва стає злочинцем.

Аналіз та створення типологій і класифікацій жертв тероризму допомагає визначити основні риси і типи жертв, що сприяє розробці засобів віктимологічної профілактики для кожної категорії. Дотримання цих засобів дозволить зменшити шкідливі наслідки терактів, надати ефективну соціальну допомогу та повернутись до нормального життя. Необхідно звернути увагу на те, що особи є жертвами не лише під час утримання терористами або іншої безпосередньої їх дії, а й тривалий час після звільнення залишаються ними. Потерпілі від терактів були піддані надзвичайному сильному тиску на психіку, що сприяло їх віктимізації і стосовно інших видів злочинів.

Список літератури

1. Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д. В. Ольшанский. – Санкт-Петербург, 2002. – 288с.
2. Макарова Т. В. Типология жертв терроризма / Т. В. Макарова // *ВВ: Вопросы права и политики*. – 2013. – № 8. – С.213–226.
3. Вишневецкий К. В. Терроризм. Виктимологический аспект / К. В. Вишневецкий // *Теория и практика общественного развития*. – 2013. – № 5. – С. 333–340.
4. Корсун С. І. Психологічні засади терористичної віктимності / С. І. Корсун // *Юрид. психологія*. – 2015. – № 1. – С. 189–197.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Ю. М. Орлюк,

студентка 1 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО ЖІНОК

Досліджуючи віктимологію, можна говорити про те, що центральною постаттю в ній є жертва злочину, тобто людина чи спільність людей, яким безпосередньо або опосередковано заподіяно злочином шкоду. Говорячи про віктимність окремої особи, слід мати на увазі, що дане поняття є відносним, оскільки завжди реалізується в певній ситуації, яка є для цього достатньою.

Ступінь віктимності особи становить результат поєднання ситуативного та особистого компонентів, тому, як правило, шкода, яку завдано жертві, – це наслідок реалізації особистої і ситуативної віктимності. Водночас потенційна жертва може стати реальною вже тому, що опинилася в несприятливій ситуації, а її особисті

якості й поведінка аж ніяк цьому не сприяли [1, с. 124].

Віктимність жінок – це потенційна чи реалізована в конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що зумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших природжених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та специфіки поведінки.

Результати статистичних досліджень свідчать, що кількість злочинів, вчинюваних щодо жінок із кожним днем зростає. Найбільш суттєво на підвищення рівня віктимності жінок, впливають фактори, що мають місце, передусім, у економічній, соціальній, політичній, ідеологічній та інших сферах життєдіяльності суспільства, зокрема: а) зниження рівня життя населення; б) зростання рівня безробіття; в) систематичні порушення у сфері трудових відносин; г) нерівноправне становище жінок у суспільстві; д) ускладнення сімейно-побутових стосунків; є) зростання кількості неблагополучних родин; є) недоліки профілактичної роботи працівників ОВС.

Спираючись на статистичні дослідження, які проводили В. Ю. Баулін та В. І. Борисов, можна констатувати, що нині жінки стають жертвами кожного третього злочинного посягання. При цьому вони виступають жертвами кожної другої крадіжки, кожного третього грабежу, третього-четвертого розбою, четвертого умисного вбивства, п'ятого-шостого умисного тяжкого тілесного ушкодження, а під час учинення таких злочинів, як зґвалтування та торгівля людьми, частка жінок є переважаючою. За результатами статистичного дослідження, кількість зареєстрованих злочинів і осіб, які офіційно визнані потерпілими, далеко не відповідає реальній кількості жертв злочинних посягань [3, с. 135-138].

Вагомий вплив на рівень віктимності мають такі фактори: а) анатомо-фізіологічні особливості жіночого організму (будова тіла, кісток, м'язової, серцево-судинної системи тощо); б) особливості психічних процесів (чуттєва, вольова, емоційна та підсвідома сфери); в) вікові особливості та

стан здоров'я; г) материнські функції; д) виконання певних соціальних функцій чи ролей; є) неналежними умовами соціалізації та соціальної адаптації (аморальний та паразитичний спосіб життя, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, захопленість азартними іграми тощо); є) специфіка поведінки жінок – жертв злочинів.

Проаналізувавши кримінальні провадження, у яких жінка стала жертвою злочину, можна виділити чотири типи можливої віктимної поведінки, що призвела до вчинення злочину: 1) поведінка-поштовх, що характеризується провокацією до вчинення насильницького злочину (37,5%); 2) безвідповідально-байдужа поведінка, що створює об'єктивну можливість вчинення злочину (34,4 %); 3) позитивна, соціально-схвальна поведінка, що викликає в злочинця намір вчинити насильство (6,3%); 4) нейтральна, що характеризується відсутністю будь-якої провокації з боку жінки та не впливає на вибір злочинцем варіанта поведінки (21,9%).

Таким чином, з метою формування в Україні дієвої віктимологічної політики, спрямованої на зниження рівня віктимізації жінок у суспільстві, а також удосконалення методів і форм кримінологічної та віктимологічної профілактики злочинів, учинених щодо жінок, доцільним буде прийняття комплексної програми профілактики віктимної поведінки жінок. При цьому з урахуванням віктимогенної детермінації більшої частини злочинних посягань, учинених щодо жінок, ця програма повинна включати такі напрями: 1) забезпечення гендерної рівності жінок; сприяння стабільному та перспективному професійному зростанню та соціальній активності жінок; зменшення рівня жіночого безробіття; подолання майнового розшарування між жінками та чоловіками; 2) усунення найбільш негативних соціальних факторів (алкоголізму, наркоманії тощо) та покращення якості профілактичної

роботи в маргінальному середовищі; 3) профілактика найбільш поширених злочинів, що вчиняються щодо жінок: зґвалтувань, розбещення неповнолітніх, примушування до вступу в статевий зв'язок,

проституції, торгівлі людьми тощо; 4) оздоровлення сімейного мікросередовища; зменшення рівня сімейно-побутового насильства тощо.

Список літератури

1. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред.: В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
2. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. // Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
3. Баулін Ю. В. Потерпілий від злочину / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов. – Харків: Кроссрод, 2013. – 364с.
4. Туляков В. А. Виктимология. Социальные и криминологические проблемы / В. А. Туляков. – Одесса, 2000. – 331с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

О. В. Перець,

студентка 1 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЗАНЕДБАНИЙ СТАН МІСТА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА МАСОВОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ

У кожному місті будь-якої країни існують райони, про які складають легенди, де знаходиться велика кількість покинутих занедбаних будівель з розбитими вікнами, стінами, розмальованими графіті та нецензурщиною, купами сміття. Такими місцями зазвичай лякають дітей, а дорослі за будь-яких обставин намагаються оминати їх. Потрапляючи до таких районів, людина часто стає жертвою злочинів.

Психологами доведено, що відповідна атмосфера занедбаних районів міста активізує злочинну поведінку. І якщо вікно в будинку хтось розбив, а його ніхто не замінив, то перехожі думають, що всім байдуже і ніхто ні за що не відповідає. Скоро будуть розбиті й інші вікна, і відчуття безкарності проникне навколо, всіма вулицями, посилаючи свого роду сигнал скрізь і всюди. Сигнал, який буде закликати до більш тяжких злочинів.

Особи, які зростають у таких районах змалечку, стають більш жорстокими, замкненими, ображеними на весь світ людьми, бо повсякчасно бачать лише

неохайні будинки, розмальовані стіни, що безпосередньо впливає на їх психіку.

Психологи експериментально намагалися перевірити зв'язок між безладом і злочинами. Ф. Зімбардо, психолог із Стен – форду, в 1969 р. наголошував, що там, де є покинуті будинки із розбитими вікнами, де дорослі не роблять зауважень підліткам, які вчиняють хуліганські дії, люди починають розпивати спиртні напої у громадських місцях, до пішоходів чіпляються жебраки. І хоча спочатку ще немає насильницьких нападів, більшість мешканців такої місцевості вважатимуть, що злочинність збільшується. Атмосфера покинутості, занедбаності, породжує відчуття незахищеності, страху, а головне – соціальну відстороненість, що, у свою чергу, створює передумови для активного вторгнення у такий мікрорайон кримінальних елементів.

Отже, визначальним за таких умов є не сама віктимна поведінка жертви, а вплив соціальних факторів, зокрема й

навколишнього середовища, що сприяє не тільки формуванню особи злочинця та виникненню в неї злочинної мотивації, а й зумовлює конкретну життєву ситуацію, за якої існує реальний шанс вчинити злочин.

Для подолання цієї проблеми ще у 80-х рр. XX ст. Д. Уілсоном та Д. Келлінгом була розроблена запобіжна теорія «розбитих вікон». Ці вчені вперше у березні 1982 р. в журналі «Атлант» опублікували наукову статтю під назвою «Розбиті вікна». Автори в ній розглядали питання зв'язку громадського безладу і злочинності, безпеки мешканців міста й поліції та наголошували на тому, що злочинність – це не що інше, як відсутність порядку. Один із авторів цієї статті особисто був присутнім при виконанні службових обов'язків пішим поліцейським патрулем. У підсумку, після численних бесід із поліцейськими, проведення опитування місцевого населення автори дійшли висновку, що громадяни зацікавлені у громадському порядку та власній безпеці.

Вчені довели, що ознаки безладу та недотримання людьми прийнятих норм поведінки провокують серед оточуючих подібну форму поведінки («графіті» на стінах, розбиті вікна будинків, сміття на тротуарах, покинуті домівки, захаращені пустирі тощо). Дана теорія була запозичена багатьма країнами світу, навіть не оминула такі малорозвинуті країни, як Чилі, Мексика, Колумбія.

Позитивним прикладом застосування теорії «розбитих вікон» на теренах України було запровадження у 2006 р. мером Вінницької області відповідної програми. Після перемоги останнього на виборах за його ініціативою в місті було висаджено троянди й туї. Однак на наступний день їх вже не було:

саджанці викопали. Влада знову висадила квіти, які потім знову були викопані. Комунальні підприємства повторювали процедуру посадки квітів доти, доки місцеві жителі не залишили квіти у спокої. Була запроваджена нова система вивезення сміття – його почали вивозити двічі на добу. Після ремонту доріг та встановлення відміток на дорожній водії стали більш акуратними. У 2011 р. у Вінниці в три рази зменшилася кількість ДТП із летальним результатом порівняно з минулим роком.

Також неординарним шляхом велася активна боротьба з графіті. Суд присуджував особам, які намалювали графіті, замість штрафу – фарбувати розмальовані ними стіни. Місцева влада зазначила, що такі новини швидко поширилися містом і кількість бажаючих реставрувати стіни різко зменшилася.

Отже, до важливих детермінант віктимізації слід віднести негативний вплив неохайного, занедбаного вигляду міста, безсистемність його забудови, одноманітність примітивної архітектури тощо.

Не слід недооцінювати взаємозв'язок людської психіки з навколишнім світом, що, з одного боку, може стимулювати до правомірної поведінки, а з іншого – породжувати певні депресивні настрої, які в подальшому можуть призвести до вчинення злочинів. Оскільки причиною масової віктимізації є сама злочинність, то формування жертв злочинів знаходиться у прямій залежності від рівня злочинності.

Список літератури

1. Колодязний М. Г. Участь громадськості у програмах запобігання злочинності США / М. Г. Колодязний // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 1. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_1_30.pdf
  2. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В. В. Голіна. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
- Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна**

О. С. Переяславська,
студентка 5 групи 5 курсу
господарсько-правового факультету
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖЕРТВ «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ»

В Україні, яка з початку дев'яностих років задекларувала процес демократичних перетворень, на жаль, трапляються випадки, коли люди стають жертвами насильства через колір шкіри, належність до певної етнічної, релігійної чи сексуальної групи. Це так звані «злочини на ґрунті ненависті» (Hate crimes). Подібні явища поширені і в багатьох країнах Європейського Союзу.

Проблеми, пов'язані з вивченням злочинів на ґрунті ненависті, їх мотивів, запобігання та врегулювання сучасних етнорелігійних конфліктів були в полі зору багатьох вчених, серед яких А. І. Кіссе, О. І. Коростильов, М. Л. Ларченко, В. О. Нікітюк, Т. О. Сенюшкіна. Однак питання міжнародних стандартів та досвіду регулювання прав і захисту людини в контексті злочинів на ґрунті ненависті потребують додаткового вивчення.

Поняття «захист від злочину на ґрунті ненависті» базується на універсальних принципах рівності прав, терпимості та демократичних цінностей. Провідною міжнародною установою, діяльність якої спрямована на захист цих прав і свобод, є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Стандарти ООН у сфері прав людини відбиваються в низці міжнародних угод і документів.

Загальна декларація прав людини визначає принципи рівності прав та недискримінації. Це перший документ, який на міжнародному рівні встановив, що «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [1].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права розширює ці принципи, а

саме в ньому покладається на держави-учасниці відповідальність за дотримання цих прав і свобод та вимагається вжиття достатніх законодавчих, судових та інших заходів для забезпечення ефективного правового захисту осіб, що є жертвами порушення умов Пакту [2].

Ці документи є основою для вітчизняних законодавчих актів, спрямованих на встановлення прав та захист осіб, що є жертвами злочину на ґрунті ненависті, таких як Конституція України (ст. 11, 53), Кримінальний кодекс України (ст. 67, 161).

Крім загальних документів, які визначають принципові положення в контексті прав та свобод людини, є низка міжнародних документів, спрямованих на захист людей за певною соціальною, національною або іншою ознакою. Так, основним документом, який визначає чіткий обов'язок держав – учасниць ООН щодо розслідування насильства на ґрунті расових конфліктів, стала Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. У ст. 4 цієї Конвенції держави – учасниці проголошують злочином, що карається за законом, «всяке поширення ідей, оснований на расовій перевазі або ненависті, всяке підбурювання до расової дискримінації» та оголошують протизаконними і забороняють організації, які заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї [3].

Європейська конвенція з прав людини закликає держав-учасниць «розглянути можливість створення спеціалізованого органу для боротьби з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю на національному рівні».

Цей орган має зобов'язання щодо моніторингу, проведення навчально-освітніх заходів, обміну інформацією, надання допомоги жертвам злочинів, юридичної діяльності, надання консультацій тощо.

В Україні відсутній орган, який хоча б деякою мірою задовольняв вимоги цієї рекомендації. Створення такого органу особливо актуальне в контексті заяв профільних міжнародних організацій (Європейської комісії проти расизму та нетерпимості Ради Європи, Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації, Міжнародної організації міграції) про наявність в Україні випадків прямої чи непрямої дискримінації різних категорій меншин, расизму, «мови ворожнечі», злочинів на ґрунті ненависті та інших проявів гострих та суспільно небезпечних форм ксенофобії. Зауваження стосуються переважно випадків фактичної дискримінації певних національних меншин, насамперед ромів.

У міжнародній практиці вироблено певний механізм, що реалізує основні положення ООН. Наприклад, у штат поліції Іспанії розширено – в нього введено посади практичних психологів, які спеціалізуються у наданні допомоги жертвам насильства із расистських мотивів. Деякі поліцейські

служби Великої Британії підтримують «гарячі лінії» для консультаційної допомоги жертвам злочинів, вчинених з расистських або релігійних мотивів. У Північній Ірландії в кожному окрузі поліції працює офіцер з питань зв'язків із меншинами, який надає консультативну допомогу та підтримку усім жертвам расистських злочинів [4].

Таким чином, проведений аналіз доводить, що на сучасному етапі існує досить широка міжнародна правова база із захисту прав та свобод людини незалежно від раси, кольору шкіри, національних та інших ознак. В Україні ці положення покладено в основу законодавчих актів, які забезпечують захист жертв злочину на ґрунті ненависті. Але виникає потреба в розробці механізму реалізації цих положень з урахуванням міжнародного досвіду: створення відповідних спеціалізованих органів з питань боротьби з расизмом, розширення штату професійних психологів при органах місцевої влади, встановлення «гарячих ліній», «телефонів довіри» для підтримки жертв злочину на ґрунті ненависті.

Список літератури

1. Загальна декларація прав людини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_105
4. Правове реагування України на злочини з мотивів упередження // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.dipsm.org.ua/files/2008/11/diversity_initiative-legal_sub-group_white_paper_ukr.pdf

О. О. Пилипенко,
студентка 5 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ ТА ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

На сьогодні, коли кримінологія володіє основними необхідними матеріалами про

особу злочинця і його поведінку, існує потреба у відомостях про тих, хто стає

жертвою злочину. Актуальність обраної теми полягає в тому, що вивчення даних про потерпілих – необхідна умова правильної оцінки ступеня вини злочинця, і як наслідок цього – його суспільної небезпеки.

Аналіз даних віктимологічних досліджень свідчить про те, що негативна поведінка потерпілих відіграє значну роль у вчиненні багатьох злочинів, зокрема вбивств. У 60% випадків умисних убивств поведінка потерпілих була негативною, а в деяких – поштовхом до скоєння злочину; 34,7% вбивств – результат явно протиправних дій потерпілих (образ, побоїв, знущань тощо) [1]. Це підтверджується і дослідженням, проведеним Л. Г. Абдулмуслімовим і Х. А. Ібрагімовою, в ході якого були опитані 25 засуджених за вбивства і спричинення шкоди здоров'ю людини, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в Шахмальській колонії. Виявилось, що у 20,5% випадків напад було спровоковано потерпілим [2].

Існують різні концепції вчених з приводу врахування віктимної поведінки потерпілого в законодавстві і на практиці. Так, Л. В. Ільїна вважає, що надалі, з розвитком віктимології, можливо припустити появу нової процесуальної фігури-особи, що постраждала від злочину у зв'язку з власною неналежною, протиправною поведінкою, яка буде займати проміжне положення між потерпілим і свідком. Але, на мою думку, введення такої процесуальної фігури порушить традиційну звичну концепцію учасників кримінального провадження і може призвести до численних зловживань стороною захисту та нехтування правами потерпілих. Адже фактично в більшості випадків при детальному аналізі обставин, за яких було вчинено злочин, можна будь-якого потерпілого перевести в статус постраждалої особи, що вплине в подальшому на призначення показання підозрюваному, а отже, і на захист та відновлення прав потерпілої сторони.

Деякі вчені, зокрема О. О. Канашина, пропонують ввести інститут взаємної вини, оскільки віктимна поведінка, на її думку, має кримінально-правове значення, здійснюючи істотний вплив на ступінь вини і межі кримінальної відповідальності

злочинця [3]. З моєї точки зору, інститут взаємної вини охоплює лише окремий аспект прояву віктимної поведінки потерпілого. Віктимність ще не означає, що поведінка потерпілого є неминуче аморальною або протиправною, а якості його особистості – завжди негативними. До того ж слід враховувати, що дії потерпілого не завжди можуть носити кримінально караний характер, але при цьому провокувати вчинення злочину.

Отже, постає питання щодо наслідків впливу віктимної поведінки потерпілого на суспільну небезпеку злочинного діяння і ступінь вини злочинця. У науково-практичному коментарі стверджується, що провокуюча поведінка потерпілого не виключає кримінальну відповідальність за ст. 152 КК України, однак може враховуватись при призначенні покарання [4]. Разом з тим лише 82 % суддів оцінюють поведінку потерпілого при вчиненні злочину. Вказівку у вирокі або окремій ухвалі на винну поведінку потерпілого 66,7% суддів роблять тільки у випадках, коли поведінка жертви безпосередньо спровокувала злочин. Крім того, 75% опитаних вважають, що чинне кримінальне законодавство не дозволяє в достатній мірі враховувати віктимну поведінку потерпілого при індивідуалізації відповідальності і призначенні покарання злочинцю [5].

Аналізуючи сучасну судову практику, робимо висновок, що в більшості випадків суди враховують віктимну поведінку потерпілого як обставину, що пом'якшує покарання (як приклад, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/972711>) [6]. При цьому слід зазначити, що, наприклад, у Російській Федерації протиправність чи аморальність поведінки потерпілого, що були приводом для вчинення злочину, розглядаються як самостійна пом'якшувальна обставина (п. «З» ч. 1 ст. 61 КК РФ) незалежно від того, чи викликало це стан сильного душевного хвилювання [7]. Таким чином, бачимо істотну відмінність між врахуванням віктимної поведінки потерпілого в

російському кримінальному законодавстві і у вітчизняному. З моєї точки зору, термін «сильне душевне хвилювання», що використовується в п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, – оціночне поняття, що створює загрозу його неоднакового суб'єктивного тлумачення різними особами. До того ж не всі дії потерпілого можуть викликати сильне душевне хвилювання у суб'єкта злочину, але при цьому зумовлювати вчинення останнього, що також потрібно враховувати.

Підводячи підсумки, робимо висновок про те, що класична тріада «злочин-злочинець-злочинність» повинна бути

доповнена ще одним важливим елементом: потерпілим, жертвою злочину. Без цього елемента значна частка злочинів, злочинців і злочинності в цілому не може бути вивчена з достатньою повнотою і глибиною, які необхідні, в першу чергу, для вирішення завдань у сфері профілактики, розкриття і розслідування злочинів, індивідуалізації відповідальності, а також дотримання принципу справедливості.

Список літератури

1. Франк Л. В. Виктимология и виктимность: учеб. пособ. / Л. В. Франк. – Душанбе, 1972. – 126 с.
2. Абдулмуслимова Л. Г. Виктимное поведение жертвы преступлений убийства и причинения вреда здоровью человека как криминологическая проблема [Электронный ресурс] / Л. Г. Абдулмуслимова, Х. А. Ибрагимова. – Режим доступа: <http://www.alldocs.ru/zakons/index.php?from=6471>
3. Канашина О. А. Об уголовной ответственности с учетом взаимной вины / О. А. Канашина // Вестн. Самар. гос. ун-та. – 2013. – № 5 (106). – С. 199–203.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – Київ: Юрид. думка, 2010. – 1288 с.
5. Репецкая А. Л. Виновное поведение потерпевшего и проблемы реализации принципа справедливости в уголовной политике: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. Л. Репецкая; Москов. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Москва, 1992. – 26 с.
6. Судове рішення від 16 берез. 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/972711>
7. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 р. № 63-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: KodeksRF.ru

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський

Н. О. Приймак,
студентка 14 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЖЕРТВИ НА МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Довгий час у кримінологічних дослідженнях головна увага приділялася поведінці злочинця, а жертва злочину, переважно, фігурувала як учасник кримінального процесу. Водночас взаємозв'язок злочинця та жертви має

важливе кримінологічне значення. Із метою об'єктивного дослідження механізму конкретного злочину необхідно вивчати не тільки злочинця, а й жертву злочину. Жертва злочину є істотним елементом у процесах

вчинення злочину.

Як слушно зазначила О. Ю. Юрченко, «стосунки злочинець – жертва у віктимології є одним з основоположних питань, але дуже складним, найменше розробленим як на теоретичному, так і на емпіричному рівні» [3].

Німецький кримінолог Ганс фон Гентіг відзначив існування зв'язку між злочинцем і жертвою. Він виділив частину злочинності як «...процес, в якому антигромадські елементи пожирають один одного». Таким чином, дві сфери стають самостійними і пов'язані одна з одною, тобто потерпілий і злочинець протиставляються залежно від обставин, що виникають у суб'єтивно-об'єктивних відносинах [1].

У рамках цього напряму не лише активно досліджується формальний аспект взаємостосунків злочинця і жертви. Маються на увазі найрізноманітніші зовнішні соціальні зв'язки та стосунки: родинні, товариські, службові, господарські, статеві. Найчастіше ці відносини розглядаються у контексті механізму конкретного злочину.

Ці відносини наповнені різноманітним змістом, який і визначає поведінку суб'єктів. У такому випадку жертва належить до кола безпосереднього оточення злочинця й також впливає на формування злочинної мотивації і прийняття ним рішення про вчинення злочину.

Зокрема, у результаті віктимологічних досліджень у масштабі України, виявлено значний вплив соціально-побутових зв'язків і взаємин між злочинцями і жертвами на виникнення і розвиток криміногенної ситуації.

Потрібно акцентувати увагу також на тому, що на корегування дій злочинцем та прогнозування майбутніх подій і їх наслідків впливає термін його знайомства з жертвою. Доведено, що чим довший термін знайомства між суб'єктами, тим більшою є вірогідність співпадіння прогнозів злочинця щодо поведінки потерпілого.

З'ясовано, що взаємовідносини жертви та злочинця як елемент зовнішнього середовища впливають на всі етапи механізму злочинної поведінки: мотивацію, планування, виконання, результат, посткримінальну поведінку. В механізмі

імпульсивних злочинів, особливо вчинюваних у стані афекту, взаємовідносини між жертвою та злочинцем можуть мати вирішальну, провідну роль. У механізмі умисної злочинної поведінки взаємовідносини жертви та злочинця відіграють роль умови, яка сприяє або, навпаки, ускладнює вчинення протиправних дій.

Взаємовідносини жертви та злочинця, котрі попередньо носили негативний, позитивний або нейтральний характер, під час вчинення злочину можуть змінюватися, а також своєрідно впливати на злочинні дії.

Слід зазначити, що жертва і злочинець – це, швидше, не вороги, а партнери, і, на нашу думку, чим сильніше між ними зв'язок, тим тяжчий злочин. Вони знаходяться не один проти одного і належать не до різних ворожих сторін, як можна було б подумати. Потенційний злочинець і його майбутня жертва часто є учасниками одного кола подій, одних і тих же типів ситуацій.

Доведено, що у «злочинах взаємовідносин» мотивація посткримінальної поведінки зазвичай пов'язана з особою жертви. Так, особи, котрі перебували із жертвою у родинному, любовному або дружньому зв'язку, переважно не залишали потерпілого та намагалися допомогти йому; інші ж особи намагалися вплинути на останню, щоб уникнути відповідальності, або переховувались від правоохоронних органів.

Визначальною ознакою жертви та злочинця у злочинах є існування між ними саме таких взаємовідносин, які призвели до віктимізації одного суб'єкта та криміналізації іншого [2].

Саме морально-психологічна характеристика взаємозв'язку між злочинцем, злочином та жертвою впливає та визначає особливості віктимологічної профілактики таких злочинів.

Виходячи з вищевикладеного, можемо стверджувати, що проблеми поведінки злочинця та жертви злочину, їх взаємозв'язок у сучасному

українському суспільстві набувають особливого значення.

Враховуючи сучасний соціальний, політичний й економічний стан в Україні, можна визначити як необхідність

розширення і поглиблення знань із цієї проблеми в кримінології взагалі і віктимології зокрема.

Список літератури

1. Кащук О. О. Значення використання зв'язку «жертва – злочинець» у розслідуванні злочинів / О. О. Кащук // Актуальні проблеми держави та права. – 2012. – № 65. – С. 588–593.
2. Корягіна А. М. Щодо визначення взаємовідносин жертви та злочинця / А. М. Корягіна // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 2. – С. 287–294.
3. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. Ю. Юрченко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2004. – 16 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

О. О. Селянинова,
студентка 7 групи 5 курсу Інституту
підготовки слідчих кадрів
для МВС України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАСОБАМИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОСТОРУ

Побудова в Україні правової держави викликає необхідність вирішення цілої низки завдань, у тому числі і проблеми розробки фундаментальних теоретичних понять і підходів віктимології, конкретніше – кримінологічної віктимології. Серед надзвичайно широкого комплексу цих питань одне із провідних місць займає розробка теоретичних основ запобігання злочинності за допомогою засобів формування архітектурного простору.

В інших країнах дослідники постійно звертаються до цієї теми, а для України це досить нова практика. Цій проблематиці присвячені роботи Е. Р. Полянцевой, Ю. С. Янковської, Е. А. Котельникова, М. С. Іванової.

Одним із провідних фахівців з означеної теми є Оскар Ньюман, чий ідеї та підходи сьогодні реалізуються у багатьох країнах світу. Головним завданням архітектора було створення різноманітних видів житла, які б відповідали способу життя різних соціальних груп – молоді,

сімей з дітьми та літніх людей. Підхід Оскара Ньюмана полягає в наступному: у плануванні самого двору пріоритет наданий розмежуванню всієї площі за ступенем приватності з використанням реальних і символічних бар'єрів; квартири першого поверху мають приватні сади (як задні, так і передні), вони оточені невисоким парканом, що дозволяє людині бути помітною і спостерігати за навколишнім середовищем; будівля не має внутрішніх сходів, тож жителі верхніх поверхів використовують зовнішні сходи лише на дві квартири, що мають загальний застланий тамбур, тим самим стимулюючи персоналізацію простору і можливість бачити, що відбувається на рівні землі; дитячі майданчики розташовуються на внутрішній вулиці та контролюються з вікон кухонь; підходи до приватних володінь відзначаються символічними воротами; доступ до загального двору пішоходів і

велосипедистів можливий тільки через головний вхід – високу арку; велопарковки організовані в невеликі групи, близькі до вхідних дверей, ясно видні із зашкленних балконів. Прикладом є комплекс соціального житла Sibeliussparken на 265 домогосподарств, розташований на околиці Копенгагена, який був спроектований у 1986 р. з урахуванням рекомендацій щодо запобігання злочинності. Як показала далі практика, в Sibeliussparken знизився рівень злочинності: на 50% менше, ніж в окрузі. Люди тут почуваються у безпеці і вільно прогулюються у нічний час.

Коли за кордоном упроваджується у життя така практика, складається враження, що в Україні взагалі не приділяють цьому уваги. Адже, дивлячись на сучасну архітектурну практику крізь призму аспектів безпеки, впадає в око її невідповідність викладеним вище рекомендаціям. На мою думку, особливо низьким потенціалом створення безпеки володіють соціальні житла і будівлі дешевих ринкових сегментів, а дорогі комерційні комплекси часто також не використовують елементарні просторові

планувальні рішення для підвищення захищеності, легковажно покладаючись при цьому на охорону та камери спостереження.

Безліч емпіричних досліджень, а також досвід перебудови невдало спланованих та небезпечних житлових комплексів за кордоном дозволяє дати практичні рекомендації для створення комфортного, а головне – безпечного житла. В Україні актуальність подібних досліджень є очевидною, оскільки має на меті зниження криміногенної ситуації в майбутньому.

Отже, безпека і її вимоги повинні враховуватися на самих ранніх етапах проектування, оскільки відчуття захищеності є базовою людською потребою, а захист – основною відмінною рисою споруд, використовуваних людьми для проживання. Соціальний успіх сучасної архітектури досяжний при дотриманні вищезазначених вимог щодо створення безпечного середовища і усуненні існуючих проблем з безпекою.

Список літератури

1. Джекобс Д. Смерть і життя великих американських міст / Д. Джекобс: пер. з англ. – Москва: Нове видавництво, 2011. – С. 460.
2. Лінч К. Образ міста / К. Лінч. – Москва: Стройиздат, 1982. – С. 50–53.
3. Полянцева Е. Р. Порівняльний аналіз концепцій проектування безпечного архітектурного середовища / Е. Р. Полянцева, Ю. С. Янковська // Вісн. ТДАБУ. – Томск, 2015. – Вип. 3. – С. 65–77.
4. Мусоров А. М. Співучасть. Концепції партисипативного проектування. Теорія дизайну / А. М. Мусоров. – Єкатеринбург: Акад. вісн. Урал, 2004. – С. 132–148.
5. Кишик Ю. Н. Проектування образу міста на стадії генерального плану / Ю. Н. Кишик [Електронний ресурс] // Вісн. Білорусії НТУ: наук.-техн. журн. – 2007. – № 2. – Режим доступу: <http://rep.bntu.by/handle/data/7171>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

В. М. Скрильник,
студент 2 групи 1 курсу магістратури
господарсько-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РИКОШЕТНІ ЖЕРТВИ ТА ЇХ ВІКТИМНІСТЬ

Рикошетні жертви – це особи, законному благу яких злочином або замахом на вчинення злочину було заподіяно шкоду

або існує висока ймовірність її заподіяння.

Як зазначає вчений В. О. Туляков,

уявляється ненауковим й аморальним виключати рикошетних жертв із сукупності об'єктів, що охоплюється поняттям «жертва злочину» на тих підставах, що вони опосередковано пов'язані зі злочином.

Питання рикошетних жертв не набуло такого широкого опрацювання науковцями-кримінологами як саме поняття жертви. Одними з небагатьох науковців, які ґрунтовно опрацьовували це питання, є: В. О. Туляков, І. Г. Малкіна-Пих, Д. В. Рівман, І. А. Фаргієв, Ю. В. Ніколаєва.

Однією з причин відсутності наукових праць щодо рикошетних жертв є велика кількість визначень «жертви злочину» і розбіжність між цими визначеннями в кримінології і галузях права кримінального циклу. Одні вчені вважають жертвою будь-якого суб'єкта, якому злочином заподіяна будь-яка шкода (Л. В. Франк, В. О. Туляков), інші розуміють під жертвою лише фізичну особу, якій злочином безпосередньо заподіяна шкода (Д. В. Рівман, В. Я. Рибальська).

У своїй роботі «Віктимологія: соціальні і кримінологічні проблеми» В. О. Туляков стверджує, що рикошетні жертви переживають такі ж страждання і проявляють такі ж психологічні ускладнення, як і «первинні» жертви. Вони описують схожі психологічні симптоми від непрямой віктимізації. Посттравматичний стрес, гнів, відчуття приниженості, страх, депресія є супутниками віктимізації рикошетних жертв.

Науковець виокремлює декілька причин таких симптомів, серед яких: емоціональні і поведінкові реакції на спричинену шкоду суб'єктові, у відносинах з яким перебуває особа; уявлення про безпеку і справедливість навколишнього світу, які були порушені злочином; відчуття страху і незахищеності від зіткнення з невідомим, вікарним підкріпленням, що виникає при навчанні типовим виходам зі стресової ситуації, прийнятим у тій чи іншій культурі.

Відомий український вчений зазначає, що з кримінологічної точки зору до кола осіб, що відносяться до жертв злочинів, слід було б також включити не тільки суб'єктів, яким було безпосередньо заподіяно шкоду

злочином, а й тих, чиє законне благо було поставлене злочином (або замахом на нього) під загрозу. Хоча такий «широкий» підхід і оспорується іншими вченими, зокрема Ю. В. Бауліним та В. І. Борисовим.

Наведемо деякі статистичні дані про співвідношення кількості «безпосередніх» жертв з «рикошетними». Прикладом є проведене у США в 1990 р. телефонне опитування 12500 респондентів, яке показало, що 2,8% опитаних були членами сім'ї жертв вбивства, 3,7% – віддаленими родичами вбитих, а 2,7% – близькими друзями вбитих. Сумарно 9,3% були «рикошетними» жертвами умисних вбивств, з яких 23,4% переживали повноцінний посттравматичний стрес, а 40% – мали один діагностичний критерій посттравматичного стресу.

На жаль, зараз, під час військової агресії Російської Федерації проти нашої держави, шкода спричиняється сім'ям і близьким родичам загиблих та особам, які отримали фізичні і психічні травми. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України у своїй аналітичній записці «Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах» з посиланням на «Керівництво ЄС з проблеми дітей у збройних конфліктах» зазначив, що за останнє десятиліття внаслідок військових дій у всьому світі близько мільйона дітей осиротіло, факт чого не міг не відобразитися на їх психічному здоров'ї. Залишаються доки ще невідомими показники щодо осиротілих і загиблих дітей у зоні АТО.

На міжнародному рівні становище рикошетних жертв захищене в «Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою», прийнятій резолюцією № 40/34 Генеральної Асамблеї ООН, яка вказує в частині другій статті «А» таке: «термін «жертва» у відповідних випадках включає близьких родичів або утриманців безпосередньої

жертви...». Однак на рівні національного кримінального процесуального законодавства закріплено, що жертвами злочину є особа, якій завдано матеріальної, моральної чи майнової шкоди, або юридична особа, якій завдано майнової шкоди. При цьому відсутні інші критерії, такі як істотність, без посередності тощо.

Прийнятною є точка зору, відповідно до якої в дефініції жертви важливіше вказати на масштаби шкоди («істотна шкода»), тоді як вид шкоди сам по собі є абсолютно не принциповим.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко

У кримінальному законодавстві є велика кількість формальних діянь, що спричиняють певні наслідки, але вони не мають кримінально-правового значення для кваліфікації злочинів. Хоча вони і спричиняють різні соціальні наслідки, в тому числі і для сім'ї, близьких осіб, рідних. Тому фактично на рівні законодавства рикошетні жертви залишаються ніяк незахищеними, і їх правовий та процесуальний статус неврегульованим.

М. М. Сорока,
студент 3 групи 5 курсу Інституту
підготовки юридичних кадрів для СБ
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ВІКТИМНОСТІ

Боротьба з тероризмом – одне з пріоритетних завдань міжнародної спільноти. Стрімке поширення цього негативного явища щодня ставить під загрозу життя багатьох людей. Для ефективного запобігання вказаному суспільно небезпечному діянню постійно вживається значна кількість правових, організаційних, соціально-економічних та інших заходів попередження проявів тероризму. Проте недостатньо уваги приділяється аналізу психологічної складової жертв терористичних посягань. Зокрема, не враховуються наукові положення з приводу віктимності жертв тероризму.

Головною особливістю такої терористичної віктимності є те, що вона притаманна кожній особі незалежно від наявності будь-яких зв'язків з терористами. Це зумовлено специфікою тероризму як злочину. Адже потерпілими від нього зазвичай є випадкові громадяни, які в момент вчинення протиправного діяння опинились поряд із місцем події. Ніхто не може передбачити, де буде вчинено теракт, і хто може опинитись заручником. Саме тому насильство з боку терористів загрожує всім

членам суспільства.

Для зменшення рівня віктимності потенційні жертви мають дотримуватись спеціальних рекомендацій та настанов, які допоможуть попередити теракт, не потрапити під вплив злочинців та максимально знизять ризик стати жертвою терору. Деякі вчені з цього приводу говорять, що необхідно пам'ятати про існування тероризму, налаштувати себе та свою свідомість на відповідний спосіб сприйняття довкілля, адекватне ставлення до того, що відбувається, та відповідну лінію поведінки в житті. Зокрема, це означає пам'ятати номери телефонів місцевих служб порятунку, служб із надзвичайних ситуацій; заздалегідь знати, куди звертатися і що робити в критичній ситуації; тримати документи, гроші та предмети першої необхідності в доступному місці, щоб не витратити багато часу на їх пошук [1, с. 192].

Ці та інші постулати дійсно здатні допомогти особі в конкретній життєвій ситуації. Проте думка про можливість тероризму відсутня у свідомості

більшості українських громадян. Вони не замислюються над тим, що проти них може бути вчинено злочинне посягання, та не звертають уваги на засоби застереження. Такі необачливі та легковажні дії лише підвищують ризик стати жертвою терору і збільшують рівень терористичної віктимності суспільства.

Все це приводить до того, що поведінка невинних осіб тільки полегшує процес вчинення злочину. До того ж, терористичні акти з року в рік стають ретельніше підготовленими, здійснюються за допомогою вибухових речовин та сучасної зброї. Все це тягне за собою нанесення шкоди здоров'ю та життю людей. Злочинці навмисно створюють серед заручників стан страху, високої емоційної напруженості та переживань. Особи стають засобом залякування населення та способом спонукання до вчинення певних дій з боку державних органів, конкретних посадовців чи інших осіб.

Саме такі наслідки може спричинити віктимна поведінка громадян та їх нехтування правилами елементарної безпеки. Тому дотримання всіх необхідних норм поведінки буде виступати обов'язковою умовою зменшення рівня терористичної віктимності в Україні і усьому світі.

Також наголошується на тому, що єдиним насправді ефективним способом нейтралізувати терор виступає згуртування суспільства на основі значимих національних та загальносуспільних цінностей, включаючи право як величину, аксіологічно значущу для цивілізованого суспільства [2, с. 206–208]. Це означає, що саме суспільство має докласти певних зусиль для зменшення рівня терористичної віктимізації. А право поряд з іншими соціальними регуляторами повинно лише

сприяти протидії з боку суспільства. Знову ж таки, перешкоди чинить неусвідомлення громадянами того, що постійно потрібно бути насторожі.

У науці вказується на ще одну важливу особливість терористичного акту. А саме на те, що його безпосередньою метою виступає масова віктимізація населення, перетворення суспільства та особистості в потенційну та актуальну жертву насильства [3, с. 417]. Ця думка повністю заслуговує на існування. Вона зайвий раз підтверджує те, що все суспільство можна розглядати як жертву теракту. Основною причиною знаходження в зоні ризику знову виступає високий рівень віктимності, що проявляється у нехтуванні правилами особистої безпеки.

Виходячи з наведених положень можна зрозуміти, що терористична віктимність властива кожному громадянину. Такий її характер зумовлений, перш за все, особливістю тероризму, яка проявляється здебільшого у випадковості вибору злочинцями жертв. Рівень віктимності потенційних заручників залежить від їх власної поведінки та особистого ставлення до можливості вчинення злочину проти себе. Найбільше ризикують стати потерпілими ті особи, котрі не володіють елементарними знаннями стосовно забезпечення власної безпеки та щодо поведінки в екстремальних ситуаціях. Тому ефективним засобом мінімізації терористичної віктимності громадян вбачається поширення та популяризація практичних рекомендацій щодо виявлення та попередження ознак терористичного акту.

Список літератури

1. Корсун С. І. Психологічні засади терористичної віктимності / С. І. Корсун // Юрид. психологія. – 2015. – № 1. – С. 189–197.
2. Terrorists, victims, and society: psychological perspectives on terrorism and its consequences. – Chichester, 2003.
3. Вишневецкий К. В. Международный терроризм: виктимологический аспект / К. В. Вишневецкий, С. В. Трофименко // Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ. – 2012. – № 1. – С. 417–425.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

В. Д. Таран,
курсант 4 курсу Інституту
кримінально-виконавчої служби,
м. Київ

ВІКТИМОЛОГІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ І НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Злочинність в установах виконання покарань – це явище, пов'язане з певними суперечностями, що виникають у процесі відбування покарання. Оскільки це злочини в установах виконання покарань, то вони порушують перш за все нормальну роботу самої установи. Негативним наслідком таких злочинів є завдана шкода потерпілим, якими часто стають самі засуджені. Одним із різновидів злочинів в установах виконання покарань є злочини проти статевої свободи та недоторканості особи.

Однією з особливостей злочинів проти статевої свободи і недоторканості в установах виконання покарань слід віднести те, що вони вчиняються як з боку засуджених, так і з боку персоналу, в тому числі і між особами різної статі, не лише у чоловічих і жіночих колоніях, а й в колоніях для неповнолітніх.

До видів сексуального насилля в установах виконання покарань слід віднести: надання сексуальних послуг засудженим в обмін на особисту безпеку з огляду на в'язничну ієрархію; примус до сексуальних дій всередині так званих «банд»; сексуальні дії з боку некомпетентних працівників з використанням службового становища; вступ в статеві зносини в обмін на певні послуги, соціальні блага, продукти харчування; вступ в статеві зносини з працівниками за особистою згодою; акт насилля як політична репресія.

Чіткого критерію по відмежуванню засуджених, які можуть стати жертвами сексуального насилля немає, адже кожен засуджений теоретично підпадає під цей критерій. Але можливо виділити низку певних ознак окремої категорії осіб, які в першу чергу можуть стати жертвою. До них слід віднести: вперше засуджені; засуджені за зґвалтування; психологічно слабкі; фізично

слабкі; особи гомосексуальної орієнтації; транссексуали; чоловіки з жіночими рисами обличчя; не схильні до насилля особи; жінки; підлітки та інші.

Тривалий час існувала думка, що засуджені за зґвалтування, потрапивши до установ виконання покарань, обов'язково піддавались сексуальному насильству з боку інших засуджених, бо у кримінальному світі подібного роду злочини викликали осуд. У 2012 р. Міністерство юстиції США опублікувало звіт, за даними якого в 2008 р. в американських тюрмах піддавалися зґвалтуванню 209 400 осіб. В Україні такі дані відсутні, і факт вчинення подібного злочину востаннє був зафіксований у 2005 р., що свідчить про високий рівень латентності подібних злочинів, вчинених в установах виконання покарань.

Злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, як і будь-які інші форми сексуальної агресії, мають для жертви серйозні психологічні і фізичні наслідки. Адже для засуджених ці наслідки посилені за рахунок відсутності контролю середовища, в якому вони знаходяться, неможливістю усамітнення і, часто, постійною присутністю в місці ув'язнення самого насильника.

Нерідко жертви сексуального насильства отримують серйозні фізичні травми, піддаються ризику зараження інфекційними хворобами (в тому числі ВІЛ), які часто залишаються без належної медичної уваги. Жертви жіночої статі також піддаються ризику вагітності і вимушеного аборту. Лише деякі засуджені, що стали жертвами сексуальної агресії, мають можливість скористатися необхідною

психологічною та медичною допомогою.

Наявність фактів насилля в місцях позбавлення волі є результатом неефективної політики виправних колоній і відсутності відповідальності з боку працівників, що допускають подібну практику. Більшість установ мають реальну можливість попереджувати зґвалтування шляхом прийняття загальних заходів застереження для захисту своїх засуджених. Наприклад, кількість зґвалтувань може бути знижена за рахунок територіального розподілу потенційних жертв та їх вірогідних гвалтівників. Упровадження ефективної програми навчання персоналу допоможе підвищити їх знання у тому, як саме потрібно забезпечувати безпеку засудженим та належним чином розслідувати сповіщення про такі злочини.

Також для профілактики цих злочинів потрібно залучати громадські організації. Занадто часто клеймо, що навішується соціальним середовищем особі, щодо якої був вчинений цей вид злочину, або переконаність в тому, що засуджені заслуговують подібне покарання, не дає можливості жертвам заявити про

зґвалтування і отримати необхідну допомогу. Позиція громадськості, що визнає цінність безпеки і гідності всіх людей, в тому числі і засуджених, дає можливість говорити про наругу над ними і, в кінцевому результаті, може зупинити порушення статевої свободи в місцях позбавлення волі.

Як висновок слід зазначити, що злочини проти статевої свободи та недоторканості в установах виконання покарань носять особливий та більш небезпечний характер з огляду на місце їх вчинення та осіб, по відношенню до яких вчиняються такі злочини, і тих, хто їх вчиняє. Слід наголосити і на високому рівні латентності цих злочинів в установах, адже нерозголошення подібної інформації може гарантувати засудженому особисту безпеку або певні блага. І, звичайно, можливість вчинення таких злочинів в установах негативно впливає на виправлення та ресоціалізацію засуджених, більш того, ставлять їх під сумнів та можуть спровокувати суїцид з боку жертв.

Список літератури

1. Сексуальное насилие в тюрьме: глобальный кризис прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.justdetention.org/pdf/JDI%20Reports/International_Summary_Russian.pdf
2. Джужа О. М. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. / О. М. Джужа; МОН України. – Луцьк, 2010. – 544 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. С. Стеблинська

С. Р. Тележенко,
студентка 14 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

БАТЬКИ ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНІВ ДІТЕЙ

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки. Покликанням батьків є підготовка дітей до самостійного життя, тобто виховання полягає у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Видатні педагоги-гуманісти Г. Гмайнер, П. Ф. Лесгафт, О. С. Макаренко доводили у своїх працях, що сім'я є одним із найважливіших інститутів соціалізації дитини, середовищем її розвитку. На батьків покладаються обов'язки сімейного

виховання, неналежне виконання яких тягне за собою негативні наслідки. Ці наслідки можна поділити за двома напрямками: перший – формування деформованої особистості, крайня форма якої призводить до кримінальної активності; другий – віктимізація батьків, підвищення можливості виникнення ситуації посягання дітьми на охоронювані законом інтереси батьків.

Віктимізація – це процес підвищення рівня віктимності та її реалізації злочинними посяганнями, що призводить до збільшення кількості жертв злочинів і зростання сукупної «ціни» злочинності.

Потрібно виходити з того, що будь-яка людська діяльність небезпечна. Явна небезпека має очевидний характер, створює високу вірогідність виникнення небажаних подій і настання їх наслідків. Потенційна небезпека має невизначений характер і несе порівняно нижчий ступінь загрози настання небажаних наслідків. Соціальна діяльність об'єктивно не може бути безпечною, бо, вступаючи в різного роду соціальні зв'язки, відносини між людьми, здатними й схильними до вчинення злочинів, члени суспільства автоматично наражаються на небезпеку заподіяння протиправними посяганнями шкоди своїм благам, правам та законним інтересам. Звідси – всі суб'єкти та учасники суспільних відносин перебувають в уразливому стані перед злочинними посяганнями, набувають (у певних ситуаціях) або реалізують (раніше сформовану) віктимність [1].

Розглядаючи другий напрям, стає зрозумілим, що батьки (батько, мати) самостійно створюють ситуації, які несуть загрозу посягання, причому ситуації мають довготривалий характер. У випадку посягання дітьми на інтереси батьків допускається відсутність конкретної життєвої ситуації, що передувала вчиненню злочину. Передумовами виступають недоліки самого процесу сімейного виховання, які впливають на віктимність батьків.

Віктимність – це уразливість членів суспільства перед злочинними посяганнями за певних ситуацій. Ступень уразливості може бути різним. Віктимність як явище –

це властивість соціального суб'єкта наражатися на небезпеку злочинних посягань за певних обставин, ситуацій або внаслідок дій інших осіб [2].

Криміногенна віктимність, або віктимогенність, через дозлочинні зв'язки та відносини зумовлює формування особистості злочинця, його антисуспільної спрямованості і злочинної мотивації. Криміногенна віктимність, втілена в особистісних рисах жертви та її віктимній поведінці, зумовлює взаємодію злочинця і жертви, викликає (актуалізує) мотив, визначає цілеутворення та прийняття рішення про вчинення злочину проти певної особи за конкретних обставин місця, часу, сприятливого розвитку ситуації. Це підвищена схильність особи наражатися на небезпеку заподіяння злочином шкоди в умовах, коли такої участі можна було уникнути [2].

У нашому випадку уразливість полягає у родинних, кровних зв'язках між жертвою і злочинцем. Як правило, діти, обділені увагою батьків, мають більшу схильність до вчинення злочинів проти них. Вибір жертви зароджується у процесі залишення негативних вчинків безкарними, поза увагою, через відсутність виховної реакції на них, що призводить до формування у свідомості стереотипу вседозволеності. Ставка робиться на те, що така жертва на практиці буде уникати вжиття заходів покарання та захисту своїх інтересів. Помилка виховної діяльності втілюється у хибному сприйнятті дітьми норм поведінки та ціннісних орієнтирів, що бере свій початок від нерозкриття батьками таких основ: любові і вимогливості, розумної міри відповідальності і самоконтролю, батьківського керування, реальних вимог і спокійної послідовності при їх виконанні, справедливого арсеналу стимулів і покарань, тобто відбувається порушення педагогічної культури батьків. Вищеперераховане впливає на закріплення у дитини певного стилю поведінки, рис характеру, і частіше

такий вплив буде негативним.

Так, батьки сприяють вчиненню злочину свідомо чи несвідомо, створюють об'єктивні умови для криміналізації, зневажаючи запобіжними заходами. Скоєння злочинів дітьми прямо пов'язане з невиконанням або неналежним виконанням

батьківських обов'язків. Недостатнє приділення часу на проведення сімейного дозвілля, спілкування у колі сім'ї, обговорення питань чи проблем кожного члена сім'ї призводить до підвищення рівня злочинності та одночасного підвищення віктимності.

Список літератури

1. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації / Б. М. Головкін // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 15. – Т. 2. – С. 93–96.
2. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології / Б. М. Головкін // Journal of Eastern European Law / Журн. східноєвроп. права. – 2015. – № 20. – С. 8, 9.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

А. С. Цибульська,
студентка 14 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ

Поняття професійної віктимності в літературі не охоплюється особистою характеристикою як комплексом стабільних типових властивостей людини. Даний різновид віктимності визначається як «безособова» властивість, зумовлена виконанням деяких соціальних функцій. Саме наявність професійної віктимності в діяльності інституту виконання кримінальних покарань, його структур, посадових осіб утворює специфічні стосунки, під час яких складаються обставини, що сприяють вчиненню різних видів злочинів, у тому числі й тих, що не пов'язані з посяганням на особистість (втечі тощо) [1, с. 302].

Більшість співробітників кримінально-виконавчих установ стають жертвами злочинних посягань при виконанні службових обов'язків. Нерідко в небезпечних для життя і здоров'я ситуаціях персонал проявляє непрофесіоналізм, необережність, безпечність, демонструє відсутність підготовки до дій в ситуаціях такого роду, невміння вирішувати конфлікти з правопорушниками психологічними засобами, іноді поводить себе агресивно,

провокаційно, проявляє жорстокість. Вказані дії охоплюються поняттям віктимної поведінки і потребують їх вивчення, вироблення психологічних рекомендацій зі зниження віктимності співробітників установ виконання покарань.

Потерпілий у даному разі визначається не лише як пасивна складова комплексу злочинної детермінації, а й як джерело збуджуючих та провокуючих злочинця дій та обставин. Щодо персоналу КВУ, то працівники можуть стати потерпілими від злочинів на ґрунті порушення відносин субординації, службової недбалості, проносячи на територію установи заборонені для засуджених речі, спричиняючи фізичне та психологічне насилья (погрози, приниження честі та гідності, систематичне знущання тощо). Саме підтримання недозволених зв'язків із засудженими є поширеним чинником, що зумовлює віктимізацію персоналу КВУ у разі невиконання певних обіцянок перед засудженими. Серед

об'єктивних причин віктимізації можна виділити такі: низький професіоналізм, відсутність достатнього рівня психологічних знань, невміння виходити з конфліктних ситуацій, правильно реагувати на провокативну поведінку засуджених, брак морально-етичного потенціалу, професійну деформацію та пошук додаткових джерел вигоди через низьке матеріальне забезпечення.

Надважливим аспектом у напрямі нейтралізації процесу віктимізації є усвідомлення і розуміння персоналом КВУ специфіки злочинного контингенту і мікросередовища, в якому співіснують, його правил, укладу, ієрархічної будови тощо. Таким чином, виникає нагальна потреба роботи з представниками персоналу, схильними до деструктивної поведінки і професійної деформації. Більшість керівників і психологів установ виконання покарань не знає або має дуже поверхове уявлення, у чому конкретно полягає проблема професійної віктимності персоналу, і якими можуть бути шляхи її вирішення.

Вчені як на Заході, так і в Україні вже давно довели необхідність та пропонують введення у штати з роботи з особовим складом установ виконання покарань посад психологів, які створювали б відповідний психологічний настрій для персоналу перед заступанням на службу, знімали б стресові стани тощо [2, с. 25]. На сьогодні ж

кількість та відсоток психологів у структурі персоналу КВУ є мізерним – до 1%.

Діяльність із запобігання злочинам у КВУ багатогранна і являє собою систему режимних, виховних, дисциплінарних, адміністративних та інших заходів. Важливу роль в цьому відіграє також здійснення кримінально-виконавчого контролю над злочинністю. Такий контроль на високому організаційному рівні практично унеможливлює вчинення злочинів. Адже постійний нагляд за поведінкою засуджених в місцях їх проживання і роботи попереджує вчинення ними правопорушень. Таким чином, кримінально-виконавчий контроль є ефективним засобом усунення джерел небезпеки. Якщо такими вважати конкретних засуджених зі стійкою антисуспільною спрямованістю, то постійний контроль над ними не лише дає змогу своєчасно виявити характер і ступінь негативного впливу з їхньої сторони на інших засуджених, аби своєчасно вжити цілеспрямованих заходів щодо нейтралізації, але й уможливлює ризик бути негайно викритими і змушує відмовитися від злочину. Жоден факт протиправної поведінки не повинен бути прихованим.

Список літератури

1. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
2. Колб О. Г. Злочинність – одна із перешкод реформування системи виконання покарань України / О. Колб // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 12. – С. 23–25.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

С. В. Чернєва,
здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Зміни, що відбуваються в даний час у суспільстві, перерозподіл сфер впливу, реформування економіки породили загострення криміногенної обстановки,

виникнення нових видів злочинної діяльності. У цих умовах злочинні перешкоджання законній професійній діяльності журналістів отримали стійку тенденцію, представники засобів масової інформації (далі – ЗМІ) все частіше стають суб'єктом злочинних посягань у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків. Погрози, шантаж, пошкодження або знищення майна журналістів, заподіяння шкоди їх здоров'ю і навіть їх вбивства стали типовими способами негативного впливу на них.

За 18 років моніторингу злочинів проти преси Комітет захисту журналістів зібрав безліч відомостей зі всього світу про загиблих журналістів. Із цієї статистики видно, що найчастіше гинуть тележурналісти і репортери преси, які висвітлюють політичні проблеми та корупцію. Дві третини з них стають жертвами вбивств. Найчастіше «організатор» вбивств невідомий (26%), а за інші дві третини вбивств журналістів у рівній мірі відповідають політичні організації, уряди та агресивний натовп. У 96% усіх випадків вбивці залишаються повністю безкарними.

Загальновідомо, що однією з найважливіших складових, які засвідчують авторитет тієї чи іншої країни, є інформаційний потенціал, стан свободи слова та розвитку засобів масової інформації. Не остання роль в цьому належить гарантіям безпеки журналістів під час виконання своїх професійних обов'язків.

Питання виявлення та розслідування злочинів щодо журналістів розглядалися в працях: Я. С. Безпалої [1], Л. Костенко [2], І. С. Заєць [3], В. І. Павликівського [4]. Але до теперішнього часу комплексного монографічного дослідження саме проблеми профілактики злочинів при перешкодженні професійній діяльності журналістів на віктимологічному рівні у вітчизняній кримінології немає.

Правове забезпечення діяльності журналістів встановлене Конституцією України [6], Законами України «Про інформацію» [7], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [8], «Про телебачення і радіомовлення» [9], «Про державну підтримку засобів масової

інформації та соціальний захист журналістів» [10] та іншими нормативно-правовими актами.

Статтею 17 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду.

Так, відповідальність за скоєння злочину проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу.

Одночасно ст. 171 Кримінального кодексу України встановлено відповідальність за умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Таке діяння карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Але норми права не завжди можуть захистити журналістів від наслідків добровільного прийняття рішення, від ризику, на який вони йдуть з власної ініціативи.

Таким чином, є усі підстави вважати, що такі злочини відзначаються підвищеною суспільною небезпекою і потребують належних заходів реагування, зокрема, із урахуванням сучасних подій в Україні, оскільки ситуація у сфері діяльності ЗМІ вимагає розгляду даного питання з позиції законодавства з метою вироблення ефективних шляхів запобігання перешкодженню законній професійній діяльності журналістів на віктимологічному рівні.

Враховуючи вищевикладене, можна сказати, що віктимологічна профілактика щодо журналістів як жертв злочинів має здійснюватись на двох рівнях. Перший рівень – законодавчий. Оскільки в нашій країні відсутнє єдине законодавство про

віктимологічну профілактику і реабілітацію жертв злочинів, в якому визначалися б засади державної віктимологічної політики, у тому числі це стосується журналістської діяльності, тож було б доцільним розроблення й ухвалення закону про віктимологічну профілактику або хоча б включення відповідного розділу у загальний закон про запобігання злочинам (який, до речі, також доки не прийнятий у нашій державі), що є необхідною правовою передумовою формування єдиної системи віктимологічної профілактики в Україні.

Другий рівень – індивідуальний, який охоплює профілактичні заходи щодо представників ЗМІ. Ці заходи спрямовані на підвищення захисних реакцій, а також забезпечення особистої, майнової та іншої безпеки журналістів.

До них можна включити проведення тренінгів, лекцій, круглих столів серед представників ЗМІ спільно з Комісією журналістської етики щодо виникнення

конфліктних ситуацій етичного та професійного характеру, які виникають в журналістському середовищі та між цим середовищем та громадськістю у зв'язку з виконанням журналістами свого професійного обов'язку, а саме порушення Кодексу професійної етики українського журналіста, та шляхи вирішення цього питання.

Таким чином, можна відзначити, що діяльність журналістів прямо залежить від їх професійної захищеності, виявлення та зменшення факторів, які знижують рівень безпеки їхньої діяльності. Тому необхідність додаткового правового забезпечення віктимологічної профілактики перешкоджанню професійній діяльності журналістів викликана їх роллю в забезпеченні конституційного права громадян на інформацію і підтвердженні статусу демократичної держави.

Список літератури

1. Безпала Я. С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Я. С. Безпала; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – 18 с.
2. Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності / Л. Костенко // Юрид. журн. «Юстиніан». – 2008. – № 1. – С. 3–7.
3. Заєць І. С. Запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. С. Заєць. – Київ: Київ. акад. внутр. справ, 2014. – 20 с.
4. Павликівський В. І. Принципи криміналізації порушень свободи слова та діяльності журналістів / В. І. Павликівський. – Вісн. Асоц. кримінал. права України. – 2015. – № 1(4).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>
9. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
10. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

В. К. Чугай,

курсант 8 групи 2 курсу факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ У СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ ПРОТИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема насильства на сьогоднішній день набуває актуальності. Особливої уваги потребує насильство у сімейно-побутовій сфері, яке формує нездорову соціально-моральну обстановку в нашому суспільстві. Українська держава характеризується щорічним зростанням насильства у сімейно-побутовій сфері. Латентний характер цих злочинів є великою перешкодою на шляху до їх попередження. Втручання у сімейно-побутову сферу традиційно не схвалюється громадськістю, адже дана сфера є приватною і не підлягає широкому обговоренню в суспільстві. Кримінальна статистика не відображає повною мірою масштаби насильства у сімейно-побутовій сфері.

Не досліджено роль потерпілого в генезисі злочинної поведінки особи, яка вчинила злочин. Обмеженість чітких знань про розповсюдження даної проблеми, низький рівень нормативної бази, неспроможність своєчасному запобіганню цим злочинам відповідними органами та низка інших факторів призвели до критичної ситуації у сфері охорони дитинства.

Важливо зазначити, що термін «насильство» вміщує в себе не тільки порушення фізичного здоров'я особи, а й посягання на інші блага. Так, наприклад, В. В. Вітвіцька виділяє такі види злочинів проти неповнолітніх осіб:

- 1) злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх;
- 2) злочини, які посягають на фізичний розвиток неповнолітніх;
- 3) злочини, які посягають на волю особи неповнолітніх;
- 4) злочини, які посягають на матеріальні права неповнолітніх [1, с. 10].

Зважаючи на це, слід вдосконалити

нормативну базу, визначити роль неповнолітніх в генезисі вчинення злочинів (а саме поведінки злочинця), визначити місце сімейно-побутових злочинів серед злочинів насильницького характеру, виявити причини виникнення та поширення даного виду злочинів, розробити основні заходи боротьби з даним видом злочинів.

Т. О. Талакіна разом В. О. Кондратьєвим у своїй праці зазначають, що ООН вимагає від України розпочати боротьбу з насильством в сім'ї, і для цього в Україні використовується ціла низка нормативно-правових актів, що захищають неповнолітніх дітей від насильства. Перш за все, це – Конституція України, Сімейний кодекс України, а також Конвенція ООН про права дитини, Загальна декларація прав людини тощо [2].

Л. В. Левицька та М. Ю. Самченко вважають за потрібне доповнити ст. 67 КК України обставиною, яка обтяжує покарання, – за вчинення злочину проти неповнолітнього. До даної статті ввести покарання за вчинення злочину проти малолітнього, а також неповнолітнього окремо, передбачивши також обставину, яка обтяжує покарання, – вчинення злочину щодо неповнолітнього.

В. В. Вітвіцька внесла пропозицію щодо створення окремого розділу в Особливій частині КК України, яка отримала свій подальший розвиток у дисертації О. І. Беляєвої «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх».

Через латентний характер на даному етапі розвитку статистика фіксує тільки частину злочинів, але у повній мірі не відображає справжню картину стану злочинності у сфері порушення

прав і законних інтересів неповнолітніх. Головним завданням на сьогодні є ліквідація процесу зародження цих злочинів. Необхідними заходами з запобігання насильству в сім'ї, насамперед, повинні бути популяризація Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», також стимулювання як громадськості, так і органів влади та місцевого самоврядування до його більш широкого застосування, підвищення рівня ознайомлення громадян з їх природними і охоронюваними законом правами [3].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок про обмеженість знань у даній сфері, які виступають причиною існування великої кількості прогалин. Латентний характер цих злочинів не дозволяє повною мірою дати оцінку їх

масштабам. Через це способом підвищення правосвідомості людей, їх правової культури та моральності необхідно провести масу заходів із залученням адміністрації, громадськості, спеціальних органів по боротьбі з насильством у сім'ї, ЗМІ, телебачення, ресурсів Інтернету для підсилення негативного ставлення людей до проявів насильства, щоб люди не залишалися байдужими, а в кожній ситуації надавали широкого розповсюдження відомостям про кожний акт насильства у сім'ї. Це необхідно для того, щоб викликати у потенційних кривдників страх вчинення злочину через неможливість приховування своїх діянь.

Список літератури

1. Вітвіцька В. В. Кримінологічні проблеми попередження злочинних посягань на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. В. Вітвіцька. – Київ, 2002. – 20 с.
  2. Талакіна Т. О. Щодо проблем, сутності й попередження сімейно-побутового насильства стосовно неповнолітніх [Електронний ресурс] / Т. О. Талакіна, В. О. Кондратьєв. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46527>
  3. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. І. Фіалка**

А. О. Шаврін,
студент 3 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З РЕЦИДИВНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

На сучасному етапі розвитку суспільства важливою ознакою правової держави є забезпечення реалізації головних прав її громадян шляхом створення відповідних соціально-економічних умов, з одного боку, та забезпечення захисту їх від злочинних посягань – з другого. Це стосується не тільки законослухняних громадян, а й осіб, які вчинили злочини й відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Згідно зі ст. 3 Конституції України

життя, здоров'я, честь і гідність людини визнаються найвищою соціальною цінністю держави. Відповідно до цього законодавець у ст. 10 КВК України закріпив право засуджених на особисту безпеку, тому вагоме значення мають віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення волі.

Проблема захисту та відновлення прав і законних інтересів потерпілих від

злочинів, своєчасного відшкодування завданої злочином шкоди є однією з найбільш актуальних в нашій державі. Досить часто держава не може забезпечити засудженим реалізацію передбаченого законодавством права на особисту безпеку в місцях позбавлення волі, в результаті – такі особи стають жертвами злочинних посягань. Зазначені обставини негативно впливають на стан і рівень віктимологічного запобігання злочинам в місцях позбавлення волі [2, с. 354].

У структурі злочинності в місцях позбавлення волі майже 50 % складають злочини, що пов'язані зі злісною непокорою (ст. 391 КК); 33 % – ухилення від відбування покарання (ст. 390 КК); 6 % – злочини у сфері обігу наркотичних засобів; 4 % – насильство (опір) щодо працівника правоохоронного органу; 4 % – втечі засуджених з місць позбавлення волі (ст. 393 КК); до 1 % відповідно – убивства; тілесні ушкодження; дії, що дезорганізують діяльність виправних установ; інші злочини [1, с. 37].

До основних віктимологічних факторів, що породжують та зумовлюють віктимну поведінку жертв злочинів у місцях позбавлення волі доцільно віднести: зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, думок або поглядів конфліктуючих осіб; низький рівень матеріально-побутового та іншого забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі; низький рівень фінансування з державного бюджету та інше.

При цьому слід враховувати і те, що віктимологічний потенціал формується не лише на підставі властивостей особи, а й у зв'язку з іншими факторами, що впливають на механізм злочину в місцях позбавлення волі. Зокрема, важливе значення у визначенні віктимологічного потенціалу та його нейтралізації має рівень професійної підготовки персоналу колоній. Певний зв'язок існує і між особистими і професійними якостями персоналу виправних установ та ситуаціями, під час яких вони стають жертвами злочинів. Наприклад, знущання, образи та інші

некваліфіковані дії персоналу колоній можуть викликати масові безпорядки в середовищі засуджених.

Основними напрямами нейтралізації віктимологічного потенціалу в місцях позбавлення волі є: вивчення особистісних якостей потерпілих від злочинів, тобто віктимність на соціально-психологічному рівні; дослідження і аналіз поведінки потерпілих у різних найбільш типових ситуаціях, які відносяться до різних видів злочинів; дослідження взаємин між потерпілим та злочинцем тією мірою, якою вони впливають на характер та динаміку кримінальних подій, у тому числі й вибір жертви, а також способу вчинення злочинів [3, с. 117].

Для ефективного віктимологічного запобігання злочинності в місцях позбавлення волі застосовуються такі засоби: максимальне використання захисних можливостей потенціальних жертв, що може бути досягнуто за рахунок організації як правових, так і виховних засобів; при цьому мають враховуватися головні напрями надання допомоги; навчання засуджених та персоналу виправних установ розпізнавати небезпечні ситуації; правове навчання та виховання засуджених, знання законодавства про необхідну оборону, готовність протистояти злочинцю, активна допомога адміністрації виправних установ щодо запобігання злочинам; певна переорієнтація «на потерпілого» оперативних засобів як у напрямку її інформативних можливостей, так і здійснення засобів профілактичного характеру.

Такі засоби віктимологічного запобігання рецидивній злочинності в місцях позбавлення волі дозволяють ефективніше виявляти злочини, що назрівають, запобігати їм, забезпечувати безпеку осіб, стосовно яких вони можуть здійснюватися.

Список літератури

1. Голіна В. В. Запобігання злочинності в Україні: навч. посіб. / В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007.

2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

3. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

Ю. В. Шара,

студентка 17 групи 5 курсу

Інституту підготовки кадрів

для органів прокуратури України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Віктимологічна профілактика як складова системи теорії та практики запобігання вчинення злочинів набуває все більшого значення в умовах розвитку сучасного суспільства. Як самостійні поняття віктимологія та віктимологічна профілактика злочинності сформувались у 40-х роках минулого століття. Німецький вчений Г. Гентіг у 1948 р. видав книгу «Злочинець і його жертва». Зазначена праця не просто започаткувала основи сучасної віктимології, а й стала міцним фундаментом для подальшого розвитку науки.

У подальшому значний внесок у розвиток дослідження поведінки потерпілого внесли такі вчені, як: Ю. Антонян, Б. Головкін, І. Даньшин, А. Долгова, О. Джужа, А. Закалюк, О. Костенко, Н. Кузнєцова, Г. Мінковська, В. Мінська, Д. Рівман, В. Туляков, Л. Франк та ін. Питанням віктимологічної профілактики присвячено окремі дослідження в галузі соціальної психології та педагогіки в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Віктимологічну профілактику слід визначити як систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських й індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, що формують особисту або масову можливість стати жертвою злочину [1, с. 157].

Тобто віктимологічне запобігання злочинності є складовою частиною всієї

запобіжної діяльності держави і спрямоване саме на виявлення потенційних жертв і проведення з ними відповідної роботи. У західній кримінальній віктимології умовно можна виділити два основних напрями: так званий академічний, який зосереджує свою увагу на аналізі теоретичних аспектів сучасної віктимології, і другий – прикладний, що розробляє проблеми зростання ефективності чинного законодавства щодо захисту прав жертв злочинів [1, с. 95, 96]. Об'єктом віктимологічної профілактики є: фактори, що формують індивідуальну чи масову віктимність, обставини віктимної ситуації та процес віктимізації.

Систему суб'єктів віктимологічної профілактики становлять:

– органи державної влади і місцевого самоврядування. Вони визначають основні напрями, завдання та функції профілактичної діяльності, забезпечують функціонування та реалізацію регіональних і місцевих програм;

– правоохоронні органи всіх рівнів. Вони забезпечують безпосереднє здійснення заходів спеціальної та індивідуальної віктимологічної профілактики (особиста охорона, охорона житла, майна тощо);

– підприємства й установи різних

форм власності, громадські формування та окремі громадяни.

Залежно від цілей і завдань віктимологічна профілактика має три рівні: загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний. Загальносоціальний рівень включає заходи, пов'язані з вирішенням соціально-економічних і культурно-виховних завдань, спрямованих на усунення факторів, що сприяють формуванню злочинності у суспільстві. Спеціальний рівень – це здійснення державними органами, громадськими об'єднаннями та окремими громадянами заходів, які мають своєю спеціальною метою попередження злочинів шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей окремих груп осіб [3]. У свою чергу, індивідуальна віктимологічна профілактика представляє собою аналіз віктимної поведінки окремого суб'єкта.

Віктимна поведінка людини – це процес, який складається не тільки з дій, що змінюють зовнішній стан, але й включають в себе попередні їм психологічні явища та процеси, що визначають механізм протиправного вчинку. У дослідженнях причин злочину значне місце належить механізму віктимної поведінки, оскільки кожен злочин є актом поведінки людини.

Основна концепція віктимологічної профілактики базується на інформуванні правоохоронними органами населення про сучасні форми прояву злочинності та можливості ефективного запобігання злочинам щодо забезпечення захисту потенційних жертв. Для забезпечення високої результативності в сфері віктимологічної профілактики важливе

значення має не просто визначення кола потенційних жертв, а й взаємозв'язок з можливим злочинцем. Це може виявлятися в моделюванні злочинних ситуацій та розробці правил поведінки рекомендаційного характеру.

Віктимологічна профілактика повинна поширюватися на все населення країни, насамперед, на численні малозахищені групи людей, на членів неформальних об'єднань антисоціального спрямування, а також на захист осіб, які здійснюють посадові обов'язки, пов'язані з підвищеним ризиком (охорона, міліція, інкасатори банків). Та слід пам'ятати, що одним з центральних елементів віктимологічної профілактики є правова освіта населення. Знання і реалізація своїх прав та обов'язків громадянами сприятиме зменшенню рівня злочинності у суспільстві.

На нашу думку, профілактичні заходи запобігання злочинним посяганням мають особливу соціальну та правову значущість. І хоча сьогодні ми бачимо, що міжнародний рух із захисту жертв злочинів за короткий час зробив значний крок вперед. Разом з тим на практиці жертві злочину досі не приділяється належної уваги. Межі віктимологічних досліджень усе більше розширюються, з'являються нові аспекти, які стосуються проблем жертв злочинів та потребують подальшого детального аналізу. Отже, дана тема буде залишатися актуальною ще довгий час.

Список літератури

1. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов. – Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. – 261 с.
2. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ: Атіка, 2011. – 720 с.
3. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми) / В. О. Туляков. – Одеса: Юрид. літ., 2000. – 336 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

Є. Ф. Шкребець,

аспірант кафедри загальноправових
дисциплін факультету права та масових
комунікацій Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення, яка неодноразово ставала предметом дослідження представників різних галузей знань, зокрема, психології, соціології, педагогіки, медицини, юриспруденції тощо. З правової точки зору, окремі питання, пов'язані із попередженням та профілактикою сімейного насильства, відповідальністю за вчинене насильство в родині та деякі інші, були досліджені в роботах О. Д. Коломойця [1], О. В. Ковальнової [2], Ю. О. Говора [3]. Однак залишається недослідженим роль адвоката в питаннях профілактики сімейного насильства.

Основним нормативно-правовим актом, спрямованим на профілактику сімейного насильства, є Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листоп. 2001 р. № 2789 [4]. У ст. 1 даного Закону під насильством в сім'ї розуміються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Запобігання насильству в сім'ї в цій же статті Закону визначається як система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Адвокати не визначаються у вищевказаному Законі як суб'єкти, на яких покладається здійснення заходів з

попередження насильства в сім'ї (ч. 1 ст. 3), при цьому вказується, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, об'єднання громадян, а також окремі громадяни можуть сприяти у здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї (ч. 2 ст. 3) [4]. Проте адвокат виступає суб'єктом профілактики насильства в сім'ї не тільки в силу даного законодавчого припису. Під час провадження своєї професійної діяльності адвокати також можуть виступати суб'єктами профілактики насильства в сім'ї.

Адвокатська діяльність представляє собою незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI) [5].

Отже, по-перше, здійснюючи представництво осіб, потерпілих від насильства в сім'ї, в рамках кримінального чи адміністративного процесу, адвокати забезпечують належний захист їх прав та інтересів, що є заходом профілактики насильства в сім'ї, а саме: спрямування зусиль на досягнення справедливої міри відповідальності для винної особи та попередження повторних випадків насильства.

По-друге, профілактика насильства в сім'ї забезпечується адвокатом в рамках представництва осіб, постраждалих від насильства в сім'ї, в цивільному судочинстві, зокрема, щодо стягнення матеріальної

та моральної шкоди, встановлення місця проживання дитини, позбавлення батьківських прав тощо.

Крім того, профілактика насильства в сім'ї може бути забезпечена адвокатами шляхом надання особам, які страждають від насильства в сім'ї або мають достатні підстави вважати, що застосування насильства є можливим, консультацій та роз'яснень з правових способів захисту таких осіб від насильства, складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, спрямованих як на профілактику

насильства, що ще не мало місця, так і на притягнення до відповідальності осіб, винних у його спричиненні.

Таким чином, слід відзначити, що адвокат при здійсненні своєї діяльності, а також виконуючи професійні обов'язки під час надання правової допомоги особам, які постраждали від насильства в сім'ї, виступає суб'єктом як профілактики випередження і обмеження, так і профілактики усунення і захисту від насильства в сім'ї.

Список літератури

1. Коломоець О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Д. Коломоець ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
  2. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Ковальова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2008. – 20 с.
  3. Говор Ю. О. Запобігання органами внутрішніх справ насильницьким злочинам щодо жінок у сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. О. Говор ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2011. – 18 с.
  4. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
  5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. І. Книш**

О. В. Штик,
студент 11 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ «ЗЛОЧИНІВ НЕНАВИСТІ»

Злочини на ґрунті ненависті – це карані діяння, скоєні через упереджене ставлення та нетерпимість. Вони поширені у всіх країнах та часто відрізняються особливою жорстокістю, а тому становлять серйозну загрозу як для жертв, так і для всього суспільства [3, с.15].

Злочини та інциденти на ґрунті ненависті завдають більше шкоди, ніж «звичайні» злочини: вони посиляють сигнал всім представникам даної групи. Сигнал про те, що цю групу слід позбавити права бути

частиною суспільства в цілому. Злочини на ґрунті ненависті призводять до розповзання плями страху далеко за межі міста чи держави, і в зв'язку з цим вони мають достатній потенціал для переростання в більш масштабні конфлікти.

Злочини та інциденти на ґрунті ненависті часто залишають у жертви почуття страху перед можливими нападами в майбутньому і наростанням насильства. Цей страх відбувається з

неприйняття особистості жертви, яке присутнє у кожному подібному злочині. Також злочини на ґрунті ненависті посиляють сигнал про те, що їх жертви не визнані як частина суспільства, в якому вони живуть. У результаті такі потерпілі можуть відчувати почуття крайньої ізоляції.

Як показали дослідження, жертви злочинів на ґрунті ненависті відчують більш негативні емоції ніж особи, які потерпіли від інших злочинів. Бездіяльність у відповідь на ці правопорушення або реакція, що ганьбить жертв, можуть завдати ще більшої шкоди і без того травмувати людей. Така вторинна віктимізація може мати місце, коли представники суспільства, наприклад, поліцейські, робітники соціальних служб, лікарі або судді заперечують або зменшують серйозність злочинів на ґрунті ненависті, про які було заявлено. Для багатьох людей, які стали жертвами таких злочинів, вторинна віктимізація означає ще більше приниження, зневагу і ізоляцію [3, с.60].

Злочини на ґрунті ненависті також можуть бути спрямовані проти майна. Якщо майно асоціюється з конкретною групою та стає об'єктом нападу з цих підстав, напад на нього буде кваліфікуватись як злочин на ґрунті ненависті. Прикладами можуть бути неонацистські графіті на стіні синагоги, націоналістичні символи на будинку, що належить представнику етнічної меншини. Такі дії є повідомленням про те, що всю громаду зневажають, або що така громада не є бажаною серед місцевого населення.

Хоча існує думка про те, що злочини на ґрунті ненависті зазвичай пов'язані з випадковими нападами, багато таких злочинів відбуваються у малих громадах за участю сусідів. Жертви можуть боятися наслідків, якщо правопорушник знає, де вони живуть або працюють. У випадках, коли діють організовані групи ненависті, жертва може почувати себе в ще більшій небезпеці.

Особи, які вчиняють злочини з таких мотивів, не тільки заподіюють смерть або тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, а й відкрито демонструють зневагу до людей, які є представниками іншої раси, національності чи релігійної конфесії, нехтують загальновизнаними

етичними і правовими нормами поведінки, кидають виклик державі й суспільству [2, с. 171].

Серед тенденцій останніх років експерти відмічають появу нових форм нетерпимості. Так, активніше та жорстокіше почали проявляти себе представники субкультури за здорове життя, які належать до ультраправих. Вони насильницькими методами борються з безхатченками, алкоголіками та наркоманами. Ще новими явищами є посилення нетерпимості на мовному та територіальному ґрунті [1, с. 2].

Ідеї ненависті та їх пропагування поширюються у нашому суспільстві у дуже різноманітних формах як через Інтернет, псевдогромадські організації, так і через використання засобів масової інформації, проведення своєрідних демонстрацій. Для запобігання їх поширенню та вчиненню злочинів взагалі, на нашу думку, важливу роль можуть відігравати саме громадські організації, які, наприклад, можуть відстежувати загальну кількість злочинів на ґрунті ненависті, а також офіційну реакцію на окремі випадки, проводити опитування членів окремих груп щодо їх досвіду, пов'язаного зі злочинами на ґрунті ненависті, встановлювати контакти з інтернет-провайдерами та ознайомлюватися з їхньою політикою по відношенню до сайтів, які пропагують ненависть. Потім шляхом моніторингу інтернет-сайтів вони можуть виявляти контент, який становить безпосередню загрозу або порушує встановлені правила, та оперативно сповіщати про це інтернет-провайдерів [4, с. 69]. Завдяки проведенню такого моніторингу злочинів на ґрунті ненависті та різноманітних опитувань і анкетувань, та складанню відповідних звітів громадські організації можуть виявляти тенденції та вживати дієвих заходів щодо конкретних справ.

Повага і рівність прав усіх громадян – неодмінна складова основи стабільного суспільства. Злочини, викликані упередженням відносно будь-якої особи у зв'язку з його належністю

до певної групи, несумісні з цими цінностями. Державі слід мати на увазі, що злочини на ґрунті ненависті, чинені безкарно, становлять собою серйозний виклик безпеці держави, оскільки окремі інциденти можуть перерости в громадські

зворушення. У кінцевому результаті вони можуть призвести до війн як всередині держав, так і за їх межами.

Список літератури

1. Полуденко А. Україна намагається ігнорувати злочини на ґрунті расової ненависті [Електронний ресурс] / А. Полуденко // Укр. правда. – 2012. – С. 3. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/voa/2012/06/14/6966670/>
2. Дорош Л. В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи [Електронний ресурс] / Л. В. Дорош // Проблеми законності. – Вип. 114. – 2011. – С. 163–173.
3. Переслідування злочинів на ґрунті ненависті: практ. посіб. [Електронний ресурс] / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ; Варшава, Польща. – 2015. – 113 с. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/node/167481>
4. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування: [інформ.-довід. посіб.] [Електронний ресурс] / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ; Варшава, Польща. – 2015. – 92 с. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/node/180336>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

О. Ю. Юрченко,

доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

З точки зору кримінологічної теорії, вивчення проблеми віктимогенної ситуації істотно розширює і поглиблює кримінологічні знання про людський чинник і причинну обумовленість злочинності як соціального явища. Оскільки віктимогенна ситуація складається внаслідок поведінки особистості, яка в подальшому виявляється потерпілим, то всебічний аналіз поведінки таких осіб може дозволити застерегти їх від певних негативних дій з метою запобігання ймовірності стати жертвою злочину. Величезне значення в вирішенні цієї проблеми має вдала інформаційна політика держави, спрямована на захист населення від негативних віктимогенних факторів.

Віктимогенна ситуація є складною комплексною категорією, яка потребує поглибленого вивчення.

Жертва може вступити в конкретну життєву ситуацію на будь-якому її етапі

розвитку. Поведінка злочинця буде наслідком взаємодії його із ситуацією. У злочинній ситуації разом зі злочинцем діє і потерпілий, який з тих чи інших обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру стає начебто «співучасником» винного у тому сенсі, що вони обидва втягнені в злочинний процес, і кожний відіграє в ньому свою визначену роль. Саме від характеру поведінки потерпілого іноді, як показує вивчення кримінальних справ, від її нюансу залежить виникнення і розвиток усієї конкретної життєвої ситуації.

В останні роки з'явилися нові соціальні групи, представники яких найбільш піддаються небезпеці стати жертвою злочину. Це банкіри, підприємці, журналісти, які пишуть викривальні статті, політики, військові, волонтери та інші категорії населення, яка мають підвищену імовірність

опинитися в ролі жертви злочинного посягання. Тому виявлення осіб з підвищеною віктимністю повинно здійснюватися поряд з діяльністю зі встановлення осіб, схильних до здійснення злочину. Ці ж особи можуть оцінюватися щодо їх можливої віктимізації.

Виявлення потенційних потерпілих має проводитися виходячи з оцінки різних конкретних ситуацій, у яких виявляються як злочинці, так і їх жертви.

Віктимологічний аспект запобігання має бути спрямований на нейтралізацію та усунення ситуацій, які можуть призвести до заподіяння шкоди. Сюди можна віднести: інформованість населення через засоби масової інформації про факти вчинення злочинів, типові дії злочинців, способи реагування в тій чи іншій криміногенній ситуації; проведення і перевірку заходів щодо належного освітлення вулиць, парків, скверів, дворів, під'їздів; надання практичної допомоги громадянам у технічному і фізичному захисті від можливого проникнення в житлове чи робоче приміщення; проведення бесід на підприємствах, в установах, організаціях, які сприяють зниженню потенційної віктимності різних категорій громадян.

Знизити ризики потрапляння в віктимогенну ситуацію повинна вдала інформаційна політика, а саме: створення постійних спеціальних теле- і радіопередач, рубрик газет, буклетів, випуск афіш, плакатів, організація виставок, що пропагують передбачливість, обережність, спритність у небезпечних криміногенних ситуаціях. Актуальним є проведення пропагандистських заходів з використанням засобів масової комунікації (фото-, відеозйомки з місця події, процес розслідування злочину з указівкою ролі у вчиненні злочинного діяння як особи, що вчинила злочин, так і його жертви). Такі заходи повинні формувати у суспільній свідомості цінності про недоторканність людини, її життя та здоров'я. На превеликий жаль, у засобах масової інформації, особливо на телебаченні, в Інтернеті у наш час йде пряма пропаганда культу сили, вирішення будь-якого конфлікту шляхом насильства, знецінювання людського життя, пропагується аморальність, безкарність, що

негативно впливає на людину, особливо з неформованою мінливою психікою (насамперед, це стосується дітей і неповнолітніх), які проектують побачене на екранах у реальне життя. У таких умовах є необхідною силами правоохоронних, освітніх, релігійних та інших органів і організацій розробка для засобів масової інформації програм пропаганди ненасильства, духовності, правомірної поведінки, засудження злочинного способу життя. В останні роки в інформаційних засобах почали з'являтися матеріали, завдяки яким можна довідатися як уберегти себе від злочинних проявів, знизити імовірність опинитися в ролі жертви злочину. Відомо, що подібні рекомендації надали реальну допомогу в екстремальних обставинах у деяких випадках. Однак на досягнутому зупинятися неприпустимо, необхідна подальша розробка програм навчання для різних соціальних груп населення.

Доцільно також створення спеціальних карт із вказівкою найбільш небезпечних місць і регіонів щодо масовості злочинів і доведення їх до відома громадськості.

Таким чином, людина може змінювати загальний рівень своєї захищеності за рахунок зміни інформації як про себе, так і навколишнє середовище [1, с. 62].

Особливо слід наголосити на необхідності використання можливостей Інтернету. Як показують події останніх років, у світі сформувався інформаційний інтернет-простір, який постійно розширюється, а інформаційні контакти в ньому здійснюються все інтенсивніше. Необхідно постійно вдосконалювати сайти міських органів внутрішніх справ, розширювати обсяг інформації, яка на них розміщується; створити сайти громадських організацій, спрямовані на поширення інформації щодо захисту від злочинів; налагодити постійне спілкування з зазначених проблем з городянами, особливо молоддю [2, с. 178].

Важливе значення при нейтралізації віктимогенних ситуацій

має формування довіри до правоохоронних органів. Дуже часто люди, які стали об'єктом злочинного посягання, не звертаються за допомогою у відповідні правоохоронні структури, що викликано різними причинами: страхом помсти з боку тих, хто спричинив шкоду, невір'ям в ефективну діяльність правоохоронних органів по розкриттю злочинів і забезпеченню безпеки потерпілих; психологічним відчуженням тощо. Формування у свідомості людей правильного сприйняття функцій, виконуваних правоохоронними органами, дозволило б виявити значну кількість злочинів, що залишилися латентними, а отже, і жертв, що потребують різного роду

допомоги. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на іншу сторону проблеми, зокрема, саму діяльність правоохоронних органів. Нерідко громадяни стають свідками зловживань з боку працівників цих органів, стикаються з неналежним виконанням безпосередніх обов'язків посадовими особами, високим рівнем корупції у цій сфері.

При запобіганні віктимогенним ситуаціям велику роль повинна зіграти новостворена патрульна поліція, яка за допомогою сучасних заходів має сприяти поліпшенню криміногенної і, зокрема, віктимогенної ситуації у суспільстві.

Список літератури

1. Христенко В. Е. Психология жертвы: учеб. пособ. / В. Е. Христенко. – Харьков: Консум, 2001. – 256 с.
2. Наумова І. В. Віктимологічна профілактика злочинів відносно міського населення: напрями вдосконалення / І. В. Наумова // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доповідей круглого столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.

Є. Ю. Ярусевич,

студент 2 групи 5 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ПОТЕРПІЛОГО ТА ПРОВОКАЦІЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНУ

У багатьох випадках вчинення злочинів значна роль належить потерпілому, злочин в такому випадку представляється як результат взаємодії злочинця з жертвою злочину [1, с. 24].

Жертва злочину перед вчиненням правопорушення постає як носій сукупності певних особистісних якостей, які негативно чи позитивно впливають на віктимологічну складову злочину. Віктимологічні складові дозволяють звернути увагу на провокуючу поведінку потерпілого, коли в силу певних особистісних якостей він створює привід до скоєння злочину. Саме через власні особистісні якості потерпілий стає жертвою злочину.

У літературі виділяють провокацію злочину в кримінально-правовому сенсі і провокацію злочину в кримінологічному

(віктимінологічному) сенсі [2, с. 57]. На думку В. А. Черепакіна, правильніше виділити провокацію злочину як кримінально-правове поняття і провокуючу поведінку потерпілих, що є приводом для вчинення злочину, як складову частину кримінологічної віктимології [3, с. 274].

Провокацію злочину визначають як умисні односторонні дії особи, спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину з метою викриття останньої у скоєному [4, с. 157]. Провокацію злочину слід відрізняти від провокуючої поведінки, яка в кримінологічному аспекті розглядається як обставина, що породжує причини і умови вчинення злочину.

Неправомірною провокуючою поведінкою потерпілого є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони при характеристиці обстановки скоєння злочину.

Однак сама по собі провокуюча поведінка не може бути причиною скоєння злочину. Вона може виступати лише як привід його вчинення.

Провокуюча поведінка потерпілих створює сприятливу обстановку, підштовхує винного до скоєння злочину щодо потерпілого. У подібних випадках поведінка потерпілих завжди знаходиться у причинному зв'язку із вчиненням злочинном. Така поведінка характеризується аморальною поведінкою потерпілого, вчиненням ним протиправних дій, наприклад, застосування насильства щодо потерпілого, нанесення йому тяжкої образи, що тягне за собою вчинення проступку та інших дій [3, с. 276].

Є. В. Серьогіна підкреслює, що «вірогідність стати жертвою злочину підвищується або знижується не тільки від наявності або відсутності певних особистісних властивостей людини і його віктимності, а від часу, місця і положення в якому він опинився, і від ряду інших обставин, що складають в сукупності віктимологічну ситуацію» [2, с. 63]. Індивід не набуває віктимності, навпаки, він не може не бути не віктимним, оскільки є членом суспільства, в якому існує злочинність, а це створює об'єктивну можливість опинитися жертвою злочину.

Індивідуальна віктимність завжди реалізується в ситуації, що склалася в

конкретний момент часу. В реалізації потенційної віктимності жертви важливу роль відіграє і взаємодія її з суб'єктивними якостями і зовнішніми обставинами. Іншими словами, ступінь віктимності являє собою ситуативні і особистісні компоненти жертви, потенційність якої стає реальною тільки тому, що її особистісні якості і поведінка сприяли ситуації.

У літературі висловлюється думка, що провокуюча поведінка потерпілого може носити як активний, так і пасивний характер [5, с. 156].

Однак на відміну від провокації злочину провокативна поведінка жертви злочину не має за мету викликати реакцію на свою поведінку таким чином, щоб потерпілий у відповідь на провокуючу поведінку скоїв злочин.

Провокуюча поведінка жертви виникає не з моменту виникнення ситуації, яка безпосередньо передую вчиненню злочину, а ще на етапі формування якостей, що складають потенціал віктимності особистості [6, с. 34].

Як свідчить практика протидії злочинності, на формування провокуючої поведінки впливають схильність до вживання алкоголю і наркотичних засобів, жорстокість і агресивність, боягузтво і грубість, недовірливість і пасивність, розважливості і ввічливості. Саме ці якості можуть сприяти або перешкоджати вчиненню злочину.

Список літератури

1. Віктимология / под ред. С. Я. Лебедева. – Москва: Юнити Дана; Закон и право, 2008. – 191 с.
  2. Серегина Е. В. Лекции по криминологии / Е. В. Серегина. – Ростов-на-Дону: Юрид. центр «Пресс», 2009. – 314 с.
  3. Черепакин В. А. Провоцирующее поведение потерпевшего и его отличие от провокации преступления / В. А. Черепакин // Актуальные проблемы экономики и права. – 2015. – № 1 (33). – С. 272–277.
  4. Загодиренко П. А. Провокация преступления / П. А. Загодиренко // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2013. – С. 157–159.
  5. Полубинский В. И. Криминальная ви́ктимология и служебная деятельность ОВД / В. И. Полубинский. – Москва, 2004. – 228 с.
  6. Франк Л. В. Виктимология и ви́ктимность / Л. В. Франк. – Душанбе, 1972. – 114 с.
- Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. І. О. Христич**

ГЕНДЕРНА ТА ВІКОВА ВІКТИМОЛОГІЯ

Я. В. Бей,

студентка 2 групи 5 курсу

Інституту підготовки кадрів

для органів прокуратури України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

м. Харків

ЧОЛОВІКИ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

За даними проведених соціологічних досліджень, близько половини населення України (44 %) особисто зазнавали насильства у сім'ї упродовж життя; 35 % українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та контролююча поведінка), 21 % – з фізичним (побиття, а також замикання, зв'язування, примушення стояти нерухомо), 17 % – з економічним (примушення звітувати за кожну копійку, присвоєння обманним шляхом чи знищення майна), 1 % – з сексуальним насильством (насилене примушення до статевого акту) [1, с. 16–18]. Кількість сімей, у яких застосовується насильство до членів родини, у 2010 р. становила 60384, у 2013 р. – вже 61722 [2]. Згідно з даними Генеральної прокуратури України, за період з січня по грудень 2014 р. було обліковано 918 кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством у сім'ї, а 917 особам було вручено повідомлення про підозру.

Статистичні дані свідчать, що більше половини (69,8% у 2013 р.) жертв сімейного насильства становлять жінки, у більшості випадків це дружина (співмешканка). У суспільстві й досі панують патріархальні стереотипи щодо владного становища чоловіка, для якого жінка – власність, а насильство – найдієвіший спосіб виховання. Так, на сьогоднішній день найбільша криміногенна активність притаманна одруженим чоловікам у віці 21 – 39 років, які не мають постійного заробітку і місця роботи (41 %) і зловживають алкогольними напоями (36,3 %) [2].

Незважаючи на вищесказане, дані досліджень, проведених у 2004 та 2014 рр., свідчать, що більше 15 % усіх тяжких

тілесних ушкоджень та умисних вбивств у сімейно-побутовій сфері вчиняють саме жінки. Найчастіше в ролі злочинця – жертви виступає подружжя (співмешканці). Саме жінки, яких вважають фізично слабшими, неагресивними, несхильними до насильства, стають злочинцями. Науковці відносять їх до розпачливо-рішучого типу, для якого характерними є такі емоційно-вольові якості, як уразливість, ревнивість, страх, злопам'ятність, розпачливість, ненависть, мстивість [4, с. 70].

Видається, що саме у таких випадках віктимна поведінка жертви виступає тим фактором, який викликає у злочинця рішучість на вчинення злочину. Характерним є те, що йому зазвичай передують довготривалий сімейний конфлікт та негативна поведінка самого потерпілого. «В одних випадках потерпілі тривалий час знущалися на майбутніми злочинцями, піддавали фізичним покаранням, обмежували в правах, кривдили близьких та рідних осіб, погрожували фізичною розправою. А в інших – пиячили, зраджували, ганьбили винних, не виконували батьківських і подружніх обов'язків, не могли або не бажали матеріально забезпечувати сім'ю. Відмічені обставини провокували численні конфлікти, бійки, які сприймалися потенційними злочинцями як особиста трагедія, крах, лиха доля, а тому занурювали їх у стан розпачу» [4, с. 71].

У першому випадку поведінка потерпілого була агресивною. Це

проявлялося, в першу чергу, у психічному насильстві (образи, цькування, знущання тощо) не лише відносно самої жінки, а й інших членів сім'ї, в тому числі і дітей. З часом цього стає замало, і тоді фізичне насильство – від легких побоїв до тяжких тілесних ушкоджень – стає невід'ємною частиною подружнього життя. «По суті, поведінка потерпілих носить тиранічний характер з елементами особливої зневаги, зухвалості і цинізму. Тривалість такої поведінки та її ускладнення з часом породжують розпач злочинця, який трансформується у рішучість помститися кривднику. Показово, що така рішучість здебільшого не реалізується відразу у насильницьке посягання, а дещо віддалена в часі» [4, с. 141, 142].

У другому випадку поведінка потерпілого була надокучливо-дошкульною. Тут зневажливе ставлення з боку чоловіка, пияцтво, постійні образи і докори стикаються з покірністю дружини, яка терпить до останнього. В один момент потерпілий все ж знаходить це

«найболючіше місце» у психіці, «ураження якого призводить до емоційного вибуху, особливих страждань, приступів люті і ненависті. У випадках, коли потерпілим вдавалося уразити такі місця, злочинці несподівано для оточуючих позбавляли їх життя або спричиняли тяжку шкоду здоров'ю» [4, с. 145].

Жінка, яка вчинила насильницький злочин, загалом нічим не відрізняється від будь-якого іншого злочинця: тут необхідно враховувати причини й умови, особистісні особливості психіки, наявність і ступінь відхилень морально-вольової сфери, що зумовлюють і породжують готовність вчинити злочин. Проте видається, що віктимна поведінка потерпілого – чоловіка є тим останнім стимулюючим фактором, який створює сприятливу обстановку для виникнення і ствердження злочинного наміру, вчинення умисного вбивства та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Список літератури

1. Проблема насильства в українських сім'ях: соціологічне опитування [Електронний ресурс] / за ред. С. О. Павлиш. – Режим доступу: http://undp.org.ua/files/ua_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf
2. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія / А. Б. Блага. – Харків: ФО-П Макаренко, 2014. – 360 с.
3. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері / Б. М. Головкін. – Харків: Нове слово, 2004. – 252 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

А. М. Бизова,
студентка 5 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДІТИ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Сім'я є невід'ємним осередком суспільства та винятково важливим середовищем формування людини як особистості. Саме батьки найбільше впливають на духовну культуру, мотиви, соціальну спрямованість тієї чи іншої особи,

вибудовують її світогляд та моральну орієнтацію.

Актуальність проблеми насильства над дитиною в сім'ї полягає в тому, що воно породжує дитяче самогубство, безпритульність, провокує схильність до

зловживань наркотиками, алкоголем, до аморальної поведінки, зумовлює ріст злочинності.

Діти, котрі зазнають насильства в сім'ї, характеризуються такими групами особливостей – вродженими (біологічно обумовленими) та набутими, що сформовані вихованням або соціальними умовами розвитку, насамперед впливом сім'ї.

До біологічних особливостей можна віднести тип нервової системи з певним співвідношенням процесів збудження та гальмування. Як правило, це діти з підвищеною збудливістю, несформованістю психологічних захистів, фізичними чи психічними вадами, каліцтвами, іноді недостатніми розумовими здібностями. Тому в деяких регіонах діти-інваліди вважаються проклятими: наприклад, у Західній та Центральній Африці існує велика вірогідність того, що така дитина від самого народження зіткнеться з прихованою чи відкритою занедбаністю, а насильство щодо неї приймається і навіть вітається членами її родини [3].

Ще одним біологічним фактором, що сприяє насильству, є вік жертви. На ранніх етапах життя фізична слабкість немовляти та рівень його/її залежності від матері або головного піклувальника є ключовим чинником уразливості. Окрім ризиків пошкоджень та смерті внаслідок фізичного насильства, немовлята є дуже уразливими до ігнорування та недбайливого догляду. Найбільша уразливість проявляється у перші дні після народження; рівень уразливості залишається надзвичайно високим, але він поступово знижується протягом першого року життя і раннього дитинства (від народження до 4 років).

Стать дитини також може бути фактором, що впливає на ризик насильства та переслідування. Хоча сексуальне насильство досить часто застосовують до хлопчиків, дівчатка все одно частіше страждають від цього. У суспільствах, де існує яскраво виражена перевага чоловічого потомства, існує велика вірогідність того, що дівчатка залишатимуться занедбаніми. Натомість в інших суспільствах хлопчики страждають від насильства більше, ніж дівчатка.

Діти, які є небажаними, народилися передчасно, мають низьку вагу при народженні або народилися під час багатоплідних пологів, а також діти з серйозними поведінковими проблемами також наражаються на підвищений ризик неналежного ставлення [4, с. 67, 68].

Усі інші риси (наприклад, занижена самооцінка, невпевненість, несформовані вольові якості, тривожність, страх, що породжує агресію) можна віднести швидше до набутих, зумовлених ставленням батьків до дитини, насамперед, емоційним прийняттям або неприйняттям, виховними підходами батьків та загальним характером сімейної взаємодії (розподіл сімейних ролей, способи комунікації, способи поведінки у конфліктних ситуаціях).

Такі особливості, як пасивна позиція, боязкість, замкненість, підпорядкованість, підвищена сугестивність, піддатливість щодо навіювання можуть бути як біологічно, так і соціально обумовленими.

Заслуговує уваги думка, яка хоч й існує вже давно, але й сьогодні потребує вдосконалення, щодо подолання насильства над дітьми шляхом відпрацювання механізму співпраці управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я та громадських організацій, що вплине на своєчасне виявлення потерпілих від насильства та надання їм відповідної фахової допомоги; забезпечення закладів освіти усіх типів практичними психологами і соціальними педагогами, що сприятиме вирішенню дитячих вікових проблем [2, с. 322].

Не можна не погодитися з твердженням Бандурки Ірини Олександрівни, яка зазначає, що виходячи з важливості удосконалення системи захисту дітей від жорстокого поводження та попередження

наси́льства в сім'ї суб'єктам такого захисту необхідно: суттєво звузити негативну практику широкого застосування судами в якості міри покарання за насильство в сім'ї накладення адміністративного штрафу, бо така міра покарання не є індивідуальною для кривдника, а лягає тягарем на всю родину в цілому; ввести у практику застосування правоохоронцями та судами в якості доказів насильства отримані за допомогою спеціаліста (дитячого психолога чи педагога) пояснення від дітей; активізувати висвітлення у засобах масової інформації питань правового захисту дітей

Список літератури

1. Бандурка І. О. Система захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс] / І. О. Бандурка // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 47–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_10.pdf
2. Дідик Н. І. Адміністративно-правові аспекти подолання насильства над дітьми / Н. І. Дідик // Митна справа. – 2013. – № 4 (88). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 319–323.
3. Дослідження Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про насильство щодо дітей (2005). Регіональний аналіз: Західна та Центральна Африка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.violencestudy.org/r27>
4. Пінейру П. С. Доповідь про насильство щодо дітей у світі [Електронний ресурс] / П. С. Пінейру. – Київ: Перфект Стайл, 2006. – С. 364. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/world-report_Ukr.indd.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К. А. Автухов

та неповнолітніх; вдосконалити чинне законодавство щодо попередження та подолання різних видів насильства стосовно дітей [1, с. 55].

Вважаємо за необхідне також внесення змін до Кримінального кодексу України на зразок французької практики стосовно встановлення як обтяжуючої обставини за вчинення того чи іншого злочину батьками або особами, що їх замінюють, щодо своїх дітей.

А. А. Борщ,
студентка 5 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЖІНКА – ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО ЗЛОЧИНУ

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, більшість цих злочинів залишаються латентним явищем та стають явними лише тоді, коли приховувати проблему вже неможливо. Те, що насильство має місце лише в соціально неблагополучних сім'ях, лише міф, який не відповідає дійсності. В нашій країні тема гендерної рівності та насильства жінок у родині стали предметом публічного занепокоєння лише протягом останніх років [1, с. 9]. За даними Українського інституту соціальних досліджень, близько 70% жінок в Україні піддаються різним формам

принижень та знущань у родині, у 95% випадків кривдниками є саме чоловіки.

Вивченню цієї проблеми було присвячено багато наукових праць таких видатних науковців у галузі кримінології та кримінального права, як: Ю. М. Антоняна, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. О. Кваши, В. П. Коновалова, В. М. Кудрявцева, М. І. Кременчук, К. Б. Левченко, М. І. Мельника, В. О. Меркулової, О. Є. Михайлова, В. С. Мінської та інших.

Так, згідно з Законом України «Про попередження насильства в сім'ї»

насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психологічному здоров'ю [2].

Жінки – жертви насильства в сім'ї, які перебувають під впливом гендерних стереотипів, нерідко вважають себе винними в тому, що над ними вчинене насильство, можуть розглядати його як заслужене покарання за реальні або уявні помилки, не відчують того, що порушуються їх права, схильні все вибачати насильнику, соромляться оприлюднювати факти насильства та звертатися за допомогою до міліції чи соціальних служб.

Наявна низка причин того, чому жінки, які потерпають від подружнього насильства, не розривають шлюб із кривдником: фінансова, житлова, соціальна, психологічна [3, с. 13].

У науці кримінології є декілька теорій насильства в сім'ї, а саме: соціально-історична, системно-сімейна, індивідуально-психологічна. Найбільш прийнятною, на нашу думку, є системно-сімейна теорія. В ній наголос ставиться на походження та форми конфлікту, вивчаються особливості взаємодії, динаміка спілкування, вивчення суперечностей

у сім'ях у процесі [4, с. 34].

Існують певні рівні віктимізації: 1) спотворення усталених переконань щодо себе і свого життя; 2) повторне ураження; 3) входження у роль жертви [4, с. 27–29].

З огляду на те, чи в структурі особистості жінок переважає тенденція до соціальної активності або соціальної пасивності, виділяють два типи особистості жінок, які найбільш ризикують стати жертвами подружнього насильства: надчутливий і тривожно-лабільний.

Факторами виникнення і закріплення подружнього насильства, пов'язаними з особливостями особистості жінки, можна вважати досвід пережитого в дитинстві насильства, економічну залежність від партнера та психологічні особливості жінки, що виражаються її належністю до одного з виділених типів особистості, наявністю внутрішньо-особистісного конфлікту та використанням нею деструктивних стратегій поведінки.

В Україні налічується безліч центрів у справі сім'ї та жінок, що допомагають особам, які стали жертвами злочину, надають їм психологічну, матеріальну допомогу.

Список літератури

1. Мустафаєв Г. Ю. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Г. Ю. Мустафаєв, І. І. Довгаль. – Київ, 2011. – 192 с.
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11. 2001 р. № 2789 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
3. Запорожцев А. В. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. для курсантів вищ. навч. закл. МВС України / А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда та ін. – Київ, 2012. – 246 с.
4. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // Прак. психологія. – 2000. – № 3. – С. 25–29.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

А. С. Волкова,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ВІКТИМОГЕННІСТЬ ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Соціальна адаптація дітей в шкільному середовищі є необхідною умовою їхньої оптимальної соціалізації, оскільки уможливує проявляти себе, своє ставлення до людей, діяльності, бути активним учасником соціальних процесів і явищ і, завдяки цьому, забезпечити своє природне соціальне самовдосконалення.

Шкільне середовище нерідко є віктимогенним (несприятливим для успішної соціалізації), стає причиною появи потенційних і латентних жертв та перетворенню їх в реальних. У соціально-педагогічній літературі поняття «віктимогенність» розглядається як наявність в об'єктивних обставинах соціалізації властивостей, умов, які становлять певну небезпеку для нормального перебігу процесу соціалізації як окремої особистості, так і цілих соціальних груп [1, с. 2].

М. Шакурова вирізняє такі механізми віктимогенності шкільного середовища:

- вербальний принцип побудови навчального процесу, книжне вивчення життя. Некритичне сприйняття готової інформації приводить до того, що діти не можуть реалізувати природне прагнення пізнавати самостійно, втрачають здатність мислити самостійно. Позбавлене взаємозв'язку поелементне оволодіння знаннями, уміннями й навичками руйнує цілісність сприйняття світу;

- надмірне захоплення методами інтелектуального розвитку на шкоду почуттєвому, емоційно-образному, що веде до роз'єднання інтелектуального й емоційного, до розпаду найважливішої функції психіки – уяви і, як наслідок, – до раннього формування шизоїдної психічної конституції;

- негативний вплив на дітей шкільних традицій: загальноприйнята поза дітей під

час уроку (наслідком чого часто є згорблення, напруження, тривале нерухоме сидіння на уроці та ін.);

- обмежене оточуюче середовище (закриті приміщення, заповнені однотипними стендами, що не сприяє емоційно-почуттєвому сприйняттю світу, звуження зорових горизонтів, пригнічення емоційної сфери) [2, с. 3].

Механізмом віктимогенності шкільного середовища є насильство, яке проявляється в різних формах: фізичне, емоційне, вербальне, психологічне, сексуальне (приниження й пригноблення, обзивання, використання дитини як «козла відпущення», плітки, які можуть призвести до суїциду, нечесність, маніпулювання, демонстрація влади, відкриті погрози, наділення надмірною відповідальністю без підтримки, ігнорування тощо). Акт насилля є навіть у тому разі, коли діти не усвідомлюють цього: якщо дитина звикла вдома до образливих слів, у школі вона сприймає це як належне.

Ще одним механізмом віктимогенності є приховані цілеспрямовані деструктивні маніпулятивні дії, що шкодять соціальному статусу школяра, його стосункам з іншими, приводять до соціальної дезадаптації. Педагог досить часто маніпулює учнем, який є засобом для досягнення його цілей (для виправлення своїх помилок, спілкування із батьками тощо). Результатом є сформована негативна соціальна якість особистості – діяльність за примусом. Часто використовується й такий механізм маніпуляції, як пробудження почуття вини, що є болісним для кожної людини [2, с. 4].

Під дією цих чинників у дітей-

жертв з'являється велика вірогідність формування стійкої неприязні до оточуючого світу, формується віктимність (потенційна чи актуальна здатність особистості бути жертвою) як особистісна соціальна риса. Досить часто діти уникають дружби з жертвами насильства, оскільки бояться, що самі стануть жертвами.

Особистісна віктимізація (процес перетворення особистості у жертву) залежить значною мірою й від самої дитини – від суб'єктивного сприйняття чи несприйняття себе як жертви. Нерідко діти (особливо із неблагополучних сімей, соціальні сироти, діти з особливими потребами тощо) самі обирають «імідж жертви» як компенсаторний захисний механізм і з метою маніпуляції для отримання певних благ [3, с. 6].

Отже, основними чинниками, що провокують жорстокість у шкільному співтоваристві, є традиції шкільного середовища, які її стимулюють: загальне психоемоційне тло закладу, що характеризується високим рівнем тривожності й психологічної напруги, система закладу, що містить агресивні

взаємовідносини всередині колективу педагогів, авторитарний стиль управління, відсутність обґрунтованих професійних вимог тощо; особливості ставлення педагогів до школярів, побудованого на необґрунтованих вимогах до дітей і максимальній безправності учнів, наявність загальновизнаних соціальних ролей (жертви і лідера). Соціальній дезадаптації школярів сприяють і суб'єктивні чинники: попередній досвід їхньої життєдіяльності, що ґрунтується на проявах агресивності й наявності проявів насилля у найближчому оточенні, недостатній рівень розвитку комунікативних навичок, серед них і відсутність досвіду ненасильницьких взаємовідносин і знань про власні права. Тому завданням щодо уникнення віктимогенності шкільного середовища є формування у школярів системи знань, навичок соціально безпечної поведінки у важких життєвих ситуаціях, вміння знаходити конструктивний вихід із них, формування почуття соціальної відповідальності за свої дії та вчинки.

Список літератури

1. Нечипорук Л. Віктимогенність шкільного середовища [Електронний ресурс] / Л. Нечипорук. – 10 с. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/>
2. Шакурова М. В. Вплив соціально-виховного середовища на процес соціалізації / М. В. Шакурова. – 2004. – 8 с.
3. Кірічевська Е. Ю. Психологічні основи маніпуляції особистістю [Електронний ресурс] / Е. Ю. Кірічевська. – 9 с. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ua/>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

Ю. А. Воробей,

студентка 4 групи 5 курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПСИХІЧНА ДЕПРИВАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

На думку багатьох кримінологів, причини індивідуальної віктимності нерідко сягають корінням дитинства, тому раннє виявлення несприятливих умов соціалізації дитини є потужним засобом убезпечення громадян від майбутніх злочинних посягань.

Зокрема, актуальною сьогодні є проблема впливу психічної депривації на віктимність неповнолітніх осіб у контексті запобігання статевим злочинам щодо представників цієї вікової категорії.

Під віктимною поведінкою традиційно розуміють вчинки або дії у конкретних ситуаціях, що впливають на мотивацію та рішення злочинців, а також об'єктивно створюють небезпеку заподіяння шкоди діючому суб'єкту [3, с. 141]. У науковій літературі вирізняють два різновиди віктимності – групову та індивідуальну. В кримінології більше вивчена остання як набута в процесі життя та діяльності властивість особистості. Вважається, що індивідуальна віктимність складається з особистісного та ситуаційного елементів. Саме особистісний елемент індивідуальної віктимності дає змогу простежити вплив психічної депривації на віктимну поведінку, оскільки включає сукупність фізіологічних, психологічних і соціальних ознак та особливостей, які підвищують ризик особи стати жертвою злочинного посягання.

Що стосується власне поняття «депривація» (з лат. *deprivatio* – позбавлення), то в науковій літературі відсутнє його єдине тлумачення. Д. Хебб розкриває його як специфічний стан, пов'язаний з біологічно повноцінним, але психічно недостатнім середовищем [2, с. 25]. Й. Лагмейер та З. Матейчек зазначають, що депривація – це психічний стан, за якого суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні психічні потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу, що детермінує виникнення різноманітних девіацій у психіці та ціннісно-нормативній сфері особи [4, с. 184].

У теорії психології депривацію прийнято класифікувати за критерієм об'єкта на: сенсорну, яка полягає в неможливості задовольнити потреби у враженнях; когнітивну, тобто відсутність у людини можливості ефективно і раціонально пізнавати світ; емоційну, яка включає материнську депривацію, а також інші типи поневірян, пов'язані з обмеженням можливості у встановленні емоційних зв'язків або їх розрив; соціальну, яка означає, що особистість позбавлена можливості виконувати власну соціальну роль внаслідок соціальної ізоляції, що дозволяє ґрунтовніше та точніше визначити характер та перспективи запобігання депривації окремого індивіда [1, с. 186].

Оскільки неповнолітні особи в Україні нерідко практично повністю позбавлені батьківського догляду, тобто живуть в умовах сенсорної, емоційної, когнітивної та соціальної депривації, доцільним, на нашу думку, є використання терміна «психічна депривація», який включає указані різновиди.

За результатами численних емпіричних досліджень, наслідками психічної депривації неповнолітньої особи є такі зміни в її особистості, як втрата життєвої активності, підвищена тривога, почуття глибокого незадоволення собою, своїм оточенням, своїм життям, стійка депресія, що переривається іноді сплесками неспровокованої агресії або на себе, або на інших людей, відчуження, вразливість до негативного впливу однолітків, бажання будь-якою ціною позбутися комплексів і, як наслідок, підвищена ймовірність стати жертвою саме статевих злочинів [5, с. 278]. Жага до самоствердження таких підлітків (здебільшого жіночої статі) нерідко знаходить своє вираження в інфантильному прагненні до визнання своєї сексуальності, здобуття популярності серед представників протилежної статі за відсутності у них статевого потягу, що часто закінчується злочинним посяганням на статеву свободу та недоторканість таких осіб.

Таким чином, перебування у депривованому стані, а саме – відсутність необхідного емоційного зв'язку з батьками та їхньої підтримки руйнує психіку дитини, детермінує у подальшому емоційну незрілість, відсутність емпатії, моральну нестійкість, пасивну декларацію відповідності суспільним нормам у поєднанні з несформованим життєвим сценарієм та вузьким світоглядом.

Проте депривація є поняттям динамічним. У разі створення для неповнолітніх оптимальних умов виховання та забезпечення навколо них сприятливого соціального середовища (шляхом постійного моніторингу

фаховими психологами психічного та морального стану учнів освітніх закладів, надання допомоги батькам в коригуванні виховного процесу, підвищення контролю за

неблагополучними сім'ями органами соціального захисту) негативні наслідки психічної депривації можуть бути відвернені.

Список літератури

1. Гуріна Д. П. Депривація як сучасний фактор детермінації злочинності неповнолітніх / Д. П. Гуріна // Право і суспільство. – 2015. – № 4 (ч. 3). – С. 184–189.
2. Красницька О. В. Депривація як соціально-педагогічна проблема / О. В. Красницька // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2013. – № 1. – С. 24–28.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
4. Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте / З. Матейчек, Й. Лангмейер. – Прага: Авиценум, 2006. – 340 с.
5. Шишко О. Я. Депривація як чинник формування віктимності у дітей-сиріт / О. Я. Шишко // Психологія особистості. – 2011. – № 1 (2). – С. 275–281.

Науковий керівник – асист. О. О. Шуміло

Н. О. Гаврилик,

студент 4 курсу 2 групи факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Розглядаючи особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, слід сказати про те, що вони впливають зі специфіки самого її об'єкта. Тому необхідно проаналізувати ці особливості виходячи з теорії віктимології. Основним фактором віктимності неповнолітніх є їх вік. У свою чергу, віктимність неповнолітніх зумовлена двома чинниками: 1) незавершеністю формування особи у біологічному плані, а відтак неспроможністю фізично протидіяти злочинному посяганню; 2) незавершеністю формування особи у соціальному плані, а отже нездатністю адекватно оцінювати обстановку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину. Враховуючи особливості неповнолітніх, основними суб'єктами віктимологічної профілактики для них є такі інститути соціалізації, як сім'я і школа. До головних заходів, які мають здійснювати батьки та педагоги для зниження рівня віктимності своїх дітей, відносять: 1) догляд

за процесом розвитку дитини з метою раннього виявлення психічних чи фізичних вад; 2) правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування; 3) пристосування поведінки дитини до нестандартних, у тому числі віктимологічних, ситуацій; 4) закладення основ правових знань.

Нашому пересічному громадянину властивий низький рівень правової культури. Саме тому важлива роль у підвищенні віктимологічної грамотності населення належить правоохоронним органам. Але їх можливості у цій сфері обмежені. Хоч органи внутрішніх справ мають у своєму розпорядженні багатий статистичний матеріал та достатній кадровий потенціал для розробки науково обґрунтованих рекомендацій, проте вони, на жаль, не завжди можуть довести їх до широкого загалу. Для реалізації цього завдання потрібно налагодити активну

агітаційно-роз'яснювальну роботу. Основними питаннями, що визначають її зміст, є: 1) виявлення «стандартних» віктимологічних ситуацій; 2) розробка пропозицій їх уникнення; 3) вироблення лінії поведінки підлітка у віктимологічній ситуації. З цією метою спеціалісти дослідили такі стандартні віктимологічні ситуації з участю неповнолітніх: дитина одна вдома; дитина одна на вулиці; дитина загубилася; дитина піддається насильству; дитина стикається з маніяком; дитина у чужому автомобілі; дитина, захоплена в заручники.

Віктимологічна профілактика серед неповнолітніх може здійснюватися шляхом реалізації таких заходів: пропаганда правових знань через ознайомлення читацької та глядацької аудиторії з основними правами та обов'язками громадян, роз'яснення кримінально-правових понять (крайня необхідність, необхідна оборона, затримання злочинця) тощо; виступи через засоби масової інформації спеціалістів-юристів, психологів, педагогів з практичними рекомендаціями щодо того як уберегти себе від злочинних

посягань; оперативне інформування населення про кримінальну ситуацію у регіоні з метою упередження можливих злочинних зазіхань; роз'яснення батькам, що їх поведінка є взірцем для дитини, і найкраща профілактика – це їх особистий приклад правильного поводження. Ми звикли вважати, що навчити дітей тих чи інших правил захисту можна лише за допомогою багаторазових тренувань, проте це далеко не так. Наші діти навчаються у нас навіть тоді, коли ми абсолютно впевнені, що вони зайняті своєю справою і не помічають нічого навколо. Тому віктимологічна самопрофілактика батьків – дієва «школа виживання» для їх дітей в екстремальних ситуаціях. На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула широкого поширення у нашій країні. Заходи віктимологічної профілактики мають розроблятися з урахуванням специфіки місцевої криміногенної ситуації і через засоби масової інформації доводитись до відома населення.

Список літератури

1. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С. С. Косенко. – Київ, 2004. – 213 с.
2. Малков В. Д. Кримінологія / В. Д. Малков. – Москва, 2005. – С. 162.
3. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків: ХНУВС, 2011. – 308 с.
4. Джужа О. М. Кримінологічні засади віктимізації та девіктимізації як різновидів профілактичної діяльності / О. М. Джужа // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 31–36.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський

М. А. Горбатюк,
студентка 2 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДІТИ ЯК ЖЕРТВИ ВПЛИВУ ІНТЕРНЕТУ

В останні роки в Україні та світі почалися проводитися масштабні дослідження впливу Інтернету на безпеку дітей, на їх стосунки з батьками та навколишнім середовищем. Це зумовлено значним поширенням доступності ЗМІ та

Інтернету. У таких умовах збільшуються віктимологічні ризики підростаючого покоління в Інтернеті та соцмережах. За даними Ліга Бізнес Інформ, на сьогоднішній день в Україні понад 200 тис. дітей віком від 5 до 18 років

користуються послугами Інтернету. І кількість юних користувачів зростає з кожним роком більше ніж на 30%, при цьому тільки 15% підлітків здогадуються про труднощі, з якими вони можуть стикатися в Інтернеті, та менше половини мають уяву про елементарні засоби безпеки у мережі Інтернет.

Безумовно, діти є найбільш незахищеною та уразливою частиною населення, тому потребують особливої уваги та захисту. Основним чинником віктимності неповнолітніх є їх вік. Так, до віктимних рис, притаманних підлітковому віку, можна віднести: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, перевагу у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням, а іноді просто фізичну слабкість. Уразливість підростаючого покоління характеризується незавершеністю біологічного і соціального формування особистості [1, с. 215]. Частина дітей у буквальному сенсі «живе в Інтернеті», а їх батьки навіть не здогадуються про негативний вплив Інтернету. На жаль, в Інтернеті приховано досить багато небезпек для дітей: віруси, контент для дорослих, пропагування сексуального насилля над дітьми, жорстокої поведінки, шкідливих звичок тощо, існує зваблення дітей он-лайн, кібершахрайство, кібербулінг, кібергрумінг, грифери та ін.

Підростаючому поколінню притаманна така віктимна поведінка, як:

- контакт з незнайомцями через чати або електронну пошту;
- розголошення конфіденційної інформації (ім'я, прізвище, адреса, вік, стать) або інформації про членів сім'ї;
- надсилання своїх фотокарток незнайомцям у соцмережах.

Небезпечним для дітей є також доступ до сайтів з аморальним змістом: в Інтернеті підлітки можуть стикнутися з неприйнятними матеріалами, що провокують виникнення ненависті, спонукають до здійснення небезпечних чи протизаконних дій. Такі сайти часто пропагують наркотики, психотропні речовини й алкоголь, тероризм і екстремізм,

ксенофобію, сектантство, національну, класову, соціальну нетерпимість, нерівність, асоціальну поведінку, насилля, агресію, суїцид, азартні ігри, інтернет-шахрайство та ін.

Кожна третя дитина, перебуваючи в глобальній інформаційній мережі, стикалася з небажаним контентом, а кожна п'ята піддавалася насильству з боку користувачів мережі. Безпосередня небезпека для дитини надходить з сайтів, різноманітних чатів, електронної пошти, систем миттєвих повідомлень тощо. Часто безліч сторінок, що не належать до вибраної теми, відображаються у вигляді спливаючого вікна будь-якого змісту, особливо порнографічного.

Отже, можна говорити про те, що проблема дитячої віктимності є дуже серйозною і потребує розроблення ефективних засобів запобігання. Завданням віктимологічного запобігання є обмеження дії віктимогенних факторів та виникнення віктимогенних ситуацій, в які найчастіше потрапляють підлітки. Віктимологічний аспект запобігання спрямований саме на виявлення потенційних жертв неправомірних дій та злочинів в соціальних мережах і проведення з ними відповідної роботи. Враховуючи уразливість підростаючого покоління, можна сказати, що у профілактичній роботі з даною групою велике значення мають, насамперед, заходи не правового характеру, а педагогічні, психологічні, медичні [2, с. 338].

До заходів віктимологічного запобігання віднесемо наступні:

- це, безумовно, батьківський контроль за тим, які сайти відвідують їх діти, а також обмеження часу перебування дітей в Мережі та роз'яснення поведінки при використанні Інтернету;

- проведення соціальних програм в Україні, метою яких є протидія поширенню через мережу Інтернет шкідливої інформації для дітей та підлітків. Такі програми можуть

включати ознайомлення населення з різноманітною літературою, що допоможе батькам в захисті дітей від шкідливого впливу Мережі. До такої літератури можна віднести «Збірник настанов батькам щодо безпеки дітей в Інтернеті», опублікований Facebook (режим доступу: <http://www.childfund.org.ua/irc/internet/view/1812/4>);

- проведення занять з елементами тренінгу в школах на теми, що стосуються безпеки дітей в Інтернеті;
- розробка соцмережами функцій для запобігання неконтрольованій публікації дітьми приватної інформації;
- створення дитячих профілей в якості субпрофілей батьків.

Список літератури

1. Юрченко О. Ю. Щодо питання віктимологічного запобігання злочинності неповнолітніх / О. Ю. Юрченко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2006. – № 3(46). – Харків: Право, 2006. – С. 214–219.
  2. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) [Електронний ресурс] / О. Ю. Юрченко. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна**

Р. Я. Гриньків,
студент військово-юридичного
факультету Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЩОДО ВІКТИМНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Старіння населення є одним з найбільш важливих демографічних процесів, який призвів до довгострокових наслідків у багатьох країнах світу.

Для сучасної демографічної ситуації як у світі, так і в Україні характерне поступове старіння населення. Внаслідок постійного зниження народжуваності упродовж останнього століття частка дітей знизилась з 40% на початку XX ст. до 15% на початку XXI ст. Зі збільшенням тривалості життя і зниженням смертності спостерігалось зростання частки населення старше 60 років – від 3–4% на початку XX ст. до 21% на початку XXI ст. [1; 2].

Аналізуючи стан віктимізації людей похилого віку в Україні, варто зауважити, що значна частина злочинів носить латентний характер – жертви даної категорії часто не звертаються до правоохоронних органів, оскільки або бояться погіршити ситуацію, або не вірять у те, що їм будь-хто зможе допомогти [3].

Вчинення корисливих злочинів щодо осіб похилого віку пояснюється, перш за все, їх віковими особливостями. Вони

розглядаються як чинники віктимності, що впливають на поведінку осіб похилого віку як потенційних жертв злочинів, що створюють передумови вчинення злочинів щодо зазначеної категорії осіб. Серед основних таких чинників варто виділити фізіологічні, психологічні та соціальні особливості осіб похилого віку.

Серед найпоширеніших злочинів щодо людей похилого віку є:

1. Крадіжка (ст. 185 КК України). Основними причинами тут виступають фізіологічні особливості літнього віку: фізична слабкість, уповільненість рухів, неспроможність самостійно пересуватися тощо.

2. Грабіж (ст. 186 КК України). Серед потерпілих похилого віку від грабежів переважну частку становлять особи жіночої статі – 66 % [4]. Пояснення цього знаходимо у тому, що жінки у більшості випадків є фізіологічно слабші за чоловіків та не можуть самостійно «протистояти» злочинному посяганням.

3. Шахрайство (ст. 190 КК України). Вважаючи себе нездатними до

навчання та освоєння чогось нового (ізолюючий фактор), літні люди все більше віддаляються від сучасних технологій. Як результат, шахраям не становить труднощів ввести їх в оману, продаючи під виглядом новітніх лікарських засобів гомеопатичні добавки і дорогі прилади сумнівної дії. Образ довірливого старого, здоров'я якого не дозволить йому належним чином захистити себе або добиватися справедливості, привертає увагу аферистів і грабіжників.

4. Розбій (ст. 187 КК України). Розбійні напади вчиняються переважно на вулиці – 55,6 %, а також у під'їздах і ліфтах будинків зазвичай у вечірній час. Розподіл потерпілих за віковими групами такий: 55–65 років – 88,9 %, 66–75 років – 11,1 %. Внаслідок чого можемо дійти висновку, що особи у віці 55–65 років мають вищий рівень віктимності, ніж особи старше 70 років [4].

Як фактор, що здатний впливати як на злочинця, так і на жертви, слід виділити так званий ейджизм – дискримінація людини на підставі її віку. Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, недоумкуватих, нездатних постояти за себе. Будь-які вчинки людей похилого віку інтерпретуються оточуючими через призму цих стереотипів, що викликає у них чимало негативних емоцій. У кримінальній формі ейджизм являє собою дискримінацію молодими людьми представників старшого покоління, що також може призвести до різних злочинів проти останніх.

Небезпечним є прояви зазначених упереджень серед фахівців сервісних служб: лікарів, психологів, соціальних працівників,

педагогів тощо. Відповідно до загальноприйнятої думки, ці фахівці мають проявляти більшу толерантність. Дослідники зазначеного явища припускають, що багато лікарів мають негативне ставлення до своїх старих пацієнтів. Зокрема, вони вважають літніх людей депресивними, немічними, такими, що не підлягають лікуванню. Лікарі можуть відчувати фрустрацію чи злість, стикаючись з фізичними або когнітивними обмеженнями літньої людини, та підходити до їх лікування заздалегідь впевненими в його безперспективності.

Аналізуючи складові особливостей жертв похилого віку, можна дійти висновку, що віктимність осіб похилого віку істотно посилюють такі характерні риси похилого віку, як: довірливість, добродушність, необачність, немічність, висока чи низька самооцінка, нездатність швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях та приймати оптимальні рішення тощо. У результаті чого можемо зробити висновок, що властиві похилому віку особливості зумовлюють можливість вчинення щодо них суспільно небезпечного діяння. Тому вивчення особливостей поведінки й особистісних характеристик осіб похилого віку дозволить не лише зменшити заподіяння значної шкоди особам зазначеної категорії осіб, але й знизити кількість вчинених злочинів щодо них шляхом розроблення та здійснення запобіжних заходів віктимізації осіб похилого віку.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Інтернет ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Гришко О. М. Латентність корисливих злочинів, вчинених щодо осіб похилого віку / О. М. Гришко // Вісн. Акад. прокуратури України. – № 2. – 2009. – С. 97.
4. Статистична інформація за 2013-2014 роки [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. І. О. Христич

А. В. Губанова,

студентка 2 групи 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАХОДІВ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ І РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ. ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

За останні 30 – 40 років у країнах Західної Європи та Північної Америки під впливом ідей видатних вчених-віктимологів і громадських діячів сформувалась складна багатосуб'єктна система управління соціальними процесами віктимізації населення як у цілому, так і окремих соціальних груп. Ця система є комплексом практичних заходів з перетворення соціальних відносин відповідно до мети девіктимізації особи, зниження для соціуму негативних наслідків кримінальних ексцесів, забезпечення законності та принципу справедливості.

Можна виділити деякі країни, де віктимологія розвивається найбільш інтенсивно і відбувається активна розробка не тільки теоретичних проблем віктимології, але і практичних аспектів віктимологічного напряму профілактики правопорушень: США, Німеччина, Канада, Швейцарія, Японія, Італія. Так, наукові центри в деяких університетах США проводять дослідження різних показників віктимізації населення і організують спеціальні віктимологічні клініки. У навчальних закладах поліції Німеччини викладається спеціальний курс з основ віктимології, читаються лекції та ведуться семінари щодо застосування положень цього курсу в поліцейській практиці. Певний розвиток віктимологія отримала і в Японії, де віктимологічними дослідженнями займаються комплексний юридичний НДІ та НДІ поліції, що мають спеціальні лабораторії психології, виховної роботи, які вивчають особистість і поведінку потерпілих, збиток, понесений ними, форми взаємини жертви з правопорушниками. Періодично проводяться міжнародні семінари, симпозиуми, конгреси. Удосконалюється

законодавство про кримінально-правовий захист і матеріальну допомогу жертвам злочинів.

У Західній Європі та США з'явилося безліч популярних статей і посібників на тему «Як захистити себе, свою родину, своє житло і свою власність від злочинних посягань», що не вимагає великих матеріальних витрат, сформувалися асоціації потерпілих від злочинів. У навчальних закладах, починаючи з початкової школи і закінчуючи вузами, проводяться заняття з прикладної віктимології, де бажаючі можуть пройти спеціальний тренінг: освоїти прийоми самозахисту та виробити навички оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях.

Зарубіжними вченими було встановлено, що у висотних житлових будинках реєструється в сім разів більше злочинів, ніж у малоповерхових, тобто архітектурний стиль великих міст в цілому нерідко ініціює злочини і полегшує їх вчинення, що стали враховувати в практиці містобудування. Так, у Лондоні жителям криміногенного кварталу Стоунбрідж міністерство житлового будівництва виділило по 1 тис. фунтів стерлінгів для обладнання кожної квартири цього кварталу системою сигналізації та іншими засобами захисту.

У Західній Європі та США величезна увага приділяється превентивним заходам, спрямованим на попередження насильства в суспільстві. Прикладом цього є прийняття федеральної програми морального оздоровлення американського суспільства Адміністрацією президента

США. Також простежується державна підтримка віктимологічних програм. Наприклад, у США створено Національну організацію допомоги жертвам злочинів, при Міністерстві юстиції функціонує Департамент допомоги таким жертвам.

У Великій Британії існує дійова програма так званої сусідської взаємодопомоги, що являє собою систему налагодження стосунків, які йдуть значно далі, ніж тільки спостереження за підозрілими людьми чи потенційно небезпечними подіями, що відбуваються в районі проживання [2]. Це так звані «Асоціації сусідів». У Канаді широко практикується участь громадян в патрулюванні. Діючи спільно з поліцією, цивільні патрулі знижують страх перед злочинцями і підтримують відчуття особистої безпеки.

Порівняно новими напрямками криміногенних досліджень стосовно віктимологічної профілактики насильницьких посягань, вчинених неповнолітніми у Великій Британії, наприклад, є так звана «екологія людського розвитку». Прихильники даної теорії роблять акцент на аналізі процесів соціалізації у районах з найбільш високим рівнем неповнолітньої злочинності. При цьому особлива увага приділяється психологічним та соціальним аспектам формування саме неповнолітньої особи, дитини в найближчому оточенні [3].

На жаль, рівень розробки питань віктимологічної профілактики в українському законодавстві суттєво відстає від зарубіжного, зокрема європейського та американського. Наразі відсутнє єдине законодавство про віктимологічну профілактику та реабілітацію жертв злочинів, у якому визначалися б принципи державної віктимологічної політики. Правильним рішенням даної проблеми та необхідною передумовою

формування єдиної системи віктимологічної профілактики в Україні може стати розробка та прийняття єдиного закону про віктимологічну профілактику та реабілітацію жертв злочинів або хоча б включення відповідного розділу у загальний закон про запобігання злочинам, який на сьогодні також не прийнятий. Нагальним є і питання компенсації як форми реалізації кримінальної відповідальності громадянина і держави перед потерпілим. Як форма відновлення соціальної справедливості вона розглядається у праці видатного вченого В. О. Тулякова, який зауважує про необхідність розробки і прийняття пілотної програмної Державної концепції допомоги жертвам злочинів [1].

Важливою складовою реалізації віктимологічної політики є створення фінансових, законодавчих та організаційних передумов для формування єдиної системи матеріальних компенсацій і реституцій жертві злочину для її соціальної реабілітації. Саме ці складові на сьогодні є досить проблемними в Україні.

Отже, сьогодні стає очевидним, що соціально-правовий контроль над злочинністю не може бути достатньо ефективним. Досвід зарубіжних держав вельми корисний і повинен бути використаний. Однак його адаптація є не простою справою. Тому необхідно щонайменше розвивати співробітництво у сфері віктимологічного запобігання злочинності, що враховує стан криміногенної віктимізації соціальних груп в країні і за кордоном, та зробити перші кроки в запровадженні нових ефективних заходів віктимологічної практики в нашій державі.

Список літератури

1. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / В. О. Туляков. – Одеса: [б. в.], 2001.
2. Взаємодія міліції та громадськості в Україні з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії / О. В. Паволоцький та ін. ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків : [б.в.], 2001.
3. Ведерникова О. Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании / О. Н. Ведерникова. – Москва: Российская криминологическая ассоциация, 2001.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

А. А. Демідова,
студентка 6 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуальність дослідження злочинності щодо людей похилого віку обумовлена зростанням кількості злочинів, вчинюваних щодо вказаної категорії осіб.

Процес старіння населення породжує комплекс складних не лише соціальних, правових, психологічних, але й кримінологічних проблем. За статистичними даними МВС України, у 2005 р. від злочинів постраждало 26 986 пенсіонерів, що складає 5,6 % від загальної кількості потерпілих (на території України у 2005 р. зареєстровано 485 725 злочинів); у 2006 р. – 16 613 пенсіонерів, що складає (3,9 %) (із зареєстрованих 420 900 злочинів); у 2007 р. – 13 417 пенсіонерів, що складає (3,3 %) (із зареєстрованих 401 293 злочинів); у 2008 р. – 12 535 пенсіонерів, що складає (3,3 %) від загальної кількості потерпілих (із зареєстрованих 384 424 злочинів). Проте, незважаючи на відносне зменшення кількості вчинених злочинів щодо осіб похилого віку (у 2005–2008 рр.), запобігання їм залишається одним із основних завдань суб'єктів запобігання [2].

Спеціального дослідження потребують характерні риси особи жертви похилого віку, з'ясування яких дасть змогу зрозуміти причини злочинності щодо цих осіб [1].

Особи похилого віку набагато менше пристосовані до життєдіяльності в нових економічних умовах після перегляду доктрини соціального захисту ніж люди, які вступили у вказаний період у молодому працездатному віці.

Досягнення людиною похилого віку зменшує її комунікативну активність, вона стає менш задіяною у виробництві чи інших формах економічних правовідносин. У подальшому це визначає спосіб життя цієї категорії населення [3].

На індивідуальному рівні відбуваються

зміни ціннісних орієнтацій, пошук нових можливостей для самореалізації. Період після виходу на пенсію – це освоєння нового соціального статусу, який з соціальної сторони характеризується зменшенням соціальних контактів із колишніми колегами [2].

На нашу думку, зміна соціального статусу літніх осіб та звуження кола спілкування є причинами, що негативно впливають на свідомість таких людей, знижують їх соціальну активність, роблять замкнутими у своєму «внутрішньому світі».

У літературі відзначається, що похилий вік, пов'язаний із ослабленням фізичної сили, може виступати за певних умов обставиною, яка активізує злочинний намір щодо цієї людини.

На мою думку, справді, фізична слабкість та безпорадність таких осіб є тим віктимним фактором, що може спонукати до вчинення проти них злочину.

Біологічні (фізіологічні) і психологічні властивості людей похилого віку роблять їх більш уразливими щодо дій злочинців порівняно з іншими категоріями населення. Це стосується таких фізичних наслідків старіння, як вади зору, слуху, уваги, пам'яті тощо. Крім того, клінічні спостереження свідчать про те, що особи літнього віку більш уразливі у стресових ситуаціях, що, вочевидь, пов'язано з віковим зниженням надійності більшості функціональних систем і механізмів та призводить до обмеження адаптаційних реакцій організму.

До притаманних таким особам

ознак також відносять:

- а) поступове виснаження енергетичного запасу (енергії м'язів, нервових клітин);
- б) втрату функціонального динамізму;
- в) детехнологізацію життєдіяльності;
- г) послаблений інтелектуальний потенціал;
- г) зміну, а іноді значне зменшення комунікативних здібностей, зниження продуктивності зусиль [3].

З огляду на зазначене, критеріями, які впливають на віктимність осіб похилого віку, виступають: фізіологічні особливості віку (вади органів чуття та сприйняття, стан здоров'я), психологічні (характер, темперамент) та соціальні (недостатній рівень знань, що спричинений стрімким розвитком новітніх технологій, низька соціальна активність, сімейний стан

(відсутність рідних та близьких; наявність нещасливих сімейних стосунків), невдоволеність своїм життям (що витікає із неможливості продовження професійної діяльності), вплив соціального середовища тощо) особливості особи. Зазначені чинники й зумовлюють віктимну поведінку осіб похилого віку, а саме їх можливість через низку суб'єктивних і об'єктивних обставин стати жертвою злочину.

Отже, з огляду на це, вивчення особливостей поведінки та особистісних характеристик літніх людей дозволить знизити кількість вчинених щодо них злочинів, розробити і впровадити комплекс відповідних профілактичних заходів.

Список літератури

1. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку / А. В. Андрушко // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Київ: Ін-т держави і права НАН України. – 2009. – Вип. 45. – С. 459–465.
2. Гришко О. М. Теоретичний аналіз фізіологічних, психологічних і соціальних особливостей осіб похилого віку як чинників віктимності [Електронний ресурс] / О. М. Гришко. – Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/14638-Teoretichnijj_analiz_fiziol/1.html
3. Мірошніченко І. Віктимність особи похилого віку як жертви злочину / І. Мірошніченко // Вісн. прокуратури. – 2012. – № 11. – С. 80–85.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

В. М. Дупин,

студент 2 групи 5 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖІНКИ ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Актуальність питання пов'язана з тим, що, на жаль, як показує судова практика та офіційна статистика, поведінка жінки-потерпілої в передзлочинній ситуації у більшості випадків відіграла значущу, навіть вирішальну роль у формуванні або реалізації злочинних намірів проти неї, а кількість таких злочинів збільшується з року в рік.

При аналізі поведінки жінок необхідно враховувати, що вона може стати приводом до скоєння злочину проти них.

Оперуючи кримінологічними класифікаціями поведінки жертви, можемо виокремити моделі поведінки жінки-потерпілої, кожна з яких може послужити своєрідним «поштовхом» до скоєння того чи іншого протизаконного діяння проти неї. До них належать: негативна, позитивна та нейтральна [1, с. 181; 2, с. 129].

Перша полягає у тому, що жінка провокує злочин або створює для нього

об'єктивно сприятливу ситуацію. При цьому форми провокації можуть бути різними: фізичне або психічне насилля стосовно злочинця чи його близьких, образи, прояви неповаги до громадського порядку та загальноновизнаних норм моралі.

Проявом позитивної поведінки є протидія злочинцеві або виконання громадського обов'язку.

Поведінка жінки, що не сприяла вчиненню злочину, є нейтральною [3, с. 171].

За даними наукових досліджень, передзлочинна поведінка жінок, яким було заподіяно шкоди, характеризувалась як нейтральна. При цьому поведінка значної кількості жінок, потерпілих від убивств і тілесних ушкоджень, була негативною [4].

Свого часу Г. Гентіг відмітив, що «у деякому розумінні жертва створює злочинця». Хоча це зауваження давно втратило новизну, проте не втратило актуальності, адже і сьогодні поведінка жінки може створити модель поведінки злочинця.

Значимість та роль передзлочинної поведінки жінки у подальшому розвитку подій залежить від деяких факторів: віку, наявності та рівня освіти, характеру відносин між потерпілою та злочинцем, питання про стан сп'яніння та сімейний стан.

Для усвідомлення того, яким чином співвідносяться вказані фактори зі скоєними злочинами проти жінок, доцільно навести дані наукових досліджень та статистики.

За результатами досліджень Д. В. Ривмана та В. С. Мінської, переважна більшість потерпілих – жінки віком від 16 до 40 років [5, с. 106].

Що стосується освіти як фактора, дані статистики та наукових досліджень

дозволяють підсумувати, що серед потерпілих найменше жінок з вищою освітою.

Переважна більшість жінок, потерпілих у результаті вбивств і різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, – близькі, родичі та знайомі злочинців. Навіть виявилось, що чим ближчими були відносини між потерпілими та злочинцями, тим вищою була ймовірність стати жертвою вбивства.

За вибірковими даними результатів дослідження Г. М. Мінковського, у стані алкогольного сп'яніння знаходилося більше третини зґвалтованих жінок [5, с. 107]. Помітною тенденцією є вживання алкоголю жертвами зґвалтувань разом із злочинцем перед скоєнням злочину, що об'єктивно полегшує вчинення останнього.

Фактор заміжжя відіграє позитивну роль у зменшенні рівня злочинності, адже він значною мірою утримує від випадкових знайомств і вступу в сексуальні контакти зі сторонніми особами, тобто є своєрідним гальмівним чинником на шляху до скоєння зґвалтування [4; 5, с. 107].

Завершуючи дослідження, необхідно підсумувати, що жінки через підвищену уразливість, емоційність та довіру прямо чи опосередковано справляють неабиякий вплив на формування злочинних намірів щодо себе, що, в свою чергу, потребує особливої уваги при розробці методологічних та практичних шляхів протидії злочинності проти жінок.

Список літератури

1. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / В. В. Голі́на, Б. М. Голо́вкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисоде́д та ін.; за ред. В. В. Голі́ни і Б. М. Голо́вкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
3. Барчук І. В. Віктимність як структурний елемент механізму злочинів, котрі вчиняються стосовно жінок / І. В. Барчук // Прикарпат. юрид. вісн.: зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – 2012. – Вип. 2. – С. 164–174.
4. Говор Ю. О. Віктимологічні особливості поведінки жінок, які стали жертвами насильницьких злочинів [Електронний ресурс] / Ю. О. Говор // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ (серія юрид.). – 2009. – Вип. 4. – С. 269–281. – Режим доступу:

І. О. Журавльова,

студентка 4 групи 5 курсу

Інституту підготовки кадрів

для органів прокуратури України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

м. Харків

ПРИЧИНИ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Питання віктимності неповнолітніх є дуже актуальним на сьогодні, оскільки діти, підлітки дуже часто стають жертвами злочинів, жорстокого поводження, насильства. Ця проблема стала соціальним лихом, яке загрожує безпеці неповнолітніх, найбільш незахищених членів суспільства.

На думку багатьох науковців, причини віктимізації неповнолітніх можна умовно поділити на дві групи: ті, що пов'язані з особистісними якостями індивіда, та фактори навколишнього середовища, що впливають на дитину.

Психофізичні особливості дитячого і підліткового віку – цікавість, жага пригод, довірливість, сугестивність, невміння пристосуватися до умов, в яких виникає необхідність перебувати, безпорадність у конфліктних життєвих ситуаціях, а в деяких випадках і просто фізична слабкість – зумовлюють підвищену віктимність цієї вікової групи. У зв'язку з цим у підлітків виникає безліч проблем, з якими самотужки впоратися «на вході» в самостійне життя багато молодих людей не можуть. Щодо особистісних характеристик особи, яка не досягла 18 років, Л. О. Шевченко зазначає, що показниками віктимності особистості підлітка є: рівень самооцінки; стратегія психологічного захисту в спілкуванні; стійкість емоційних станів; рівень виявлення основних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); уміння пристосовуватися до умов та рівень адаптованості [4, с. 354].

М. А. Одинцова стверджує, що у молодих людей з підвищеною віктимністю виявляється типова модель поведінки більш характерна для дитини, ніж для дорослої людини. Найбільш загальні характеристики віктимності виглядають наступним чином: труднощі у прийнятті рішень; прагнення мати поради та підтримку інших людей; через відсутність контакту з оточенням вони відчують себе безпорадно і дискомфортно, навіть якщо контакт деструктивний; невизначена реакція у відповідь на критику і несхвалення; розпливчата межа образу-Я, прояв будь-якої ініціативи супроводжується почуттям страху; пригнічені емоції; нечесність; властива скритність, подвійна мораль [2].

Що стосується зовнішніх явищ, то на особистість дитини впливають різноманітні негативні чинники: кризові процеси в сім'ї, соціальна напруга в суспільстві, шкільне неблагополуччя, широкий кримінальний фон суспільного життя.

Т. М. Вакуліч зауважує, що серед чинників соціально-психологічної дії на віктимізацію підлітка виділяються як особливо важливі: соціокультурні особливості віктимізації (вплив соціокультурного і соціально-економічного статусу, віктимізація суспільства, особливості побутового оточення, дія засобів масової

інформації, гендерні особливості); сімейний чинник (наявність агресивної або ігноруючої моделі виховання, психопатологія одного з членів сім'ї, порушення емоційного клімату в сім'ї, наявність моделей жертвовної поведінки батьків, фізичне насильство, алкоголізм, подружні конфлікти); соціально-педагогічний чинник (відсутність індивідуального підходу до учня, віктимна деформація педагога, образливе відношення з боку педагога і однокласників, психологічне і фізичне насильство, неприйняття однолітками) [1].

Але все ж таки більшість вчених схиляється до думки, що однією з найбільш значущих причин стійкої особистісної віктимності є ситуація в сім'ї. Серед показників віктимогенності сім'ї підлітка В. І. Терпелюком було названо такі складові: особливості та тип сімейного виховання; характер соціальної підтримки в сім'ї; наявність фактів насильства в сім'ї. Слід зазначити, що, згідно з даними шкільної соціально-педагогічної служби, серед

опитаних учнів 40,7% проживають у сім'ях із ризиком віктимізації (багатодітних, неповних тощо), 59,3% – у зовні благополучних сім'ях. При цьому в обох типах сімей виявлено мінливість стилю і прийомів виховання (22,6% та 37,7%); схильність до неправильного сімейного виховання (37,4% загалом; 54% – у сім'ях із ризиком віктимізації); непослідовність у спілкуванні з підлітком (41,6%); систематичне зневажливе ставлення до підлітків (22,9 %) [3, с.7].

Отже, можна зробити висновок, що віктимність неповнолітніх залежить від багатьох чинників, які, як правило, взаємопов'язані. Тільки комплексний підхід до цього явища може здійснити запобігання та подолання віктимологізації дітей. Володіючи знаннями про вікові особливості дітей, основні правила безпечної поведінки, батьки, вчителі, оточуючі можуть забезпечити реальний захист підростаючого покоління у повсякденному житті.

Список літератури

1. Вакуліч Т. М. Вивчення віктимності особистості неповнолітніх у психологічній літературі [Електронний ресурс] / Т. М. Вакуліч. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/780/94/>
2. Одинцова М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых / М. А. Одинцова. – Самара : Бахрах-М, 2010. – 240 с.
3. Терпелюк В. Критерії, показники та рівні ризику віктимізації підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл [Електронний ресурс] / В. Терпелюк. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/hak_2012_38_34.pdf
4. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх [Електронний ресурс] / Л. О. Шевченко, Ю. О. Оберемко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 353–358. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_63.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

А. Є. Зороглян,
студент 1 групи 5 курсу військово-
юридичного факультету Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІКТИМІЗАЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

В останні роки питання щодо проблеми віктимізації або можливості осіб

похилого віку стати жертвами різних форм жорстокого поводження та інших

злочинних посягань є досить актуальним. Ця тенденція обумовлена, в першу чергу, необхідністю постійно підвищувати якість життя і ступінь соціальної захищеності різних груп населення. Середня тривалість життя постійно збільшується, зростає відсоток старшого покоління в загальній популяції населення, у зв'язку з чим питання попередження злочинів відносно осіб похилого віку потребують окремого і ретельного вивчення. Науковий інтерес до жертви злочину не випадковий, оскільки це питання має не тільки соціальний, але й кримінологічний характер, пов'язаний з метою виявлення найбільш вагомих особливостей, що зумовлюють можливість особи стати жертвою злочинного посягання. Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції є одним з тих демографічних феноменів, які уособлюють не лише сучасні проблеми відтворення населення в Україні, але й мають довготривалий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. Особи похилого віку стають жертвами злочинів рідше, ніж представники більш молодого покоління, хоча й мають більш високу потенційну віктимність.

За результатами вивчення архівних судових справ, було встановлено, що найчастіше вчиняються щодо осіб похилого віку такі злочини корисливого спрямування: крадіжки (ст. 185 КК України) – 68,3 %, грабежі (ст. 186 КК України) – 19,9 %, шахрайство (ст. 190 КК України) – 7,5 %, розбої (ст. 187 КК України) – 3,2%, умисні вбивства з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) – 1,1 % [1, с. 105, 106]. Значна кількість таких злочинів, як правило, пов'язана із соціальними, психологічними, біологічними особливостями похилого віку, які виступають умовами у прийнятті злочинцем рішення вчинити суспільно небезпечне діяння щодо зазначеної категорії осіб. Аналізуючи стан віктимізації людей похилого віку в Україні, варто зауважити, що значна частина злочинів носить латентний характер – жертви даної категорії часто не звертаються до правоохоронних органів, оскільки або бояться погіршити ситуацію, або не вірять у те, що їм хто-небудь зможе допомогти.

Аналіз досліджень дозволяє виділити три групи віктимогенних якостей потерпілих: економіко-демографічні (стать, вік, дохід, сімейний стан, освіта та інші); медичні (наявність психічних і соматичних захворювань, нездатність до самообслуговування); соціально-психологічні (особистісні особливості, ейджизм, соціальна адаптація, емоційний стан) [2, с. 80]. Всі ці якості певною мірою впливають на процес віктимізації літніх людей в окремих правопорушеннях. Серед найбільш вагомих детермінантів віктимності людей похилого віку варто відзначити їх високу соціальну ізоляцію. Одинокі люди похилого віку вважаються соціальною групою з підвищеною віктимністю. Водночас аналіз злочинів, що вчиняються відносно даної категорії осіб, засвідчує, що нерідко фактором віктимогенності стає й спільне проживання з молодшим поколінням. Необхідність піклуватись про людей похилого віку, претензії на їх матеріальні цінності можуть створити у сім'ї атмосферу нетерпимості, що часом призводить до кримінальних розв'язань конфлікту. Як фактор, що здатний впливати як на злочинця, так і на жертви, окремі дослідники виділяють так званий ейджизм – сукупність упереджень, заснованих на віці [3]. Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, недоумкуватих, нездатних постояти за себе. Будь-які вчинки людей похилого віку інтерпретуються оточуючими через призму цих стереотипів, що викликає у них чимало негативних емоцій, підвищує ризик розвитку депресії або навіть самогубства. Вважаючи себе нездатними до навчання та освоєння чогось нового, літні люди все більше віддаляються від сучасних технологій. Образ довірливої людини похилого віку, здоров'я якої не дозволить їй належним чином захистити себе або добиватися справедливості, приваблює аферистів і грабіжників.

Аналізуючи психологічні складові жертв похилого віку, зрозуміло, що

віктимність осіб похилого віку істотно посилюють такі характерні риси похилого віку, як: довірливість, добродушність, необачність, немічність, висока чи низька самооцінка, нездатність швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях та приймати оптимальні рішення тощо. Тому вивчення особливостей

поведінки й особистісних характеристик осіб похилого віку дозволить не лише зменшити заподіяння значної шкоди особам зазначеної категорії, але й знизити кількість вчинених злочинів щодо них шляхом розроблення та здійснення запобіжних заходів віктимізації осіб похилого віку.

Список літератури

1. Гришко О. М. До проблеми віктимності осіб похилого віку при вчиненні проти них злочинів / О. М. Гришко // Підприємництво, госп-во і право. – 2014. – № 1. – С. 105, 106.
2. Поліщук Г. С. Щодо стану віктимізації людей похилого віку / Г. С. Поліщук // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: зб. матеріалів круглого столу. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 254 с. – С. 78–81.
3. Березіна О. О. Ейджизм у суспільстві: проблеми пізнього віку [Електронний ресурс] / О. О. Березіна. – Режим доступу: <http://www.psy-science.com.ua>

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. І. О. Христич

Н. В. Кідіна,
аспірант кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Наше життя доволі мінливе, що знаходить свій прояв як у досягненнях науки, техніки, культури, так і відображається на рівні злочинності. Остання стає небезпечнішою, руйнівною. Злочини набувають ознак буденності, однак не припиняють турбувати суспільство, більш того – тримають його у постійному страху: будь-який член соціуму може стати потерпілим від злочинних посягань вбивці, гвалтівника або розбійника. Так, наприклад, у 2013 р. потерпілими від тяжких або особливо тяжких злочинів стала 130781 особа; 2014 р. – 140452; станом на 1 жовтня 2015 р. – 112146 [1]. Зростання кількості потерпілих від злочинів підтверджує тенденції збільшення протиправних діянь.

До середини ХХ ст. основним елементом профілактики злочинів був саме злочинець. Однак вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, й правозастосовна практика свідчать про те, що в розвитку злочину не останню роль відіграє й сам потерпілий (потерпілі). До того ж виникла необхідність вивчення не

лише негативної провокуючої поведінки потерпілого, а й позитивної з точки зору права та моралі, а також нейтральної поведінки. Сьогодні, коли відбуваються масштабні та швидкі процеси соціально-економічних та політичних перетворень суспільства, особливо складно молоді. Боротьба батьків за соціальний престиж та намагання заробляти більше позбавляють дітей не лише необхідної ніжності та турботи, але й нагляду. Залишаючись поза родиною та іншими соціальними утвореннями, в умовах девальвації моральних цінностей, домінування інтересів споживання, підлітки опиняються не просто у складному, а в соціально небезпечному становищі. Знаходячись без контролю, підлітки частіше підпадають під негативні впливи, зокрема й піддаються кримінальній загрозі, що зростає.

Беззахисність, уразливість, відсутність життєвого досвіду, що зумовлені психофізіологічними

особливостями підліткового віку, визначають підвищену віктимність дітей до різного роду негативних впливів. Суспільні протиріччя, дезорганізація інституту сім'ї як певного інструменту соціалізації, відсутність загальнонаціональної ідеї, широке розповсюдження правового нігілізму стирають межі між правомірною та протиправною поведінкою в свідомості молодого покоління, що не могло не відзначитися на рівні злочинності неповнолітніх.

Аналіз статистичних даних за 2015 р. свідчить, що з числа неповнолітніх, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, переважну більшість було засуджено за тяжкі злочини – 72% (1398), за злочини середньої тяжкості – 24% (471). 48% засуджених неповнолітніх виховувалися у неповних сім'ях, 7% – є сиротами або перебували у спецзакладах Міністерства освіти і науки України, 9% – виховувалися у неблагополучних сім'ях. Через несприятливі умови виховання та негативний вплив оточення 58% (1124) підлітків, які перебували на обліку, вчинили злочини у складі групи, з них майже кожен четвертий – за участю дорослих; 77 неповнолітніх вчинили злочини у стані алкогольного сп'яніння. Кожен десятий із засуджених неповнолітніх раніше вже притягувався до кримінальної відповідальності [2].

Керуючись своїм життєвим досвідом, дорослі втягують підлітків у вчинення злочинів та таким чином передають свій злочинний досвід. Вочевидь, що підлітки, вчиняючи злочини, є не лише суб'єктами злочину, але й жертвами умов, що склалися у суспільному житті. Тому дуже часто підліток-злочинець знаходиться одночасно і в становищі потерпілого, що не захищений від кримінальної загрози. На наш погляд, охорону дитини необхідно розглядати з позиції потерпілого від злочину та потерпілого, але суб'єкта злочину, що втягнутий до злочинної діяльності.

Віктимологічна профілактика входить до системи заходів кримінологічної профілактики злочинів, однак має свої особливості, що, в свою чергу, дає підстави розглядати її як один із напрямів попереджувальної діяльності щодо боротьби зі злочинністю. Зокрема, головне її завдання полягає у виявленні осіб, здатних за своїми типовими віктимологічними характеристиками спонукати до вчинення злочину (вікові особливості підлітків). Під час віктимологічної профілактики також аналізується поведінка потенційного потерпілого, прогноуються ймовірні віктимні наслідки та зв'язок особи, що може завдати шкоди, і жертви в різних ситуаціях. Віктимологічна профілактика надає також можливість широкого використання інформації, яка отримана від самих об'єктів даного роду профілактики.

Як й традиційна кримінологічна профілактика, що зорієнтована на потенційного злочинця, віктимологічна профілактика може бути поділена на загальну та індивідуальну. Загальна віктимологічна профілактика полягає у вирішенні завдань економічного, соціально-культурного, виховного, правового характеру, що забезпечують формування гармонійної особистості. Заходи індивідуальної віктимологічної профілактики можна поділити на дві підгрупи: 1) заходи щодо забезпечення особистої безпеки можливої жертви злочину у випадках, коли іншим способом через будь-які причини уникнути її неможливо; навчання увазі, відповідальності; 2) заходи, пов'язані із впливом на потенційну жертву з метою встановлення або активізації в неї внутрішніх можливостей захисту (навчання самозахисту, контроль за поведінкою потенційної жертви тощо).

Список літератури

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
2. Офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article

М. В. Кинтікова,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЖЕРТВИ ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ

Сьогодні наша країна славиться у світі не лише як постачальник чоловіків, жінок і дітей для примусової праці, а також як світовий центр дитячого порно. У 2007 р. було розкрито велику міжнародну порномережу, в якій із 23 задіяних дітей 21 дитина була з України. І найсумнішим є те, що на сьогодні, за оцінками експертів, вона за джерелом прибутку посідає третє місце у світі після торгівлі наркотиками і зброєю.

Досліджуючи кримінологічну характеристику жертв дитячої порнографії, особливу увагу слід приділити соціально-демографічним, особистісно-рольовим та морально-психологічним властивостям жертв даного виду злочинних посягань. Ґрунтовне вивчення та аналіз вищевказаних властивостей у своїх працях здійснили В. Н. Кудрявцев, В. Л. Кальченко, Є. І. Беспалов, О. О. Соловей, К. А. Гусєва.

Безсумнівно, діти є носіями підвищеної віктимності, причиною того може бути низка факторів. Наприклад, діти мають найменші можливості захисту своїх прав і недоторканності, також вплив може вдатись негативний вплив дорослих на психіку неповнолітніх, який може призвести до формування певної антисуспільної установки особи.

У 58,8 % випадків злочини, пов'язані із дитячою порнографією, вчиняються частіше з дівчатами. Що стосується вікової характеристики жертв даного виду злочину у відсотковому співвідношенні, то переважають особи віком від 10 до 14 років (46,1 %) та від 7 до 10 років (26,5 %). Особи віком від 14 до 16 років становлять 24,0 % та від 16 до 18 років – 3,4 %. Підсумовуючи дослідження, можна дійти висновку, що особами, які мають підвищений рівень віктимності, здебільшого є діти від 7 до 16 років, вони становлять 72,6 % загальної кількості дітей.

Це пов'язано з тим, що в даному віці, по-перше, діти не завжди здатні усвідомлювати, аналізувати характер та соціальну значущість як своєї поведінки, так і поведінки оточуючих людей; по-друге, з намаганням продемонструвати свою ніби дорослість, незалежність та, по-третє, значну роль відіграє занадто велика довірливість при нових знайомствах, особливо знайомствах у соціальних мережах. Також сучасна «гіперсексуалізація», тобто коли діти починають здійснювати вчинки сексуального змісту ще не досягнувши емоційного та інтелектуального розвитку, є не останнім фактором, який сприяє віктимізації.

Щодо місць знайомства з потенційними жертвами, то найчастіше це відбувається на вулиці – 54,5 %, через мережу Інтернет – 28,8 %. У 12,2 % випадків злочини вчиняються з дітьми дружини, а стосовно власних дітей – у 3 % та 1,5 % – до дітей друзів. Серйозність ситуації полягає у тому, що латентність злочинів даного виду може сягати 100 %.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки: розробляючи методику запобігання злочинам у сфері дитячої порнографії, наголошувати варто не на всебічному контролі підлітків, так би мовити на зовнішніх обмеженнях, а на вирішенні проблем зсередини – розвитку довіри між дітьми і батьками, приділенню достатньої уваги дитині, забезпеченню обстановки для всебічного розвитку і дозвілля підлітка. Профілактику злочинів та вирішення відповідних завдань слід покласти на регіональні підрозділи Служби у справах сім'ї, дітей та молоді,

педагогічні колективи навчальних закладів, звісно, батьків.
працівників психологічної підтримки та,

Список літератури

1. Кальченко Л. Б. Проблеми захисту неповнолітніх осіб від спроб сексуального насильства та експлуатації з використанням всесвітньої мережі загального доступу Інтернет / Л. В. Кальченко // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012.
2. Беспалов Є. І. Дитяча порнографія: індустрія насилля / Є. І. Беспалов. – Москва: Фонд «Дружній Рунет», 2010. – С. 32.
3. Гусева К. А. Жертва дитячої порнографії / К. А. Гусева, О. О. Соловей // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ імені Е. О. Дідоренка: Проблеми теорії та практики застосування законодавства. – 2014. – № 1. – С. 165–174.
4. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик: метод. посіб. / авт.: Л. С. Волинець, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. – Київ: ТОВ «К.І.С.», 2011. – 132 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

К. Б. Кльоц,

студентка 1 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Під віктимністю розуміється суб'єктивна здатність особи при певних умовах ставати жертвою злочину. Малолітні та неповнолітні особи – це ті вікові категорії, дії яких характеризуються особливими віктимологічними ознаками.

Основним фактором віктимності неповнолітніх є їх вік. Ця віктимність, у свою чергу, зумовлена двома чинниками:

1) незавершеністю формування особи у біологічному плані, а відтак неспроможністю дати фізичну відсіч злочинним посяганням;

2) незавершеністю формування особи у соціальному плані, а відтак нездатністю адекватно оцінювати обстановку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину [1, с. 162].

Віктимні риси, характерні для неповнолітніх, можна поділити на дві групи – загальні та індивідуальні.

До загальних (притаманних

підлітковому віку як такому) належать: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, перевага у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням, а іноді просто фізична слабкість.

Індивідуальні психічні властивості можуть бути, в свою чергу, поділені на біопсихологічні, власне психологічні та соціально-психологічні. До власне психологічних відносять: агресивність, тривожність, жорстокість, необ'єктивну оцінку можливостей, схильність до ризику, конформність, емоційну невірноваженість або наявність однієї чи поєднання декількох акцентуацій характеру.

До соціально-психологічних належать такі властивості: потреба у спілкуванні, самоствердженні, що загострюються у підлітковому віці як не

в жодному іншому. І звідси – підвищена орієнтація на групу, правова необізнаність, незнання головних методів забезпечення особистої безпеки.

До біопсихологічних чинників належать: тип темпераменту, наявність характерних визначених рис характеру.

У багатьох випадках діти і підлітки стають жертвами декількох злочинних посягань з боку одного й того самого злочинця. Якщо врахувати, що з таким злочинцем дитина чи підліток часто пов'язані узами спорідненості або спільним місцем проживання, і ці чинники вони самі змінити неспроможні, то в наявності саме та підвищена можливість конкретної неповнолітньої особи стати жертвою реального або потенційного злочинця.

Практика свідчить, що найбільш віктимними серед неповнолітніх є підлітки віком дванадцяти-чотирнадцяти років. Це той вік, коли, не маючи життєвого досвіду, підліток повинен вирішувати різноманітні проблеми: звільнення від піклування дорослих, взаємовідносини з особами іншої статі, однолітками, у певному віці виникає проблема вибору професії. У цей період особистість формується найбільш активно, створюється моральне обличчя особи. Підвищена віктимність неповнолітніх визначається не тільки їх психофізіологічними якостями, а й їх соціальними ролями, місцем у системі соціальних відносин, їх становищем у родині [2].

Отже, соціальна незрілість неповнолітніх жертв злочинів в поєднанні з психологічними, фізіологічними та іншими підставами сприяє їх віктимізації.

Особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх впливають зі специфіки самого її об'єкта. У профілактичній роботі з даною групою велике значення мають насамперед заходи не правового характеру, а педагогічні, психологічні, медичні [3]. Вивчення та дослідження віктимних рис неповнолітніх, проведення психокорекційної роботи з дітьми, спрямованої на усунення таких властивостей, є важливою ланкою профілактики злочинних посягань на них.

Наведемо перелік головних заходів, які мають здійснювати батьки та педагоги для зниження рівня віктимності своїх дітей:

- 1) догляд за нормальним розвитком дитини з метою раннього виявлення психічних чи фізичних вад;
- 2) правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування;
- 3) прищеплення дитині навичок поведінки в нестандартних, у тому числі віктимологічних, ситуаціях;
- 4) закладення основ правових знань.

Список літератури

1. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов. – Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. – 261 с.
2. Бумаженко Н. А. Віктимологія : учеб.-метод. пособ. / Н. И. Бумаженко; Министерство образования Республики Беларусь, Учреждение образования «Витебский гос. ун-т им. П.М. Машерова». – Витебск: ВГУ, 2010. – 115 с.
3. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. М. Бурдін. – Київ, 2002. – 19 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

К. О. Ковтун,
студентка 4 групи 5 курсу Інституту
підготовки слідчих кадрів
для МВС України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЩОДО ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблема захисту та виховання неповнолітніх ніколи не втратить своєї актуальності. Адже сьогодні на тлі стрімкого зростання насильницької та корисливо-насильницької злочинності добробут дітей і підлітків опинився під значною загрозою. Глибоке занепокоєння громадськості завжди викликає скоєння щодо неповнолітніх злочинів проти статевої свободи та недоторканості через підвищену суспільну небезпеку, незворотні наслідки, а також глибокі фізичні, моральні і психологічні травми, заподіювані злочинцями. Після скоєння злочину увага правоохоронних органів здебільшого прикута до злочинця, а більшість вітчизняних досліджень, присвячених указаній проблематиці, також зосереджені на особистості винного. Однак, на думку експертів, помітну роль у вчиненні злочину відіграють і неповнолітні потерпілі, зокрема їх морально-психологічні риси та поведінкові патерни [7, с. 3].

Зауважимо, що переважна більшість складових віктимності неповнолітніх безпосередньо пов'язана з їх віком, що характеризується несформованістю як у соціальному, так і у біологічному аспектах. На морально-психологічному рівні віктимологи виокремлюють такі риси, як довірливість, наївність, емоційна невірніваженість та самовпевненість щодо своїх фізичних можливостей, що використовують злочинці при посяганні на статево недоторканість підлітка [2, с. 131–138].

Відмітимо, що підлітковий перехідний вік є у край небезпечним періодом життя, коли дітям стають цікаві нові враження та відчуття, а батьки та

педагоги нерідко втрачають свій авторитет. За таких умов злочинцю надзвичайно легко ввійти в довіру та ввести майбутню жертву в оману. Такі негативні явища, як пияцтво, наркотизм і ведення розпусного способу життя спрощують доведення наміру до кінця, особливо щодо неповнолітніх осіб, позбавлених батьківської уваги. Таким чином, віктимна поведінка неповнолітньої особи може бути детермінована недбалим ставленням її батьків, на що слід звертати пильну увагу органам опіки і піклування [8, с. 353–358].

З нашої точки зору, потужним чинником формування віктимності неповнолітніх є необмежений доступ до мережі Інтернет, телепередач та інших засобів масової інформації, де нерідко у викривлений або надзвичайно відвертий спосіб демонструють різноманітні аспекти інтимного життя людини, пропагується ранній вік початку статевого життя, а також романтизується сексуальна розпуста. Однак такий вплив на психічний розвиток підлітка здійснюється крізь призму його самооцінки. Так, поведінка дівчат із завищеним рівнем самооцінки характеризується зухвалим стилем спілкування, схильністю до авантюрних вчинків, вульгарним стилем одягу та макіяжу, що, зазвичай, привертає увагу потенційного зловмисника. Натомість, невпевнені в собі дівчата схильні до тривожності, апатії, поєднаної із відчайдушним бажанням здобути увагу протилежної статі, що за наявності «тиску» на них

гвалтівника призводить до відсутності з боку жертви будь-якого опору.

Утім вважаємо за необхідне наголосити на тому, що легковажна віктимна поведінка неповнолітніх жертв жодним чином не виправдовує дій злочинця. Хоча в деяких випадках потерпілі навіть запрошують до інтимного зв'язку, така поведінка не зумовлює неправомірного розвитку подій, і остаточний вибір завжди залишається за злочинцем. На жаль, нерідко під час допиту у правоохоронних органах як неповнолітнім, так і повнолітнім жертвам зґвалтування безпосередньо ставлять у вину їх «провокуючу» поведінку, «порушення правил безпеки» тощо, чим заподіюють глибоку психологічну травму, а іноді навіть підштовхують до самогубства [1]. До речі, відповідно до сучасних міжнародних стандартів, допит потерпілої особи у справі за фактом злочину проти статевої свободи дозволяється лише у присутності психолога, а проведення очних ставок нерекомендоване [5].

Захист неповнолітніх від сексуального насильства є надзвичайно актуальною проблемою, розв'язання якої залежить від злагодженої роботи правоохоронної системи, органів опіки та піклування, соціальної та педагогічної сфер, медичної та психологічної служб. До найефективніших напрямів первинної віктимологічної профілактики необхідно віднести санацію

органами опіки та піклування деструктивних сімей, боротьбу з пияцтвом і наркотизмом осіб з найближчого оточення неповнолітніх для виключення негативного впливу на незміцнілу психіку дитини. Важливим є також своєчасне сексуальне виховання дітей, прищеплення керівних морально-етичних принципів статевої поведінки, інформування про суспільно прийнятні форми і безпечну поведінку в різних життєвих ситуаціях. У загальноосвітніх закладах та лікарнях повинні на постійній основі проводитися тренінги та майстер-класи, спрямовані на навчання ефективним способам убезпечити себе в криміногенних конкретних життєвих ситуаціях [3 с. 46; 6 с. 20] .

Не менш важливою, на нашу думку, є вторинна віктимологічна профілактика, що полягає в наданні медико-психологічної допомоги жертвам сексуального насильства з метою запобігання виникненню потенційних психічних розладів, суїциду, а особливо – вторинної віктимізації, яка часто спостерігається в середовищі підлітків, де існує міф про «доступність» жертв. У таких випадках важливого значення набуває надання допомоги в спеціалізованих центрах для осіб, потерпілих від жорстокості та насильства, де надається фахова медико-психологічна допомога.

Список літератури

1. А ты как хотела: как в России обращаются с жертвами изнасилования [Электронный ресурс] // Афиша. – Режим доступа: <http://gorod.afisha.ru/people/a-ty-kak-hotela-kak-v-rossii-obrashchayutsya-s-zhertvami-iznasilovaniya/> (дата обращения: 20.10.2015 г.). – Заглавие с экрана.
2. Бовть О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі / О. Б. Бовть // Вісн. Нац. ун-ту оборони України: зб. наук. пр. – Київ: НУОУ, 2012. – Вип. 1 (26). – С. 131–138.
3. Вакуліч Т. М. Вивчення віктимності особистості неповнолітніх у психологічній літературі / Т. М. Вакуліч // Проблеми загальної та педагогічної психології. – Київ: [б. в.], 2009. – № 11, ч. 6. – С. 46–53.
4. Воронова Ю. В. Состояния и свойства личности несовершеннолетних жертв изнасилования / Ю. В. Воронова // Вісн. Харків. ун-ту. – Харків, 2003. – № 599. – С. 75–78.
5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року [Електронний ресурс] // Відом. Верхов. Ради України. – Режим доступу:

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_927/paran2#n2 (дата звернення: 20.10.2015 р.). – Заголовок з екрана.

6. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. С. Косенко; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2004. – 20 с.

7. Мельник Я. І. Поняття та особливості віктимності неповнолітніх [Електронний ресурс] / Я. І. Мельник // Калуська районна державна адміністрація. – Режим доступу: http://rda.if.ua/n/viddil_nadzvyhajnyh_sytuacij/2013/02/26/1630/view (дата звернення: 20.10.2015 р.). – Заголовок з екрана.

8. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх / Л. О. Шевченко, Ю. О. Оберемко // *Форум права*. – 2014. – № 4. – С. 353–358. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_63.pdf

Науковий керівник – асист. О. В. Шумило

К. О. Кравченко,

студентка 2 групи 5 курсу факультету підготовки кадрів для Пенсійного фонду України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Останніми роками в Україні збільшується кількість злочинів, що вчинюються проти неповнолітніх, які становлять майже третину загальної кількості потерпілих. Тому проблема забезпечення та захисту прав неповнолітніх є однією із найголовніших.

З точки зору кримінологічної віктимології, жертва злочину – це потерпіла від злочину фізична особа незалежно від того, чи визнана вона такою у кримінально-процесуальному порядку і чи оцінює себе такою самостійно.

Розглядаючи особливості виникнення віктимної поведінки неповнолітніх, можна виділити низку чинників: психофізіологічні передумови, індивідуально-психологічні складові, чинники соціально-психологічної дії.

Низка психологічних особливостей дитячого та підліткового віку включає: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, через незавершеність морального формування, перевага в психічній діяльності процесів збудження над процесами гальмування, а інколи і просто фізична слабкість, які впливають на формування і прояв віктимності у неповнолітніх.

До індивідуально-психологічних складових можна віднести: специфічні комплекси, емоційний фон, тривожність, порушення ціннісних орієнтацій, сексуальні девіації, можливі травматичні події в житті неповнолітнього, наявність зразків віктимної поведінки тощо.

Серед соціально-психологічних чинників виділяють: сімейний (психічне та фізичне насилля, порушення емоційного клімату в сім'ї, алкоголізм, ігноруюча модель виховання) [1, с. 102]; соціокультурні (особливості побутового оточення, вплив соціально-економічного статусу, вплив ЗМІ, гендерні особливості); педагогічний (відсутність індивідуального підходу до учня, несприйняття однолітками, образливе відношення з боку вчителів і однокласників, психологічне і фізичне насильство). Також можна зазначити значний вплив інтернет-технологій, які стали природною частиною нашого життя, і діти як найбільш активна, така, що швидко розвивається, аудиторія, дуже часто раніше за дорослих знайомляться з новими можливостями, що надає всесвітня мережа [2, с. 337].

Аналізуючи психологічні особливості особистості, неможливо ігнорувати вроджені. Відомо, що у осіб із проявами віктимної поведінки діагностується висока чутливість, високий рівень нейротизму, гостре реагування на погрози, високий показник за факторами тривожності і фрустрованості та низький рівень емоційної стійкості, що дезорганізуюче позначається на адекватності поведінки і є особливістю психічної адаптації [3, с. 9–11].

Поведінка потерпілого під час здійснення злочину, як узагалі поведінка людини, знаходиться в залежності від двох категорій факторів: 1) впливу зовнішнього середовища, у даному випадку злочинного чи іншого; 2) індивідуальних особливостей особистості, що забезпечують реакції на зовнішній злочинний вплив і, відповідно, поведінку потерпілої [4, с. 10]. Можна виділити такі варіанти характеристики поведінки потерпілих-неповнолітніх: 1) різко негативна, аморальна, випадки, коли неповнолітні створюють своєю поведінкою криміногенні ситуації; 2) поведінка, за якої неповнолітні активно сприяють вчиненню злочину і їх дії можуть бути розцінені як необережність, довірливість, легковажність; 3) нейтральна.

Врахування структурного аналізу злочинів, у яких неповнолітні стають жертвами (насильницькі, корисливі злочини, злочини проти статевої свободи, втягнення неповнолітніх у вживання наркотичних засобів тощо), а також чинників, які впливають на формування віктимної поведінки, має значне теоретичне та практичне значення і зумовлює необхідність розробки спеціальних заходів віктимологічної профілактики.

Віктимологічна профілактика передбачається чисельною кількістю нормативно-правових актів. Виходячи із специфіки об'єкта можна виділити такі суб'єкти впливу – представників інститутів сім'ї і школи: батьки, педагоги, шкільні психологи. Основними заходами

профілактики мають бути: пильнування за нормальним розвитком дитини з метою своєчасного виявлення психічних і фізичних вад; правильне виховання, формування культури спілкування, допомога у формуванні активної соціальної поведінки, позбавлення почуття неповноцінності, соціального статусу невдахи; роз'яснення дитині основних навичок поведінки в нестандартних, а іноді і криміногенних ситуаціях; викладання основ правових знань (ознайомлення з основами права, роз'яснення кримінально-правових понять тощо) [5, с. 213].

Поряд із загальною профілактикою ефективною є індивідуальна віктимологічна профілактика, заходи якої характеризуються тим, що при їх здійсненні реалізується специфічна форма міжособистісного зв'язку, коли одна сторона прагне трансформувати, змінити поведінку іншої. Виділяють заходи переконання, що проводять шляхом бесід, роз'яснень, і заходи допомоги, що реалізуються шляхом створення спеціальних консультативних пунктів, центрів допомоги [5, с. 218].

Порівняно з іншими жертвами злочинів, найменші можливості захисту своїх прав і недоторканності мають діти, котрі, безсумнівно, є носіями підвищеної особистої віктимності. Коли суспільство не бачить підвищеної потреби у захисті дітей й не забезпечує його, майбутнє стає небезпечним. На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула широкого поширення у нашій країні. Але обов'язково мають розроблятися методики, заходи віктимологічної профілактики з урахуванням специфіки місцевої криміногенної ситуації і через засоби масової інформації доводитись до відома населення.

Список літератури

1. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні і кримінологічні проблеми): монографія / В. О. Туляков. – Одеса: Юрид. літ., 2000. – 336 с.
2. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) / О. Ю. Юрченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2003. –

№ 3-1. – С. 336–338.

3. Антонян Ю. М. Неблагоприятные условия формирования личности в детстве и вопросы предупреждения преступлений / Ю. М. Антонян, Е. Б. Сомовичев. – Москва: ВНИИ МВД СССР, 1983. – С. 9–11. – 80 с.

4. Психологічна діагностика посттравматичних стресових станів: навч.-метод. посіб. – Харків, 1998. – 66 с.

5. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

О. В. Кришталєва,

студентка 11 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДІТИ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Насильство над дітьми в сім'ї є дуже поширеним та актуальним явищем в Україні, і це доводить статистика. Близько 30–40 % всіх злущань відбувається у тому місці, де людина, на перший погляд, і не повинна захищатися, а саме – в сім'ї [5, с. 45–55].

Преамбула Конвенції ООН про права дитини визнає, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Саме сім'я є основним осередком для природного комплексного фізичного, духовного та соціального зростання дитини, її матеріального забезпечення й несе відповідальність за створення належних умов для цього [3].

Жорстоке поводження з дітьми більш поширене серед незаможних. Погані житлові умови, недоступність кваліфікованого медичного обслуговування є фоновими явищами для жорстокого поводження з дитиною. Структура сім'ї також є важливим фактором. Діти, які живуть з одним із батьків, значно частіше ризикують опинитися позбавленими турботи внаслідок трудової зайнятості дорослого або піддатися жорстокому поводженню через його фізичне або емоційне перевантаження. Діти, які живуть тільки з батьком, в два рази частіше піддаються насильству, ніж ті, що залишилися з матір'ю. Жорстоке

поводження з дітьми, особливо відсутність турботи про фізичний стан дитини або педагогічна занедбаність частіше зустрічаються у великих сім'ях, де поява кожної нової дитини привносить додаткові турботи і труднощі [4].

За даними проведеного в США загальнонаціонального дослідження, найбільш піддаються насильству діти дошкільного і підліткового віку. Так, випадки поганого догляду з боку батьків фіксувалися переважно щодо дошкільників: 23% випадків стосувалися дітей від народження до двох років. Пояснюється це тим, що період дитинства і раннього дитинства, коли дитина найбільш безпорадна і залежна від дорослих, буває найстресовішим і для більшості батьків, особливо для схильних до зловживання алкоголем. Жертвами ж фізичного насильства в сім'ї найчастіше стають підлітки 12–17 років. За статевою ознакою постраждалі розрізняються наступним чином: з фізичним насильством хлопчики і дівчатка від народження до трьох років зустрічаються однаково часто. Серед 4–12-річних фізично карають хлопчиків приблизно на 30 % більше, ніж дівчаток. У підлітковому віці співвідношення вирівнюється. Після 16 років дівчаток

карають фізично на 30 % більше, ніж хлопчиків. У фізичному насильстві діти визнають винними обох батьків (94,2% всіх випадків), насильницькі методи виховання частіше допускають жінки (60,8%), а не чоловіки. Матері винні також у 75% фактів поганого догляду за дітьми [1, с. 79, 80] .

Розрізняють чотири типи жорстокого поводження з дітьми: 1) фізичне насильство; 2) сексуальне насильство; 3) психологічне насильство; 4) економічне насильство [2, с. 662].

Фізичне насильство, особливо грубе, легше всього доводиться та діагностується (залишаються сліди на тілі жертви від побойв, удушення, опіків та від інших способів фізичного насильства). Психологічне насильство виявити набагато складніше, тому що воно не залишає явних матеріальних слідів, але від цього воно не стає менш небезпечним. Психологічне насильство не завжди можна зафіксувати, зареєструвати, а тим більше підтвердити, якщо справа дійде до суду. Це особлива форма насильства, наслідки якого можуть проявитись через деякий час – місяць, кілька місяців, півроку, рік, а то і кілька років.

Ознаками психологічного насильства можуть бути: замкненість, демонстрація повної відсутності страху (асоціальна поведінка), неврівноважена поведінка (імпульсивність); агресивність, схильність до нищення й насильства, нечесність, уповільнене мовлення, нездатність вчитися,

надто висока зрілість та відповідальність у порівнянні зі загальноприйнятими для цього віку; уникання однолітків, страх фізичного контакту, побоювання йти додому; депресія, спроби самогубства, вживання алкоголю або наркотиків тощо.

Пропонуємо наступні запобіжні заходи проти насильства над дітьми у сім'ї, спрямовані на інформування громадськості щодо наслідків жорстокого поводження з дітьми та зміну поведінки стосовно виховання дітей:

1) розповсюдження інформаційних матеріалів, розроблених висококваліфікованими психологами, педагогами та кримінологами, що містять поради батькам стосовно обрання методів виховання, роз'яснення поняття насильства та його видів, наслідків застосування насильства на формування особистості і девіантної поведінки в майбутньому у дитини; 2) проводити безоплатні тренінги, семінари для батьків щодо основ батьківської компетентності, особливостей розвитку дитини раннього віку, реалізації прав дитини в сім'ї тощо; 3) розповсюджувати листівки, що містять список інституцій та організацій, покликаних надавати допомогу дітям, перелік органів внутрішніх справ, куди можна звернутися з приводу вчинення насильства.

Список літератури

1. Алексеева Л. С. О насилии над детьми в семье / Л. С. Алексеева // СоцИс: ежемесячный научный и общественно-политический журнал РАН. – 2003. – № 4. – С. 78–85.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – 2-ге вид., допов. й виправл. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 662 с.
3. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
4. Смагина Л. И. Виды насилия над детьми и пути его преодоления: метод. рекомендации [Электронный ресурс] / Л. И. Смагина. – Режим доступа: <http://www.vashpsixolog.ru/preventive-work-of-a-psychologist-in-the-school/128-prevention-of-domestic-violence/726-types-of-child-abuse-and-ways-to-overcome-it-guidelines?showall=1>
5. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю / І. М. Трубавіна. – Київ : ДЦССМ, 2002. – 216 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Л. С. Кулик,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ВІКТИМНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА

Віктимність неповнолітніх привертає увагу багатьох дослідників. Насамперед це пов'язано з соціологічними, психологічними напрямами у суспільстві. Молодь проявляє себе з різних сторін: як в позитивному, так і негативному сенсі. Складні життєві ситуації, що виникають в умовах трансформації суспільства, можуть мати великий віктимогенний вплив на людину, особливо якщо вона молодого віку, та інколи призводять до віктимізації особистості.

На думку Д. А. Сорокотягіної, віктимність – це дія або, навпаки, бездіяльність осіб, при яких вони стають жертвами злочину в типових і нетипових для них ситуаціях [1, с. 34].

За Л. Е. Кузнєцовою, нечисленні дослідження останнього десятиріччя показали, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є діти, особливо підліткового віку. Отримані результати обумовлені особливою увагою дослідників до кримінальної поведінки особистості і розгляду віктимної особистості як жертви злочину [2, с. 73].

Очевидно, що основним чинником віктимності неповнолітніх є їх вік, який характеризується незавершеністю формування особи у біологічному плані, а з огляду на це – неможливістю дати опір злочинним посяганням і у соціальному плані. Як наслідок цього – нездатність адекватно оцінювати обстановку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину.

Як показують дослідження, проведені багатьма кримінологами, більшість жертв мають кримінологічні характеристики, дуже схожі з рисами злочинців, а саме: агресивність, жорстокість, грубість, аморальну поведінку в цілому. Це пояснюється тим, що нерідко жертвою неповнолітнього злочинця є його «співтовариш», тобто особа, з якою заздалегідь або безпосередньо перед вчиненням злочину

спілкувався неповнолітній злочинець. Таке спілкування передбачає наявність спільних інтересів і потреб, які найчастіше проявляються в розпитті спиртних напоїв, установленні шляхів придбання алкоголю або наркотичних речовин.

Другим блоком чинників, що можуть підвищувати уразливість неповнолітніх, є соціально-психологічні, до яких належать: потреба у спілкуванні, самоствердженні, що загострюються у підлітковому віці як не в жодному іншому. І звідси – підвищена орієнтація на групу, правова необізнаність, незнання головних методів забезпечення особистої безпеки.

У багатьох випадках діти і підлітки стають жертвами декількох злочинних посягань з боку одного й того ж злочинця. Коли врахувати, що з таким злочинцем дитина чи підліток часто пов'язані узами спорідненості або спільним місцем проживання і ці чинники вони самі змінити неспроможні, то в наявності саме та підвищена можливість конкретної неповнолітньої особи стати жертвою реального або потенційного злочинця [3, с. 99, 100].

Виходячи із специфіки потерпілих неповнолітнього віку, слід сказати, що у профілактичній роботі з даною групою велике значення мають, насамперед, заходи не правового характеру, а педагогічні, психологічні, медичні. Вивчення та дослідження віктимних рис неповнолітніх, проведення психокорекційної роботи з дітьми, спрямованої на усунення таких властивостей, є важливою ланкою профілактики злочинних посягань на них. Профілактична робота повинна здійснюватися у всіх сферах життя дітей: сім'ях, закладах освіти (в тому

числі дошкільної), ЗМІ тощо.

До переліку головних заходів, які мають здійснити батьки та педагоги для зниження рівня віктимності дітей, належать:

1) догляд за нормальним розвитком дитини з метою раннього виявлення психічних чи фізичних вад;

2) правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування;

3) прищеплення дитині навичок поведінки в нестандартних, у тому числі віктимогенних, ситуаціях;

4) закладення основ правових знань [4, с. 67].

Отже, проводячи роботу з віктимної профілактики поведінки з неповнолітніми, потрібно зазначити, що вона має важливе значення для попередження злочинності відносно дітей та вчинення злочинів ними самими. Цей вид роботи мають проводити спеціалісти, які мають необхідні знання в цій галузі, навички, уміння роботи з неповнолітніми, яких так не вистачає на сьогодні в спеціальних установах, в тому числі і у спеціалізованих установах підрозділів МВС України.

Список літератури

1. Сорокотягина Д. А. Виктимологический анализ при расследовании преступлений / Д. А. Сорокотягина // Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики): сб. науч. трудов. – Иркутск, 1980. – 124 с.

2. Кузнецова Л. Э. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи / Л. Э. Кузнецова, А. Н. Ерошенко // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (Челябинск, февраль 2013 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2013. – С. 73–75.

3. Мойсеева О. Віктимність неповнолітніх як психолого-правова проблема / О. Мойсеева // Право України. – 2000. – № 7. – С. 99, 100.

4. Веселуха В. Значення віктимологічної профілактики в системі запобігання злочинності / В. Веселуха // Право України. – 1999. – № 10. – С. 67 – 71.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

М. В. Ларва,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що на сучасному етапі розвитку суспільних відносин питання про жертву злочину має надзвичайно важливе значення у контексті боротьби зі злочинністю як одного із пріоритетних напрямів державної політики. Науковий інтерес до жертви злочину не випадковий, оскільки це питання має не тільки соціальний, але й кримінологічний характер, який пов'язаний з метою виявлення найбільш вагомих особливостей, що зумовлюють здатність особи стати жертвою злочинного посягання [1].

Дослідженню поведінки потерпілих

приділяється все більше уваги. Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим (жертвою) у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди. Так, у процесі кримінального провадження поряд з встановленням та вивченням особи злочинця важливо дослідити і особу жертви. Це пояснюється тим, що остаточне прийняття зловмисником рішення відносно скоєння злочину значною мірою залежить від поведінки потерпілого, який нерідко своїми

необережними, протиправними чи аморальними вчинками може створити криміногенну ситуацію, що сприятиме настанню злочинного результату.

Кожного дня люди вступають між собою в різноманітні громадські, побутові, особисті зв'язки та відносини. У процесі цих відносин між ними виникають як ділові, товариські, так і ворожі чи нейтральні відносини. Вони базуються на психічних процесах, тобто це може бути симпатія, антипатія, страх чи ін. Злочинець та жертва впливають один на одного, взаємодіють.

У сьогоденні турбота про старше покоління стає пріоритетним напрямом соціальної політики, а віктимізація літніх людей є однією із актуальних проблем. Одинокі люди вважаються групою з підвищеною віктимністю. Слід зауважити, що значна частина злочинів має латентний характер, оскільки жертви даної категорії часто не звертаються до правоохоронних органів, оскільки або бояться погіршити своє становище, або ж не вірять у те, що їм зможуть допомогти [2].

Як фактор, що здатний впливати на злочинця і жертву, окремі дослідники виділяють ейджизм – сукупність упереджень, заснованих на віці. Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, недоумкуватих, нездатних постояти за себе. У кримінальній формі ейджизм являє собою дискримінацію молодими людьми представників старшого покоління, що також призводить до різних злочинів щодо останніх. Образ довірливої старої людини, здоров'я якої не дозволить їй належним чином захистити себе чи добиватися справедливості, привертає увагу аферистів та грабіжників. Тому, наприклад,

шахраям буде легко ввести їх в оману, продаючи звичайні вітаміни (в кращому випадку) під виглядом новітніх лікарських засобів або дорогі прилади сумнівної дії.

Таким чином, жорстоке поводження з людьми похилого віку і вчинення щодо них злочинів є наслідком існування в суспільстві стереотипів щодо їх беззахисності та довірливості, що підвищує віктимність людей похилого віку.

Як зазначає А. Алексєєв, «віктимологічна профілактика – один із напрямів запобігання злочинності, який ще не повною мірою реалізований у нашому суспільстві. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на встановлення, усунення або ж нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й обумовлюють учинення злочинів, виявлення групи ризику та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності, вплив на них з метою поновлення та активізації їхніх захисних якостей, розроблення чи покращення засобів захисту громадян від злочинців і подальшої віктимізації» [3].

Тому соціальна політика держави повинна бути спрямована на виявлення та нейтралізацію таких факторів, які формують віктимну поведінку і обумовлюють вчинення злочинів. Головним має бути прагнення запобігти злочинові, а не карати за нього, захистити людину від зазіхання, а не помститися злочинцеві, адже людина, її життя, честь та гідність є найвищою соціальною цінністю.

Список літератури

1. Гришко О. М. Віктимологічна характеристика осіб похилого віку як жертв корисливого злочину / О. М. Гришко // Часопис Київ. ун-ту права. Кримінальне право та кримінологія. – Київ, 2009. – Вип. 2. – С. 250–255.
2. Поліщук Г. С. Щодо стану віктимізації людей похилого віку / Г. С. Поліщук // Зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу. – Київ, 2014. – С. 27–29.
3. Алексєєв А. І. Кримінологія: курс лекцій / А. І. Алексєєв. – Москва: Щит-М, 1998. – С. 168.

Науковий керівник – асист. К. С. Ізосімова

В. І. Лисишина,
студентка 3 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПСИХОЛОГІЯ ВІКТИМНОСТІ ЖЕРТВИ

Віктимологічний підхід до вирішення проблем запобігання таким соціально-негативним явищам, як деструктивні конфлікти, правопорушення та злочини є вельми актуальним, перспективним і потентним. Проте наукові дослідження віктимної поведінки потенційної чи актуалізованої жертви, на жаль, здебільшого обмежуються аналізом кримінальних, кримінологічних та карно-процесуальних аспектів. Очевидно: сукупність якостей, що характеризують злочинця, сприяють скоєнню злочину лише при взаємодії з сукупністю особистісних властивостей, що характеризують жертву, особливо за певних об'єктивних обставин. Віктимогенні ознаки поведінки та особистості жертви (постраждалого) є істотними умовами реалізації причинного зв'язку, де наслідками виступають дії агресора чи злочинця. Тому для ефективної профілактики конфліктів і злочинів вкрай необхідні віктимологічні дослідження, зокрема психологічні дослідження віктимної поведінки.

Соціально-демографічна та психологічна характеристика жертв злочинів включає їх вік, стать і соціальну роль чи статус у суспільстві, а також набір психофізіологічних характеристик. Не дивно, що стать відіграє свою роль у механізмі вчинення певної категорії злочинів, наприклад при зґвалтуванні, а дослідження злочинів там, де потерпілими можуть бути особи обох статей, дозволяють встановити ступінь віктимності чоловіків і жінок щодо окремих злочинів. Вік потерпілих має значення для характеристики потерпілих підлітків та людей похилого віку. Особи, які обіймають високі посади чи займаються суспільною діяльністю, унаслідок специфіки своєї роботи частіше за інших стають жертвами

злочинів, це ж стосується й заможних людей.

Звісно, що, з точки зору психології, в основі кожного вчиненого злочину лежить психологічний конфлікт як наслідок низької культури спілкування, невміння та небажання почути та зрозуміти іншого, крайнього прояву егоїзму, що у загостреному стані збільшує кількість вчинених злочинів. У даному контексті актуальною буде констатація того, що саме такі негативні морально-психологічні якості потерпілих осіб, як деспотизм, сварливість, агресія, статева розбещеність, вживання алкоголю, гарячковість, підвищена збудливість, нестриманість, і обумовлюють віктимність жертви злочину.

Психологічні ознаки жертв включають: темперамент, характер, емоційний стан, звички, манери, стиль поведінки, а також розлади психіки і поведінки. Наприклад, жертвами насильницьких злочинів порівняно частіше стають особи без певного роду занять, які ведуть антисуспільний спосіб життя. Існує гіпотеза, що кожен тип злочинців має уявлення про ідеальну жертву для того чи іншого виду злочинів. На пошук і розпізнавання такого образу вони й орієнтовані. Інакше кажучи, злочинці непогано розуміються на тому, серед яких категорій населення за статтю, віком, станом здоров'я, родом занять, професією першочергово треба шукати кандидатів у жертви. Окрім цього, береться до уваги психологія жертви, прогнозується її схильність до ризику та ймовірна поведінка у ситуації небезпеки [1, с. 127].

Психологами було проаналізовано ступінь агресивності ста потерпілих у рамках проведеного емпіричного дослідження за відомим тестом Басса Дарки [2], адже дослідженню будь-якого явища, формуванню про нього теоретичного знання передують емпіричний рівень пізнання, пов'язаний із практичною діяльністю. Емпірична ознака психологічних характеристик особи та особистості потерпілого виступає вихідним матеріалом у формуванні наукових концепцій щодо жертв злочину.

Числові індекси ступеня агресивності потерпілих показали, що у 12 % потерпілих схильність до активних прямих форм агресивної поведінки вища від допустимої норми (фізична агресія, образа), що свідчить про те, наскільки пріоритетними для потерпілого є фізична сила та словесна атака.

Непрямі форми агресії (вербальна), які вказують на психологічну втому, внутрішній нестабільний емоційний стан особи, перетнули допустиму межу в 6 % опитаних.

Визначений за наслідками числових показників різних форм агресії потерпілих (негативізм, дратівливість, підозріливість, почуття провини) індекс ворожості (у 14 % потерпілих) дозволяє встановити ступінь відчуженості людини від зовнішнього світу, розчарування у соціальному спілкуванні, співробітництві, взаємній спільності поглядів, взаємодопомозі.

Індекс агресивності потерпілих у розмірі 40 % підтверджує те, що віктимною

спрямованістю своєї поведінки потерпілі часто самі провокують вчинення щодо них злочинів. Це знаходить прояв у жорстокості по відношенню до оточуючих, пияцтві, цинізмі, провокації.

У механізмі досліджуваного зв'язку велике значення мають вольові якості жертви злочину, нерідко вони слабкі, а тому потерпілі потрапляють у складні ситуації, йдуть на небажаний компроміс незважаючи на свої внутрішні переконання, на поступку злочинцеві, виявляють боягузство, слабкодухість і не чинять опору [3, с. 63].

Віктимну поведінку потерпілого оцінюють із морально-етичного боку, враховуючи принципи суспільної моралі, які впливають на неї, адже позитивна залежність особистості від суспільства, зацікавленість у громадській підтримці та її схвалення, участь у суспільному житті, з одного боку, негативний вплив на особу тієї ж дійсності, що її оточує, з другого боку, формують таку свідомість, яка впливає на віктимізацію. Як стверджував Аристотель, гарна людина – це справедлива людина, причому і вона стає такою, коли виконує справедливую справу, бо без цього немає підстав вважати її доброю, а ця людська риса розвивається на основі духовності й реально існуючої моралі, традицій, поведінки, зокрема віктимної.

Список літератури

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
2. Практична психологія та соціальна робота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psylib.ukrweb.net>
3. Джужа О. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти): монографія / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – Київ: НТР «Правник» – НАВСУ, 1998. – 84 с. – С. 76.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

А. В. Мельниченко,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ПРОБЛЕМИ ЗБІЛЬШЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Насильство є найбільш небезпечним антигромадським явищем, точніше – найскладнішою сукупністю таких явищ, чіє різноманіття і масштаби важко оцінити. Воно руйнує особистість і повсякденне спілкування людей, часто роблячи життя нестерпним, розкладає моральні підвалини суспільства, перешкоджає економічному розвитку, підвищенню матеріального добробуту і духовному благополуччю, загрожує національному суверенітету і відносинам між державами [1]. Якби можна було виразити сутність моралі одним словом, то це слово – ненасильство. Відношення до насильства є тією критичною крапкою, за якою можна випробувати мораль. Через ставлення до насильства перевіряється дієвість моралі [2].

Насильство над жінками відбувається в усіх країнах світу і залишається однією з найбільш серйозних невирішених проблем сучасності. У середньому кожна третя жінка хоч один раз у житті стає жертвою зґвалтування чи грубого поводження з нею.

Насильство – феномен складний, багатоаспектний. Загалом, поняття насильства несе чітко виражене негативно оціночне навантаження і вживається в дуже широкому значенні, яке включає усі форми фізичного, психологічного, економічного придушення, а також такі душевні якості, як брехня, ненависть, лицемірство тощо [5, с. 35]. При цьому, як зазначає Л. М. Кулик, під придушенням розуміється будь-яке обмеження умов особистого розвитку, причиною якого є діяльність інших людей або суспільних інститутів [6, с. 67].

Кримінологічна наука підтверджує висновок, що причина – це те, що породжує наслідок, а умова – це обставина, яка сприяє вчиненню злочинів. Отже, основними причинами насильницьких

злочинів щодо осіб жіночої статі є: соціальні, економічні, політичні, культурні, духовні протиріччя розвитку суспільства, які зумовлюють формування у суб'єкта злочину наміру вчинити суспільно-небезпечне діяння, а характерною особливістю умов є те, що вони полегшують вчинення злочину та сприяють досягненню злочинного результату. Тому важливого значення набуває поведінка осіб жіночої статі як потенційних жертв злочинних посягань, яка виступає як умова, що може вплинути на прийняття рішення злочинцем вчинити злочин.

Насильство над жінками можна розподілити на наступні групи: домашнє насильство (сімейно-побутове): насильство чоловіка над дружиною; насильство батьків щодо дітей (дочок); насильство дітей щодо батьків (матері).

У даній групі воно виражається в психологічному, моральному та фізичному (побитті, гвалтуванні тощо).

1. Насильство на роботі (дії керівника стосовно своїх підлеглих жіночої статі).

2. «Вуличне» насильство щодо осіб жіночої статі. Дані злочини можуть вчиняти як випадкові особи, які не знали жертву, так і особи, які знали жертву (друзі, колеги, сусіди тощо).

Відповідно, до заходів загальної віктимологічної профілактики відносять всеохоплюючу правову пропаганду, правороз'яснювальну роботу серед населення (у формах особистих бесід, публікацій ЗМІ), заходи для підвищення безпеки житлових приміщень і нежитлових будівель (обладнання сигналізацією, засобами спостереження, камерами зберігання, посилення захисних якостей входних дверей,

влаштування ґрат на вікнах) тощо. Необхідно підвищувати рівень правосвідомості та правової культури.

У свою чергу, індивідуальна віктимологічна профілактика відображається у спеціально-кримінологічних заходах профілактики, що безпосередньо спрямовані на усунення відповідних криміногенних факторів. Їх метою є утримання конкретного індивіда від вчинення злочину чи попередження його віктимізації шляхом проведення з ним відповідної роботи. Отже, важливою складовою у системі заходів віктимологічної профілактики є роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота з особами жіночої статі для того, щоб вони не стали жертвами

насильницьких злочинів. Такі роз'яснення мають бути конкретними, доступними і зрозумілими за змістом, з наведенням прикладів життєвих реалій.

3. Невідкладна профілактика, яка обумовлюється попередженням конкретних злочинів, що готуються, із використанням захисних характеристик потенційної жертви, а також тактичних можливостей, які виникають під час організації профілактичної роботи «від потерпілого» [3, с. 78; 4, с. 80].

Отже, чим краще жінка буде знати та дотримуватись заходів віктимологічної профілактики, тим менше в неї шансів стати жертвою насильницьких посягань.

Список літератури

1. Антонян Ю. М. Кримінологія: вибрані лекції / Ю. М. Антонян. – Москва: Логос, 2004. – 448 с.
2. Віленська Е. Кримінологія: традиції і новації / Е. Віленська, Е. Дідоренко, Б. Розовський, В. Чалий // Право України. – 2008. – С. 296.
3. Курбатова І. С. Кримінологічні засади запобігання насильницьким злочинам щодо осіб похилого віку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. С. Курбатова; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2014. – 20 с.
4. Курбатова (Мірошніченко) І. С. Особливості віктимологічної профілактики злочинів щодо осіб похилого віку / І. С. Курбатова (Мірошніченко) // Право і Безпека. – 2013. – № 3. – С. 77–81.
5. Гусейнов А. А. Понятия насилия и ненасилия / А. А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 35–41.
6. Кулик Л. М. Ознаки насильницької злочинності / Л. М. Кулик // Держава та регіони: серія «Право». – 2009. – № 2. – С. 65–69.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О.В. Хорошун

Д. Ю. Міхно,
студентка 3 групи 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Дослідження проблеми віктимності неповнолітніх є важливим з точки зору профілактичної та корекційної роботи з такою віковою категорією осіб, оскільки через об'єктивні та суб'єктивні чинники вони стають більш уразливими до оточуючого середовища, зокрема

злочинного.

Причини, що детермінують різні види віктимної поведінки неповнолітніх, мають соціально обумовлений характер і давно стали предметом психологічного дослідження науковців. Зокрема, Л. О. Шевченко у

своїй праці «Особливості віктимності неповнолітніх» виокремлює наступні причини: недостатній догляд батьків і нестача емоційного тепла, відставання у психофізичному розвитку, нездатність оцінити ступінь небезпеки і чинити опір насильству, вороже сприйняття світу, готовність бути жертвами насильства з боку сильних і самим проявляти його щодо слабких, низька самооцінка, емоційна нестійкість, низький рівень сексуальної освіченості, нервово-психічні розлади (олігофренія, розлади особистості – психопатії, наслідки органічного ураження головного мозку та ін.).

Таким чином, актуальним питанням залишається профілактика та основні засоби зниження віктимної поведінки неповнолітніх. Проаналізувавши наукову літературу, Н. В. Тарасенко визначила наступні загальні пропозиції щодо профілактичних заходів: 1) рання психологічна діагностика віктимогенних якостей і властивостей особи; індивідуальна та групова психологічна корекція стійких психоемоційних станів дітей і підлітків як факторів їх віктимізації; 2) просвітницька робота, що включає роз'яснювальні лекції та бесіди з описом можливих ситуацій віктимогенного плану, причин їх виникнення та оптимальних шляхів виходу з них, а також заходів щодо запобігання віктимогенним ситуаціям; 3) реалізація системи методів і форм роботи з дорослими (батьками, вихователями, вчителями, адміністрацією шкіл, інтернатів, дитячих будинків), спрямованої на зниження рівня дитячої віктимізації, профілактику вікової, статусної, іміджевої та інших видів віктимності школярів.

Звертаючись до зарубіжного досвіду вирішення зазначеної проблеми, можна виокремити й інші методи профілактики, які ще не набули широкого розповсюдження на теренах нашої держави. Так, з точки зору Національного центру жертв злочинів США (National Center for Victims of Crime), причинами віктимної поведінки неповнолітніх є: нестача знань у підлітків про наявні програми запобігання віктимності та доступні сервіси допомоги, а також недостатня кількість таких програм.

Отже, активна роль у боротьбі із подоланням дитячої віктимності належить як державним, так і громадським організаціям.

Зокрема, в США широкого розповсюдження набула програма, спрямована на запобігання сексуальному насильству дітей (sexual abuse prevention programs for children), яка запроваджує чотири види тренінгів для дітей різної вікової категорії та цільової спрямованості. Так, використовуючи різні методики (рольові ігри, моделювання, лекції, дискусії, фільми, комічні книги тощо) у дітей та підлітків формується уява про наявність «приватних зон» їхнього тіла, про неможливість дотиків з боку незнайомих людей та про необхідність повідомляти батьків про такі випадки.

Більш ніж у 40 школах штату Техас діє програма – WHO (We help ourselves), цільовою аудиторією якої є особи віком від 4 до 18 років. Мета такої програми – запобігання та навчання неповнолітніх засобам самозахисту проти різних видів злочинів. Окрім цього, в рамках даної програми було запроваджено номер гарячої лінії допомоги дітям – жертвам злочинів.

Ефективними є профілактичні програми, спрямовані на покращення клімату в сім'ї, зокрема такі програми, як Healthy Families America, Healthy Families North Alabama, які залучають до участі сім'ї з моменту народження дитини і до досягнення нею п'ятирічного віку.

Плідною є робота дитячих центрів (Children's Advocacy Centers), що координують діяльність з приводу розслідування випадків насильства над дітьми, а також проводять консультації та навчання з питань запобігання злочинній діяльності щодо неповнолітніх. Так, у штаті Алабама на базі такого центру запроваджено так звані «Батьківські класи» – програму, яка спрямована на консультування та навчання батьків методикам виховання антивіктимної поведінки у дітей. У багатьох штатах США діють програми

запобігання насильству у шкільних та навчальних закладах – Stop Child Abuse and Neglect, Safe Dates, Stop School Bullying та програми щодо покращення оточуючого середовища – Street Lighting Program.

У навчальних закладах Англії та Німеччини також практикують віртуальну профілактику віктимності неповнолітніх. Метою комп'ютерної програми – Fear Not!, яку студенти проходять протягом 30 хвилин кожного місяця, є демонстрація негативних наслідків віктимної поведінки особи. Близьким за змістом є портал The Yello Duno в Америці, де за допомогою коротких відеороликів діти привчаються до антивіктимної поведінки, оскільки відбувається візуалізація всіх можливих негативних наслідків злочину.

В Канаді активну боротьбу із запобігання злочинній діяльності щодо неповнолітніх проводить Centre for Youth Crime Prevention, до якого в будь-який час можна звернутись через номер гарячої лінії або в режимі on-line отримати консультацію

фахівця чи експерта. Victims of Violence Organization займається просвітницькою роботою для ознайомлення молоді з основними правилами проведення вільного часу, поводження в місцях великого скупчення людей, стосунків з незнайомцями, алкоголем, засобами самозахисту та надання допомоги іншим.

На жаль, в Україні ще не набули поширеності зазначені види запобігання віктимній поведінці підлітків, які здаються вкрай важливими з точки зору як соціального, так і психологічного впливу на дитину. Окрім цього, введення віртуальних та комп'ютерних профілактичних програм було б доцільним експериментом для вітчизняних навчальних закладів, оскільки відповідатиме як технічному прогресу, так і сприятиме кращому візуальному сприйняттю навчального та просвітницького матеріалу.

Список літератури

1. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх [Електронний ресурс] / Л. О. Шевченко, Ю. О. Оберемко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 353–358. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_63.pdf
2. Терпелюк В. Критерії, показники та рівні ризику віктимізації підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл [Електронний ресурс] / В. Терпелюк. – Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v38/v38-3-02.pdf>
3. Бовть О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі / О. Б. Бовть // Вісн. Нац. ун-ту оборони України: зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 1 (26). – С. 131–138.
4. Finkelhor D. (2007). Prevention of sexual abuse through educational programs directed toward children. *Pediatrics*, 120, 640-645. doi:10.1542/peds.2007-0754
5. The Victimization of Children and Youth: A Comprehensive, National Survey: David Finkelhor, Ph.D. Richard Ormrod, Ph.D. Heather Turner, Ph.D. University of New Hampshire Sherry L. Hamby, Ph.D. University of North Carolina at Chapel Hill, Vol. 10, No. 1, February 2005 5-25/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV73.pdf>
6. Finkelhor, D., Asdigian, N., & Dzuiba-Leatherman, J. (1995b). Victimization prevention programs for children: A follow-up. *American Journal of Public Health*, 85(12), 1684–1689. doi:10.2105/AJPH.85.12.1684
7. Teen Dating Violence: Co-Occurrence With Other Victimizations in the National Survey of Children's Exposure to Violence (NatSCEV): Sherry Hamby - Sewanee, the University of the South; David Finkelhor and Heather Turner - University of New Hampshire 2012, Vol. 2, No. 2, 111–124/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/vio-2-2-111.pdf>

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко

В. О. Мойсєєва,

студентка 2 групи факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

В Україні на даний момент вчиняється велика кількість злочинів, яку спричинює низка факторів. Це і соціальні, економічні, психологічні та інші об'єктивно існуючі чинники, які породжують і постійно відтворюють злочинність і злочини як наслідок своєї дії. Досить поширеними стали злочини стосовно дітей в мережі Інтернет. Мобільні телефони, комп'ютери та Інтернет приваблюють широкі верстви населення, особливо молодь. Швидкість зростання користувачів мережі Інтернет вражає: на сьогодні найбільш активними користувачами Інтернету є діти та підлітки. І їх кількість дедалі збільшується завдяки технології Wi-Fi та новим можливостям доступу до Інтернету з мобільних телефонів, смартфонів, ноутбуків, ігрових консолей, планшетів, а також обміну інформацією через мережу інших пристроїв [3, с. 54]. Це спричинює й розширення поля діяльності для злочинності.

Кримінологічна наука визначає віктимність як підвищену здатність низки суб'єктивних і об'єктивних обставин ставати «мішенню» для злочинних зазіхань. Виділяють особистісну, рольову та ситуативну віктимність, яка залежить від: а) особистісних характеристик (вік, стать, потреби, інтереси тощо); б) соціального статусу, соціальної ролі особи, особливостей її службових повноважень, рівня матеріального забезпечення та захищеності; в) рівня розвитку конфліктної ситуації, умов, місця і часу, в яких така ситуація розвивається [1, с. 25]. Як свідчить проведене опитування працівників правоохоронних органів, у 58,8 % випадків злочини, пов'язані із дитячою порнографією, вчиняються частіше до дітей жіночої статі [2, с. 33].

Віктимні риси, характерні для дітей, можна поділити на дві групи: загальні та індивідуальні. До загальних (притаманних саме підлітковому вікові) належать: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, перевага у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням, а інколи просто фізична слабкість. Другим блоком факторів, що можуть підвищувати вразливість дитини, є соціально-психологічні, до яких належать: потреба у спілкуванні, самоствердженні, що загострюються у підлітковому віці як не в жодному іншому. За результатами опитування, проведеного Київським центром планування сім'ї та сексології в різних регіонах України, кожна п'ята опитана дівчина та кожний сьомий юнак визнали себе об'єктами небажаних дотиків сексуального характеру, а кожна третя дівчинка шкільного віку пережила досвід сексуальних домагань [4, с. 58]. Серед кіберзлочинності виділяють: 1) кібербулінг (англ. cyberbullying), 2) кібергрумінг (англ. cybergrooming / child grooming) [5, с. 7]. Грумінг – це тактичний підхід дорослої людини до неповнолітнього, як правило, із сексуальними цілями. Мова йде про спокус, маніпуляцію та схилення дитини до неправомірних дій. Педофіли відвідують ті сайти, які найбільш популярні серед дітей. Вони позиціонують себе як «старшого друга» для своїх потенційних жертв. Класичні етапи грумінгу: 1. Пропозиція дружби. 2. Встановлення міцних дружніх зв'язків. 3. Оцінка ризику. 4. Виключне становище. 5. Сексуальна тема розмови [6, с. 3]. Американські дослідники виділили

основні різновиди кібербулінгу: 1. Тролінг. 2. Наклепи. 4. Секстинг. Нападки, постійні виснажливі атаки. 3.

Список літератури

1. Левченко Ю. О. Рівень віктимності жертв насильницьких злочинів / Ю. О. Левченко // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доповідей круглого столу. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
2. Соловей О. О. Жертва дитячої порнографії / О. О. Соловей // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : тези доповідей круглого столу. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
3. Паукова А. С. Ідея інформаційного захисту дітей на сторінках педагогічної преси США / А. С. Паукова // Вісн. ЛНУ ім. Т. Шевченка. – Львів, 2013. – № 13 (272). – С. 235.
4. Волинець Л. С. Надання допомоги дітям жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. С. Волинець, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. – Київ, 2011. – 115 с.
5. Гуренко О. И. Поликультурный ресурс профессиональной подготовки будущих социальных педагогов [Электронный ресурс] / О. И. Гуренко // Наук. портал. – Режим доступа: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/261>: (дата звернення: 05.11.2015 р.). – Заголовок з екрана.
6. Этксбарриа А. Интернет-груминг : орудие педофилов [Электронный ресурс] / А. Этксбарриа. – Режим доступа: http://www.viruslab.ru/blogs/la_piazza/online-grooming/

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

Д. О. Мудраченко,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ ТА ЇХ ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА

Категорія осіб похилого віку є однією з найбільш соціально незахищених верств населення, якій притаманне зазвичай скрутне матеріальне становище, правова необізнаність, обмежені фізичні можливості та надмірна довірливість.

У науковій літературі підкреслюється, що особи похилого віку переважно стають жертвами злочинів корисливого спрямування, зокрема мова йде про крадіжки, грабежі, шахрайства, розбої, умисні вбивства з корисливих мотивів [1, с. 3–5]. До того ж, значна частина таких злочинів є латентними, що зовсім не сприяє запобіганню їм.

Кримінологічна наука підтверджує висновок, що причина – це те, що породжує

наслідок, а умова – це обставина, яка сприяє вчиненню злочинів. Отже, основними причинами злочинності, в тому числі і щодо осіб похилого віку, є: соціальні, економічні, політичні, культурні, духовні протиріччя розвитку суспільства, які зумовлюють формування у суб'єкта злочину наміру вчинити суспільно небезпечне діяння, а характерною особливістю умов є те, що вони полегшують вчинення злочину та сприяють досягненню злочинного результату. Тому важливого значення набуває поведінка осіб похилого віку як потенційних жертв злочинних посягань, яка виступає як умова, що може вплинути на прийняття рішення

злочинцем вчинити злочин.

Також хотілось би звернути увагу на заходи віктимологічного запобігання відносно літніх осіб. Традиційно віктимологічна профілактика складається з трьох основних частин: загальної (виявлення і усунення причин та умов скоєння злочинів), індивідуальної (встановлення потенційних жертв злочинів та виховний вплив на них) та невідкладної (попередження злочинів, які готуються, із використанням захисних ресурсів потенційної жертви) [2, с. 15].

До заходів загальної віктимологічної профілактики відносять: всеохоплюючу правову пропаганду, правороз'яснювальну роботу серед населення (у формах особистих бесід, публікацій ЗМІ), заходи для підвищення безпеки житлових приміщень і нежитлових будівель (обладнання сигналізацією, засобами спостереження, камерами зберігання, посилення захисних якостей входних дверей, влаштування ґрат на вікнах) тощо. Окремо відзначають такі заходи покращення віктимологічної ситуації у державі, як удосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня життя співгромадян похилого віку, зниження безробіття, створення належної системи медико-соціального та побутового обслуговування літніх людей, підвищення рівня їх правосвідомості та правової культури.

В свою чергу, індивідуальна віктимологічна профілактика відображається у спеціально-кримінологічних заходах профілактики, що безпосередньо спрямовані на усунення конкретних криміногенних факторів. Їх метою є утримання конкретного

індивіда від вчинення злочину чи попередження його віктимізації шляхом проведення з ним відповідної роботи. Отже, важливою складовою у системі заходів віктимологічної профілактики є роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота з особами похилого віку з метою формування в них відповідного ставлення до рекламних оголошень, повідомлень у засобах масової інформації, інформаційних плакатах, брошурах із пропозиціями неадекватно великих винагород, до особистого спілкування з можливими шахраями тощо. З метою більш ефективного сприйняття літніми людьми таких роз'яснень вони мають бути конкретними, доступними і зрозумілими за змістом, з наведенням прикладів життєвих реалій.

Третій вид віктимологічної профілактики – невідкладна профілактика, яка обумовлюється попередженням конкретних злочинів, що готуються, із використанням захисних характеристик потенційної жертви, а також тактичних можливостей, які виникають під час організації профілактичної роботи «від потерпілого» [3, с. 78; 4, с. 80].

Таким чином, вважаємо, що наведена система заходів віктимологічного запобігання щодо літніх осіб стає ефективною за умов комплексного використання всіх її складових, а також має базовий характер й може бути доповнена з урахуванням як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

Список літератури

1. Гришко О. М. Запобігання корисливим злочинам щодо осіб похилого віку: віктимологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. М. Гришко ; Акад. адвокатури України. – Київ, 2010. – 16 с.
2. Гарькавець С. О. Віктимологія: навч. посіб. / С. О. Гарькавець; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2006.
3. Курбатова І. С. Кримінологічні засади запобігання насильницьким злочинам щодо осіб похилого віку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. С. Курбатова; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2014. – 20 с.
4. Курбатова (Мірошніченко) І. С. Особливості віктимологічної профілактики злочинів щодо осіб похилого віку / І. С. Курбатова (Мірошніченко) // Право і Безпека. – 2013. – № 3. – С. 77–81.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

А. К. Нерозя,
студентка 2 групи 5 курсу міжнародно-
правового факультету Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

У даний момент однією особливо значущою соціальною проблемою для України є злочинність. В умовах реформування соціального життя та економіки країни її небезпечність збільшується, унаслідок чого зростає кількість потерпілих, серед яких окреме місце займають неповнолітні. В Україні значна кількість неповнолітніх щорічно потерпає від насильницьких злочинів. За даними Міністерства внутрішніх справ України, за перше півріччя 2010 р. 5562 дітей стали жертвами злочинів, 25 серед яких постраждали від насилля [4].

Проблемам кримінально-правового захисту та запобігання злочинам щодо неповнолітніх присвячено лише декілька робіт. Зокрема, дослідженням цього питання займалися: С. Г. Киренко, В. В. Вітвіцька, Н. С. Юзікова, А. А. Лютов. Однак проблема детермінант віктимної поведінки неповнолітніх жертв на сучасному етапі розвитку суспільства залишається нерозкритою, тому дана тема є особливо актуальною і потребує подальшого практичного та теоретичного вирішення [1].

Вивчення віктимологічних аспектів допоможе виділити заходи профілактики. Варто звернути увагу на специфічні риси неповнолітніх, які сприяють злочинній поведінці. Так, жертвам характерні допитливість, потяг до пригод, здатність піддаватися чужому впливу, довірливість, неналежне соціальне місце в учнівському колективі, незадовільний стан правової освіти батьків та дітей, фізична незрілість, психологічна нестійкість. Неповнолітні відрізняються низьким рівнем особистої зрілості, їм характерна підвищена навіюваність, слабкий контроль власних поглядів, нестійка самооцінка. Як свідчить практика, у 30% випадків основною причиною вчинення злочину є легковажна

поведінка з незнайомими людьми чи перебування в нетверезому стані, а також прагнення до ранніх статевих зносин. Безумовно, на особу жертви впливають зовнішні фактори. Це стосується категорій дітей, що позбавлені батьківської уваги, проживають в неблагополучних сім'ях, інтернатах, займаються жебракуванням. Досить часто діти стають жертвами насильницьких злочинів після перегляду відеофільмів, телепередач, які демонструють грубе поводження з людьми. Багато досліджень підтвердили, що для дітей, які постраждали від насилля, найбільш небезпечним є руйнування сімейного середовища. Досвід статевого насильства, який отримала особа в дитинстві, підвищує для неї ризик стати жертвою в дорослому віці. Слід звернути увагу на категорію неповнолітніх, щодо яких здійснюється насильство в сім'ї: діти, виховані в атмосфері жорстокості, в більшості випадків стають насильниками [2].

Задля попередження таких злочинів необхідна активізація роботи з виховання і догляду за самими неповнолітніми, потрібно удосконалювати роботу з бездоглядними дітьми. Було б доцільно посилити контроль патрульних служб у місцях, де вчинення небезпечних діянь найбільш можливе: в парках, дошкільних дитячих установах, на дитячих майданчиках, в школах тощо.

З метою подолання злочинності пропонується: налагодити дієві механізми реалізації юридичних гарантій з охорони неповнолітніх шляхом окремого першочергового фінансування соціальної політики у

сфері захисту дітей; поширення пропаганди ідей ненасильницького вирішення конфліктних ситуацій з метою збільшення терпимості в суспільстві; проведення політики з метою підвищення рівня матеріального добробуту сімей для подолання негативних факторів сімейного виховання; організація правової освіти для пересічних громадян на загальнодержавному рівні шляхом безкоштовного поширення відповідної літератури, підготовки тематичних програм на радіо та телебаченні [3].

Для нашої країни буде корисним зарубіжний досвід, особливої уваги потребує імплементація міжнародних норм у національне законодавство. Позитивним є досвід Республіки Казахстан, де в 2009 р. було прийнято Закон «Про профілактику побутового насильства». Згідно із ст. 15 цього Закону у країні передбачено створення спеціальних організацій щодо надання допомоги, функціями яких є: здійснення прийому потерпілих, організація надання їм необхідної психологічної, педагогічної, медичної, юридичної допомоги за необхідності направлення їх до

лікувальних закладів для надання медичної допомоги та подальшої реабілітації; надання тимчасового проживання потерпілим, проведення психокорекційних програм з особами, що скоїли насильство.

Таким чином, діти досить часто стають об'єктом насильницьких злочинів через психологічну незрілість. Щоб запобігти насиллю, слід запровадити програму реабілітації потерпілих від злочину, забезпечити належну правову охорону дітей із різних соціальних верств населення, приділяючи особливу увагу їх сімейному, педагогічному та моральному вихованню. Для цього потрібно з неповнолітніми, які мають найбільший ступінь ризику стати жертвою злочину, проводити тематичні бесіди з правил поведінки в громадських місцях стосовно того, як не стати жертвою нападу у вечірній та нічний час, а також допомагати розв'язанню сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні.

Список літератури

1. Левицька Л. Деякі проблеми попередження статевих злочинів щодо неповнолітніх / Л. Левицька // Наук. вісн.: зб. наук. пр. Укр. фінансово-економ. ін-ту. – 1999. – № 1 (4). – С. 160–162.
2. Левицька Л. Причини та умови вчинення насильницьких злочинів щодо неповнолітніх / Л. Левицька // Наук. вісн.: зб. наук. пр. Акад. ДПС України. – 2000. – № 3 (9). – С. 172–176.
3. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С. С. Косенко. – Київ, 2004. – 213 с.
4. Кривошекова Н. В. О криминологическом понятии «насильственная преступность» / Н. В. Кривошекова // Методологические вопросы криминологических исследований. – Москва, 1983. – С. 90–91.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

В. О. Нікітенко,
курсант 1 групи 5 курсу військово-
юридичного факультету Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Віктимність – це здатність особи обставин. Існує точка зору, що кожен стає жертвою злочину за певних тип злочинців має уявлення про

ідеальну жертву для того чи іншого виду злочинів [1, с. 127].

Злочинність у військових формуваннях – найнебезпечніший фактор, який впливає не лише на їх боєздатність, а й опосередковано на суспільство, оскільки стан справ у воєнній організації держави є «лакмусовим папірцем», за допомогою якого оцінюється стан національної безпеки [2, с. 23].

Віктимність військовослужбовців – феномен дуже специфічний. У ньому сфокусувалися всі види віктимності: соціальна, рольова і особистісна.

Віктимність військовослужбовців обумовлена специфікою соціального становища, віковими і психофізіологічними особливостями. При аналізі цього явища необхідно пам'ятати і культурний рівень підготовки, і соціальний статус, і армійські традиції, які вплітаються в характер діяльності військових.

До особливостей віктимності військовослужбовців можна віднести наступне:

1. Віктимність обумовлена віковими особливостями військовослужбовців (особливостями фізіології молодої людини і браком соціального досвіду).

2. Віктимність нерідко носить змушений характер (процес віктимізації ініціюється не самим потерпілим, а нав'язується йому ззовні).

3. Віктимізація військовослужбовців має яскраво виражений соціальний характер, бо її наслідки виходять далеко за межі проблем конкретної особи.

4. Віктимізація військовослужбовців – процес більшою мірою керований, ніж аналогічний процес у цивільному суспільстві.

5. Віктимність військовослужбовців носить, як правило, чоловічий характер (і злочинець і жертва – чоловіки).

Для особистості потерпілих характерні наступні недоліки:

погана фізична підготовка;
особливості психічного розвитку;
некомунікабельність, задерикуватість, неохайність;
невміння розрядити конфліктну ситуацію.

Рольова віктимність складається з

таких елементів:

- а) традиція дідівщини;
- б) недоліки контролю;
- в) недоліки підготовки до військової служби;
- г) провокування командуванням нестатутних взаємовідносин;
- г) відсутність реальних механізмів оскарження і питання допомоги й захисту;
- д) слабкий сержантський і молодший офіцерський склад (погана їх підготовка).

Соціальну віктимність визначають:

- а) втрата престижності військової служби;
- б) недоліки матеріального забезпечення військових, хибні організації військового побуту і дозвілля.

Як підсумок можна конструювати досить обґрунтовану і ефективну систему заходів віктимологічної профілактики злочинів цього виду. Вона включає: поліпшення підготовки призовників до військової служби у фізичному і психологічному аспектах, формування в них вміння розряджати конфліктні ситуації, регулярне проведення анонімних опитувань військових із метою виявлення латентних злочинів, зокрема фактів знущань з них і ін. [3, с. 360].

Індивідуальне запобігання військовим злочинам полягає у нейтралізації обставин, що мають чи можуть мати злочинний характер, у поведінці чи найближчому оточенні конкретного військовослужбовця. На соціально-економічному рівні індивідуальне запобігання проявляється у матеріальній допомозі конкретному військовому з боку керівництва військової частини чи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Із педагогічної точки зору, цей запобіжний напрям охоплює виховний процес, що має здійснювати командир, військовий начальник із конкретними представниками так званої групи ризику найбільш психічно нестійких солдат, а також проведення із ними відповідної роботи [4, с. 192].

Список літератури

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
2. Туркот М. Детермінанти військової злочинності / М. Туркот // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 19–23.
3. Черных Н. С. Виктимологическая профилактика преступлений военнослужащих / Н. С. Черных // Преступность и законодательство. Преступность и правовое регулирование борьбы с ней. – Москва: Криминолог. Ассоц., 1997. – С. 354–365.
4. Колодяжний М. Військові злочини в Україні: детермінація та запобігання / М. Колодяжний // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2013. – № 4. – С. 191–197.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. І. О. Христич

А. Г. Оганісян,

студент 12 групи 5 курсу

Інституту підготовки кадрів

для органів юстиції України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Чим керуються злочинці у виборі своєї жертви? Чому одні люди стають жертвами злочинів, а інші ні? Для відповіді на це питання віктимологією була розроблена така категорія, як віктимність. Взагалі термін «віктимність» введено у науковий обіг Л. В. Франком, який виділяв віктимність у широкому (масова) і вузькому (індивідуальна) значеннях. Трохи пізніше вчені почали виділяти також групову віктимність, що представляє собою специфічну колективну схильність окремих категорій населення, які мають спільні демографічні, соціальні, психологічні, професійні, культурологічні ознаки, за певних обставин порівняно частіше наражатися на небезпеку заподіяння злочинної шкоди. Прикладом групової віктимності є особи похилого віку. Не дивлячись на те, що особи похилого віку в меншій мірі стають жертвами злочинів, ніж представники молодшого покоління, вони мають потенційну високу віктимність. Сьогодні в усіх країнах світу, в Україні у тому числі, збільшується частка осіб похилого віку у загальній структурі населення, іншими словами спостерігається так званий процес «старіння нації», тому вивчення віктимності даної категорії осіб

набуває особливої актуальності.

Більшість науковців похилий вік розглядають як кризовий період, пов'язаний з адаптацією до нових соціальних умов, як стадію переходу від зрілості до власне старості. Старість у психології – це заключна фаза в розвитку людини, в якій цей процес відбувається по низхідній життєвій кривій. Інакше кажучи, в житті людини з певного віку проявляються ознаки, що виражаються в зовнішньому вигляді старої людини, зменшенні її життєвої активності, обмеженості фізичних можливостей. Старість може наближатися до людини двома шляхами: через фізіологічне ослаблення організму та зниженням сили і рухливості психічних процесів [1]. За рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (1967 р.) ухвалено класифікацію осіб похилого віку: 60 років і більше є літнім віком, 75 і більше – похилим, 90 і старше – вік довгожителів, а за даними Організації Об'єднаних Націй (1980 р.) особи 60 років і старші розглядаються як люди похилого віку. На вітчизняному рівні статус осіб похилого віку визначено

Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» та Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Так, громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року.

Які ж найголовніші детермінанти віктимності осіб похилого віку? По-перше, фізіологічні зміни, що відбуваються в організмі людини в цей період життя: фізична слабкість, вади зору, слуху, уповільнення реакцій організму, зменшення спритності тощо. Рівень їх здоров'я значно нижчий і, як правило, у цьому віці з'являються нові і загострюються старі хронічні хвороби. Саме використання цих властивостей у багатьох випадках обумовлює вчинення злочинцями різноманітних злочинів щодо цих осіб: від крадіжок до вбивств. По-друге, психологічні зміни – найчастіше це зміни негативної характеристики: невпевненість у собі, побоювання самотності, безпорадності, зубожіння, смерті, дратівливості, зниження інтересу до нового, підозріливості, егоїстичності. Все це робить людей дріб'язковими, скупими, зверх обачними тощо. Зрозуміло, що ці риси здатні провокувати конфлікти, протиправну поведінку з боку оточуючих. Невипадково більшість убивств та тілесних ушкоджень, заподіяних особам похилого віку, мають місце в сімейно-побутовій сфері. По-третє, соціальний статус, зокрема матеріальний статок. Матеріальна забезпеченість – одна з ознак поряд із фізіологічними, що й приваблюють злочинців. Серед найбільш вагомих детермінант віктимності людей похилого віку варто відзначити їх високу соціальну ізоляцію. Водночас аналіз злочинів, що вчиняються відносно даної категорії осіб, засвідчує, що нерідко фактором віктимності стає й спільне

проживання з більш молодим поколінням. У юридичній літературі як фактор, що здатний вплинути на вибір злочинцем жертви, виділяють й так званий ейджизм – сукупність упереджень, заснованих на віці.

Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, і будь-які вчинки цих осіб інтерпретуються оточуючими через призму цих стереотипів. У кримінальній формі ейджизм являє собою дискримінацію молодими людьми представників старшого покоління, що може призвести до різних злочинів щодо останніх [2].

Таким чином, сукупність фізіологічних, психологічних, соціальних особливостей осіб похилого віку обумовлює види злочинів, що вчиняються щодо таких осіб. Фізично слабкі, самотні, маючи вади органів чуття та сприйняття, а також обмежений радіус пересування (використовують в основному громадський транспорт) і стандартний стиль життя (наприклад, в певний час йдуть за покупками) представники цієї групи особливо схильні стати жертвою крадіжок, злому, пограбування. Будучи надто довірливими і необізнаними у правових питаннях, можуть стати жертвами шахрайства. Віктимологами, наприклад, шахрайство розглядається як злочин, що несе в собі додаткові загрози старшому поколінню порівняно з іншим населенням, тому що втрата заощаджень, здобутих протягом всього життя, може призвести до глибокої депресії, інших серйозних психічних захворювань. За статистичними даними, особи похилого віку стають жертвами вбивств побутового характеру. Також помітною є тенденція, що вбивство людей такої соціально-демографічної групи переважно вчиняється з корисливих мотивів.

Список літератури

1. Гришко О. М. Теоретичний аналіз фізіологічних, психологічних і соціальних особливостей осіб похилого віку як чинників віктимності / О. М. Гришко // Правове регулювання економіки. – 2012. – № 11–12. – С.78–88.
2. Поліщук Г. С. Щодо стану віктимізації людей похилого віку / Г. С. Поліщук //

О. О. Перестюк,

студент 6 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема віктимності неповнолітніх залишається однією з найбільш важливих, зокрема фактори, що детермінують виникнення віктимної поведінки та особливості її прояву у неповнолітніх є об'єктами уваги як правознавців, так і соціологів, психологів та педагогів. Необхідність дослідження питань, пов'язаних з віктимністю неповнолітніх, зумовлена недосконалістю профілактичних заходів, які спрямовані на зниження рівня віктимності цієї вікової групи. Це свідчить про актуальність проблеми і необхідність її теоретичного вирішення.

Дослідженням в галузі віктимології присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних правознавців, таких як: О. І. Алексєєв, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, В. Л. Васильєв, Г. Гентіг, Ф. Г. Гізляєв, В. В. Голіна, О. А. Гулевіч, О. Джу́жа, В. П. Коновалов, О. В. Лисодєд, І. І. Мамайчук, Д. Рівмен, О. Туляков, Л. Франк та ін.

Соціологічні дані останнього десятиріччя показали, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є діти, особливо підліткового віку. Аналізуючи особливості віктимності неповнолітніх, В. І. Терпелюк виявив, що показниками віктимності особистості підлітка є: рівень самооцінки; стратегія психологічного захисту в спілкуванні; стійкість емоційних станів; рівень виявлення основних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); уміння пристосовуватися до умов та рівень адаптованості. Крім цього, серед показників віктимогенності підлітка вченим було названо такі складові, як: особливості та тип сімейного виховання;

характер соціальної підтримки в сім'ї; наявність фактів насильства в сім'ї.

На важливості сімейного виховання робив акцент і італійський юрист та публіцист Чезаре Беккарія, який писав, що в сімейному середовищі дітей слід знайомити з мораллю, яка впливатиме на їх поведінку і сприятиме викоріненню негативних проявів характеру та емоцій дитини. В результаті дитина самостійно відмовляється обирати шлях, який приведе до пороків.

Досліджуючи психологічні особливості віктимної особистості, М. А. Одинцова зазначила, що у молодих людей з підвищеною віктимністю виявляється типова модель поведінки більш характерна для дитини, ніж для дорослої людини. Найбільш загальні характеристики віктимності виглядають наступним чином: труднощі в прийнятті рішень; прагнення мати поради та підтримку інших людей; відсутність контакту з оточенням, відчуття безпорадності і дискомфорту, навіть якщо контакт деструктивний; невизначена реакція у відповідь на критику і несхвалення; розпливчата межа образу-Я, прояв будь-якої ініціативи супроводжується почуттям страху; пригнічені емоції; нечесність; скритність, подвійна мораль.

У літературі неодноразово висловлювалася думка про те, що головною причиною віктимності неповнолітніх та її стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і зростання напруженості у суспільстві.

Звичайно, все це впливає і на дорослу віктимність, проте зниження рівня життя позначається найсильніше на підлітках, бо у всі часи неповнолітні були і залишаються найбільш уразливою частиною суспільства. Уразливість полягає у тому, що певні особливості неповнолітніх (рухлива психіка, не сформована остаточно система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато успішніше. Таким чином, причини віктимності неповнолітніх можна умовно розділити на дві великі групи: ті, що пов'язані з особистісними особливостями неповнолітніх, та ті, що викликані соціальними негараздами.

Якщо говорити про особистісні особливості, то варто відзначити, що неповнолітні схильні до гіперсоціальної поведінки, що є свідченням готовності неповнолітніх до активності і потреби у соціальних контактах та зв'язках. Як зауважила Л. Е. Орбан-Лембрик, вивчення соціально-психологічних особливостей

соціалізації підлітків свідчить, з одного боку, про їхню мотиваційну готовність до засвоєння норм і цінностей суспільства, з другого, – про маргінальність підростаючого покоління. Потреба у соціальних контактах лежить в основі організації підліткових угруповань – від позитивних до криміногенних. Активність у соціальних контактах підлітків, з одного боку, та брак життєвого досвіду й відсутність підтримки близьких, з другого, робить їх уразливими до впливу віктимологічних чинників (наприклад, підлітки дуже легко йдуть на контакт з незнайомцями).

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що неповнолітні особи значною мірою характеризуються схильністю до віктимної поведінки. Причинами такої поведінки є як особистісні особливості неповнолітніх, так і соціально-економічні негаразди.

Список літератури

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; сост. и предисл. В. С. Овчинского. – Москва: ИНФРА-М, 2004. – 184 с.
2. Рыбальская В. Я. О виктимологическом направлении профилактики преступности несовершеннолетних / В. Я. Рыбальская // Виктимология и профилактика правонарушений : сб. науч. тр. – Иркутск, 1979. – С. 68–69.
3. Кузнецова Л. Э. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи / Л. Э. Кузнецова, А. Н. Ерошенко // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.). – Челябинск : Два комсомольца, 2013. – С. 73–75.
4. Бовть О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі / О. Б. Бовть // Вісн. Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 1 (26). – С. 131–138.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

А. А. Покліпач,
студентка 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РОЛЬ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІМИ

У сучасних умовах світових економічних і політичних процесів, що характеризуються глобалізацією, особливої актуальності набуває

формування ефективної політики протидії негативним наслідкам глобалізації, що проявляються у зростанні злочинності. Проте істотні зміни економічних, політичних і інших соціальних умов в нашому суспільстві, що відобразилися на стані злочинності, у тому числі і на злочинності неповнолітніх, а також на процесі боротьби зі злочинністю, зобов'язують правову науку звертатися до проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. Кризові умови перетворення нашого суспільства на принципах ринкової економіки і демократизації соціальних умов спричинили негативні зміни структури і динаміки злочинності [1, с. 71–73].

За даними Генеральної прокуратури України, за період січень – вересень 2015 р. органами досудового розслідування було зареєстровано 1460 кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми або за їх участю, а саме 43 – особливо тяжких злочинів, 735 – тяжких злочинів, 559 – злочинів середньої тяжкості, 123 – злочини невеликої тяжкості [2].

За даними Державної пенітенціарної служби України, станом на 1 червня 2015 р. на обліку кримінально-виконавчої інспекції перебуває 1931 засуджений неповнолітній. Переважну більшість було засуджено за тяжкі злочини – 72%, за злочини середньої тяжкості – 24%, 48% засуджених неповнолітніх виховувалися у неповних сім'ях, 7% є сиротами або перебували у спецзакладах Міністерства освіти і науки України, 9% – виховувалися у неблагополучних сім'ях.

Через несприятливі умови виховання та негативний вплив оточення 58% підлітків, які перебували на обліку, вчинили злочини у складі групи, з них майже кожен четвертий – за участю дорослих. 77 неповнолітніх вчинили злочини у стані алкогольного сп'яніння. Кожен десятий із засуджених неповнолітніх раніше вже притягувався до кримінальної відповідальності [3].

Найчастіше неповнолітні, які вчиняють крадіжки, грабежі, шахрайство, вимагання, виявляють усвідомлення ними того, що їх не буде викрито чи осуджено. І саме відсутність належної реакції на скоєне

сприяє розвитку адекватної оцінки ситуації неповнолітнім злочинцем щодо вчиненого ним злочину.

Наукове пояснення і прогнозування віктимної поведінки жертви, внаслідок якої неповнолітньому вдалося вчинити злочин, допоможе:

1) виявленню причин та умов вчинення злочину; 2) визначенню можливих напрямів інтенсифікації запобігання злочинності; 3) інтенсифікації запобігання злочинності і, що особливо важливо, злочинності серед неповнолітніх, прогнозуванню нових ситуацій чи подій, профілактичного впливу на потерпілих, у тому числі примусового характеру для осіб з девіантною поведінкою.

Вивчення обставин вчинення злочину дає змогу зробити висновок, що поряд з потерпілими, які стали такими через збіг певних обставин, значною є і кількість жертв, які своєю поведінкою провокують злочини або полегшують їх учинення.

Жертва злочину з точки зору кримінальної віктимології – це потерпіла фізична особа незалежно від того, чи визнана вона потерпілою у кримінально-процесуальному порядку і чи оцінює себе такою суб'єктивно.

Слід звернути увагу на суб'єктивну оцінку ситуації особи, якій завдано шкоду внаслідок злочинних посягань неповнолітніми, як постраждалої. Адже велика кількість злочинів, які вчиняють неповнолітні, залишається латентною через неправильне сприйняття скоєного, а також виправдання суспільно небезпечних дій неповнолітніх бешкетуванням. Безкарність за такі діяння призводять до розвитку відчуття «легкої» наживи, всюдозволеності і повторності злочинних діянь.

Роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до провокуючої злочинця на вчинення злочину.

За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною,

провокаційною, легковажною.

Потерпілими від злочинів неповнолітніх можуть бути: 1) особи, які внаслідок своїх вікових особливостей не спроможні належно оцінити ситуацію; 2) особи, які за своїми фізичними та психологічними характеристиками є уразливими; 3) потерпілі на побутовому ґрунті (особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину); 4) особи, які стали жертвою злочину із причин власної необережності [4, с. 293–295]; [5, с. 50–52].

Отже, потреба дослідження ролі жертви злочинів неповнолітніх є актуальною. Адже без вивчення морально-психологічних і соціальних характеристик потерпілих, ситуацій, що передують злочину, а також ситуацій безпосереднього вчинення злочину неможливе ефективне застосування профілактичних заходів.

Список літератури

1. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 рр.): монографія / Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. О. Книженко та ін. – Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014.
2. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index/>
4. <http://kul-lib.narod.ru/bibl.files/chas2010/2/293.pdf>
5. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. переробл. і допов. – Харків: Право, 2009. – 288 с.
6. Фаттах А. Виктимология: что это такое и каково ее будущее? / А. Фаттах // Международное криминологическое обозрение. – Т. 21. – № 2, 3. – Париж, 1967. – С. 84.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

І хоча проблемі злочинності неповнолітніх останнім часом приділяється значна увага, її явно недостатньо. Формуючи соціально адаптовану особистість, необхідно враховувати останні досягнення педагогічної, психологічної, юридичної та багатьох інших наук. Держава має приділяти належну увагу підліткам, зокрема – вирішенню проблем їх дозвілля, освіти, матеріального забезпечення.

Як зазначив А. Фаттах, автор праці по віктимології 1967 р., цілком можливо, що наші невдачі у галузі запобігання злочинності зумовлені тим, що протягом століть вся увага була зосереджена на самому проступку або ж злочинцеві і не приділялась увага жертві, на яку вона заслуговує [6, с. 84].

Є. А. Попкова,
студентка 16 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЩОДО ВІКТИМІЗАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У наукових кримінологічних працях проблематика віктимності саме серед засуджених була об'єктом досліджень

неодноразово, але ще досі залишається дискусійною і невирішеною. На нашу думку, це зумовлено тим, що за

основними кримінологічними рисами жертва злочинів у місцях позбавлення волі мало чим відрізняється від злочинця (це стосується, зрозуміло, самих засуджених, а не представників адміністрації), а також такими віктимологічними факторами, як: високий рівень агресивності засуджених, загострення психологічного стану в різні періоди (після арешту та суду, під час і після етапування тощо), різноманітні хвороби засуджених та ін.

Віктимність серед засуджених є категорією, яка значно відрізняється від загального поняття віктимності, тому в деяких дослідженнях і зустрічається саме поняття «пенітенціарна віктимність», і це зрозуміло, адже вона обумовлена виконанням соціальних функцій в установах виконання покарання. Завдяки цьому виникають специфічні стосунки, які певним чином сприяють злочинній поведінці в місцях позбавлення волі. Носіями останньої є засуджені різних соціальних статусів у злочинній ієрархії. Так, особливу групу, штучно відокремлену та ізольовану від інших в'язнів, утворюють так звані «пригноблені». До неї належать ті засуджені, щодо яких було вжито гомосексуальне насильство, або які добровільно вступили в гомосексуальні зв'язки, а також ті, які нехтують особистою гігієною, особи з жіночими рисами обличчя й тіла, взагалі слабкі за характером і фізично нездатні протистояти погрозам і насильству. Їх принизливе становище поширюється на весь строк відбуття покарання, навіть зберігається після виходу на волю. Адміністрація, на жаль, не завжди активна в попередженні цих фактів. Часто вона не в змозі виправити становище, тому що за ним стоять злочинці, які його навмисно підтримують. Це один із елементів кримінальної субкультури – страх серед засуджених, за допомогою якого злочинні авторитети примушують інших в'язнів підкорятися їх владі. Саме тому через відчуття цього страху, тривоги, погрози глуму, які впливають на психіку засуджених, частина з них підтримує нелюдські звичаї, тобто відбувається свого роду стимулювання злочинної поведінки.

Звертаючись до статистичних даних та

даних опитувань, які проводились серед колишніх ув'язнених, зокрема, такою громадською організацією як «Донецький меморіал», можна дійти висновку, що за віком серед потерпілих переважають особи 24–29 років (50%), далі 18–24 (33 %) та 30–40 років (17 %). Якщо звернутись до категорій злочинів, то потерпілі засуджені відбувають покарання за: крадіжку – 12,5%; грабіж – 4%; розбій – 12,5%; умисне вбивство – 21,5%; зґвалтування – 16,5%; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом – 16,5%; злочини у сфері обігу наркотичних засобів – 16,5%. На запитання «Чи визнаєте ви свою вину у вчиненні щодо вас злочину?» 40% опитаних відповіли «Так», відповідно 60 % – «Ні» [1].

Аналіз чинного законодавства показує, що поведінка жертви злочину, вчиненого особою, яка перебуває в місці позбавлення волі закритого типу, суттєво впливає на характер і типовий ступінь суспільної небезпечності діяння, але недостатньо враховується під час установа індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності.

На нашу думку, було б доцільним змінити методологію оцінки пенітенціарних установ щодо ефективності виконання покарання у виді позбавлення волі на всіх рівнях державної влади, включивши в її показники стан забезпечення безпеки засуджених, персоналу та інших осіб, які задіюються тією чи іншою мірою до кримінально-виконавчої діяльності, а також здійснити такі заходи, як внесення змін у КВК України та прийняття спеціального закону. Так, постанова Президії Верховної Ради України «Про проект Закону України про профілактику злочинів» передбачає необхідність допрацювання проекту цього закону і потребу прийняття останнього ще у 1994 р. Також доцільно було б внести зміни у нормативно-правові акти з питань охорони, нагляду, безпеки та запобігання злочинам,

визначивши в них відповідні розділи щодо забезпечення безпеки засуджених, які належать до віктимологічно уразливих груп, та визначити типи таких засуджених.

Стосовно останньої пропозиції багато науковців і практиків пропонували тримання віктимологічно уразливих засуджених в окремих, спеціально створених установах, але, на нашу думку, впровадження даної пропозиції з урахуванням недостатнього фінансування багатьох державних програм є майже неможливим у сучасних умовах в Україні.

Список літератури

1. Букалов О. Кримінально-виконавча система у І півріччі 2013 р.: статистика [Електронний ресурс] / О. Букалов. – Режим доступу: <http://ukrprison.org.ua/statistics/1376062438> . – Заголовок з екрана.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

Але в будь-якому випадку хоча б часткове впровадження запропонованих положень щодо подальшого вивчення жертви злочину, вчиненого особою, яка перебуває в місцях позбавлення волі закритого типу, має привести до конкретизації кримінально-правових норм саме в цій сфері та сприятиме наданню персоналу установ виконання покарань теоретичних і практичних рекомендацій щодо протидії вчиненню повторних злочинів у місцях позбавлення волі.

Л. М. Пулик,
студентка 18 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ТИПОВІ ВІКТИМОЛОГІЧНІ СИТУАЦІЇ ЖІНКИ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНУ

На сучасному етапі в Україні, на жаль, відбуваються певні процеси в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життєдіяльності суспільства, які негативно позначилися на розвитку держави і криміногенній ситуації. При цьому серед усієї сукупності злочинних посягань особливе занепокоєння викликають ті, що спрямовані саме на осіб жіночої статі.

Причини вчинення злочинів щодо жінок різноманітні. Як стверджує В.В. Пивоваров: «Переважно зв'язок між явищами не носить абсолютного характеру, а тому причинність у суспільстві з'являється не у вигляді жорсткої причинно-наслідкової залежності, а має ймовірнісний характер. Оскільки суспільство перебуває в безперервному розвитку, причинність соціальних явищ має історично-мінливий характер. Особливість зв'язків між соціальними явищами полягає в тому, що вони в більшості своїй відбиваються і

опосередковуються у свідомості людей, знаходять свій вияв у формі мотивації їх поведінки і цілей, набуваючи властивостей цілепокладання, інтересів окремих людей та їх груп, суспільства в цілому. Зрештою, злочинність є наслідком взаємодії різних видів детермінації» [1, с. 153].

Щодо насильницьких злочинів проти жінок зауважимо, що вони переважно стають жертвами під час сімейно-побутових конфліктів. На думку С.А. Шалгунової, слід особливу увагу приділяти пошуку відповіді на питання, чи була визначальною у конкретній життєвій ситуації поведінка злочинця, наскільки слабким (сильним, нейтральним) міг бути вплив конкретної ситуації злочину на поведінку індивіда та кінцевий результат злочинної взаємодії особи й ситуації [2, с. 180].

Згідно з дослідженнями Л.В.

Франка (1972 р.) у 50% випадків поведінка самих жертв послужила безпосереднім приводом для вбивства; у 60% – поведінка була негативною з точки зору моралі; у 35 % – мала позитивний характер (заступницький, виконання громадського обов’язку та ін.); у 5% – нейтральний.

При цьому у 30% випадків жінки-потерпілі не усвідомлювали, що їх поведінка може провокувати; у 43% випадків зухвала, провокаційна поведінка була тривалою і носила постійний характер.

Виділяють чотири типи можливої віктимної поведінки жінки-жертви злочину.

1. Поведінка-поштовх, яка характеризується провокацією до вчинення насильницького злочину. У переважній більшості випадків така поведінка жінки створює реальну можливість для вчинення щодо неї злочину та є передумовою для суспільно небезпечних дій злочинця. У межах цього типу виділяється два підтипи: а) провокаційна поведінка ненасильницького спрямування, яка може проявлятися у зухвалості та грубості жінки чи в її аморальній поведінці; б) провокаційна поведінка насильницького спрямування, яка характеризується яскраво вираженою агресивністю та грубістю потерпілої, і головне, вчиненням нею будь-яких насильницьких дій або створенням реальної загрози їх учинення.

2. Безвідповідально-байдужа поведінка, яка зумовлює об’єктивну можливість вчинення злочину. У цьому випадку потерпіла своїми діями створює сприятливі умови для злочинного посягання, чим прискорює формування злочинного наміру та

полегшує його реалізацію. У межах цього типу виокремлюються: а) безпечна та безвідповідальна поведінка жінки, що полягає в ігноруванні нею елементарних правил безпеки та морально-етичних норм; б) надмірно довірлива поведінка, що характеризується самовпевненістю, некритичністю та легковажністю потерпілої; в) байдужа та пасивна поведінка, що знаходить свій прояв у ігноруванні жінкою об’єктивно існуючої можливості припинення злочину та притягнення винного до відповідальності.

3. Позитивна, соціально-схвальна поведінка, яка викликає у злочинця намір вчинити насильство. Така поведінка спрямовується на припинення злочинного посягання, подолання опору злочинця чи обумовлюється необхідністю виконання жінкою певних функцій чи громадських обов’язків.

4. Нейтральна поведінка – це відсутність будь-якої провокації з боку жінки, не впливає на вибір злочинцем варіанта поведінки [3, с. 11].

Проаналізувавши сказане вище, можна зробити висновок, що, будучи жертвою насильницького злочину, жінка-жертва нерідко сама є провокатором злочину, своїми діями створює сприятливі умови для вчинення злочинного посягання, чим прискорює формування злочинного наміру та полегшує його реалізацію, або ж не вчинила достатніх дій для його відвернення.

Список літератури

1. Пивоваров В.В. Питання детермінації існування та відтворення злочинності / В.В. Пивоваров // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 43. – С. 151–156.
2. Шалгунова С.А. Особа злочинця та ситуація в механізмі виникнення насильницького злочину / С.А. Шалгунова // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2008. – № 4. – С. 179–189.
3. Чеханюк Л. В. Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец.12.00.08 / Л.В. Чеханюк. – Київ, 2010. – 20 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

А. О. Радіонова,
курсант 4 групи 5 курсу
Інституту підготовки юридичних кадрів
для СБ України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПІДВИЩЕНИЙ РІВЕНЬ ВІКТИМНОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ, ЯК ЖЕРТВ НЕКОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Питання протидії злочинній діяльності особи постало ще за часів становлення первісних спільнот. Досить тривалий час центральною фігурою, яку вивчали, у вітчизняній правовій теорії та кримінологічній практиці була виключно особа злочинця. І лише у першій половині ХХ ст. представники інтеракціонізму, досліджуючи фактори злочинності, вперше почали писати про роль жертви у процесі криміналізації особистості. Новаторами були Е. Сатерленд (1924 р.) та Герберт фон Гентіг (1941 р.), а засновником радянської віктимологічної школи вважається Лев Вульфович Франк.

Особливо актуальним новий напрям науки – віктимологія – є для вивчення, розкриття та попередження злочинів проти життя та здоров'я особи, що не мають корисливих мотивів. Адже метою і засобом насильницьких некорисливих злочинів є самі насильницькі дії проти потерпілого (жертви). Злочинне діяння може бути спрямоване на конкретну особу, будь-яку особу і на невизначене коло осіб. Провідну роль у виборі об'єкта злочину в кожному конкретному випадку відіграє кримінальна мотивація злочинця. У випадку, коли йдеться про злочини через садистські чи хуліганські спонукання, гіпертрофований статевий інстинкт або задля самоутвердження особи в новому чи традиційному для неї колективі, для приєднання до різноманітних соціальних акцій і заходів, вибір жертви здебільшого випадковий, тобто злочинець не знає потерпілого до злочину. Найчастіше страждають особи з підвищеним рівнем віктимності, наприклад, жінки, які

займаються проституцією. Секс-індустрія (або секс-бізнес) являє собою значно поширений феномен у більшості країн світу, у тому числі й в Україні, тобто вид віктимності таких жінок тяжіє до професійного, хоча в нашій країні така професійна діяльність не легалізована, а сказати, що зумовлена виконанням деяких соціальних функцій, досить важко. Обрана такими жінками сфера діяльності кожен день зіштовхує їх з різним контингентом чоловіків, які, зокрема, можуть мати антисуспільну спрямованість чи сексуальні девіації. Надання секс-працівницями послуг досить часто сприймається як купівля, хоч і на час, тіла жінки.

Саме це, на наш погляд, є «каталізатором» злочинної поведінки по відношенню до повій. Варто зазначити, що часто відомості й висновки про потерпілих носять обвинувальний характер. Акцент робиться на їх аморальному, антигромадському способі життя, неналежній поведінці, через що суспільство часто сприймає жінку-повію у ролі головної причини злочину.

Однак, як вбачається, основною причиною віктимності жінок, які займаються проституцією, як жертв некорисливих насильницьких злочинів є їх соціальна незахищеність, що проявляється у байдужості більшості людей до долі таких жінок через їх діяльність, несвоєчасне реагування правоохоронних органів на заяви про зникнення жінок-повій, бо надання послуг здебільшого відбувається у криміногенних районах та у нічний час.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

Р. А. Самчук,
студент 4 групи 1 курсу магістратури
Інституту підготовки юридичних кадрів
для органів прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ВІКТИМОЛОГІЇ

Віктимологія як самостійний напрямок кримінологічного вчення зародилася у 1948 р., після виходу монографії Хентінга «Злочинець та його жертва», а у 1973 р. у Мюнхені було створено Міжнародне віктимологічне товариство. Дана організація покликана стати провідною світовою організацією, що об'єднує як вчених, так і практичних працівників у сфері захисту прав жертв злочинів, розробляючи нові шляхи до зменшення нанесеної шкоди злочиним.

Віктимологію можна розглядати у двох аспектах: у широкому як окрему науку, що вивчає жертв злочинів і жертв певних соціальних і природних явищ, і у вузькому значенні – як частину кримінології, тобто галузь знань про жертву злочину та її роль у генезі злочинної поведінки. Як у кожного наукового вчення у віктимології є своя проблематика як практична, так і теоретична.

У кримінологічній віктимології можна виділити два основних підходи до дослідження проблем даного наукового напряму: так званий академічний, який зосереджує свою увагу на аналізі теоретичних аспектів сучасної віктимології, і другий – прикладний, що розробляє проблеми зростання ефективності чинного законодавства щодо захисту прав жертв злочинів і зловживання владою, ефективності програм попередження насилля у сім'ї, програм допомоги жертвам зґвалтування та ін.

Перший Міжнародний симпозіум з проблем віктимології був проведений в Єрусалимі у 1973 р., на якому в основному проходила дискусія щодо термінологічної бази віктимологічної науки. Аналізувалися такі терміни, як «віктимологія», «жертва злочину», «відносини між злочинцем і жертвою». Гостро ставилося питання про те, яку ж позицію повинне займати суспільство

по відношенню до потерпілого – «жертви злочину». У 1975 р. в Італії відбувся Міжнародний семінар з віктимології, на якому одночасно з методами віктимологічних досліджень дискутувалися й практичні проблеми, зокрема, становища потерпілого під час кримінального судочинства і поводження з ним. Межі віктимологічних досліджень усе більше розширюються, з'являються нові аспекти, які стосуються проблем жертв злочинів.

Зупинимося на постановці теоретичних проблем віктимології: 1) визначення предмета загальної теорії віктимології, розробка її категорій і принципів; 2) розробка теоретичних методів і прикладних методик віктимологічних досліджень; 3) розробка системних аспектів віктимологічних досліджень, що мають загальнотеоретичне значення, виявлення основних закономірностей віктимізації і віктимності; 4) припинення об'єктивно існуючих спроб віддалитися від злочинця при вивченні його взаємовідносин із жертвою; 5) розробка комплексного підходу до профілактичних аспектів кримінологічної віктимології; 6) опрацювання теоретичних основ організації поводження з жертвами злочинів; 7) систематизація та подальше упорядкування набутих знань з віктимології задля перетворення її на окрему науку; 8) визначення специфіки загальної теорії віктимології, її структури, методів, постулатів та спеціальних віктимологічних теорій середнього рівня, що виконують для суспільних наук роль додаткового інструмента у пізнанні взаємозв'язків між жертвами та суспільством; 9) пошук

нових альтернативних методів попередження злочинності.

Розглянемо практичні проблеми віктимології: 1) існування недоліків і прогалин у правовому і організаційному забезпеченні діяльності правоохоронних органів щодо попередження злочинності, недосконалість сучасного законодавства; 2) недостатня обізнаність та невміння застосовувати на практиці набуті знання віктимологічного вчення; 3) надання необхідної матеріальної, медичної, психологічної та соціальної допомоги з урядових, добровільних громадських та місцевих джерел як підтримка осіб, що стали жертвами злочинів; 4) впровадження у національне законодавство держав – членів ООН міжнародних стандартів доступу потерпілих до системи правосуддя та державної підтримки; 5) розроблення дієвої концепції віктимологічної профілактики; 6) наявність відповідної кваліфікації у працівників центрів соціальної допомоги жертвам злочинів.

Кримінологічна віктимологія вже давно вийшла за межі окремого напрямку

кримінології. Підпорядкованість віктимології завданням кримінологічного вивчення та обмеження злочинності є не більше ніж вимога часу. Дійсно, пізнання злочинності та злочину невіддільне від пізнання віктимізації і виктимної активності. Проте зазначена обставина лише підкреслює спільність інтересів даних соціальних наук. Відносна самостійність предметів вивчення і спільність соціальних завдань, підпорядкованість віктимологічних пошуків вимогам нейтралізації злочинної активності ще не означають неможливості автономного існування кримінальної віктимології як приватної наукової теорії. Даний науковий напрям розвивається дуже динамічно. В Україні, на жаль, поки що неможливо вирішити його практичні проблеми, проте йде постійна розробка та ліквідація теоретичних неточностей, що на заключному етапі розвитку приведе до зникнення проблем застосування даних знань на практиці.

Список літератури

1. Книш О. М. Зарубіжний досвід віктимологічної профілактики насильницької злочинності неповнолітніх / О. М. Книш // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2009. – № 1. – С. 102–107.
2. Туляков В. А. Некоторые теоретические проблемы криминальной виктимологии / В. А. Туляков // Вісн. Запоріз. держ. ун-ту. Юрид. науки: зб. наук. ст. – 1997. – 2003. – № 1. – 188 с. – С. 122–126.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

К. А. Саруханова,
студентка групи ЮД-343 3-го курсу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ

ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Існуючий стан гендерного насильства повинен викликати стурбованість не тільки державних органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, а й вимагати значних зусиль вчених-фахівців щодо проведення наукових досліджень проблем цього виду насильства.

Під гендерним насильством слід розуміти суспільно небезпечну поведінку

особи (насильника) як чоловіка, так і жінки стосовно протилежної статі (жертви), яка проявляється у спричиненні фізичних, сексуальних, морально-психологічних та інших страждань або у прогнозах їх застосування. Важливою ознакою цього аномального явища є те, що гендерне насильство вчиняється як чоловіком по

відношенню до жінки, так і навпаки. Проте такого роду дії можуть бути спрямовані батьками як щодо своїх дітей, так і, навпаки, діти можуть чинити певного роду насильницькі дії стосовно своїх батьків, піклувальників, опікунів або осіб, які їх замінюють.

Гендерне насильство, як зазначалося, може проявлятися у різних формах. Наприклад, фізичне гендерне насильство знаходе свій прояв у нанесенні жертві тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості (від легких до особливо тяжких); побоях і мордуванні; катуванні та інших видах фізичного знущання, за які передбачено кримінальну відповідальність згідно з нормами Особливої частини чинного Кримінального кодексу України. Сексуальне ж насильство може проявлятися у певних формах сексуальної експлуатації, використанні в порнобізнесі осіб різного віку і статі, примусовому наданні сексуальних послуг, змушуванні до вступу у статевий зв'язок проти волі особи, зґвалтуванні або в насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом та інших формах сексуального насильства. Такого роду насильство також карається Кримінальним кодексом України [1].

Гендерне насильство – одна з найвищих форм зневаги до людини як до біосоціальної істоти, яка руйнує морально-етичні, культурні цінності як надбання людства, перекреслюючи при цьому гендерну рівність чоловіка та жінки, надану кожному індивіду від народження і гарантовану законом, що призводить до виховання підростаючого покоління в обстановці суцільної агресії, зневаги до протилежної статі, як наслідок, створює морально-деградоване суспільство, де насильство – це не аномалія, а закономірність [2].

За неофіційними даними, щорічно в Україні від насильницьких злочинів страждає понад 10 тис. жінок. Домінуючими видами протиправних дій стосовно них були вбивства умисні та вбивства з обтяжуючими обставинами, нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, задоволення статевої пристрасті

неприродним способом. В окремих випадках потерпілі (жертви) сімейного насильства провокують насильника на скоєння стосовно них суспільно небезпечних дій. Як результат цього, негативна поведінка потерпілих сприяла тривалому накопиченню у членів сім'ї негативних переживань, емоційної напруги, що рано чи пізно призводить до насильницьких дій за механізмом «остання крапля».

Особливістю зовнішньої сторони поведінки суб'єкта насильства в сім'ї є те, що це об'єктивна, виражена назовні суспільно небезпечна дія насильницького характеру стосовно членів сім'ї, яка посягає на їх законні права та інтереси і проявляється в різних формах фізичного, психічного, морального і сексуального знущання, іншого роду насильницьких діях, які ставлять у певну залежність потерпілого (жертву) від насильника.

Одним із заходів боротьби із насильством в сім'ї було б, на наш погляд, передбачення у чинному Кримінальному кодексі України відповідного розділу Особливої частини, який чітко виділив би і закріпив відповідальність за насильство (злочини) в сім'ї. Для порівняння, законодавство зарубіжних країн, зокрема Російської Федерації, має розділ (главу) XX Особливої частини Кримінального кодексу «Преступлення против семьи и несовершеннолетних». Реалізація цієї пропозиції полегшила б роботу правоохоронним органам і могла б слугувати дієвим механізмом для попередження насильства в сім'ї [3].

Отже, законодавство гарантує кожній особистості широкі права та свободи і захист від їх порушення. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, ніхто не може бути підданий такому поводженню чи покаранню, яке принижувало б його гідність. Ці гарантії та багато інших дає нам Конституція України (ст. 27, 28). На допомогу цим конституційним засадам приходять закони, які розширюють

права осіб у боротьбі, попередженні та іншого роду профілактиці насильства в цілому і гендерного зокрема.

Гендерне насильство дуже складне, багатогранне явище, тому потребує особливої уваги як з боку держави, так і кожного громадянина України. Деякий час науковці не приділяли достатньої уваги жертві злочину, зосереджуючись на самому злочинцеві. Такий підхід не дуже правильний, оскільки злочин потрібно дослідити з усіх сторін. Тому за останні

десятиріччя набула значення концепція дослідження і особи жертви одночасно із вивченням особи злочинця. Жертва гендерного насильства інколи сама наражається на небезпеку, збільшуючи тим самим свою віктимність до насильства.

Таким чином, щоб правильно і всебічно розглянути цю проблему, слід враховувати значення жертви у такому суспільно небезпечному діянні, як гендерне насильство.

Список літератури

1. Злочинність в Україні: Ст. зб. – Київ: Держ. ком. статистики України, 2000. – 100 с.; Експрес-інформація про стан злочинності в Україні за 2002 р. – Київ: МВС України. Департамент інформаційних технологій, 2003. – 120 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології / А. П. Закалюк. – Київ: Ін Юре, 2007. – 424 с.
3. Джу́жа О. М. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / О. М. Джу́жа. – Київ: Атіка, 2006 – 351 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

А. А. Сергієнко,

студентка 11 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖІНКИ ЯК ЖЕРТВИ СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ

Сучасна цивілізована демократична держава визнає аморальним, неприпустимим та протиправним примус і насильство у сфері статевих відносин. Розділом IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за подібні злочини. Найбільш значним за ступенем суспільної небезпеки і тяжкості заподіюваних наслідків серед злочинів, які посягають на статеву свободу і недоторканність особи, є зґвалтування.

Дослідження зґвалтування й ефективне запобігання цьому злочину неможливі без віктимологічного аналізу, тобто без вивчення жертви злочину та використання у профілактичних цілях відповідної інформації. Більше того, дуже часто саме напружені взаємовідносини між злочинцем і жертвою суттєво впливають на

рішучість особи вчинити злочин. Категорія «зв'язок злочинець-жертва» може і повинна стати реальним інструментом прогнозування кримінальної дійсності й максимального її зниження шляхом виявлення не тільки майбутніх злочинців, а й потенційних жертв [1, с. 253–254].

При характеристиці жінки як жертви статевого злочину слід врахувати такі важливі елементи: її вік, сімейний стан, соціальне становище, а також в яких стосунках вона перебувала із гвалтівником. Вік вказує на поведінку перед зґвалтуванням і під час нього, на конкретну життєву ситуацію. Так, найпоширенішою віковою категорією жертв є особи 13–19 років (50,3%), наступне місце посідають особи від 24–32 років (15%) і 20–23 роки (14,4%).

Щодо сімейного стану, із загальної кількості потерпілих 79,5% були неодруженими; 3,4% розлученими; 3,1% перебували у фактичному шлюбі; 10,5% у зареєстрованому. За характеристикою соціального становища найбільша група (близько 43,5%) – це особи, які навчалися на момент вчинення зґвалтування; безробітні особи – 25,7%; працюючих було 22,8%. Із матеріалів досліджених кримінальних справ відомо, що знайомі зі злочинцем була 191 (64,7%) потерпіла, незнайомі – 96 (32,5%), знаходилися у родинних зв'язках із злочинцем – 8 (2,7%) [4, с. 312].

Розглядаючи віктимність жінок із точки зору можливого зґвалтування, слід наголосити, що у ряді випадків серйозне криміногенне значення має репутація жінки як доступної або невибагливої в знайомствах і статевих зв'язках. Зважаючи на подібну репутацію жертви, гвалтівник майже завжди розраховує на те, що жертва не буде звертатися із заявою до міліції, бо: а) для жертви це не занадто значуща подія, у зв'язку з чим, будучи раніше кимось зґвалтованою, вона не сповістила про це у правоохоронні органи; б) жертва не хоче розголошувати про себе які-небудь факти, побоюючись «дурної слави».

Ще однією формою віктимної поведінки жінки як жертви статевого злочину є несвідоме провокування на злочин: флірт; добровільна згода залишитися ночувати; не уникання, а заохочення пестоців і поцілунків. Такі жінки або не усвідомлюють, до чого може призвести їх поведінка, або неправильно оцінюють ситуацію (є некритичними жертвами злочину).

Значно знижується пильність і підвищується довіра до осіб, з якими жінка мала не тривале за часом, але інтенсивне спілкування, наприклад, за допомогою засобів мобільного зв'язку або в мережі Інтернет. Оскільки особа вкладає досить часто у зміст стосунків, які починають розвиватися, бажану для неї модель поведінки співрозмовника, яка намріяна, або це уявлення сформувалося на основі власного життєвого досвіду і часто не відповідає реаліям, водночас не сприймаючи важливих сигналів невідповідної поведінки

[5, с. 835].

Слід підкреслити, що вчиненню цього виду злочину сприяють такі соціально-статусні та психологічні риси жінок, як: а) специфіка поведінки (поведінка жінки, яка може підштовхнути, спровокувати злочин); б) певне суспільне або службове становище; в) вид діяльності; г) особисті якості жінки (темперамент, характер, інтелект).

Однозначно підвищує рівень віктимності стан алкогольного сп'яніння. За дослідницькими даними, 19,6 % потерпілих перебували в такому стані. Гвалтівник сам може ввести потерпілу особу в стан фізичної і психічної безпорадності, використовуючи, зокрема, алкогольні напої, наркотики, снодійне, або ж такий стан настає незалежно від його дій [3, с. 7].

Із метою формування в Україні дієвої віктимологічної політики, спрямованої на зниження рівня віктимізації жінок, а також удосконалення методів і форм кримінологічної та віктимологічної профілактики злочинів, учинених щодо жінок, доцільним буде прийняття комплексної Програми профілактики віктимної поведінки жінок, які є потенційними жертвами зґвалтування. Це дасть змогу вирішити відповідні питання віктимологічного попередження, що має на меті обмежити ризик стати жертвою зґвалтування, а саме: запровадження виховних заходів, серед яких спеціальні бесіди, заплановані шкільними навчальними програмами теми уроків («Особиста безпека», «Як сказати «Ні», «Правила захисту при нападі гвалтівника»), а також поліпшення віктимологічної обізнаності населення, доведення до відома населення інформації про шкідливість для суспільства й окремої особи замовчування фактів зґвалтувань, пояснення суб'єктами запобігання процедури повідомлення про них до правоохоронних органів, постійна криміногенна обізнаність населення. Корисними є захисні заходи, які мають

застосовуватися на рівні міста, держави (зміна по можливості розкладу робочого дня жінок, планів містобудування тощо) й доведення до людей прийомів і способів

захисту і самозахисту (наявність технічних приладів, правила поведінки в темний період часу, у компаніях та ін.) [2, с. 248].

Список літератури

1. Сметаніна Н. В. Злочинність і віктимність: питання взаємозв'язку і захист прав потерпілих / Н. В. Сметаніна // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали «круглого столу» в рамках VII Всеукр. фестивалю науки, 25 квіт. 2013 р. : 20 років НАПрН України / НАПрН України, НДІ вивчення проблем злочинності, Всеукр. громад. орг. «Асоціація кримінального права». – Харків: Право, 2013. – С. 252–254.
2. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія / А. С. Лукаш. – Харків: Право, 2008. – 256 с.
3. Борисов В. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства) [Електронний ресурс] / В. І. Борисов, Л. В. Дорош // Форум права. – 2006. – № 1. – С. 4-15. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-1/06bvicno.pdf>
4. Ларченко М. О. Детермінанти вчинення статевих злочинів / М. О. Ларченко // Юрид. вісн. Причорномор'я. – № 2 (2). – 2011. – С. 308–319.
5. Сингаївська І. В. Сучасні прояви віктимності жінок: окремі питання віктимологічної профілактики [Електронний ресурс] / І. В. Сингаївська // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 834-838. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/20112/11civpvp.pdf>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Д. В. Сердюк,

студентка 1 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ДЕЯКІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ДИТЯЧОЮ ПОРНОГРАФІЄЮ

Виховання людини, захист її прав і свобод, законних інтересів було і залишається важливим завданням будь-якої держави. В останні роки в Україні зростає кількість злочинів, що вчиняються стосовно дітей. Порівняно з іншими жертвами злочинів найменші можливості захисту своїх прав і недоторканності мають діти, котрі є носіями підвищеної особистої віктимності.

В умовах поширення інформаційних технологій все більшого значення набуває проблема дитячої порнографії, оскільки останнім часом зафіксовано щонайменше 145 випадків виготовлення та розповсюдження матеріалів. Однак відповідна цифра не відображає реальної картини у зв'язку з тим, що ця категорія

злочинів характеризується високим рівнем латентності. Так, за деякими даними незалежних експертів, у світі щорічно в цей злочинний бізнес втягується до двох мільйонів дітей, а дитяча порнографія за розміром прибутків посідає третє місце після торгівлі наркотиками і зброєю. При цьому 2% інтернет-сайтів розміщені саме в Україні [1]. У зв'язку із сказаним доцільним вважається вивчення міжнародного досвіду віктимологічної профілактики дитячої порнографії, а саме досвіду США.

По-перше, будь-який мешканець США має право знати, де проживають педофіли, розбещувачі та насильники. На спеціальних сайтах штатів

публікуються імена, фотографії та адреси осіб, що раніше були засуджені за зґвалтування, розбещення неповнолітніх та інші злочини сексуального характеру (наприклад, сайт «Family watchdog», у перекладі з англ. – «Сімейний сторожовий собака»). Також працює загальноамериканська онлайнова база даних осіб, які вчинили сексуальні злочини [2].

По-друге, у США значна увага приділяється віктимологічному вихованню дітей, яке полягає насамперед у ознайомленні з теоретичними та практичними засадах самозбереження потенційної жертви, розвитку необхідних навичок з уникнення та розуміння екстремальної ситуації. Наприклад, при роботі з дітьми у 4–5-річному віці використовуються різноманітні навчальні ігри, котрі сприятимуть обережному спілкуванню з чужими особами, та інше.

Цікавим вважається досвід США щодо забезпечення захисту дітей від шкідливої інформації в мережі Інтернет. Так, у 2000 р. Конгрес США прийняв Закон «Про захист дітей в Інтернеті», який за допомогою пошукових систем дозволяє виявити веб-сайтів та бази даних з дитячою порнографією. Це викликало більш як 1000 арештів злочинців у 13 країнах світу (так звана операція «Сокіл»). Ще одним важливим законодавчим актом у цій сфері є Закон «Про захист недоторканності приватного життя дітей» 1998 р., який регулює відносини, що тісно пов'язані зі збором у мережі персональної інформації у дітей віком молодше 13 років. Закон встановлює, що для отримання інформації від дітей необхідний дозвіл батьків чи опікунів. За порушення цього Закону накладається штраф до 1 млн доларів США [3].

Для України досить важливим на сучасному етапі є запозичення відповідної віктимологічної профілактики, оскільки у навчальних закладах не приділяється достатньої уваги вихованню дітей щодо

самозбереження, правил поведінки у критичних ситуаціях. Особливо це поширюється на дітей з неблагополучних сімей та дітей-сиріт. Вони позбавлені достатнього рівня уваги та контролю з боку батьків, а тому знаходяться в найбільш небезпечному становищі.

Другим важливим напрямком, можна вважати створення спеціальної служби, яка займалася б знаходженням та виключенням із мережі Інтернет дитячих порнографічних матеріалів та контролем за збором у мережі персональної інформації дітей віком молодше 13 років.

Підсумовуючи, можна назвати ще один напрямок боротьби з дитячою порнографією, а саме впровадження підвищеної відповідальності для осіб, що займаються ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів. Наприклад, така норма закріплена у ст. 301 Кримінального кодексу (КК) України. Раніше, а саме до 2010 р., порнографію не поділяли на дитячу і дорослу, а максимальним покаранням, передбаченим цією статтею КК, було позбавлення волі строком на 3 роки. Тепер же за ввезення в Україну з метою збуту продукції порнографічного характеру за участю дітей, її розповсюдження або примушення до участі в її створенні правопорушники несуть покарання у виді позбавлення волі строком від 5 до 10 років. Проте це не досить велика відповідальність, оскільки більшість злочинців після відбування покарання повертається до злочинної діяльності. Також відповідну статтю доречно було б доповнити моральною компенсацією для жертви, яка становила б значну суму, оскільки прибуток від відповідної діяльності є неймовірно великий.

Список літератури

1. Василевич В. В. Зарубіжний досвід кримінологічної політики захисту прав потерпілих від поширення дитячої порнографії у мережі Інтернет / В. В. Василевич // Часопис Акад. адвокатури України – 2013. – № 3.
2. Джераті М. Комп'ютер сприяє злочинам проти дітей / М. Джераті // Технічні аспекти

розслідування (15 квіт. 2008 р.). – Київ: [б.в.]. – С. 12–15.

3. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко. – [б.в.], 2007. – С. 453.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

І. Л. Серeda,

студент 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РОЛЬ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми на сучасному етапі переросла в масове суспільне явище, яке становить загрозу основним правам та свободам особи. Згідно з даними статистики, щорічно близько 500 тис. жінок потерпають від торгівлі людьми тільки в Європі, серед яких є і частка потерпілих з України. Усе це пов'язано зі схильністю окремих категорій громадян у певних життєвих ситуаціях ставати жертвами внаслідок їх фізіологічних, психологічних, вольових, соціально-рольових, поведінкових особливостей. Жертви торговців людьми можуть своєю поведінкою провокувати вчинення щодо себе певних злочинних дій, стримувати дії особи злочинця шляхом правомірної поведінки або ж можуть характеризуватися нейтральним відношенням до злочинних дій.

Масштабність торгівлі людьми привертає до себе увагу з боку теоретиків та практиків різних держав. Науковим розробкам причин та умов поширення торгівлі людьми, соціально-рольовим і психологічним характеристикам жертв цих злочинів приділяється велика увага, зокрема, такими вченими, як: О.М. Балакірева, Т.В. Бондарь, М.Ю. Буряк, Ю.М. Галустян, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.О. Іващенко, Д.В. Новіков, Д.В. Рівман, В.О. Туляков, О.В. Усенко та ін. Однак для проведення ефективної профілактичної роботи дане питання потребує додаткового вивчення.

Економічна, політична, соціальна, демографічна, психологічна ситуація в країні значно впливає на схильність певних

категорій громадян ставати жертвами злочину «торгівля людьми», бо людина постає один на один із суспільством, протиставляє йому себе, самостійно вирішує проблеми, розраховуючи тільки на себе. Потенційні жертви торгівлі людьми, погоджуючись на роботу за кордоном, не цікавляться умовами контракту, особливостями правого становища іноземних громадян у державі призначення, своїми правами, обов'язками, та умовами праці. Їх основна мета – виїхати за кордон, де, на їх думку, можна добре влаштуватися. Довірливість, відчай громадян є основними чинниками, які полегшують залучення осіб до торгівлі людьми, створюють сприятливі умови реалізації злочинного посягання. Майбутні жертви не усвідомлюють повною мірою, якою діяльністю вони будуть займатися. Для них характерний правовий нігілізм, «інформаційний голод», низький рівень психологічного спротиву проблемам, користолюбство, довірливість, відчай, легковажність, занижена самооцінка, відсутність віри у можливість допомоги з боку інших осіб, схильність до гіперболізації свого безвихідного становища, до участі в незаконних угодах (авантюрах), компромісів, внаслідок яких порушуються чи обмежуються їх права і свободи, моральні принципи [2, с. 129–137].

Низька заробітна плата не сприяє підвищенню самооцінки особи,

добробуту, її самореалізації, духовному зростанню. Так, розмір щомісячної середньої заробітної плати на 2015 р. у країнах СНД становить: Росія – 1215 доларів США; Білорусь – 959; Україна – 686; Молдова – 468; Киргизстан – 336 доларів США.

Розмір щомісячної середньої заробітної плати в країнах Європи: Люксембург – 4089 доларів США; Ірландія – 2997; Велика Британія – 3065; Польща – 1536; Литва – 1109; Болгарія – 750 доларів США [3]. Викладене свідчить, що рівень заробітної плати в Україні не дає можливості громадянам задовольняти свої потреби, інтереси, розвиватися фізично та духовно.

Віктимна поведінка потенційних жертв торгівлі людьми полягає в недбайливому ставленні до свого життя, прав, свобод, здоров'я, честі, гідності. Майбутні жертви своєю поведінкою можуть сприяти залученню їх до злочинного промислу, даючи мовчазну згоду на участь у незаконних угодах щодо переправлення їх через кордон, не звертаючись по допомогу до правоохоронних органів у разі

виникнення підозри чи безпосередньої небезпеки життю або здоров'ю [1, с. 125 – 130].

До потенційних жертв торгівлі людьми з підвищеним рівнем віктимності належать неповнолітні з неповних, неблагополучних сімей, діти-сироти, зокрема, діти з обмеженими фізичними можливостями. Неповнолітні внаслідок своїх психофізіологічних особливостей, не сформованості стійких життєвих переконань більшою мірою піддаються впливу, переконанню, не можуть повною мірою співвідносити протиправну та законну поведінку, обирати законні механізми задоволення своїх потреб тощо [4, с. 106–107].

Для ефективного запобігання торгівлі людьми потрібно визначити віктимні групи населення, які внаслідок психологічних, соціально-демографічних особливостей схильні ставати жертвами цих злочинів, з'ясувати їх роль у механізмі злочинної поведінки та вивчати особливості їх поведінки жертв.

Список літератури

1. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
2. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – С. 352.
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_середньою_заробітною_платою#cite_note-1
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Харків: Право, 2009. – 288 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

А. Є. Симкіна,
студентка 2 групи 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДІТИ ЯК ЖЕРТВИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ У СІМ'Ї

Важливість кримінологічного дослідження злочинного фізичного насильства щодо дітей з боку їх батьків пояснюється цінністю дитини та сім'ї як одного з першоджерел формування людської

природи та суспільства [1, с. 409]. Виділяють такі основні типи насильства: фізичне, сексуальне, економічне та психологічне насильство щодо дитини, яке, у свою чергу,

проявляється в таких формах, як нехтування дитиною, психологічне жорстоке поводження (хронічне приниження, образа, висміювання дитини, знуцання над нею) [2, с. 310].

У результаті насильства дитині завдають тяжких травм, які мають негативні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід на власне життя. Така сім'я виховує для суспільства потенційного агресора чи жертву-людину, яка вважає нормою, приниження інших, а «за необхідності» й бити [2, с. 311].

Суттєвими чинниками впливу на кількість конфліктів у сім'ї та рівень застосування фізичного й словесного насильства щодо членів родини, у тому числі неповнолітніх, є рівень матеріального статку сім'ї та наявність обох членів подружжя в родині, тобто соціально-психологічні та економічні. Застосування насильства охолоджує міжособистісні стосунки батьків і дітей в родині, спонукає неповнолітніх залишити домівку, штовхає до заняття бродяжництвом, жебрацтвом, вживання алкоголю, тобто породжує девіантну поведінку неповнолітніх.

За статистичними даними, в Україні в 2014 р. на обліку служб у справах дітей перебувало 65 дітей з приводу насильства чи жорстокого поводження з ними (у порівнянні з аналогічним періодом 2013 р. (59 осіб), цей показник збільшився на 9,2 %) [4]. На нашу думку, це позитивна тенденція, адже чим більше у дітей є можливостей стати на облік в органи державної влади, тим швидше вони отримують допомогу. Адже латентність даного виду злочину має високий рівень.

Важливим питанням є поняття віктимної поведінки неповнолітніх при вчиненні насильницьких посягань. Проведений окремими науковцями аналіз всієї зібраної інформації підліткової віктимності показав, що відіграють суттєву роль: стать, вік, рід занять, сімейний стан. Загальновідомі й психофізіологічні фактори, такі як сугестивність, невміння пристосуватися до умов, у яких виникла

необхідність знаходитися, безпорадність у конфліктних ситуаціях, інколи фізична слабкість, які роблять цю вікову групу підвищено віктимною. Має велике значення роль підлітка в сім'ї, негативний вплив дорослих на його психіку, який призводить до формування асоціальної особи. У будь-якому випадку підліток стає жертвою негативного впливу, а у подальшому залежно від розвитку подій він може стати і потерпілим, і злочинцем. Особливо важливим моментом є розгляд того, як успішно підліток може справитися з афектом, що нерідко виникає у нього в процесі нападу, і чи здатна його психіка попередити переростання афектного стану в постійно діючий стресовий стан. Підлітки, які ризикують бути жертвами насильства, поведуть себе по-різному: агресивно або іншим провокуючим чином; пасивно, поступаючись насильству; проявляють повне нерозуміння хитрощів насильника або елементарну необачність. Виходячи із ситуативно-орієнтовних ролей у науці підлітків поділяють на агресивних, активних, ініціативних, пасивних, некритичних і нейтральних потерпілих [3, с. 545 – 546].

В Україні проблема насильства над дітьми в сім'ї тривалий час не була предметом спеціальних досліджень, але нині діє Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р., в якому провідною є ідея єдності проведення у країні загальносоціальних і соціально-кримінологічних заходів протидії сімейному насильству [с. 203]. Вже можна бачити позитивну тенденцію дотримання вимог Закону. Згідно зі статистичними даними за 2014 р., у центрах соціально-психологічної допомоги допомогу отримали 398 сімей та 7884 особи. Допомога у наданні соціальних послуг у зазначених закладах здійснювалася як в умовах цілодобового стаціонару, так і в денному стаціонарі (без забезпечення притулку) [4]. Проводиться превентивна

політика щодо запобігання насильству в сім'ї, реалізуються навчально-тренінгові програми, психотерапевтичні програми, робота з правоохоронними органами, організовуються притулки, кризові консультаційні центри, центри реінтеграції, групи взаємопідтримки та самопомоги.

Однак пильної уваги все більше потребує фінансове та інформаційне забезпечення органів і служб, а також інформування населення щодо існування центрів та програм із профілактики та запобігання насильству в сім'ї.

Список літератури

1. Приколотіна Ю. Л. Характеристика стосунків батьків та дітей як форми сімейних стосунків в контексті кримінологічного дослідження / Ю. Л. Приколотіна // Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – 2011. – № 21. – С. 409–419.
2. Рошка М. Я. Неповнолітні потерпілі від злочинів: психологічний аспект / М. Я. Рошка // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу» в рамках VII Всеукр. фестивалю науки, 25 квіт. 2013 р.: 20 років НАПрН України; НАПрН України, НДІ вивчення проблем злочинності, Всеукр. «Асоціація кримінального права». – Харків: Право, 2013. – С. 309–311.
3. Книш О. М. Поняття віктимної поведінки неповнолітніх при вчиненні насильницьких посягань / О. М. Книш // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29-30 трав. 2009 р.). – Луцьк: [б.в.], 2009. – С. 544–546.
4. Звіт за 9 місяців 2014 року щодо реалізації державної політики з попередження насильства в сім'ї в Запорізькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://dszn-zoda.gov.ua/node/561>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

М. Б. Скоморівська,
студентка 5 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПРИ ВЧИНЕННІ ПРОТИ НИХ ЗЛОЧИНІВ

Останнім часом в країні спостерігається тенденція до зростання кількості злочинів, потерпілими від яких стають особи похилого віку. Підтвердженням цьому є, зокрема, суттєве збільшення кількості повідомлень про такі злочини у ЗМІ.

Особа похилого віку через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників має підвищений ступінь ризику стати жертвою злочину. Із різних причин вона не може самостійно протистояти злочинному посяганню, тому постає питання дослідження не лише соціальних, фізіологічних, психологічних, а й віктимологічних аспектів цієї проблеми.

Перш ніж вивчати особливості, що зумовлюють віктимність осіб похилого віку, необхідно визначити, хто саме належить до вказаної категорії. Поняття «особи похилого віку» в юридичній та іншій спеціальній літературі трактується по-різному, але в більшості випадків розглядається як кризовий період, пов'язаний з адаптацією до нових соціальних умов, як стадія переходу від зрілості до власне старості. Конкретне визначення особи похилого віку міститься в Законі України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 р. У ньому

зазначається, що такими громадянами визнаються особи, які досягли пенсійного віку, а також особи, яким до досягнення пенсійного віку залишилося не більш як 1,5 р.

За статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2011 р. від злочинів постраждали 17577 пенсіонерів; у 2012 р. – 18365. Згідно з статистичною інформацією Генеральної прокуратури України, у 2013 р. було зареєстровано 33139 злочинів проти осіб похилого віку та інвалідів 1 і 2 груп, а у 2014 р. – 27750 злочинів, серед яких найбільш поширеними є крадіжки, грабежі, шахрайства, розбої, умисні вбивства з корисливих мотивів. Кількість вчинених злочинів проти осіб похилого віку поступово збільшується, що викликає обґрунтоване занепокоєння суспільства по відношенню до вказаної категорії та потребує глибшого вивчення.

Значна кількість злочинів проти осіб похилого віку, як правило, пов'язана з їх фізіологічними, соціальними та психологічними особливостями, які виступають умовами прийняття злочинцем рішення вчинити суспільно небезпечне діяння щодо цієї категорії осіб.

Зокрема, до фізіологічних особливостей людей похилого віку належать фізична слабкість, вади зору, слуху, уповільнення реакцій організму; до психологічних – добродушність, наївність, надмірна довірливість, неспроможність швидко відреагувати на вчинення злочину; соціальних – недостатній рівень знань, що пояснюється стрімким розвитком новітніх технологій, низька соціальна активність, невдоволеність своїм життям, відсутність близьких тощо. Наведені чинники і визначають віктимологічну вразливість осіб похилого віку.

Результати сучасних досліджень свідчать, що особи похилого віку, які мають вади органів чуття, у переважній кількості випадків можуть стати жертвами крадіжок; грабежів та розбоїв. Особи, не обізнані у правових питаннях, можуть стати жертвами шахрайства.

На території України зареєстровано багато випадків, коли невідомі громадяни, відвідуючи будинки людей похилого віку,

представлялися працівниками банку, соціальних служб, пенсійного фонду та інших служб. Посилаючись на нестабільну політичну ситуацію та економічну кризу в Україні, пропонували обміняти наявні у них гроші на іноземну валюту, при цьому замість отриманих гривень видавали незрозумілі документи чи підроблені купюри.

Внаслідок психофізіологічних змін особа похилого віку часто стає більш дратівливою, скупю, педантичною, іноді підозрілою, впертою, їй притаманні ще й інші якості. Зрозуміло, що ці риси здатні спровокувати протиправну поведінку з боку оточуючих. Не випадково більшість убивств та тілесних ушкоджень, заподіяних особам похилого віку, мають місце в сімейно-побутовій сфері.

Таким чином, вивчення особливостей поведінки та особистісних характеристик людей похилого віку дозволяє розробити і впровадити комплекс відповідних заходів віктимологічного запобігання. Важливе місце у системі таких заходів відведено проведенню бесід, інструктажів працівниками органів внутрішніх справ, центрів соціального обслуговування пенсіонерів та керівниками соціальних служб з особами похилого віку. До заходів віктимологічного запобігання можна віднести ознайомлення осіб похилого віку із засобами для самозахисту сльозогінної та подразнюючої дії, засобами захисту свого помешкання (охоронна сигналізація).

Доволі ефективним запобіжним заходом, поширеним у країнах Європи, особливо у Великій Британії, є метод «сусідського контролю», який полягає у встановленні в будинку літньої особи «кнопки тривоги», під'єднаної до розташованого поряд сусідського будинку. У разі небезпеки сусід має можливість швидше прийти на допомогу потерпілому ще до того, як відреагують на подію правоохоронні органи.

Список літератури

1. Стан та структура злочинності в Україні. Офіційний веб-сайт МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua>
2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіційний веб-сайт ГПУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>
3. Гришко О. До проблеми віктимності осіб похилого віку при вчиненні проти них злочинів / О. Гришко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 1. – С. 105–108.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К. А. Автухов

К. М. Смирнова,

студентка 3 групи 5 курсу

факультету підготовки кадрів для

Державної пенітенціарної системи України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

м. Харків

ЩОДО ПИТАННЯ ВІКТИМІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У СІМ'ЯХ

Досліджуючи проблему віктимності неповнолітніх, психологічні особливості яких є дуже важливою віктимоутворюючою якістю, у світовій кримінологічній літературі розглядають своєрідність взаємовідносин у сім'ї, їх структуру, специфічні якості членів цієї сім'ї, що впливають на формування особистості дитини.

Традиційно головним інститутом виховання є сім'я. Важливість її як інституту виховання зумовлена тим, що в ній дитина перебуває протягом значної частини свого життя і піддається тривалому впливу рідних і близьких [3]. Сім'я може бути джерелом як позитивного, так і негативного впливу, тобто сім'я виховує в неповнолітніх активну позицію в суспільстві.

У віктимних дітей значно частіше з'являється відчуття незахищеності. Виявити його прояви досить складно, оскільки вони частіше за все нетипові. Ці явища спостерігаються в сім'ях, де переважає напружена обстановка, постійні сварки між батьками, незгода з іншими членами сім'ї, фізична агресія. Найбільш типовою є ситуація для сімей, які перебувають на межі розпаду: діти відчують приховану ворожість, байдужість батьків, взаємні образи.

Віктимізація – це процес і результат перетворення особи або соціальної групи на жертву злочину (злочинних посягань) [2].

Основними чинниками віктимізації дітей у межах сімейної структури є:

1) чинники, пов'язані з психічними особливостями батьків, що впливають на емоційне становлення дитини. До них належить специфіка взаємодії батьків з дітьми, заснована на порушеннях емоційно-психологічного статусу батьків: гіперопіка матері, що може призвести до формування в дитини невпевненості у своїх силах, тривожності, неадекватної оцінки того, що відбувається; нервові зриви у вигляді крику, фізичного покарання, жорстокого поводження, незліченних зауважень та критики, незадоволеність батьків власним життям; недостатня емоційна чуйність; певні особистісні особливості матерів, які через механізм ідентифікації призводять до формування характерного стилю особистісного реагування дитини;

2) чинники, пов'язані з об'єктивним станом соціально-економічного статусу сім'ї: низький соціально-економічний статус сім'ї,

життєва невлаштованість, що призводить до віктимізації в сім'ї, неповна сім'я, відсутність необхідної соціальної підтримки, що призводить до невротизації та соціальної ізоляції матері; надзвичайно молодий вік батьків, низький рівень освіти і неадекватні знання про дитину, що призводить до ігнорування потреб дитини, її відчуження, а отже, до віктимізації;

3) чинники, пов'язані з нормами й стилем сімейного виховання: особливості стилю сімейного виховання, що формують віктимну особистість; розбіжність норм та цінностей сім'ї, абстрактність поняття моралі; конфлікти в сім'ї; алкоголізація одного або обох батьків, що стає причиною занедбаності дітей [1].

Як наслідок, у підлітка формуються такі віктимні властивості, як: фрустраційність у прагненні до особистісного самовизначення і соціального зростання, інфантильні емоційні реакції. Здатність підлітків до звільнення від батьківської опіки супроводжується ідеалізацією особистостей з агресивними нахилами та імперативними рисами характеру [4].

Жорстоке поводження в сім'ї завдає дітям серйозних психічних травм. Вони озлоблюються, стають агресивними, що проявляється в невмотивованій жорстокості підлітків до сторонніх людей, в їх прагненні до руйнівних дій. Пояснення ж тут просте:

Список літератури

1. Андронникова О. О. Причины виктимизации детей в семье: аспекты профилактики / О. О. Андронникова. – Москва: ВЛАДОС, 2011. – 102 с.
2. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 414 с.
3. Левицька Т. Л. Роль сім'ї у віктимізації дітей як психолого-педагогічна проблема / Т. Л. Левицька // 36. наук. пр. Хмельн. ін-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». – Хмельницький: ХІСТ, 2013. – № 2. – С. 124-127.
4. Шигашов Д. Ю. Механизмы виктимизирующего воспитания / Д. Ю. Шигашов, Ю. А. Фесенко // Вест. Ленинград. гос. ун-та им. А.С. Пушкина. – 2012. – № 1.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

жорстокість батьків породжує утиску від дітей. В інших випадках діти, намагаючись якимось пристосуватися до важкої ситуації, уникнути жорстокості старших, змушені шукати інші засоби самозахисту. Найпоширеніші з них – брехня, хитрість, лицемірство, які в подальшому стають стійкими рисами дитячого характеру.

Таким чином, тривалий вплив несприятливої сімейної обстановки на дитину відіграє провідну роль у виникненні особистісних деформацій і наступних відхилень у поведінці особи. Наслідками та проявами соціальної дезадаптації є рання алкоголізація, дитяча наркоманія та токсикоманія, втечі з дому та бродяжництво, проституція, суїцид.

Очевидно, що проблеми віктимності дітей мають високий ступінь теоретичної та практичної значущості не тільки тому, що зачіпають соціально значиму проблему віктимності неповнолітніх, а й тому, що їх дослідження дозволяє глибше зрозуміти роль механізмів соціалізації – десоціалізації у процесах віктимізації соціуму. У цих умовах велике значення має створення в Україні ефективної системи віктимологічного захисту неповнолітніх жертв.

Г. І. Стебасва,
студентка 4 групи 5 курсу
господарсько-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК АКТИВНОЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

В останнє десятиліття у дослідженні проблем віктимної поведінки жертви брали участь такі вчені, як В. О. Туляков, О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич, В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. С. Зеленецький, В. В. Голіна, В. Ю. Шепітько, Д. В. Рівман, О. Ю. Юрченко та ін.

Метою даної роботи є визначення впливу юридичної освіти на віктимну поведінку жертви злочину. У межах наукового дослідження розглядається вплив юридичної освіти лише на активну віктимну поведінку особи. Нині вчені все ще недостатньо приділяють уваги впливу наявної юридичної освіти на віктимну поведінку особи саме під час вчинення злочину. Розглянемо не віктимність особи чи її провокуючу віктимну поведінку, а віктимну поведінку особи-жертви вже під час злочину. Передусім з'ясуємо зміст окремих понять.

Віктимна поведінка – це вчинки або дії у конкретних ситуаціях, що впливають на мотивацію та рішення злочинців, а також об'єктивно створюють небезпеку заподіяння шкоди діючому суб'єкту. За основу взяли класифікацію віктимної поведінки Д. В. Рівмана, який поділяв потерпілих за характером їх віктимної поведінки на: агресивних, активних, ініціативних, пасивних, некритичних і нейтральних потерпілих. Активні потерпілі – це особи, поведінка яких не пов'язана з нападом або поштовхом у формі конфліктного контакту, але спричинена шкода залежить від їх активного сприяння.

Юридична освіта – певний рівень знань, набутий у результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу, формування правових поглядів, переконань, умінь і навичок, а також становлення особи, здатної до професійно-правової діяльності. Зупинимось на віктимній поведінці

«юриста-жертви» у злочинах, які безпосередньо не пов'язані з юридичною професією чи діяльністю в правовій сфері особи-жертви.

Можна сформулювати два підходи для визначення впливу юридичної освіти на віктимну поведінку особи.

Перший передбачає, що юристи володіють більш активною віктимною поведінкою у зв'язку з почуттям обурення, що хтось (мається на увазі особа злочинця) вчинив злочин щодо нього – особи, діяльність якої спрямовується, зокрема, на запобігання вчиненню злочинів. Крім цього, у юриста, який у своїй діяльності роз'яснює і вказує іншим особам на їх правові «помилки у поведінці», частіш за все формується певна життєва ілюзія, що особисто він не може стати жертвою злочину. Переважна кількість юристів переконана, що конфліктні ситуації, у тому числі злочини, виникають лише у юридично неосвічених осіб. Тому, коли юрист стає жертвою злочину, він активно заперечує, протидіє і вчиняє усілякі дії, активно перешкоджає злочинцю, що зумовлює високий рівень його активної віктимної поведінки.

До того ж поведінка юристів, зазвичай, може бути конфліктною, тому що юрист під час вчинення проти нього злочину не може «підкоритися» волі злочинця, а отже, має активну віктимну поведінку. Зазначені дії юриста також зумовлюють притаманне останньому загострене почуття справедливості, уявлення про те, що він може за допомогою власних зусиль владнати конфлікт, припинити чи відвернути злочин.

Аналізуючи другий підхід, можна зазначити, що знання юристом основ

кримінального права, кримінології, віктимології формує у нього більш «реальне» бачення злочину, він може адекватно оцінити можливість чи, навпаки, неможливість впливу своєю віктимною поведінкою на процес вчинення злочину. Тому, розуміючи «невідворотність» злочинного посягання, юрист веде себе пасивно. Серед іншого, безпосередня професійна діяльність юриста пов'язана з тим, що останній стикається з протиправними, у тому числі злочинними посяганнями. Тому юрист на відміну від інших осіб «звикає» до існування фактів вчинення злочинів взагалі. Він має реальне бачення стану злочинності, тому можливість виникнення «шокового стану» у юриста під час вчинення щодо нього злочину мінімальна. Юрист у більшості випадків розуміє, які наслідки може мати злочин. Як його віктимна поведінка може вплинути на процес вчинення злочину, так і існує вірогідність «трансформації» вчинюваного злочину у більш тяжкий злочин або навпаки. Віктимна поведінка юриста в такому випадку адекватна, спокійна, а тому визначається як пасивна.

Із метою встановлення характеру впливу юридичної освіти на активну віктимну поведінку було проведено анонімне «пілотне» віктимологічне опитування, розроблене на основі методики О. Андроннікової «Схильність до віктимної поведінки». Усього в дослідженні взяли участь 250 осіб: 131 особа – юристи; 119 – неюристи. Мета опитування – отримання даних, які дадуть можливість зробити висновки щодо тенденцій впливу юридичної освіти на активну віктимну поведінку особи.

Результати опитування були сформовані у три групи: низький рівень активної віктимної поведінки, середній та

високий. Щодо рівня активної віктимної поведінки осіб, які не мають юридичної освіти, то результати є наступними: 46 осіб мають низький рівень активної віктимної поведінки (39 %); 58 – середній (48 %) та 15 – високий рівень (13 %). Серед осіб з юридичною освітою показники такі: 49 осіб – низький (37 %); 64 – середній (49 %) та 18 осіб – високий рівень (14 %).

За результатами емпіричного дослідження, серед осіб, які мають низький рівень активної віктимної поведінки, виявило, що на 2% більше осіб – неюристів, із середнім рівнем – на 1 % більше осіб-юристів та серед осіб з високим – також на 1 % більше осіб-юристів. Крім цього, найвищий рівень активної віктимної поведінки у особи, яка має юридичну освіту.

Дані цього віктимологічного опитування не можна вважати репрезентативними, зважаючи на те, що до групи «неюристи» були включені особи, які тільки здобувають юридичну освіту, до того ж кількість опитаних респондентів була невелика.

Однак, аналізуючи теоретичний матеріал та результати проведеного «пілотного» дослідження, можна зробити висновок, що існує тенденція до більшої активної віктимної поведінки у осіб-юристів, ніж у осіб-неюристів. Хоча ці відмінності не є значущими, але за всіма трьома показниками рівня активної віктимної поведінки більша питома вага у юристів, а пасивної – у інших осіб.

Отже, є доцільним продовження дослідження впливу юридичної освіти на активну віктимну поведінку особи.

Список літератури

1. Кулик О. Г. Кримінологічні дослідження потерпілих від злочинів в Україні: проблеми та перспективи / О. Г. Кулик // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні. – Харків: Право, 2013. – С. 298–300.
2. Кримінологія: підруч. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
3. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 304 с.
4. Тацій В. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій / В. Тацій // Право України. – 2009. – № 1. – С. 4–8.

5. Андронникова О. О. Психологические факторы возникновения виктимного поведения подростков: дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.01 / О. О. Андронникова. – Новосибирск, 2005. – 213 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко

Т. П. Столярчук,

студентка 8 групи 5 курсу

Інституту підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Науковий інтерес до питання про жертву злочину завжди був підвищений, бо вирішення його відіграє дуже важливу роль у контексті боротьби зі злочинністю, що є одним із пріоритетних напрямків політики нашої держави.

Свого часу проблемою віктимності займалися не тільки фахівці у сфері правознавства, а й юристи-практики. Так, Л.В. Франк під віктимністю розуміє реалізовану злочинним актом підвищену здатність особи через моральні і фізичні властивості ставати жертвою злочину за певних обставин, іншими словами, нездатність уникнути небезпеки там, де це було об'єктивно можливо.

Що ж стосується віктимної поведінки такої категорії, як неповнолітні, то загальної чи спільної думки стосовно статусу і визначення такого поняття серед науковців майже немає. Деякими вченими була проведена класифікація віктимних рис неповнолітніх осіб, наприклад, О. Мойсєєва поділяє їх на дві групи – загальні та індивідуальні. До загальних належать: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку, превалювання у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням, а інколи звичайна фізична слабкість. Індивідуальні віктимні риси включають до себе: агресивність, необ'єктивну оцінку можливостей, схильність до ризику, правову необізнаність, тип темпераменту [1, с. 107].

Слід зауважити, що неповнолітній характеризується низьким рівнем особистої

зрілості, тому негативний вплив із боку соціуму призводить до створення внутрішнього конфлікту особистості неповнолітнього та впливає на формування в нього негативних рис та потреб.

У свою чергу, О.О. Андроннікова до специфічних чинників виникнення віктимної поведінки підлітків зараховувала: індивідуальний досвід переживання або спостереження факту насильства, раніше сформований комплекс психологічних якостей (емоційна нестійкість, тривожність, неадекватна самооцінка), відсутність відчуття соціальної підтримки і певні стратегії сімейного виховання батька і матері тощо [2, с. 4].

До чинників, які формують віктимність неповнолітніх, належать такі, як дисфункція сім'ї, що веде до такого віктимогенного (і одночасно криміногенного) стану, як безпритульність, бездоглядність, бездомність, насильство в сім'ї тощо; спад виробництва та пов'язане з ним масове безробіття, недоступні ціни багатьох форм позитивного дозвілля; маргінальність, поширення соціальних патологій серед населення і особливо у молодіжному середовищі: алкоголізація, наркоманія, проституція, жебрацький спосіб існування тощо [3, с.189].

Однак бувають випадки, коли поведінка неповнолітніх жертв сама по собі носить провокуючий характер, а своїм способом життя свідомо чи

несвідомо вони здатні створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню злочинного посягання проти себе.

Недоліки батьківського виховання, навчального закладу, найближчого побутового оточення, кола друзів, способу життя тощо доволі потужно позначаються на формуванні особистості жертви злочину. Віктимогенні деформації особистості зумовлюють віктимну поведінку жертви у передзлочинній ситуації, що викликає злочинну мотивацію та сприяє вибору суб'єкта на роль жертви злочинних посягань [4].

Отже, встановленим є той факт, що віктимна поведінка неповнолітніх як активна, так і пасивна безпосередньо впливає на вчинення злочину. Тому необхідно, на наш погляд, приділити більше уваги саме віктимній поведінці неповнолітніх як фактору, що значно впливає на кваліфікацію злочину та винесення вироку суду. У всьому світі злочинність є великою проблемою для людей, а тому до питання її вивчення необхідно підходити дуже відповідально.

Список літератури

1. Квасневська Н. Віктимологічні аспекти запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні / Н. Квасневська // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2012. – № 6. – С. 104–108.
2. Андронникова О. О. Психологические факторы возникновения виктимного поведения подростков: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / О. О. Андронникова. – Новосибирск, 2005. – 22 с.
3. Голіна В. В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні / В. В. Голіна // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 3 (50). – С. 185–193.
4. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип 2 (6). – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/_1.pdf – Заголовок з екрана.

Науковий керівник – асист. К. С. Ізосімова

В. М. Токмань,
студентка 2 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ЖЕРТВИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ

Дослідження злочинності щодо осіб похилого віку нині є досить актуальним, оскільки останнім часом збільшується кількість злочинів щодо даної категорії осіб. Можемо констатувати, що вони найчастіше стають жертвами таких злочинів, як крадіжки, грабежі, шахрайство, розбої та умисні вбивства з корисливих мотивів [1, с. 250–254]. Значна кількість таких злочинів, як правило, пов'язана із соціальними, психологічними, біологічними особливостями похилого віку, які виступають умовами у прийнятті злочинцем рішення вчинити суспільно небезпечне

діяння щодо цієї категорії осіб.

Важливе значення при вчиненні злочинів, особливо це стосується корисливих, щодо осіб похилого віку має їх віктимна поведінка, що передусім пояснюється їх віковими особливостями. Здебільшого даним особам притаманна поведінка, яка полягає у надмірній довірливості до сторонніх, добродушності, необачливості, немічності, нездатності швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях та приймати оптимальні рішення тощо. Слід

звернути увагу на те, що саме особи похилого віку чи не найчастіше стають жертвами злочину у сфері обігу житла. Факторами їх віктимності є насамперед самотність, довірливість, певні вади здоров'я. Це робить їх найчастіше «здобиччю» злочинців. Прагнучи заволодіти шляхом обману житлом осіб похилого віку, злочинці, як правило, укладають з ними договори купівлі-продажу, дарування або довічного їх утримання та вчиняють інші дії, не зупиняючись навіть перед вбивством [2, с. 462]. Важливу роль при визначенні віктимної поведінки відіграють соціально-демографічні ознаки жертв похилого віку. До таких ознак належать, наприклад: вік, стать, сімейний стан, освіта, соціальне становище. Найчастіше жертвами протиправних посягань стають особи у віці від 60 до 75 років. З'ясування сімейного стану потерпілих також має важливе значення, оскільки відомо, що наявність сім'ї зазвичай виступає фактором, який стабілізує поведінку особи, зміцнює її соціально-рольові функції. Злочинці в основному обирають тих осіб похилого віку, які проживають самі. Суттєвим показником інтелектуального рівня потерпілих є їх освіта. За статистикою: 39% потерпілих мають не повну середню освіту; 53% – середню або середню спеціальну освіту і лише 8% – особи з вищою освітою. Також слід зазначити, що серед потерпілих осіб похилого віку 54 % становлять чоловіки та 46 % жінки. При цьому контингент потерпілих змінюється залежно від вчинених щодо них злочинів. Так, жертвами убивств та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень значно частіше стають чоловіки похилого віку. Серед потерпілих від крадіжок, грабежів, розбоїв та шахрайства переважають жінки. За рівнем матеріального становища більшість жертв мають середній достаток.

Із цього приводу В.В. Голіна зазначає, що оскільки серед криміногенних явищ, які детермінують злочинність, певне місце посідають і властивості особи, тому для попередження злочинів треба також застосовувати методи психічного діяння, тобто засоби медико-психологічного, лікувального, медико- реабілітаційного

впливу на думки, поведінку і здоров'я певної особи чи кола осіб [3, с. 52].

Важливою складовою у системі заходів віктимологічної профілактики є роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота з особами похилого віку з метою формування в них відповідного ставлення до рекламних оголошень, повідомлень у засобах масової інформації, інформаційних плакатах, брошурах із пропозиціями надто великих винагород, до особистого спілкування з можливими злочинцями тощо. Для того, щоб літні люди краще розуміли роз'яснення, вони повинні бути доступні за змістом, конкретні, ґрунтуватися на прикладах із права. Також працівники поліції повинні спілкуватися з даними особами та розробляти певні рекомендації щодо подальшої поведінки та уникнення провокацій. До заходів віктимного запобігання можна віднести такі методи і прийоми – це, наприклад, роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота; активізація роботи соціальних працівників; кожен самотній пенсіонер повинен мати телефони комунальних, соціальних служб, центрів для одиноких громадян похилого віку; у дні отримання пенсій чи інших платежів особи похилого віку повинні відвідувати поштове відділення, банк разом із родичами чи людьми, яким вони довіряють; потрібне більш активне розповсюдження в засобах масової інформації, газетах, на радіо інформації про те, як не стати жертвою корисливого злочину; можна запровадити метод так званого «сусідського контролю» по відношенню до осіб похилого віку, який є досить поширеним у зарубіжних країнах. Даний метод полягає у встановленні в будинку літньої особи «кнопки тривоги», під'єднаної до розташованого поряд будинку. У разі небезпеки сусіди мають можливість швидше прийти на допомогу потерпілій особі ще до того, як відреагують на подію правоохоронні органи [4, с. 103].

Дбайливе ставлення до цієї

категорії співгромадян є одним із основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості та соціальної спрямованості. Тому реалізація спеціальних заходів протидії та запобігання злочинності

щодо осіб похилого віку має стати одним із ключових стратегічних завдань держави на сучасному етапі розвитку.

Список літератури

1. Гришко О. М. Віктимологічна характеристика осіб похилого віку як жертв корисливих злочинів / О. М. Гришко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2009. – № 2. – С. 250–254.
2. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку / А. В. Андрушко // Держава і право. – 2009. – № 45. – С. 462.
3. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи: навч. посібник / В. В. Голіна. – Харків: НЮАУ, 1997. – С. 52.
4. Стьопіна А. М. Особливості віктимологічної профілактики злочинів щодо осіб похилого віку / А. М. Стьопіна // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, 29 квіт. 2014 р. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С.103.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Д. П. Філіпський,
студент 3 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНІВ

Питання про віктимність осіб похилого віку з кожним роком стає все більш актуальним. За даними, отриманими під час дослідження кримінальних проваджень, найвищий рівень віктимності мають особи у віці від 50 років і старші – 49 %. Крім того, серйозною проблемою сучасності є стабільно зростаюча кількість злочинів, що вчиняються щодо осіб похилого віку. Так, якщо у 2001 р. щодо вказаної категорії осіб було вчинено 9,75 % загальної кількості злочинів, то в 2014 р. їх кількість зросла до 15 %. При цьому слід враховувати порівняно невелику частку осіб похилого віку у структурі суспільства (близько 25 %), а також підвищену латентність таких злочинів, що зумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників [5, с. 250].

Дуже важливе значення мають характерні особистісні риси жертви похилого віку, з'ясування яких дасть змогу зрозуміти причини злочинності щодо цих

осіб, розробити конкретні профілактичні заходи.

Похилий вік, пов'язаний із ослабленням фізичної сили, може виступати за певних умов обставиною, що активізує злочинний намір людини. Справді, саме фізична слабкість осіб похилого віку, їх безпорадність є тим віктимним фактором, що здатен спонукати до вчинення щодо них злочину. Певне віктимне значення має також погіршення гостроти слуху та зору, зменшення рухових функцій тощо. Однак слід наголосити, що такою ж обставиною є й різного роду зміни в психіці старіючої особи [1, с. 460].

Через психофізіологічні зміни особа похилого віку часто стає більш егоцентричною, дратівливою, набуває безпосередності, скупості, педантизму, підозрливості, впертості та багатьох інших якостей. Зрозуміло, що ці риси здатні провокувати конфлікти,

протиправну поведінку з боку оточуючих [1, с. 460].

Потрібно розуміти, що особи похилого віку – жертви злочинів – досить часто й раніше відрізнялися провокуючою поведінкою. Різноманітні набуті психічні розлади здатні накладатися на наявну особистісну специфіку, вносити у поведінку суттєві корективи, загострюючи, оголюючи ті індивідуальні риси, які існували раніше, їх десоціалізація могла тривати досить довгий час, звичним явищем могли бути й домашні конфлікти. Водночас такі вікові зміни, як непоступливість, небажання відійти від звичного стереотипу, підвищена образливість та ригідність у кінцевому підсумку відіграли свою негативну, інколи фатальну, роль. Таким чином, підвищена віктимність осіб похилого віку зумовлена їх фізичними та психологічними особливостями. При цьому їх віктимна поведінка може бути як нейтральною, так і негативною (провокуючою).

Так, В.С. Устинов вказує, що найбільш віктимні полюси вікових груп – це неповнолітні та особи похилого віку. Зазначене підтверджується й результатами дослідження вітчизняної правозастосовної практики [4, с. 116]. Проведене професорами О.М. Джужею та Є.М. Моїсєєвим вивчення 107 кримінальних справ, за якими було засуджено 148 осіб, показало, що з них покарано за: корисливі злочини – 51 особа (34,5 %); вбивства – 49 осіб (33,1 %); злочини проти здоров'я – 23 особи (15,5 %); хуліганство – 17 осіб (11,5 %); статеві злочини – 5 осіб (3,4 %); порушення правил безпеки руху – 3 особи (2,0 %). Від цих злочинних посягань потерпіли 180 осіб, серед яких: похилого віку (понад 60 років) – 110, що становить 61,1 %; малолітніх та неповнолітніх – 64 особи (35,6 %) [3, с. 116].

Вказані статистичні дані підтверджують думку про те, що від загальної кількості жертв злочинів дуже значний відсоток – це особи похилого віку.

Список літератури

1. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку / А. В. Андрушко // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 459–465.
2. Гришко О. М. Віктимологічна характеристика осіб похилого віку як жертв корисливих злочинів / О. М. Гришко // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2009. – № 2. – С. 250–255.

Одержані дані дозволяють також стверджувати, що особи похилого віку є надзвичайно вразливими, а тому потребують посиленого захисту з боку суспільства та держави. Підвищена кримінальна відповідальність за злочини, вчинювані щодо таких осіб, на наш погляд, є справедливою та морально виправданою.

Система заходів віктимологічної профілактики щодо даної категорії осіб полягає у роз'яснювальній, інформаційній і виховній роботі з ними з метою формування відповідного ставлення до рекламних оголошень, повідомлень у засобах масової інформації, на інформаційних плакатах, у брошурах із пропозиціями казково великих винагород, особистого спілкування з можливими шахраями тощо.

Наприклад, банківськими працівниками може проводитися роз'яснювальна робота з метою активізації вкладів літніх осіб у банківських установах, які нерідко накопичують та тримають певні суми вдома, як фактор зменшення ризику бути постраждалим від злочинів проти власності. Задля цього держава може застосовувати програми підтримки подібних ініціатив фінансово-кредитних установ.

Доцільним заходом віктимологічної профілактики по відношенню до осіб похилого віку є метод «сусідського контролю», який досить поширений у зарубіжних країнах. Цей метод полягає у встановленні у будинку літньої особи «кнопки тривоги», під'єднаної до розташованого поряд сусідського будинку. У разі небезпеки сусід має можливість швидше прийти на допомогу потерпілому ще до того, як відреагують на подію правоохоронні органи.

3. Кримінологічна віктимологія / за ред. О. М. Джужи. – Київ, 2006. – 352 с.
  4. Ривман Д. В. Віктимологія / Д. В. Ривман, В. С. Устинов. – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2000. – 332 с.
  5. Плашовецький О. А. Поняття та значення похилого віку потерпілого в кримінальному праві / О. А. Плашовецький // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 250–254.
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна**
-

М. О. Хромих,

студентка 8 групи 5 курсу Інституту
підготовки слідчих кадрів для МВС України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОСТІ ЖІНОК

Динаміка показників злочинів свідчить про те, що за останні роки частка жінок серед осіб, що потерпіли від злочину, значно збільшилася. Тому є досить актуальною розробка концептуальних основ визначення жінки як жертви з урахуванням її анатомо-фізіологічних, психологічних, психічних особливостей та їх впливу на поведінку жінки в сучасному суспільстві. Зростання кількості таких випадків вимагає наукового пояснення і прогнозування віктимологічних процесів із метою забезпечення дієвого профілактичного впливу на злочини, жертвами яких є жінки.

Вивченню даної проблеми було присвячено багато наукових праць таких науковців, як: Ю. М. Антонян, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. О. Кваша, В. П. Коновалова, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецова, К. Б. Левченко, М. І. Мельник, В. О. Меркулова, О.Є. Михайлова, В. С. Мінська, В. І. Полубинський, В. Я. Рибальська, Д. В. Рівман, В. О. Тулякова, Л. В. Франка, Г. І. Чечель, В. І. Шакун, О. Ю. Юрченко та ін.

Загальноприйнято вважати, що віктимність жінок – це потенційна чи реалізована в конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що зумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших природжених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та специфіки поведінки. Для

розробки і вжиття ефективних заходів запобігання випадкам перетворення жінки на жертву злочину необхідно знати фізіологічні та психічні особливості, які визначають її подальшу поведінку й цілком стають підставою підвищеної віктимності останньої.

Дослідження вчених показали, що на підвищення рівня віктимності жінок найбільш суттєво впливають фактори, що мають місце, передусім, у економічній, соціальній, політичній, ідеологічній та інших сферах життєдіяльності суспільства, зокрема: а) зниження рівня життя населення; б) зростання рівня безробіття; в) нерівноправне становище жінок у суспільстві; г) зростання кількості неблагополучних родин; д) недоліки профілактичної роботи працівників ОВС. Також достатньо високий вплив на рівень віктимності мають такі фактори: а) анатомо-фізіологічні особливості жіночого організму (специфіка будови тіла, кісток, м'язової, серцево-судинної, дихальної систем тощо); б) особливості психічних процесів жінки (своєрідність чуттєвої, вольової, емоційної та підсвідомої сфер); в) вікові особливості та стан здоров'я жінки; г) материнські функції; д) виконання певних соціальних функцій чи ролей; е) неналежні умови соціалізації та соціальної адаптації жінки (аморальний та паразитуючий спосіб життя, алкоголізм, наркоманія,

токсикоманія, проституція, захопленість азартними іграми тощо); є) специфіка поведінки жінок – жертв злочинів.

Слід погодитися з тим, що з метою формування в Україні дієвої віктимологічної політики, спрямованої на зниження рівня віктимізації жінок у суспільстві, а також удосконалення методів і форм кримінологічної та віктимологічної профілактики злочинів, учинених щодо жінок, доцільним буде прийняття комплексної Програми профілактики віктимної поведінки жінок. При цьому з урахуванням віктимогенної детермінації більшої частини злочинних посягань, учинених щодо жінок, ця Програма повинна включати такі напрями:

- 1) забезпечення гендерної рівності жінок; покращення їх становища на ринку праці; подолання майнового розшарування між

жінками та чоловіками; надання соціального захисту та соціальної допомоги жінкам; 2) усунення найбільш негативних соціальних факторів (алкоголізму, наркоманії тощо); 3) профілактика найпоширеніших злочинів, що вчиняються щодо жінок: зґвалтувань, розбещення неповнолітніх, примушування до вступу у статевий зв'язок, проституції, торгівлі людьми тощо; 4) оздоровлення сімейного мікросередовища; зменшення рівня сімейно-побутового насильства; скорочення кількості розлучень; 5) приведення у відповідність до сучасних вимог чинних нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти профілактики сімейно-побутового насильства.

Список літератури

1. Кулик О. Г. Потерпілі від злочинів в Україні: основні кримінологічні ознаки / О. Г. Кулик // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 9–11.
1. Костицький В. В. Насилля над жінками! // Уряду України, Президенту України, законодавчій, виконавчій владі : аналітичні розробки / В. В. Костицький, А. І. Комарова. – Жінка в Україні. – Київ, 2001. – Т. 23. – С. 364–381.
2. Шевчук І. В. Заходи віктимологічної профілактики злочинів щодо жінок / І. В. Шевчук // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу. – Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 206–208.
3. Гельмич Д. М. Віктимологічна характеристика жінки-жертви / Д. М. Гельмич // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу. – Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 37–39.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

В. В. Цололо,
студент 3 групи 5 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ПРОФІЛАКТИКА

Останнім часом вивчення проблем злочинності неповнолітніх набуло значного поширення і актуальності. Збільшення кількості проявів девіантної поведінки серед неповнолітніх є прямою загрозою як правоохоронним органам України, так і

всьому українському суспільству. У підлітковому віці формується соціальна чи антисоціальна поведінка особистості, а дослідження цієї поведінки є визначальним у попередженні злочинності в цілому [4, с. 353–355].

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає ряд злочинів відносно неповнолітніх: підміна дитини (ст. 148); експлуатація дітей (ст. 150); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156); злісне невиконання обов'язків по вихованню неповнолітнього (ст. 166); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ч. 3 ст. 303); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304); схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324) тощо. Віктимність – це дія або, навпаки, бездіяльність осіб, при яких вони стають жертвами злочину в типових і нетипових для них ситуаціях. Так, В. І. Терпелюк виявив, що показниками віктимності особистості підлітка є: 1) рівень самооцінки; 2) стратегія психологічного захисту при спілкуванні; 3) стійкість емоційних станів; 4) рівень прояву основних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); 5) уміння пристосовуватися до умов та рівень адаптованості. У літературі неодноразово висловлювалася думка про те, що головною причиною віктимності неповнолітніх та її стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і підсилення напруженості у суспільстві [3]. Віктимізація неповнолітнього небезпечна, оскільки порушує базові засади, на яких будується відчуття безпеки і цілісності: автономію, впорядкованість світу і взаємозв'язок з іншими людьми. Злочини щодо неповнолітніх завдають їм як психологічні, так і соціальні травми.

Найбільше соціальне значення для становлення неповнолітнього має сім'я, в якій він виховується. Авторитет сім'ї, міцність сімейних зв'язків є дуже важливими. Саме сім'я виступає тим первинним соціальним мікросередовищем, де формуються його риси та якості [2, с. 123–125]. Одним із факторів зовнішнього середовища, що впливає на розвиток підлітка, можна назвати найближче

оточення (двір, вулиця, громадські місця) та школу. Негативне ставлення підлітків до навчання також виступає одним із чинником, що зумовлює делінквентну поведінку.

Застосування в сім'ї фізичного насильства майже завжди супроводжується психічним – словесними образами. Наслідками фізичного насильства в сім'ї є не лише різноманітні порушення фізичного (до інвалідності) і психічного (до різного рівня розумової відсталості і психічних розладів) здоров'я, а й моральна деградація особистості. Злочини щодо неповнолітніх являють собою суспільно небезпечні посягання, які безпосередньо порушують суспільні відносини, що забезпечують нормальне фізичне, інтелектуальне і моральне виховання.

Профілактику віктимної поведінки слід проводити як з неповнолітніми, так і з їх батьками в дитячих садках, школах та інших закладах. Мета роботи з профілактики віктимної поведінки неповнолітніх – дати розуміння про такий стиль поведінки, за якого було б максимально унеможливлене настання обставин, які провокують або сприяють здійсненню злочинів відносно нього. Для досягнення цієї мети слід підвищувати обізнаність неповнолітніх у питаннях безпеки деяких видів поведінки; навчати неповнолітніх моделі поведінки в небезпечних для них ситуаціях; прививати їм навички, які дозволяють уникати потрапляння до груп ризику; понижувати рівень ризикованої і віктимної поведінки у навчальних групах, сім'ї.

Такі заходи можуть проводитися шляхом поширення інформаційних матеріалів із профілактики віктимної поведінки, організації тематичних занять як способу навчання неповнолітніх безпечній поведінці, складовою яких є проведення бесід із ними.

Список літератури

1. Куриленко Ю. О. Кримінологічні чинники деформації смислової сфери неповнолітніх / Ю. О. Куриленко // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. – № 2. – 2013.

2. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблема становления личности / Х. Ремшмидт. – Москва: Мир, 1994.
3. Терпелюк В. Критерії, показники і рівні ризику віктимізації підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл [Електронний ресурс] / В. Терпелюк. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
4. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх / Л. О. Шевченко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 353–358.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна

Ю. О. Черноус,

студентка 14 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТА БЕЗДОГЛЯДНИХ ДІТЕЙ

За останні роки у зв'язку з подіями, які відбуваються на Сході України, питання безпритульності та бездоглядності неповнолітніх стало особливо актуальним. Незважаючи на постійне обговорення і дослідження цієї проблеми в наукових колах, а також створення нормативно-правової бази, боротьба з цим «недугом» усе ж таки не здійснюється на достатньому рівні.

Конвенція Генеральної Асамблеї ООН про права дитини визначає дитиною кожну людську істоту до досягнення нею 18 років, якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не досягає повноліття раніше.

Міжнародно-правові акти, положення яких дублюються в національному законодавстві України, гарантують захист та піклування, які необхідні для благополуччя дитини, але, на жаль, у реальному житті ця норма фактичного втілення не має.

Затяжна соціально-економічна криза, а, як наслідок, розшарування суспільства за матеріальним становищем, збільшення частки сімей, які перебувають за межею бідності, негативно впливають на дітей [1], оскільки батьки намагаються залагодити фінансове становище, не приділяючи достатньої уваги дітям, а деякі взагалі нехтують своїми обов'язками по утриманню сім'ї та вдаються до маргінальної поведінки.

Через вікові фізіологічні та психологічні особливості безпритульні

підлітки беззахисні, зустрічаючись з небезпекою, яка може їх очікувати на вулицях, про що свідчить практика.

Особливо небезпечним є, по-перше, місце для ночівлі дитини (дахи або підвали старих будинків, вокзали, підземні комунікації газо-, водо-, теплотрас), бо саме тут вони стають легкою здобиччю для злочинців. Так, від 25 до 45 % неповнолітніх стають жертвами фізичного насилля, а приблизно 10% – жертвами сексуального насилля в різних формах [2].

Для порівняння, у Канаді близько 76% безпритульних підлітків стали жертвами насильницьких злочинів, а майже три чверті з них були ними неодноразово. У США 39% неповнолітніх пережили, як мінімум, один із видів сексуального насильства, а 94% стали жертвами фізичного впливу [3].

По-друге, такою небезпекою є пошук засобів для існування, джерелом яких стають вимагання, крадіжки та жебрацтво [2].

Потрапляючи на вулицю, діти залишаються один на один зі своєю проблемою. Лише незначна їх кількість починає працювати, а всі інші займаються жебракуванням, проституцією та вимаганням. Безпритульні діти – це невичерпне джерело різноманітної злочинної діяльності.

Не дивним є й той факт, що в багатьох випадках відбувається інверсія ролей: потенційну жертву неможливо відрізнити від майбутнього злочинця, оскільки їх (жертви і злочинця) передзлочинна поведінка свідчить про взаємне суспільно небезпечне загострення конфліктних взаємовідносин [2].

Із метою розв'язання проблеми безпритульності неповнолітніх, зокрема, зниження показника віктимності цієї категорії населення, необхідно здійснювати виховання населення в дусі допомоги таким дітям, співчуття та милосердя. Такі діти не мають вважатися «відходами» суспільства, а повинні отримати шанс на зайняття гідного місця в суспільстві без будь-якого осуду в їх бік.

Також варто звернутися до зарубіжної практики вирішення проблеми безпритульності. У США втілюється в життя програма по будівництву багатоквартирних, субсидованих державою

будинків, оскільки найбільш вразливими категоріями в них є діти та їх сім'ї.

У ФРН соціальним відомством пропонується широкий спектр послуг по допомозі безпритульним, а також існує велика кількість притулків, релігійних та громадських благодійних організацій, які надають все необхідне [4].

Таким чином, безпритульні діти часто стають жертвами злочинів, причому вони не мають змоги повідомити про такі злочини до органів внутрішніх справ через позицію суспільства щодо них. Як наслідок, злочинам проти безпритульних і бездоглядних дітей притаманний високий ступінь латентності, що унеможливляє їх відслідковування та напрацювання ефективних засобів їх подолання.

Список літератури

1. Тихоненко Л. Л. Проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні / Л. Л. Тихоненко // Роль науки в формуванні громадянського суспільства та правової держави : матеріали II Міжнар. міжвуз. наук. конф., 22-23 лист. 2013 р. / Харк. економіко-правовий ун-т. – Харків: Харк. економіко-правовий ун-т, 2013. – С. 229.
2. Бучацкая О. Виктимологическая характеристика преступности бездомных лиц / О. Бучацкая // Закон и жизнь. – 2013. – № 9-2. – С. 49–52.
3. Kimberly A. Tyler and Lisa A. Melander. Child Abuse, Street Victimization, and Substance Use Among Homeless Young Adults / University of Nebraska-Lincoln, NE, USA; Kansas State University, Manhattan, KS, USA. – Youth and Society 47:4 (2015). – P. 502- 519.
4. В. С. Батиргареева. Зарубіжна практика боротьби з явищем бездомності та злочинами осіб без визначеного місця проживання / В. С. Батиргареева, О. В. Дубович // Вісн. Кримінолог. асоціації України. – зб. наук. пр. [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. – № 1 (9). – 336 с. – С. 26–38.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б.М. Головкін

М. С. Шипенко,

студент 9 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ

Чисельні дослідження останніх років показують, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є неповнолітні, оскільки молодь проходить складний і багатогранний процес входження в

суспільство, є найбільш уразливою частиною соціуму через недостатній життєвий досвід, рухливу психіку, остаточно не сформовану систему життєвих принципів і цінності тощо.

Тому проблема вчинення злочинів щодо неповнолітніх набуває для населення особливого значення, оскільки загрожує безпеці підлітків.

Серед основних причин стійкої віктимності неповнолітніх є насильство в сім'ї [1, с. 42]. Хоча в Україні й існують нормативно-правові акти, що захищають права дітей, установлюють відповідальність за вчинення правопорушень щодо них, ситуація із їх дотриманням є дуже невтішною. У Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» виокремлено чотири види насильства в сім'ях: психологічне, фізичне, сексуальне та економічне. Соціологічні опитування дітей свідчать про поширеність насильства щодо них: від 40 до 50% опитаних дітей вказали на застосування щодо них різних форм насильства [2, с. 30]. Причому діти визначають суб'єктами насильства своїх батьків/вітчимів, старших братів/сестер. Також наявні певні особливості серед видів насильства: фізичного насильства зазнають діти менші за віком, оскільки маленька дитина не в змозі себе захистити; психологічного та сексуального – діти підліткового віку.

Неповнолітні особи також часто стають жертвами статевих злочинів, втягуються у злочинну діяльність, зайняття проституцією, пияцтвом, наркоманією, беруть участь у створенні порнографічної продукції тощо [1, с. 33]. Це пояснюється тим, що підлітки внаслідок відсутності в них життєвого досвіду не повною мірою здатні усвідомлювати характер як своєї поведінки, так і поведінки інших осіб. Вони легко розширюють коло спілкування, «рано стають дорослими», самостійними, незалежними від своїх батьків, не усвідомлюючи при цьому, що підвищують таким чином вірогідність стати жертвою злочину.

Таким чином, дитина через зайву зацікавленість, нерозвиненість, викривлене уявлення про життєві цінності більш рішуче вступає у злочинну діяльність, стає жертвою статевих злочинів тощо. Також слід зазначити, що основними рисами підлітків, які стають жертвами статевих злочинів, є довірливість, аморальність, легковажність та

агресивність [1, с. 34]. Всі ці риси і є недоліками у вихованні дітей батьками.

Безперечно, чинне законодавство України закріплює та захищає права дітей, їх благополуччя, виховання та розвиток як особистості, встановлює відповідальність за злочини проти останніх. Чинний Кримінальний кодекс України усього налічує 53 склади злочинів, що посягають на права та законні інтереси дитини [3]. Проте існують і невідповідності чинного кримінального законодавства Конвенції ООН про права дитини. Дитиною визнається особа, яка не досягла 18 річного віку, проте більшість статей Кримінального кодексу України ставить під охорону права та законні інтереси саме малолітніх осіб, тобто осіб віком до 14 років. А діти від 14 до 18 років залишаються поза захистом кримінального закону. Тому першим кроком профілактики віктимної поведінки неповнолітніх має бути приведення Кримінального кодексу у відповідність до конвенції ООН про права дитини.

Другим, найбільш важливим кроком для зменшення рівня віктимності неповнолітніх, має стати проведення з підлітками профілактичних заходів, бесід, анкетувань, роз'яснень, демонстрації різних відеороликів, поширення серед молоді інформаційних матеріалів по профілактиці віктимної поведінки, розповідей про життєві, моральні, релігійні, культурні цінності тощо. Такі профілактичні заходи повинні проводити висококваліфіковані спеціалісти у сфері роботи з дітьми.

Третім, не менш важливим кроком, має бути систематичне проведення профілактичних бесід з батьками, опікунами та особами, що виховують дітей в інтернатах. Необхідність таких заходів пояснюється тим, що рівень віктимності неповнолітніх багато у чому залежить саме від батьків, особливостей та типу сімейного виховання, характеру соціальної підтримки в сім'ї та наявності фактів насильства в сім'ї.

Особи, які виховують підростаюче покоління, мають бути обізнані в тому, як виховувати у дітей таку поведінку, за якої було б унеможливлено підвищення шансів у підлітків стати жертвою злочинних посягань.

І, нарешті, дуже важливою є професійна робота правоохоронних органів та органів у справах сім'ї щодо попередження та покарання винних у вчиненні насильства в сім'ї. Посилення

контролю за вихованням дітей батьками, укріплення зв'язків правоохоронних органів із громадськістю, активізація роботи ЗМІ – усі ці кроки мають вплив на дітей, зменшити прояви насильства, оскільки, як було сказано, систематичне насильство в сім'ї, з одного боку, має стійку особистісну віктимність неповнолітніх, а з другого – впливає на закріплення у майбутньому віктимогенної поведінки.

Список літератури

1. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirniki/profil-zloch.pdf>
2. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/UNICEF_Manual.pdf
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2011 р. № 2341-III (ред. станом на 12.08.2015 р. // Офіц. видання. – Харків: Право, 2015.

Науковий керівник – асист. К. С. Ізосімова

Т. М. Ширченко,

студентка 2 групи 5 курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЩОДО ПИТАННЯ ВІКТИМНОСТІ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Нині все більшої актуальності набуває питання щодо віктимності осіб похилого віку, адже в Україні «старіння» населення породжує низку складних віктимологічних проблем. Із року в рік збільшується кількість злочинів щодо зазначених вище осіб, найчастіше вони стають жертвами таких корисливих злочинів, як шахрайство, крадіжка, грабіж, розбій, умисне вбивство з корисливих мотивів. При цьому велика кількість злочинів щодо осіб похилого віку є латентною.

За даними Організації Об'єднаних Націй та Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також законодавства України, особи у віці 60 років і старші розглядаються як люди похилого віку. Проте в літературі не існує єдиного підходу до визначення похилого віку.

Віктимну поведінку жертви злочину досліджували такі науковці, як В.С. Батиргарєєва, В.О. Глушкова, О.М. Гришко, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.П. Коновалова, О.М. Костенко, К.Л. Попова, В.Я. Рибальська, Д.В. Рівман, В.О. Туляков, Л.В. Франк та ін. Проте комплексного вивчення віктимності осіб похилого віку в літературі не було.

На роль поведінки жертви при розслідуванні злочину вперше звернув увагу американський учений А. Аллен у 1926 р. Науковець стверджував, що якщо особа вчинила злочин, то до неї необхідно направити психіатра, щоб той її обстежив. Аналогічне обстеження слід було б проводити і щодо деяких жертв, оскільки поведінка потенційної жертви може за певних обставин

сприяти вчиненню злочину. Так і особи похилого віку через певні вікові особливості привертають до себе особливу увагу злочинців.

Такими особливостями є фізіологічні, психологічні, соціальні. Фізіологічні в першу чергу пов'язані з віковими змінами в організмі людини, зокрема, вади зору, слуху, фізична слабкість. Психологічні – необачність, надмірна довірливість, неухважність, легковажність, необізнаність, безпорадність, немічність, добродушність, нездатність швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях та приймати оптимальні рішення тощо. Тоді як соціальні – це недостатній рівень знань, спричинений стрімким розвитком новітніх технологій, низька соціальна активність, відсутність рідних, невдоволеність життям.

Деякі науковці вказують, що на злочинців та жертву злочинів може

вплинути такий соціально-психологічний феномен, як ейджизм – дискримінація людини на підставі її віку; негативне, упереджене ставлення суспільства до людей похилого віку, їх знецінення, приниження. Дискримінація молодими людьми осіб старшого покоління також призводить до вчинення різних злочинів щодо них.

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що наявність певних стереотипів, деякі особливості людей похилого віку привертають особливу увагу злочинців та зумовлюють вчинення злочинів щодо них. Як зазначає О.М. Гришко, для зниження кількості злочинних посягань щодо даної категорії осіб необхідно розробляти та здійснювати запобіжні заходи віктимізації осіб похилого віку.

Список літератури

1. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку / А. В. Андрушко // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 459–465.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: [у 3 кн.] / А. П. Закалюк. – Київ: Ін Юре, 2007. – Кн. 2. – Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – С. 88.
3. Поліщук Г. С. Щодо стану віктимізації людей похилого віку / Г. С. Поліщук // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : зб. матеріалів круглого столу. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 254 с. – С. 78–81.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

А. А. Шутова,
студентка 7 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК ЖЕРТВИ ЗГВАЛТУВАННЯ

Надмірна лібералізація статевої моралі в поєднанні з низькою правовою і сексуальною культурою, відсутністю статевої освіти породила зростання соціально негативних явищ. Одним із цих явищ є згвалтування малолітніх та неповнолітніх. Дві третини дітей в Україні піддаються насильству, кожен другий постраждав від психологічного, кожен п'ятий від сексуального насильства.

Якщо говорити про особу жертви, то її

структура – це сукупність соціально-демографічних, кримінально-правових, морально-психологічних та психіатричних характеристик. Одним із важливих елементів є вік, який указує не тільки на кваліфікацію діяння, а й на поведінку особи перед згвалтуванням і під час нього, на конкретну життєву ситуацію і механізм вчинення злочину та на багато інших процесів і явищ. Якщо при аналізі особи гвалтівника вік

злочинців коливається від 14 до 70 років, то віковій межі потерпілої – від 4-х до 81 р. Серед потерпілих найбільш представленою є вікова категорія осіб віком 13-19 років (50,3 %). Також мають місце справи, де потерпілими виступають особи віком від 4 до 6 років. Ця категорія, хоча й не чисельна, однак конкретна життєва ситуація та механізм вчинення зґвалтування (на відміну від інших категорій) щодо неї не типові [2, с. 46].

Як випливає з досліджень вчених, найбільша кількість жертв сексуальних посягань серед двох вікових груп: 8-12 років (33%) та 16-17,9 років (30%). Аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що серед жертв злочинців-педофілів питома вага знайомих (у тому числі родичів, членів сім'ї) становить 70-90%. Приблизно 50% постраждалих від дій педофілів володіють певними віктимологічними властивостями (якостями), які сприяли їх потраплянню в криміногенну ситуацію: необізнаність або мінімальна поінформованість про сексуальну сторону життя (у середньому у 12-14 років); соціальна дезадаптація; легковажність, довірливість, підвищена сугестивність, пасивна підкореність; незрілість, незахищеність, фізична слабкість [1, с. 44].

Поведінка малолітніх і неповнолітніх при вчиненні щодо них насильницьких дій

сексуального характеру досить рідко має провокуючі до нападу ознаки, хоча, безумовно, в окремих випадках аморальне, цинічне поводження жертви може викликати сексуальну агресію. Слід вказати на такі особливості поведінки дітей, а саме підлітків старшої вікової групи: необережне встановлення контакту з незнайомими чоловіками, спільне вживання спиртних напоїв, усамітнення в затишних місцях, відвідування житла злочинця тощо.

До заходів віктимологічної профілактики зґвалтувань серед неповнолітніх слід віднести: створення громадських організацій, кризових центрів, притулків для осіб, які постраждали від сексуального насильства; уроки особистої безпеки і статевого виховання в навчальних закладах; соціальна допомога неблагополучним сім'ям.

Віктимологічна профілактика має передбачати роботу з конкретними категоріями осіб: малолітніми та неповнолітніми; членами їх родин; особами, що звільнилися з місць позбавлення волі; особами з сексуальними порушеннями, психоаномаліями; підлітками з неблагополучних сімей.

Список літератури

1. Готчіна Л. В. Кримінально-правова і кримінологічна характеристика злочинів проти статевої недоторканності та статевої свободи неповнолітніх: монографія / Л. В. Готчіна, Л. В. Логінова. – Москва: Юрлітінформ, 2015. – 192 с.
2. Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія / А. С. Лукаш; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Голіни. – Харків: Право, 2008. – 256 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. Н. В. Сметаніна.

Р. С. Южека,
студент 341 навчальної групи 3 курсу
юридичного факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАУКИ ВІКТИМОЛОГІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

У кримінологічних дослідженнях злочину в основному фігурував як минулого головна увага приділялася учасник кримінального процесу. Разом поведінці злочинця, а потерпілий від із тим взаємозв'язок злочинця і

потерпілого має важливе кримінологічне значення. Серед осіб, що стикаються зі злочинами, є насамперед їх жертви. Тож, ігнорувати їх роль у механізмі злочинної поведінки було б помилково.

Проблемам особи і поведінки потерпілого були присвячені праці В.С. Мінської, Д.В. Ривмана, В.Я. Рибальської, В.В. Романова, В.І. Полубинського та інших вчених, до того ж ця тема залишається актуальною.

Метою нашого дослідження є виявлення особливості розвитку віктимології та встановлення її місця в сучасній кримінології.

Віктимологія (лат. *victima* – жертва і грец. *logos* – вчення, слово) – наука, яка займається вивченням поведінки жертви, найрізноманітніших обставин правопорушення в цілому і його жертви зокрема, її психологічних та моральних особливостей. Віктимологія в буквальному перекладі означає «особисто про жертву» або «вчення про жертву». Говорячи про віктимологію, мають на увазі не жертву взагалі (наприклад, жертви нещасних випадків, експлуатації, війни тощо) і не потерпілих від будь-яких правопорушень (адміністративних, цивільних, трудових), а потерпілого від злочину. Тому, користуючись терміном «віктимологія», варто пам'ятати про її кримінальний аспект [1, с. 4].

Наука віктимологія виникла спочатку як розділ кримінології, пізніше як самостійна дисципліна. У першій половині ХХ ст. представники інтеракціонізму, досліджуючи фактори злочинності, вперше почали писати про роль жертви у процесі криміналізації особистості. Одним із таких авторів був Е. Сатерленд, який присвятив жертвам злочинів третю главу свого підручника «Кримінологія» (1924) [2].

Першу спробу системних досліджень проблеми потерпілого від злочину зробив у 1948 р. німецький учений Г. Гетіг. Він написав книгу «Злочинець і його жертва», де звернув увагу на потерпілого як фактор виникнення злочину, а також висунув ідею про розуміння під злочинністю відносини між особами, які завдають шкоду, і потерпілими. Так, Г. Гетіг вважав віктимологію галуззю кримінології.

Протилежної точки зору дотримувався румунський учений Б. Мендельсон, який віктимологію розглядав як окрему науку. На його думку, об'єктом віктимології повинна бути не тільки жертва злочину, а й потерпілий від нещасного випадку, стихійного лиха тощо. Отже, можна вважати, що у віктимології існують два напрями: у широкому розумінні віктимологія є окремою дисципліною, що вивчає всі види жертв; у вузькому кримінальна віктимологія – це наука, що вивчає тільки жертв злочинів.

Віктимологія як галузь знань про злочинність намагається встановити закономірності формування особистості жертви злочину, які описуються в цій науці за допомогою певного понятійного апарату, зокрема: віктимність, віктимогенні фактори, віктимогенні ситуації, віктимологічне запобігання, віктимізація.

Сучасна віктимологія – це комплексне навчання про осіб, що знаходяться в кризовому стані (жертви злочинів, стихійних лих, катастроф, економічного і політичного відчуження, біженці, соціальні організації тощо), і заходи допомоги таким жертвам [3, с. 77–78]. На наше переконання, сучасна віктимологія як спеціальна соціологічна теорія здійснює «наскрізний» комплексний аналіз феномену жертви, виходячи з теоретичних уявлень і моделей, спочатку розроблених у сфері інших соціальних дисциплін (права, кримінології, політології, теорії державного управління, соціальної роботи, конфліктології, соціології). На думку А.Е. Михайлова, віктимологія – це багатоаспектна і цілком самостійна наука [4, с. 16].

Унікальність віктимології полягає в її комплексному підході до вивчення популяцій і кризових явищ, що лише частково досліджувалися раніше в межах конкретних соціальних наук. Теза про те, що віктимологія як одна з наук про людину вивчає поведінку, що відхиляється від норми безпеки [5, с. 11–21], має достатню кількість

прихильників серед суспільствознавців.

Таким чином, віктимологія в буквальному розумінні означає «вчення про жертву». Ця наука виникла в результаті вивчення жертв злочинів і спочатку розвивалася в межах кримінології. Проте на даному етапі розвитку віктимології існують

два напрямки: перший об'єктом своїх досліджень вважає тільки жертву злочину; другий розглядає поняття жертви ширше – це не тільки жертва злочину, а й будь-яка інша жертва (нещасного випадку, стихійного лиха тощо).

Список літератури

1. Джужа О. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти): навч. посібник / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 51 с.
2. Sutherland E. Criminology. – Philadelphia, 1924. – P. 63-64.
3. Плахов В. Д. Соціальні норми. Філософські підстави загальної теорії / В. Д. Плахов. – Москва: Мысль, 1985. – 253 с.
4. Чи Д. А. Кримінально-статистичний облік: структурно-функціональні закономірності / Д. А. Чи. – Москва: [б.в.], 1998. – 21 с.
5. Рузавін Г. І. Синергетика і діалектична концепція розвитку / Г. І. Рузавін // Філософ. науки. – 1989. – № 5. – 232 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

ВІКТИМОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ КОРИСТІ

А. В. Агеєнко,

студентка 4 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВИМ ЗЛОЧИНАМ

Сьогодні з огляду на неабиякі бурхливі зміни та нововведення в існуючій політиці держави досить гостро постало питання не лише про вдосконалення меж відповідальності за корисливі злочини, а й проблема прогнозування тенденційних змін у динаміці розвитку такого сектору злочинності, як корисливі злочини та засоби запобігання їм. Одним із важливих напрямів протидії корисливим злочинам є віктимологічне запобігання їм.

Досліджуючи особистість жертв корисливих злочинів, виокремлюючи основні детермінуючі показники їх діяльності й поведінки, науковці отримують важливі дані в аспекті їх подальшого використання у боротьбі зі злочинністю. Так, маючи дані про характеристику потенційної жертви корисливого злочину, можна визначити найбільш потенційні сфери суспільного життя, де можливе підвищення кількості корисливих злочинів.

У цьому контексті додамо, що корисливі злочини представлені, перш за все, злочинами проти власності, а також корупційними злочинами. Їх об'єднує така властивість, як корисливість, тобто наявність у злочинців мети отримати певні блага або ж задовольнити свій майновий чи фінансовий інтерес. Така мета цього виду злочинів досягається внаслідок діянь, що визнані законодавством злочинними, що і привертає увагу науковців в плані їх запобігання їм та допомоги потенційним жертвам уникнути негативного впливу на них проявів злочинності в майбутньому.

Так, на основі виокремлення дослідниками віктимологічних показників корисливих злочинів, таких характеристик

потенційних жертв, як: підприємницький статус; наявність певного рівня капіталу; особливе коло цілеспрямованої діяльності (отримання тих чи інших благ, послуг, результатів проведення певних заходів), зацікавленість у певних перевагах, пільгах та особливих умовах діяльності та інші стало можливим фокусування уваги правоохоронних органів на тих сферах суспільного життя і тих особах, які можуть стати зловмисниками, тобто які ініціюють виникнення проявів злочинності у вигляді корупції.

Що ж стосується характеристик жертв такого сектору корисливих злочинів, як злочини проти власності, то в цьому випадку мають місце більш виражені та однозначні віктимологічні характеристики, такі як: наявність певного майна; наявність капіталу; зовнішня ознака майнового володіння; провокуючий вигляд та поведінка.

Враховуючи те, що корупційні злочини представлені не лише одержанням неправомірної вигоди, що передбачено ст. 368 Кримінального кодексу України, а й складом злочину, коли суб'єктом виступає не той, хто одержує неправомірну вигоду, а й той, хто її пропонує та надає (пропозиція надати неправомірну вигоду – ст. 368³ КК України), досить важливим аспектом фокусування уваги правоохоронних органів є те, що жертвами корупційних корисливих злочинів можуть бути і особи, проти інтересів яких уповноваженим суб'єктам було надано неправомірну вигоду. Тому саме завдяки комплексному

аналізу і виокремленню сфер зосередження корисливих злочинів у цілому можливо запобігати корисливим злочинам у нашій державі.

Основним і найбільш ефективним результатом віктимологічного аналізу корисливих злочинів є не зосередження уваги правоохоронців на конкретних сферах потенційної концентрації загроз виникнення таких злочинів, а якраз вплив на ті самі детермінуючі поведінку злочинців характеристики. Проводячи профілактику виникнення злочинних посягань на майно осіб, спеціалізовані та уповноважені на це правоохоронні органи інформують суспільство про основні загрози виникнення корисливих злочинів та рекомендують утримуватися від певних дій, що можуть провокувати зловмисників на вчинення злочинів проти власності і корупційні злочини.

Так, підтвердило свою ефективність періодичне інформування органами внутрішніх справ населення про ризики вчинення корисливих злочинів при придбанні того чи іншого виду товару (наприклад, входні двері конкретного виробника, які фігурують у багатьох справах як предмет легкого злочину; непереверені системи охорони; яскраво виражене та

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

провокує майно та його виставлення на показ та ін.) або ж розсіюванні уваги у разі відвідування певних місць (наприклад, місця громадського відпочинку, спортклуби, ресторани та ін.).

Тому важливим і дієвим в аспекті протидії корисливим злочинам є впровадження результатів віктимологічних досліджень у сферу глобального інформування населення та активізація уваги кожного на можливості і реальності максимального запобігання вчиненню корисливих злочинів та уникненню вірогідності стати жертвою такого злочину.

Досить цікавим та дієвим механізмом застосування результатів віктимологічних досліджень може стати розміщення інформаційних стендів і розповсюдження інформації з рекомендаціями правильної поведінки будь-кого, що дозволяє звести до мінімуму загрозу стати жертвою корисливого злочину. Не менш важливим при такому інформуванні є і висвітлення статистичних даних про вчинення такої категорії злочинів, що не зможе не вражати адресатів інформаційного впливу на суспільство.

Ю. В. Бабич,

студент 2 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ШАХРАЙСТВА

Мабуть, немає такої людини, яка б жодного разу у своєму житті не стикалася із шахрайством. У теперішній час ми з усіх боків чуємо про шахрайство та про його наслідки. Як показує правова статистика, одні особи стають жертвами шахраїв частіше, а інші рідше. Причини ж цього явища не дуже зрозумілі. Як це не парадоксально, але вони криються в самій особі жертви: в її характері, психологічних

особливостях, рівні інтелекту та зумовленій цими чинниками поведінці тощо.

Шахрайство носить інтелектуально-інформаційний характер. Через перекручування інформації шахрай впливає на інтелектуально-вольову поведінку особи і цим самим керує нею [1].

Жертвою шахрайства може стати будь-яка людина, але найбільша

вірогідність нею бути у того, хто:

1) як і шахрай хотів би швидко і без витрат звичайних трудових зусиль збагатитися. У цьому аспекті багато жертв за мотивами тотожні самим шахраям. Запропонуйте, припустимо, німцеві «Мерседес» за півціни, що він подумає? А він збагне, що машина швидше за все крадена, що справа нечиста, що його хочуть ошукати і треба зателефонувати у поліцію. Запропонуйте українцю «Жигулі» на тих же умовах – зовсім інша реакція. «Задарма», подумає він, треба брати, поки інші не випередили. Забуваючи про те, що «задарма» тільки в казках буває. Соціологи називають це різницею менталітетів, тому що розсудливий німець твердо знає, що це «сир в мишоловці». Наша людина теж знає, теоретично, але сподівається.... І дуже дивується, чому виходить як завжди;

2) найбільш схильною до ролі жертви є особа, характерною психічною особливістю якої є податливість, поступливість;

3) жертви шахрайства – це, як правило, неосвічені люди в саме тих сферах, де діють шахраї;

4) жертви шахрайства – це особи, які живуть з вірою в людей, і тому у них часто відсутня необхідна критичність до сумнівних і підозрілих починань і пропозицій шахраїв;

5) жертвою шахрайства найчастіше буває особа, у якої надзвичайно виражена залежність у прийнятті будь-яких рішень від позицій, думок, точок зору інших людей і зовнішніх обставин [2].

Віктимологічні дослідження жертв шахрайства залежно від віку жертви розподілилися таким чином: частка жертв віком до 18 років становить 7%; особи віком від 18 до 25 років – 19,6%; 26 – 30 років – 14,4%; 31 – 35 років – 11,6%; 36 – 40 років – 14%; 41 – 45 років – 10%; 46 – 50 років – 6,7%; 51 – 55 років – 5%; 56 – 60 років – 4,7%; більше 60 років – 7% [3].

Кримінологи виділяють два основних типи жертв шахрайських посягань: корисливий і некорисливий потерпілий. Тип «корисливий потерпілий» характеризується корисливою мотивацією та легковажністю. Інший тип «некорисливий потерпілий» – це

легковірна особа, яка потрапляє в незвичайну ситуацію і розвитку та наслідків її не бачить. Різновидом цього типу є легковірні особи, що соромляться вказати власні підозри (це типові жертви шахраїв).

Основними психологічними факторами, наявними у жертви, які використовуються шахраєм, є: матеріальна зацікавленість жертви; споживацькі інтереси; так звані «благородні спонукання» (пов'язані із співчуттям, бажанням допомогти, щедрістю тощо); особисті почуття (прихильність, симпатія, інтимні почуття тощо); особистісні властивості (корисливість, жадібність, навіюваність, довірливість, цікавість, самовпевненість тощо) [3].

У роботах багатьох авторів часто зустрічається теза: «жертва сама провокує шахрая», але чи дійсно це так? У деяких випадках, можливо, це буде і правильним твердженням, але, на наше глибоке переконання, це не зовсім так, оскільки в більшості випадків план шахрая не виникає спонтанно, він заздалегідь продуманий. Шахраї є гарними психологами, і вони намагаються використати слабке місце потерпілого для реалізації свого умислу. Тому шахрай чекає на свою жертву і намагається різними способами провокувати її звернутися саме до нього чи пристати саме на його пропозицію. У цій ситуації шахрая можна порівняти з риболовом, який натягнув сітку, а по інший бік насипав приманку, кожен, кого зацікавила приманка, потрапляє в сітку, за виключенням тих, хто розпізнав злочинний умисел. Іншими словами, шахрай чекає поки до нього прийде особа або сам знаходить її та з тими якостями, завдяки яким можна маніпулювати нею, а врешті-решт, вчинить злочин щодо неї. Тому критерії, за якими ті чи інші особи стають жертвами шахрайства, є не провокуючими з позиції шахрая, а такими, що сприяють обранню потенційної жертви.

Отже, причини шахрайських дій носієм тих рис, які використовуються стосовно конкретної особи необхідно шахраєм для впливу на жертву і шукати в ній самій, оскільки саме особа є здійснення свого шахрайського замислу.

Список літератури

1. Чому одні стають жертвами шахрайства набагато частіше, ніж інші? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://liam.org.ua/?p=2912> (24.10.2015).
2. Чирухін П. Природа шахрайства [Електронний ресурс] / П. Чирухін // Часопис «ПОЛІТИКА. ПРАВО. ЖИТТЯ» 09.01.2013 р. – Режим доступу: http://www.polpravozhit.in.ua/2013/09/blog-post_4537.html (25.10.2015 р.).
3. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження [Електронний ресурс] / К. Л. Попов. – Режим доступу: <http://libs.com.ua/a-yuridicheskie/36883-1-zhertva-shahraystva-viktimologichne-doslidzhennya.php> (25.10.2015).

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін.

І. Ю. Барабаш,

студент 17 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Нині корупція є однією з найбільших проблем, яка стає на заваді розвитку багатьох держав світу. Україна не є винятком. Корупційні правопорушення заважають сталому економічному розвитку, підривають авторитет органів державної влади та держави в цілому як серед населення, так і серед іноземних партнерів. Зважаючи на обраний курс євроінтеграції, це питання набуває найбільш гострого та важливого характеру.

У наш час дуже часто видаються нормативні акти, покликані боротися із корупцією, але такі спроби, на жаль, не дають позитивних результатів, оскільки ця проблема має дещо глибший характер. Корупція як явище розвивалася протягом усієї історії людства та міцно закріпилася у свідомості суспільства, набула системного характеру та поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя. Причинами таких невдач є те, що нормативні акти, прийняті на найвищому рівні, не мають свого закономірного продовження на місцях, а також низька правова культура, менталітет, традиції корупційної діяльності в органах державної влади та місцевого самоврядування. Такі

явища є настільки сталими та повністю вкоріненими, звичними, що суспільство сприймає це як належне та не бачить іншого способу взаємодії із суб'єктами публічної влади. Отже, необхідно вжити повного комплексу заходів та сформувати антикорупційну культуру в суспільстві.

Для зменшення рівня корупції в Україні необхідно звернутися до певних видів кримінологічного запобігання цьому злочину як до загально соціального, так і до спеціально-кримінологічного.

Корупція, як уже зазначалося, закріпилася у свідомості громадян як звичне явище. Ще безпосередньо зумовлене низьким рівнем соціального життя, що нівелює антикорупційний ефект від державних реформ. Отже, одним з елементів віктимологічного запобігання корупційним злочинам є встановлення належного соціального рівня життя населення, а також формування думки про невідворотність покарання. Необхідно доводити до відома громадян інформацію про повноваження та компетенцію суб'єктів

владних повноважень щодо можливості вимагати від посадових осіб належного виконання своїх обов'язків, визначених законодавством, а не отримання їх корупційним шляхом.

Профілактика як спосіб спеціально-кримінологічного запобігання полягає в роз'ясненні небезпечності та шкідливості корупційних проявів, формуванні стійкого несприйняття суспільством, досягненні високої антикорупційної правосвідомості та доведенні переваг законослухняної поведінки.

Непоодинокі випадки вимагання неправомірної вигоди за вчинення або утримання від вчинення певних дій. У цьому разі винен потерпілий від вказаного

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

злочину. При наявності вимагання особа може і повинна звертатися до правоохоронних органів із повідомленням про факт вчинення такого злочину. Проте потерпілі особи зазвичай цього не роблять, оскільки, по-перше, особа не бажає несприятливих наслідків для себе, по-друге, правоохоронні органи часто є елементом (учасником) корупційних схемах.

Цим і зумовлюється високий рівень латентності цього злочину, що стає на заваді розробки ефективних засобів та вироблення політики протидії та запобігання корупційним злочинам.

Є. В. Безштанкін,

студент 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КИБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Особистість та поведінка потерпілого можуть відігравати вирішальну роль у формуванні злочинного умислу і створенні ситуації, в якій його можливо втілити у життя [3, 146]. Неправомірний доступ до комп'ютерної інформації, що охороняється законом, шахрайство, створення, використання і розповсюдження шкідливих програм, поширення порнографії в мережі Інтернет, кібертероризм – це далеко не повний перелік комп'ютерних злочинів.

Однією з головних детермінант комп'ютерної злочинності є недотримання елементарних, відомих потерпілому правил безпеки або незнання таких правил, а також технічна необізнаність користувачів у питаннях захисту своєї інформації, що створює сприятливі умови для вчинення стосовно них злочину. Відсутність засобів захисту інформації не тільки спрощує скоєння правопорушення, а й дає впевненість у безкарності. У своїй роботі «Про специфіку протидії кіберзлочинності» А.Я. Мінін вказує,

що комп'ютерні злочини мають дуже високу латентність, що становить більше 90%. Проте це стосується відносної латентної злочинності, оскільки абсолютна латентна злочинність не фіксується зовсім. Факти виявлення незаконного доступу до інформаційних ресурсів на 90% носять випадковий характер [4, с. 37].

Інтернет-шахрайство дуже специфічний різновид інтернет-злочинів. Економічний збиток тільки від шахрайства в Інтернеті сягає колосальних розмірів. Популярними є СМС-шахрайства, коли довірливі громадяни відправляють повідомлення на короткий номер, після чого зловмисники списують у них з рахунків гроші. Інтернет-шахраєві не обов'язково розбиратися в мережевих технологіях, а лише досить знати психологію жертви. У свою чергу, потерпілим від шахрайства з великою вірогідністю

може стати і IT фахівець, що оснастив свій комп'ютер системою захисту [3, с.151]. Тому, зважаючи на стрімко зростаючий обсяг комп'ютерних злочинів, деякі вчені розглядають інтернет-злочинність як загрозу економічній безпеці не тільки окремої людини, а й усієї держави.

Для того, щоб не стати жертвою даного злочину, крім технічного захисту своєї електронної системи, необхідно ефективно протистояти «злому мозку», як іноді називають хакери обман [1].

Комп'ютерні технології мимоволі формують, збуджують, викликають у злочинців «почуття уразливості будь-якого захисту», у свою чергу, у людини-жертви завжди присутня особлива антропологічна властивість – кримінальна вразливість [2].

З огляду на те, що жертви не завжди в змозі виявити факт злочину, вони не підозрюють того, що є потерпілими, до моменту, поки не настають матеріальні наслідки. Ставши жертвою цього злочину, у більшості випадків особи не звертаються до правоохоронних органів. Це зумовлено різними чинниками: небажання витратити час на звернення в органи; низький рівень правосвідомості; страх розголосу для керівників комерційних організацій, що може негативно позначитися на авторитеті підприємства; небажанням надавати органам персональну інформацію, дані з комп'ютера [4, с. 38–39]. Відсутність звернень до правоохоронних органів і, як наслідок, безкарність злочинців тільки стимулюють вчинення нових комп'ютерних злочинів та

вдосконалення способів їх вчинення.

Вже зараз необхідність запобігання кіберзлочинам є дуже актуальною через віктимність користувачів. У майбутньому це питання стане проблемою № 1 і набиратиме все більшого розмаху. Тому боротьба з цим видом злочинності є нагальним питанням.

Базовим необхідним елементом у боротьбі з кіберзлочинністю є підвищення рівня правосвідомості громадян. Наступним етапом має бути проведення віктимологічної профілактики, спрямованої на підвищення технічного рівня: 1) інтернет-користувачів, які не застосовують засобів захисту або не знають про існування таких; 2) професійних користувачів, яким необхідно отримувати інформацію про нові впровадження у сфері комп'ютерної безпеки.

Також ефективним було б використання активної протидії злочинам, яка полягає в можливості відповідати хакерам якими-небудь дієвими заходами. Наприклад, шкідливі програми, що вражають комп'ютерну систему злочинця при спробі нелегального проникнення у систему або незаконного доступу, вже давно використовуються урядом США. Так, деякі докази проти хакерів добуваються їх же методами, що, по суті, є крайньою необхідністю.

Список літератури

1. Митник К. Д., Саймон Б. Искусство обмана [Електронний ресурс] / К. Д. Митник, Б. Саймон. – С. 350. – Режим доступу: www.psyradio.com.ua/files/book/Sayimon_B._Iskusstvo_Obmana.a6.pdf.
2. Бессонов В. А. Віктимологічні аспекти попередження злочинів у сфері комп'ютерної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. А. Бессонов. – Нижній Новгород, 2000.
3. Дремлюга Р. І. Інтернет-злочинність: монографія [Електронний ресурс] / Р. І. Дремлюга. – 2008. – С. 150, 154. – Режим доступу: [//www.telecomlaw.ru/monograph/Internet_crime_Dremlyga.pdf](http://www.telecomlaw.ru/monograph/Internet_crime_Dremlyga.pdf)
4. Мінін А. Я. Про специфіку протидії кіберзлочинності / А. Я. Мінін // Рос. слідчий. – 2013. – № 8. – С. 37–39.
5. Кримінологія: підруч. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська [та ін.]; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

В. В. Винник,
студент 13 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ЖЕРТВИ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВА

Питання кібербезпеки постає особливо гостро протягом останнього десятиріччя, оскільки значно збільшилася кількість злочинів у сфері інформаційних технологій. Так, згідно з оцінками вартість кіберзлочинів для бізнесу по всьому світу варіюється в діапазоні від 445 млрд доларів до 2 трлн на 2015 р. [1].

В Україні відсутні статистичні дані щодо даного типу злочину. В кращому випадку показують кількісні значення вчинення шахрайства відповідно до ч. 3 ст. 190 КК України, тобто шахрайство, вчинене у великих розмірах або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ЕОТ), не виокремлюючи останню складову – з використанням ЕОТ [2], але для формування уявлення про масштаби проблеми необхідно навести наступні дані: 1) за результатами опитування, на кіберзлочинність припадає 23% випадків шахрайства у світі та 17% в Україні [3]; 2) за 6 місяців 2015 р. було скоєно понад 2300 правопорушень у сфері інформаційних технологій, серед яких 40 % – шахрайство [4]. При цьому необхідно враховувати високу латентність даного типу злочину. Так, у США лише 15% жертв злочинів звертаються із заявами про злочин до правоохоронних органів [5].

Виділяють п'ять основних видів кібератак, цілі та методи яких іноді співпадають: 1) фінансові злочини і шахрайство; 2) шпionаж; 3) воєнні дії; 4) тероризм; 5) активізм [3].

Одним із найпоширеніших видів злочинів сучасності в мережі є інтернет-шахрайство. Термін «шахрайство в Інтернеті» можна застосовувати в цілому до шахрайських махінацій будь-якого виду, де використовуються один або кілька елементів Інтернету (кімнати в чатах, електронна пошта, дошки оголошень або web-сайти)

для залучення потенційних жертв, проведення шахрайських угод або для передачі повідомлень від шахраїв фінансовим установам чи іншим особам, які беруть участь у таких махінаціях [6]. Кожен день з'являються його нові форми, види і способи. Серед них можна виділити створення фіктивних електронних магазинів, інвестиційних банків, туристичних агентств, які збирають інформацію про кредитні картки та отримують гроші за неіснуючі товари та послуги, фішинг тощо [7].

У країнах пострадянського простору стати жертвою злочину більше здатні молоді верстви населення через їх сильнішу прихильність до сучасних технологій. У той же час у європейських країнах, де комп'ютеризація випереджає інші країни, жертвами можуть стати і старші вікові групи. Спостерігається деяка схожість за рівнем ризику лише двох вікових груп від 20 до 40 років, оскільки саме тут знаходяться найбільш працездатні забезпечені верстви населення.

Молоде покоління активно відвідує соціальні мережі переважно через нав'язану суспільством необхідність ділитися інформацією з іншими. При цьому варто визнати той факт, що сучасна молодь виросла разом із цими сайтами, і практика обміну особистою інформацією вже давно стала нормою для всього покоління, а отже, зростає шанс стати жертвою кіберзлочину та інтернет-шахрайства зокрема.

Діаметрально протилежна група – особи віком 65 р. і більше. Вони найменш схильні стати жертвами цього виду злочину (1% людей у віці з 65 до

74 років і 0% осіб у віці 75 років і старші).

Протягом останніх років змінюється співвідношення статей жертв. Якщо у 2001 р. співвідношення потерпілих чоловіків і жінок становило 65 % до 35 %, то у 2009 р. воно змінилося – 54% до 46 % відповідно [8].

Отже, виходячи із наведеного основним завданням держави, крім створення спеціалізованих правоохоронних підрозділів із спеціалістів у даній сфері, які займалися б розслідуванням злочинів у сфері ІТ, формування відповідної законодавчої та підзаконної бази,

юридичних осіб усіх форм власності, стає проведення тренінгів по боротьбі з кіберзлочинністю, організація моніторингу соціальних мереж, сайтів, які відвідують працівники в робочий час. У той же час звичайні громадяни мають дотримуватися вже розроблених методів профілактики інтернет-злочинів, а саме користуватися сучасним програмним захистом та здоровим глуздом, критично ставитися до інформації, яка поширюється мережею.

Список літератури

1. Poole-Robb S.: Here's why the cyber insurance industry is worth £55.6 billion // 07/02/2015: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itproportal.com/2015/02/07/heres-cyber-insurance-industry-worth-55-6-billion/>
2. Шапочка С. В. Стосовно деяких аспектів запобігання шахрайству, що вчиняється організованими злочинними групами з використанням комп'ютерних мереж / С. В. Шапочка // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2 (33). – С. 179–182.
3. Кіберзлочини в центрі уваги. Всесвітній огляд економічних злочинів. Україна. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf
4. Качкан А. Шахрайство в інтернеті – це 40% від скоєних кіберзлочинів МВС, від 04.08.2015 р. [Електронний ресурс] / А. Качкан. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/media/video/27170704.html>
5. Internet crime report. – 2009: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ic3.gov/media/annualreport/2009_IC3Report.pdf
6. Сабаташ С. П. Фішинг як найбільш розвинений вид шахрайства в Інтернеті / С. П. Сабаташ // Університет. наук. зап. – 2006. – № 1 (17). – С. 228–233.
7. Савчук Н. В. Кіберзлочинність: зміст та методи боротьби / Н. В. Савчук // Теорет. та прикладні питання економіки: зб. наук. пр. – Київ: Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2009. – Вип. 19. – С. 338–342.
8. Комаров А. А. Криминологические аспекты мошенничества в глобальной сети Интернет: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / А. А. Комаров. – Саратов, 2011. – 262 с.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

В. С. Волошин,
курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРАДІЖОК, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРОНИКНЕННЯМ У ПРИМІЩЕННЯ, ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ

Сучасний стан кримінальних загроз, технологій при вчиненні злочинів професійна і теоретична підготовленість потребують розроблення нових та удосконалення вже існуючих методів і

засобів попередження злочинів. На додаткову увагу заслуговує такий вид злочинів, як крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, сховище та інше приміщення. Поширеність даного виду злочину вимагає невідкладного розгляду питання реалізації заходів віктимологічної профілактики. Необхідне комплексне теоретичне дослідження проблеми потерпілого в ряді юридичних наук, таких як кримінологія, криміналістика, кримінальне право та ін.

Віктимологічна профілактика злочинів – це комплексне завдання, у вирішенні якого повинні брати участь служби органів внутрішніх справ, інші державні органи та громадські організації. Саме комплексна методика профілактики потрібна у злочинах проти власності, у тому числі крадіжок, поєднаних із проникненням у помешкання (інші приміщення) громадян. Даний вид злочину характеризується значною поширеністю та низьким рівнем розкриття. Так, за 2014 р. ОВС було зареєстровано 18992 крадіжки, вчинені з проникненням до квартир (будинків), із них 4761 – провадження, у яких особам вручено повідомлення про підозру, і 14394 – кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, 4700 крадіжок з дачних та садових будинків, із них 1412 – провадження, у яких особам вручено повідомлення про підозру, і 3350 – кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято [1]. У сучасних умовах економічної нестабільності та соціальної незахищеності потерпілим дуже важко відновити майно, втрачене унаслідок вчинення цих злочинів.

Високий технічний рівень оснащення та професіоналізм злодіїв, які вчиняють крадіжки з проникненням у житло, сховище або інше приміщення, поряд з особистою необачністю населення значно підвищують можливість злочинних посягань на помешкання громадян. Захист приватної власності, яка в основному зосереджена в помешканнях громадян, зазвичай є недостатнім та значною мірою відстає від рівня планування, організації та підготовки

до вторгнення в помешкання жертв, чому додатково сприяє низький рівень віктимологічної обізнаності населення. Саме тому одним з перспективних напрямів у профілактиці крадіжок із проникненням у житло, сховище чи інше приміщення є віктимологічний.

Віктимологічна профілактика являє собою комплекс державних і громадських заходів, орієнтованих на запобігання злочинності шляхом зниження серед населення і окремих громадян ризику стати жертвами злочинних посягань [2, с. 167].

Проведення профілактичних робіт такого виду злочину на високому рівні можливе за наявності колективних та комплексних дій між правоохоронними органами та ЗМІ, що інформують населення про особливості поведінки в типових ситуаціях, черговість дій та ефективні методи профілактики даних злочинів, чим фактично і підвищується віктимологічний рівень обізнаності населення. Також безпосередню участь у проведенні профілактично-інформаційної роботи повинні брати органи внутрішніх справ, а саме дільничні інспектори поліції, слідчо-оперативна група, з прибуттям на місце вчинення злочину, та державна служба охорони, яка професійно надає відповідний вид послуг. Це особливо корисно в діяльності слідчо-оперативних груп, так як вчинений злочин буде слугувати поштовхом до вжиття відповідних профілактичних заходів мешканцями сусідніх помешкань.

Отже, слід виокремити певні моделі поведінки, що зменшать рівень імовірності стати жертвою крадіжок із проникненням у житло, сховище чи інше приміщення:

- виходячи з дому, не залишати явних слідів відсутності мешканців;
- виходячи з дому, зачиняти балкон, вікна та двері на всі замки;
- у присутності сторонніх осіб уникати розмов про розміщення грошей і коштовностей, місцезнаходження оселі;

– нагадувати дітям про недопустимість повідомлення незнайомим людям, чи перебуває хтось вдома, а також про місця, де можуть зберігатися ключі від будинку або квартири;

– не залишати в поштових скриньках кореспонденцію;

– обладнати житло охоронними пристроями або їх макетами;

– у випадку повернення додому та виявлення сторонньої особи в будівлі не

слід намагатися її затримати. Важливо звернути увагу оточуючих на цю подію, викликати поліцію і запам'ятати прикмети злочинця.

Водночас, як свідчить правоохоронна практика, найбільш ефективним засобом охорони квартири є використання спеціально вмонтованої сигналізації, яка виведена на пульт охоронного агентства.

Список літератури

1. Єдиний звіт про кримінальні провадження по державі за січень – грудень 2014 р. // Офіц. сайт Ген. прокуратури України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

2. Кримінологічна віктимологія: посібник / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 416 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. І. Фіалка

Б. О. Галушка,
студентка 7 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ШАХРАЙСТВ

Правозастосовна діяльність свідчить, що значення віктимологічної інформації у справі запобігання корисливим злочинам, одним із яких є шахрайство, часто недооцінюється правоохоронцями, майже не приділяється увага обліку і аналізу даних, які стосуються жертв цих злочинів. Хоча для шахрайства характерним є те, що постраждала особа – це активний його учасник, бере безпосередню участь у незаконному одержанні майнових благ злочинцем, тобто присутня так звана «посередницька» діяльність жертви шахрайства. А отже, знаючи типові види поведінки жертв шахрайства, особистісні характеристики, схожі риси, однорідні чинники, що сприяють віктимізації, можна суттєво зменшити ризик постраждати від цього злочину, а подекуди і зовсім його нейтралізувати.

Результати дослідження соціально-демографічної характеристики жертв шахрайства свідчать про такі тенденції: найбільш віктимними є особи у віці від 30

до 39 років (24,0 %), а також від 25-29 років (20,0 %); за статтю: більшість потерпілих – жінки (61,3 %); чоловіки 49,7 % відповідно [1, с. 14]. За соціальним статусом серед жертв найчисельнішу групу становлять службовці (близько 37%); безробітні громадяни – 20,5%; кваліфіковані робітники – 13,4%; студенти і учні – 12%; пенсіонери – 8,5%, близько 4% – це приватні підприємці. Однією з характерних ознак жертв шахрайства є їх освітній рівень. Не мали середньої освіти 8% жертв, середню освіту отримали 28%, середню спеціальну – 26%, незакінчену вищу – 5% і вищу – 31%. В інших випадках рівень освіти жертв не встановлений. Серед жертв шахрайства абсолютну більшість (92,5%) становили мешканці міст, сільських жителів було 7,5% відповідно [2, с. 9]. Це зумовлено значною урбанізацією та дією злочинців саме у міському просторі.

Характеризуючи соціально-психологічні ознаки жертви шахрайств, С.І. Афанасенко виділяє два основні типи таких жертв: корисливий потерпілий, некритичний потерпілий [1, с. 14].

Корисливому потерпілому притаманна корислива мотивація та легковажність, це егоїст, що переважно шукає легких шляхів для отримання певних матеріальних благ.

Некритичний потерпілий – це легковірна, некритична особа, яка потрапляє в незвичайну ситуацію і розвитку та наслідків її не бачить. Така особа пасивна, легко піддається впливу, некорислива.

Серед психологічних особливостей жертви, на яку впливає шахрай, можна назвати: матеріальну зацікавленість жертви; споживацькі інтереси; так звані «благородні» спонукання (співчуття, бажання допомогти, щедрість тощо); особисті почуття (прихильність, симпатія, інтимні почуття тощо); особистісні властивості (корисливість, жадібність, навіюваність, довірливість, самовпевненість, цікавість тощо).

Здійснюючи вибір жертви шахрайського обману, злочинець може керуватися як зовнішніми ознаками жертви (наприклад, стать, вік, дорогий одяг, професійні ознаки тощо), так і внутрішніми, заздалегідь відомими йому аспектами (певні інтереси, схильності, погляди, переконання тощо). Проте певних загальних закономірностей такого вибору щодо всіх жертв виділити не можна.

Проведені дослідження свідчать, що у 73% випадків будь-які попередні стосунки між жертвою і суб'єктом злочину були відсутніми, у 14% відповідні стосунки були добрими, а у 13% – нейтральними. Розмір

вигоди шахрая залежить від рівня довірливості його стосунків із майбутньою жертвою [2, с.12].

Вжиття віктимологічних профілактичних заходів щодо шахрайства має певну специфіку. Так, А.І. Алексєєв вважає, що щодо шахрайства найбільш складно давати конкретні віктимологічні рекомендації, найкраща порада – ніколи не намагатися обходити закон, оскільки шахрай, як правило, саме на це й розраховує [3, с. 41]. У свою чергу О.В. Лисодєд [4] та К.Л. Попов [5] зробили висновок, що найбільш дієвими серед заходів запобігання шахрайству є заходи з кримінологічної обізнаності та інформування населення.

Питання запобігання шахрайству повинні висвітлюватися в засобах масової інформації (преса, радіо, телебачення, Інтернет), доводиться до населення шляхом проведення активної просвітницької роботи з різними його верствами (лекції, бесіди, збори та ін.) з метою послідовного і систематичного впливу на їх свідомість для усунення або нейтралізації чинників, обставин або ситуацій, що формують віктимну поведінку жертв шахрайства. Однак, на нашу думку, абсолютна захищеність людини від шахрайства недосяжна, тому у питаннях віктимологічної профілактики доцільніше орієнтуватися на самозахист від злочинного посягання, коли людина здатна критично оцінювати свою поведінку і передбачати такі варіанти дій, які зводили б ризик віктимізації до мінімуму.

Список літератури

1. Афанасенко С. І. Віктимологічна профілактика шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право / С. І. Афанасенко; Нац. акад. внутр. справ. – Київ: [б. в.], 2013. – 20 с.
2. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право / К. Л. Попов. – Київ: [б. в.], 2007. – 20 с.
3. Алексєєв А. И. Как защитить себя от преступника / А. И. Алексєєв, Ю. В. Васильєв, Г. Г. Смирнов. – Москва: Знание, 1990. – 63 с.
4. Лисодєд О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право / О. В. Лисодєд. – Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. – 17 с.

О. В. Голубєва,
студентка групи ЮД-343 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

ЖЕРТВИ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Кіберзлочинність – неминучий наслідок глобалізації інформаційних процесів. Простота, легкість, анонімність, доступність і заощадження часу – якості, що роблять інформаційні технології привабливими для людства, – не могли не притягнути до себе уваги осіб, що здійснюють протиправну діяльність [1, с. 1].

Новітні технології породжують нові злочини. Разом із прогресом збільшується і кількість видів злочинів, розширюються межі для дій злочинців, а отже, зростає і кількість жертв. Кожне відкриття супроводжується на своєму початку різким розвитком злочинності у цій сфері, поки явище є малознайомим, сплеск протизаконних дій злочинців спирається саме на необізнаність жертв. Так кіберзлочинність і прогресує, оскільки простір для незаконної корисливої діяльності майже безмежний, постійні інновації в цій сфері тільки підкріплюють і заохочують бажаючих незаконно нажитися. Саме тому так важливо розуміти віктимологію кіберзлочинів. Закономірності поведінки жертв вказують на помилки, котрих не варто припускатися, щоб не опинитися в подібних ситуаціях.

Жертвою кіберзлочину може стати будь-яка особа, проте на індивідуальному рівні можна виділити такі типи жертв кіберзлочинів.

I. Випадкова жертва – коли особа стає такою внаслідок збігу обставин.

II. Жертва з незначним ступенем ризику – віктимність виникла під впливом конкретної несприятливої ситуації.

III. Жертва з підвищеним ступенем ризику – володіє низкою віктимних властивостей:

а) жертва злочинів із необережності;

б) жертва умисних злочинів.

IV. Жертва з високим ступенем ризику – особа, морально-соціальна деформація якої не відрізняється від правопорушників [2, с. 69].

Розглянувши різноманітні аспекти [3-5], можна наступним чином поділити жертв кіберзлочинів.

1. Провокуючі жертви – особи, що своїми діями спонукали злочинця до вчинення злочину, незалежно від того, чи передбачали вони можливість вчинення такого злочину.

2. Випадкові жертви – ті, котрі не передбачали і не могли передбачити вчинення злочину і їх дії не були провокуючими.

3. Необережні жертви – ті, котрі не передбачали, але могли і мушили передбачити вчинення злочину, хоча їх дії і не були провокуючими.

4. Нейтральні жертви – особи, дії яких не були провокуючими, але які передбачали можливість вчинення злочину, проте не вчинили жодних дій для його відвернення.

5. Легковажні жертви – особи, дії яких не були провокуючими, але які передбачали можливість скоєння злочину, проте не вчинили достатніх для його відвернення дій.

Окремо слід виділити жертв обману – це жертви, які безпосередньо чи проходячи третіми особами будь-як контактували зі злочинцем. Їх також слід поділити на три категорії:

1) коли особи не допускали, хоча могли і мушили допустити, вчинення злочину;

2) коли особи допускали можливість вчинення злочину, але не здійснили жодних дій, достатніх для його відвернення;

3) коли особи допускали можливість вчинення злочину, але не здійснили достатніх для його відвернення дій.

Слід зауважити, що обов'язковою умовою жертв обману є те, що їх дії не були провокуючими. У всіх трьох випадках жертви обману могли і мусили допустити вчинення злочину, так як був присутній факт контакту зі злочинцем, і сказати, що особа

не могла передбачити вчинення злочину не коректно, – вона могла не приділити цьому достатньої уваги, але можливість це зробити в неї була.

Таким чином, можна зробити висновок: щоб до мінімуму зменшити ризик стати жертвою кіберзлочину, слід, у першу чергу, передбачати і продумувати всі можливі варіанти наслідків своїх власних дій, розраховувати на себе.

Список літератури

1. Орлов О. В. Попередження кіберзлочинності – складова частина державної політики в Україні / О. В. Орлов, Ю. М. Онищенко. – 2014. – 7 с.
2. Бурлаков В. Н. Криминология: учебник для юрид. вузов / В. Н. Бурлаков, В. П. Сальников; Санкт-Петербургская акад. МВД России. – Санкт-Петербург: [б.и.], 1998. – 157 с.
3. Юхно О. О. Окремі аспекти протидії і запобігання кіберзлочинам у практичній діяльності підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ / О. О. Юхно // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів. – Харків: [б.в.], 2013. – 271 с.
4. Кіберзлочинність та відмивання коштів / Департамент фінансових розслідувань. Державна служба фінансового моніторингу України. – Київ: [б.в.], 2013. – 53 с.
5. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / М. В. Сенаторов // Інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук України: монографія / за наук. ред. В. І. Борисова. – Харків: [б.в.], 2006.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Хорошун

І. М. Гончаренко,

студентка 6 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ КИШЕНЬКОВИМ КРАДІЖКАМ

Мета віктимологічної профілактики полягає в тому, щоб максимально залучити внутрішні можливості людини й спрямувати їх на протидію злочинцю [1].

У даний час в Україні склалася така ситуація, що для вжиття заходів віктимологічної профілактики не вистачає навіть статистичної інформації. Чимало жертв, виявивши пропажу портмоне чи гаманця, не повідомляють про це правоохоронні органи, зокрема поліцію, оскільки не впевнені, що відносно них було вчинено кишенькову крадіжку, вважають, що втратили, десь залишили або, навіть зафіксувавши крадіжку, не розглядають її як

таку, думаючи, що нічого важливого не викрадено. Саме таке ставлення жертв і впливає на високий рівень природної латентності даного виду злочину.

Так, Л.В. Франк, розглядаючи питання про відкриту та приховану роль потерпілого в генезі злочину, сформулював поняття «латентна жертва», під якою розуміється особа, яка вже реально постраждала від злочину, але через певні причини цей факт залишився невиявленим, прихованим від офіційного обліку злочинів [2].

На високий рівень нерозкриття

кишенькових крадіжок впливає особистість злочинця. Кваліфікація кишенькового злодія завжди вважалася класичним проявом злочинної «професії» і збереглася без значних змін до наших днів [3].

Ефективна профілактика кишенькових крадіжок можлива лише за умов тісної взаємодії між правоохоронними органами та засобами масової інформації, які здійснюють віктимологічну профілактику через інформування населення, тобто пояснюючи, як поводитися в тій або в іншій криміногенній ситуації, а також розміщати так звану соціальну рекламу профілактичної спрямованості, використовувати її для віктимологічної освіти громадян і повідомлення їх про ефективність результатів правоохоронної діяльності на даному напрямі [4].

Необхідно інформувати все населення про способи вчинення злочину, проводити аналіз віктимізації за місцем, часом вчинення кишенькових крадіжок. З урахуванням класифікації і типології жертв важливо інформувати громадян про те, хто найчастіше і через які обставини та ситуації стає жертвою корисливого посягання.

Говорячи про попередження крадіжок як злочинів проти власності, у цілому необхідно сказати, що основна роль у даному випадку відведена системі заходів загальнодержавного рівня щодо стабілізації економіки, зростання виробництва, досягнення балансу економічної ефективності.

Заходи з вивчення особистості злочинця; особи жертви; причин та умов повинні сприяти накопиченню та узагальненню кримінологічної інформації, що у подальшому має аналізуватися, і на підставі виявлених закономірностей втілюватися в різноманітних заходах, спрямованих на протидію вчиненню кишенькових крадіжок.

Одним із важливих способів запобігання є відтворення по всій території України раніше діючих оперативно-пошукових відділів при органах внутрішніх справ, які займалися б розшуком та затриманням кишенькових злодіїв, враховуючи їх кваліфікацію за місцем здійснення злочину.

Також працівників правоохоронних органів потрібно забезпечити методичними рекомендаціями, розробками, узагальненнями з організації і тактики попередження професійної злочинності [3].

Для запобігання кишеньковим крадіжкам особа мусить дотримуватися таких порад, як: 1) не носити гаманець у верхніх кишенях одягу; 2) не брати з собою зайвих грошей, а лише потрібну суму; 3) не тримати великі суми грошей в одному місці; 4) якщо гроші у сумочці, то її слід притиснути до грудей і пильнувати, щоб ніхто не витягнув з-під рук; 5) гаманець необхідно класти в пакет чи господарську сумку на саме дно, зверху покласти певні речі, особливо такі, які створюють шум; 6) обов'язково мати в кишені розмінну монету, щоб без потреби не розкривати гаманець та не привертати уваги злочинців.

Отже, злочинність є вічною категорією, яка була, є і буде існувати. Не виключенням є і кишенькові крадіжки. Сучасна людина не може відмовитися від грошових коштів, телефонів, щоб не стати жертвою злочину. Так само ми не зможемо позбавитися всіх кишенькових злодіїв.

Найбільш раціональним та ефективним є віктимологічне запобігання. В Україні не вживаються радикальні заходи щодо віктимологічного запобігання кишеньковим крадіжкам. І проблема полягає ще і в тому, що немає статистичних даних, оскільки цей злочин є латентним.

Однак для того, щоб зменшити рівень кишенькових крадіжок, потрібно вжити хоча б два заходи: по-перше, відтворити по всій території України раніше діючі оперативно-пошукові відділи при органах внутрішніх справ, які займалися б розшуком та затриманням кишенькових злодіїв, враховуючи їх кваліфікацію за місцем здійснення злочину; по-друге, надати громадянам віктимологічну освіту.

Список літератури

1. Гоголева Л. Л. Віктимологічні аспекти боротьби з утягненням неповнолітніх в злочинну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Л. Гоголева. – Київ: [б.в.], 1989. – 19 с.
2. Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии / Л. В. Франк. – Душанбе: Ирфон, 1977. – С. 82–83.
3. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность / А. И. Гуров. – Москва: Юрид. лит., 1990. – 304 с.
4. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с. – Ст. 126–149.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

Д. В. Зайцев,

студент 12 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ЖЕРТВ ТРАНСКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

За даними ООН, щорічно жертвами торгівлі людьми у світі стають 700 тис. осіб. Згідно з оцінками неурядової міжнародної організації Human Rights Watch ця цифра сягає 800-900 тис. осіб. На жаль, для нашої країни таке явище, як транскордонна торгівля людьми є достатньо поширеним. За статистикою Міжнародної організації з міграції (МОМ), за період з 1991 р. жертвами даного злочину стали 160 тис. українців.

Тривалий час потерпілими від торгівлі людьми в Україні були переважно жінки. Про це свідчать результати статистичного дослідження МОМ, у ході якого було опитано 11 237 осіб, що стали жертвами даного злочину. Встановлено, що частка жінок щорічно з 2004 по 2008 рр. становила більш як 75% та коливалася між 86% та 76% з тенденцією до зниження. При цьому рівень сексуальної експлуатації за вказаний період становив у середньому 55% [1]. На основі цього науковці виокремили групову віктимність жінок, до того ж із певними типовими рисами. Переважно жертвами злочину ставали жінки до 30 р., що не перебували у шлюбі та не мали вищої освіти. Молодих дівчат вербували за допомогою різноманітних оголошень у ЗМІ та мережі Інтернет, у яких пропонували

легальне працевлаштування за кордоном з високою заробітною платою. Зазвичай ніяких вимог стосовно рівня освіти, професійних навичок та знання мови не висувалося. Доволі часто жінки ставали жертвами після звернення до міжнародних шлюбних агентств. Злочинці використовували бази даних агентств із метою пошуку осіб більш схильних до еміграції [2, с. 221, 222].

Значні зміни у гендерній належності особи жертви відбулися у період з 2010 по 2012 рр., частка чоловіків у щорічному вимірі зросла з 23% до 56% на кінець періоду та залишається сталою. На 2014 р. даний показник становив 58%. Поряд із цим за останні десять років суттєво змінилася форма експлуатації людей. Станом на 2004 р. 65% жертв торгівлі людьми зазнали сексуальної експлуатації, частка трудової дорівнювала 31%. Щороку кількість людей, примушених до рабської праці, тільки зростала, у 2010 р. частка таких осіб становила 70%. Цей показник досяг вже 91% [1].

Збільшення рівня безробіття та, як наслідок, відсутність постійного джерела доходів на тлі значного погіршення економічного становища в

державі змушує громадян шукати роботу за кордоном.

Групу ризику становлять молоді люди віком до 35 р., що мають професійно-технічну або вищу освіту та згодні на виїзд до Російської Федерації або Польщі з метою працевлаштування. За останні 9 років саме ці дві країни були кінцевими пунктами призначення жертв торгівлі людьми в Україні, 67% та 15% осіб зазнали експлуатації саме в РФ та Польщі відповідно [3].

Наведенні данні дають підстави говорити про спростування суспільного стереотипу, про те, що жертвами торгівлі людьми є лише молоді жінки, які за своїми моральними якостями схильні до проституції.

Торгівля людьми та інші незаконні угоди щодо людей (ст. 149 КК України) є доволі складним злочином із точки зору виявлення, а тим більше розслідування. Його латентність детермінована об'єктивними діями злочинців та суб'єктивним ставленням жертви до подій, що трапилися. Цей злочин є надприбутковим «бізнесом» для організованої злочинності, характеризується складною системою дій, частина з яких формально не містить ознак протиправності. Саме тому, на нашу думку, віктимна поведінка жертви на стадії замаху відіграє

вирішальну роль у вчиненні злочину.

Як слушно зазначає у своїй роботі С.О. Філіппов, виїзд з України у більшості випадків здійснюється жертвами без примусу, переважно через офіційні пункти пропуску на підставі встановлених законом документів. Це досягається шляхом цілеспрямованого психологічного впливу на особу, кінцевою метою якого є створення в останньої впевненості у справжності середньострокових цілей (одруження, легальне працевлаштування) організатора, та поєднання для обох сторін їх досягнення – перетину державного кордону [4].

Вважаємо, що як державні органи, так і громадянське суспільство не приділяють належної уваги протидії торгівлі людьми. Особливо ця проблема є актуальною в умовах збройного конфлікту. Україна вимушена вирішувати питання працевлаштування та пристосування до нових умов життя внутрішньо переміщених осіб, які через своє становище є цільовою групою для вербувальників. Масивна інформаційна кампанія в ЗМІ з метою висвітлення питання безпечної трудової міграції, на нашу думку, могла б сприяти зменшенню віктимності громадян і запобіганню торгівлі людьми.

Список літератури

1. Протидія торгівлі людьми в Україні. Статистика МОМ станом на 30 черв. 2015 р.: Представництво Міжнародної організації мігрантів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/Protydija.%20Statistika%20MOM_0.pdf
2. Торговля людьми: правовий та кримінологічний аналіз / В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєва // Питання боротьби зі злочинністю / голов. ред. В. І. Борисов [та ін.]. – Вип. 8. – Харків: Право, 2004. – С. 211–231.
3. Протидія торгівлі людьми з метою експлуатації праці: Україна. Представництво Міжнародної організації мігрантів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/Protydija.%20Ekspluatacia%20praci_0.pdf
4. Філіппов С. О. Чинники віктимізації потерпілих від транскордонних кримінальних правопорушень (як об'єктів психологічного впливу співробітників правоохоронних органів) [Електронний ресурс] / С. О. Філіппов // Вісн. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. – 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_38.pdf

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

Д. Ю. Каряка,
курсант 4 курсу факультету правоохоронної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ЧИННИКИ ВІКТИМІЗАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТРАНСКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблематика ролі потерпілого у формуванні та реалізації злочинного умислу ґрунтовно висвітлена у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких В. В. Василевич, О. М. Джужа, О. М. Литвинов, В. О. Туляков та ін. Визнаючи досягнення цих й інших учених і практичних співробітників, зауважимо, що ще недостатньо розробленою залишаються ціла низка практичних питань. Розгляд їх дозволить спланувати заходи віктимологічної профілактики ряду транскордонних злочинів. Зосередимося на обґрунтуванні детермінуючого впливу віктимологічних чинників на такий вид транскордонних злочинів, як торгівля людьми.

Передусім зупинимося на організаційних особливостях протидії торгівлі людьми на державному кордоні України (далі – ДК). Відповідно до ст. 7 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» прикордонне відомство у сфері протидії торгівлі людьми вживає заходи прикордонного контролю. Із метою недопущення випадків незаконного переміщення через ДК проводиться прикордонний контроль першої та другої лінії. Фактично при транскордонному переміщенні постраждалих осіб для організатора складною процедурою та чи не головною проблемою в механізмі реалізації злочинного замислу є перетин ДК. До того ж у таких ситуаціях, тобто при переміщенні через ДК, мову слід вести і про високий рівень латентності даного виду злочину.

Спробуємо навести приклад розробки практичних рекомендацій підрозділам охорони державного кордону. Вони враховують викладену нижче систему чинників, що детермінують віктимізацію

осіб, потерпілих від торгівлі людьми, запропоновану С.О. Філіпповим [1].

Віктимність осіб. Чинники цієї групи безпосередньо пов'язані з особистістю потерпілого. Це такі види віктимності, які безпосередньо детермінують процес віктимізації. Особливістю цієї групи є наявність у потенційного потерпілого певних особистісних якостей, які зумовлюють його віктимізацію. Характерною особливістю є віктимогенна деформація особи потерпілого, яка, зокрема, супроводжується алкоголізацією.

Віктимна поведінка осіб – поведінка може значною мірою сприяти віктимізації особи. Дана група є менш поширеною у порівнянні з першою. У більшості випадків потерпілій особі не притаманні негативні якості, але через конкретні обставини особа поводить себе таким чином, що сприяє злочинному посяганням.

Віктимогенні чинники – об'єктивні обставини, що формуються безпосередньо перед або під час вчинення злочину, не пов'язані з віктимністю постраждалої особи та з її поведінкою. Це може бути і діяльність третіх осіб, що створюють ситуації, які сприяють віктимізації.

Наведені (та інші) чинники віктимізації мають розглядатися як елемент системи детермінації транскордонної торгівлі людьми. У зв'язку з цим нами сформульовані поради, що, на наш погляд, доцільно враховувати персоналу прикордонних підрозділів при проведенні поглибленої перевірки документів під час опитування осіб, які перетинають державний кордон, а саме необхідно:

– слідкувати за психологічним

станом громадянина, прогнозувати ризики щодо його безпеки. У зв'язку з цим слід пам'ятати про гарантований законодавством принцип добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми;

– мати всю контактну інформацію про підрозділи державних, недержавних і міжнародних організацій, які включені у систему надання допомоги та захисту потерпілих осіб, куди співробітники правоохоронних органів можуть направити

осіб, які постраждали від торгівлі людьми, для консультації або допомоги.

Усі дії щодо дітей (а також осіб, вік яких не визначений і є підстави вважати їх дітьми), які постраждали від торгівлі людьми або стали свідками торгівлі людьми, повинні базуватися на принципах, закріплених у Конвенції про права дитини та Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.

Список літератури

1. Філіппов С. О. Чинники віктимізації потерпілих від транскордонних кримінальних правопорушень (як об'єктів психологічного впливу співробітників правоохоронних органів) [Електронний ресурс] / С. О. Філіппов // Вісн. Нац. акад. Держ. прикордонної служби України. 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_38.pdf

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. С. О. Філіппов

О. Г. Колб, доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права НАВС;
С. О. Колб, професор
старший державний ревізор-інспектор
Луцької ОДПІ ГУ Міністерства доходів
і зборів України у Волинській області,
м. Луцьк

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Як свідчить практика боротьби із злочинністю, створення криміногенної ситуації, що сприяє вчиненню злочину, у тому числі пов'язаного з незаконним заволодінням транспортними засобами, нерідко залежить не лише від особи, яка його вчиняє, і зовнішніх умов, а й від поведінки потерпілого, зокрема, його аморальних, небезпечних або протиправних діянь. Саме тому для вивчення ролі конкретної життєвої ситуації вчинення злочину вкрай необхідним є вивчення віктимологічних аспектів у механізмі вчинення злочину. При цьому, як обґрунтовано довів А.П. Закалюка, у кожному випадку вчинення злочину і з'ясування його причинного комплексу необхідно встановити, через які саме вчинки потерпілого і в як конкретна життєва ситуація впливає на злочинця, зокрема, чи створювала сприятливі умови для його негативних вчинків [1, с. 313]. Як слушно

зауважив О.М. Джу́жа, не є перебільшенням те, що в низці цих відомостей дані про особу потерпілого мають не менше значення, ніж інформація про злочинців. Роль жертв у виникненні й розвитку ситуацій злочинів зазвичай дуже велика, тому необхідний аналіз кримінально значущої ролі жертв і облік усіх віктимологічних обставин як вихідної бази для конкретних висновків і узагальнень [2, с. 36, 37].

На підставі цього науковці зробили висновок, що серед низки питань механізму злочинного прояву, пов'язаних із поведінкою потерпілого, найбільше кримінальне значення має з'ясування: а) якостей особистості потерпілого, що робили його більш уразливим для злочинця; б) міри залежності від цих якостей процесу створення умов, сприятливих для формування

криміногенної орієнтації та мотивації; в) ознак та властивостей потерпілого, які сприяли опредмечуванню мотиву вчинення конкретного злочину в такий спосіб, що об'єктом злочинного посягання стає саме потерпілий; г) дій (вчинків) потерпілого, що об'єктивно або в уявленні особи, які має намір вчинити злочин, свідчили про активне сприяння потерпілого прийняттю рішення про його вчинення та реалізацію цього рішення [1, с. 313].

Враховуючи викладене, у кримінологічній віктимології виведена наступна структура особи потерпілого, до якої входять: а) соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо); б) кримінально-правова характеристика (роль жертви в генезисі злочинної поведінки та у створенні криміногенної ситуації); 3) соціально-рольова характеристика, що включає до себе сукупність видів діяльності особи в системі суспільних відносин громадянина, тобто сімейна, члена трудового колективу тощо; 4) морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до спеціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує. Вона проявляється у ставленні до держави, суспільства, громадського обов'язку, колективу, оточуючих, себе тощо. Сюди ж належать і кримінально-правова система особи, тому що потерпілий зазвичай з'являється в процесі застосування кримінально-правових норм [2, с. 37, 38]. При цьому, як вірно зазначив О.М. Джужа, успішне виконання функцій кримінологічної віктимології, зокрема, (фундаментальної – теоретико-пізнавальної, тобто дослідження поведінки жертви та віктимності як особливого феномену, а також прикладної (розроблення та обґрунтування заходів віктимологічного запобігання), можливе за умови дотримання певних принципів, а саме принципу: 1) ідентифікації факторів, коли за кожним фактом віктимізації (здатності особи із об'єктивних або суб'єктивних індивідуальних ознак та факторів (конкретних віктимних ситуацій) стати жертвою злочину) необхідно бачити

проблему: на підставі чого виникла віктимна ситуація і чому вона призвела до шкідливих наслідків; 2) визначального фактора, коли необхідно орієнтуватися на найближчу та найважливішу обставину (фактор), що формує зміст і напрям розвитку віктимної ситуації; 3) індивідуального впливу, коли система віктимологічного запобігання (профілактики) повинна спрацювати на випередження, не обмежуючись наданням захисту чи допомоги у випадку настання шкідливих наслідків чи високої ймовірності їх настання; 4) концентрації зусиль, коли віктимність розподіляється досить нерівномірно як у часі, так і в просторі, а також за суб'єктами; 5) гарантії безпеки, коли правоохоронним органам, зокрема силовим структурам, варто змінювати функціональну модель воєнізованої організації на модель надання гарантій безпеки [2, с. 34, 35].

Як свідчить практика, до змісту конкретної ситуації (сукупність об'єктивних обставин, що впливають на поведінку суб'єкта безпосередньо перед вчиненням злочину і супроводжують усе злочинне посягання до настання злочинного результату, полегшуючи або ускладнюючи цей процес [3, с. 10], входять об'єктивні обставини: 1) предмети, процеси та стосунки, що встановлюються між злочинцем та оточенням; 2) стосунки, що характеризують потерпілого, зв'язок між ними і вчиненням, сімейно-побутовим та виробничим середовищем; їх моральна репутація, психологічні особливості та стан (вік, стать, стан сп'яніння), а також поведінка у формі дії або бездіяльності [2, с. 104].

Саме зазначені теоретичні підходи й були використані у статті як методологічне підґрунтя при розкритті питань, пов'язаних із віктимологічними аспектами незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні.

Список літератури

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [у 3-х кн.] / А. П. Закалюк. – Київ: Ін Юре, 2007. – Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

2. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
3. Алимов С. Б. Ситуация совершения преступления и криминологическое значение: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С. Б. Алимов. – Москва: Акад. МВД СССР, 1971. – 21 с.
-

Т. Г. Лисицька,

студентка 7 групи 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Злочинність часто порівнюють із хворобою, яка потребує негайного лікування. Досліджуючи історію людства, можна помітити, що злочини вчинювалися на всіх етапах розвитку соціуму. Разом зі злочинністю розвивалися і методи боротьби з нею. Саме наука віктимологія своїм основним завданням вважає запобігання злочинним проявам у суспільстві та розробку заходів впливу на особистість злочинця та злочини. Зазвичай потерпілий розглядається лише як джерело інформації про злочин. Проте не слід забувати, що на виникнення злочинного наміру та вчинення злочину також упливають і особистісні характеристики потерпілого. Тому в наш час дуже гостро постає питання проведення віктимологічної профілактики серед населення, яка буває різнорівневою залежно від заходів, що застосовуються, та осіб, на яких вона спрямовується.

Нами було проведено опитування групи студентів із 80 осіб. Результати є такими: 95% респондентів стикалися з проявами корупції у повсякденному житті, 69% доводилося вирішувати питання за допомогою надання неправомірної вигоди, що приводило до одержання бажаного результату. У свою чергу, 70% опитаних студентів не вважають за потрібне повідомляти про корупційні дії.

На прикладі цього пілотного опитування можна побачити, що особливої уваги потребує віктимологічна профілактика корупційних злочинів, хоча їх відносять до злочинів «без жертви», тобто злочинів, які вчиняються за згодою двох осіб або коли

жертва сама зацікавлена у «мовчанні». Саме тому інколи дуже важко визначити, де злочинець, а де потерпілий. Для зменшення проявів корупції потрібно негайно вживати заходи віктимологічної профілактики.

Загальновідомо, що корупція виникає там, де управління держави є слабким, де створюються сприятливі умови, де контролюючі органи не вживають відповідних заходів або самі перетворилися на корумповані структури. Україна як держава поки не є ефективним регулятором суспільних відносин.

Однак, як було зазначено раніше, не можна покладати відповідальність тільки на державні органи, рівнозначною є й вина суспільства. Сприяють злочинам і злочинцям низька правосвідомість громадян, їх примирення з беззаконням, надмірна лояльності та небажання змінити становище в країні.

Одним із перших кроків подолання корупції в Україні є нове антикорупційне законодавство, яке, незважаючи на недоліки та колізії, можна розглядати як одну зі складових спеціально-кримінологічного запобігання корупційним злочинам. Законом України «Про запобігання корупції» передбачено створення нового органу – Національної комісії з питань запобігання корупції як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Крім Національної комісії, в Україні створено Національне

антикорупційне бюро, завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами. На нього покладається виконання таких завдань, як попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень.

Отже, в Україні поки існує два спеціалізованих антикорупційних органи. Один із них є координуючим, інший – правоохоронним. Проте з урахуванням поширеності корупції у нашій державі постає питання: наскільки ефективною буде їх діяльність? Необхідно визнати, що головним фактором у протидії корупційним правопорушенням виступає політична воля посадових осіб, у тому числі вищого керівництва країни.

Щодо віктимологічної профілактики цього особливого виду злочинності, то, на нашу думку, слід одночасно запроваджувати декілька просвітницьких кампаній. По-перше, паралельно з прийняттям нового антикорупційного законодавства вести потужну кампанію з подолання правового

нігілізму населення, а саме: користуючись досвідом зарубіжних країн, важливо проводити «лікбези» на підприємствах, установах, організаціях різних форм власності у вигляді лекцій для співробітників, розповсюджувати інформаційні листівки, у яких буде детально описано процедуру отримання державних послуг, у тому числі їх вартість, запроваджувати якісно новий сервіс для повідомлення громадянами про прояви корупції, а також створити дієвий механізм та чітку процедуру для своєчасного реагування на такі повідомлення.

Боротьба з цим негативним явищем буде складною та тривалою, оскільки у нашому суспільстві міцно закріпилася звичка вирішувати питання саме в такий спосіб, у той же час зменшити рівень корупції можливо, тобто це реалістичне завдання, що і доводить досвід зарубіжних країн, зокрема Сінгапуру, Фінляндії, Грузії, Польща.

Список літератури

1. Гречин Є. Є. Корупційна злочинність як предмет кримінологічного аналізу / Є. Є. Гречин // Інформ. безпека людини, суспільства, держави. – 2014. – № 3. – С. 31–39.
2. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія / О. Ю. Бусол; Нац. Акад. України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ: Ін Юре, 2014. – 562 с.
3. Трепак В. М. Корупційні правопорушення: поняття, види та заходи протидії: навч. посібник / В. М. Трепак. – Київ: Атіка, 2014. – 335 с.
4. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні [Електронний ресурс] / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю. – 2014. – Вип. 28. – С. 69–78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pbzz_2014_28_8.pdf

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко

В. В. Литвяк,
студентка 5 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖЕРТВ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

За даними «Лабораторії в мережі Інтернет у 2014 р. [1]. Касперського», Україна входить до шістки Повідомляється, що майже 47% держав-лідерів за кількістю злочинних атак громадян стали жертвами

кіберзлочинців, однак обліковано було лише 418 кримінальних правопорушень, що містять ознаки, передбачені розділом XVI Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [2].

Актуальність нашого дослідження пояснюється тим, що для розробки вітчизняної максимально ефективної концепції протидії кіберзлочинності необхідно вивчити всі елементи кримінологічної характеристики, зокрема особу жертви. Аналіз окремих аспектів у сфері протидії кіберзлочинності здійснювався такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Ю. Акчурін, О. Бутенко, В. Дзюндзюк, О. Джу́жа, О. Згадзай, однак проблема досі залишається відкритою. Мета публікації – виявлення окремих закономірностей та характеристик, властивих усім без винятку жертвам кіберзлочинів.

Так, О. Новіков пропонує розуміти під кіберзлочинністю сукупність злочинів, що вчиняються у віртуальному просторі за допомогою комп'ютерних систем або шляхом використання комп'ютерних мереж, а також проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж та комп'ютерних даних [3, с. 293].

Західні вчені як кіберзлочини розглядають незаконні дії з електронними платіжними засобами, шахрайство на інтернет-аукціонах, крадіжка електронних засобів ідентифікації, порушення права інтелектуальної власності, вимагання через мережу Інтернет та інші делікти, які прямо чи опосередковано пов'язані з використанням комп'ютерних мереж. У розумінні українських правознавців, таких як М. Кравцова, О. Широкова-Мурараш, до кіберзлочинів слід відносити кримінальні правопорушення, передбачені розділом XVI ККУ.

Головною причиною високої латентності кіберзлочинів є замовчування жертвою того факту, що по відношенню до неї було скоєно кримінальне правопорушення. Така ситуація гальмує розробку механізму профілактики та боротьби з комп'ютерною злочинністю. Наразі її можна назвати нагальною проблемою, що постала перед правоохоронними органами.

Особу, щодо якої було вчинено

комп'ютерний злочин, треба характеризувати як жертву необачливу та некритичну. Статистичні дослідження підтверджують, що до причин і умов вчинення кіберзлочину належать небажання потенційною жертвою дотримуватися елементарних правил безпеки в Інтернеті та локальній мережі тощо. Жертва не здатна реально оцінювати ризики таких активних або пасивних дій та наслідки, які можуть згодом настати. Злочинців приваблює певна віддаленість від жертви, адже це передбачає максимальний рівень їх «безпеки», а також мінімізує ризики бути викритим та притягнутим до кримінальної відповідальності. Жертва в такому випадку не усвідомлює, що по відношенню до неї вчиняється злочин.

Дуже часто жертва кіберзлочину ситуативна. Не є поодинокими випадки, коли задля пошуку необхідного комп'ютеру кіберзлочинець може здійснити перевірку за IP-адресами декількох десятків, сотень або тисяч приладів, що знаходяться в Україні. До кожного з них підбираються необхідні дані для входу, а отже, жертвою може стати майже кожен другий громадянин держави, незалежно від його віктимних особливостей. Щодо віктимної поведінки жертв кіберзлочинів, тут необхідно наголосити, що неабияке значення мають як особистісний, так і ситуаційний поведінкові елементи. Велику роль відіграє рівень легковажності особи, ставлення до закріплених правил, рід діяльності жертви, різного роду дефекти соціалізації. Найчастіше віктимність жертви формується до того, як у злочинця виникне намір вчинити злочин. Крім того, у цьому випадку має місце групова віктимність. Найбільш цікавою в плані кримінологічного дослідження видається професійна групова віктимність. Зокрема, в останні роки почастишали випадки злому та несанкціонованого доступу до окремих файлів та інформаційних блоків банківських систем і мереж. Такі дії можуть відбуватися з необачності або необережності колективу банківських

працівників, що мають ненадійні дані для входу або розповсюджують їх серед третіх осіб тощо.

Підсумовуючи сказане вище, можна зауважити, що:

– по-перше, абсурдно говорити про певні демографічні чи гендерні залежності, якщо мова йде про жертв кіберзлочинів. Оскільки злочинець у переважній більшості випадків не має прямого контакту з жертвою і вона обирається шляхом обробки відповідних IP-адрес. Наведене не стосується випадку, коли злочинець цілеспрямовано намагається отримати доступ до електронної бази конкретної організації;

– по-друге, в окремій групі ризику перебувають співробітники банківської сфери, адже нові можливості комп'ютерних технологій надають кіберзлочинцям ще більше способів отримати доступ до різноманітних банківських систем. Як

наслідок, вчинення крадіжки грошей із поточних чи депозитних банківських рахунків, шахрайство тощо.

Також необхідно вказати, що на віктимність жертви кіберзлочинів, крім особистих, соціальних, психологічних чинників, мають величезний вплив низький рівень захищеності комп'ютерних даних, недостатня ефективність роботи управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України, відсутність початкових навиків роботи із засобами захисту електронної інформації тощо.

Безумовно, цей напрям потребує глибокого і ретельного вивчення, однак формування на сучасному етапі дієвої програми з профілактики, запобігання і боротьби з кіберзлочинністю суттєво зменшить кількість проявів такого явища в сучасному українському суспільстві.

Список літератури

1. Kaspersky Security Bulletin 2014. Overall statistics for 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://securelist.com/analysis/kaspersky-security-bulletin/68010/kaspersky-security-bulletin-2014-overall-statistics-for-2014/>
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_c=download&file_id=189273
3. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська [та ін.]; за заг. ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський

О. А. Оборська,

студентка 6 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Інтернет-технології вже стали частиною нашого повсякденного життя. У зв'язку із цим виникають нові та змінюються вже існуючі форми комунікації. Однією з найпоширеніших стає обмін інформацією у соціальних мережах. Крім позитивних аспектів, соціальна мережа як спосіб комунікації приховує в собі ряд небезпек.

Якщо у реальній соціальній взаємодії людина більш обмежена у можливостях управління інформацією про себе рамками статі, віку, ознак соціального статусу, зовнішності, то у віртуальному вимірі, навпаки, вона може надати для загального доступу інформацію про членів родини, номери телефонів та адресу проживання, а

також продемонструвати свій достаток (гарний будинок, автомобіль, дорогі прикраси тощо), завдяки викладеним у соціальній мережі фотографіям та відеозаписам.

Так, злочинцям не складно ознайомитися з інформацією про особу та її матеріальний стан, що сприяє виникненню злочинної рішучості, а також досягненню злочинного результату. Отже, особи, які є активними користувачами соціальних мереж, як правило, виступають потенційними жертвами внаслідок власної поведінки.

Так, В. В. Голіна слушно зауважує, що кримінологічне значення має не будь-яка поведінка жертви злочину, а така, що сприяє, провокує, зумовлює вчинення злочину. Дійсно, жертва своєю поведінкою або вчинками чи ролевим становищем може подати ідею злочину, створити сприятливу «кримінальну» обстановку або навіть спровокувати злочин [2, с. 185]. Необережність у питанні захисту своєї інформації у соціальній мережі дає додатковий стимул для вчинення конкретного злочину. Дослідження, яке було проведене у Великій Британії, показало, що багато сучасних квартирних крадіжок вчиняються з використанням інформації, отриманої із соціальних мереж. Із 50-ти злочинців, засуджених за квартирні крадіжки, 78% зізналися, що використовують соціальні сервіси для вибору чергової цілі для пограбувань. Сучасні грабіжники стали більш «технологічними», використовуючи марнославство людей і нічим не стримуване бажання поділитися з усіма своїми планами щодо виходу з дому [1, с. 152].

Віктимна поведінка за характером поділяється на конфліктну, провокуючу та легковажну. У соціальних мережах вона відображаються таким чином: 1) конфліктна, яка виникає тоді, коли потерпілий створює або бере активну участь у конфліктній ситуації [4, с. 63]. Так, жертва нерідко займає «зверхню» позицію над злочинцем; 2) провокуюча, тобто жертва демонструє своє багатство для усіх користувачів соціальної мережі, відкрито ігноруючи небезпеку, хоча усвідомлює, що

вона існує: публікує інформацію про свій високий дохід, фото дорогі речей, «звітує» про відпустку тощо. Дослідження Б. М. Головкина показало, що 15,2% корисливо насильницьких злочинців при виборі осіб у ролі потерпілих орієнтувалися на тих, які виставляли напоказ своє багатство, мали провокаційну поведінку [3, с. 18]; 3) легковажна віктимна поведінка, що проявляється у необережній публікації інформації про себе, довірливості та наївності при віртуальному спілкуванні тощо. Таким чином, така особа не усвідомлює повною мірою небезпеки своїх дій.

Найбільш уразливою частиною населення є неповнолітні особи, яким притаманна підвищена здатність стати жертвами злочину. Одну із серйозних загроз для дітей представляє різноманіття соціальних мереж. Дослідження, яке проводилося Інститутом соціології НАН України, показало, що понад 28% опитаних дітей готові переслати через Інтернет свої фотографії незнайомцям; 17% – повідомляти інформацію про себе та свою родину: місце проживання, професію, графік роботи батьків. Часто такі особи не усвідомлюють того, що провокують по відношенню до себе та рідних вчинення протиправних або злочинних дій [5].

На підставі викладеного постає питання про необхідність віктимологічного запобігання злочинності у соціальних мережах. Так, основними заходами, насамперед, мають стати консультативно-освітні заходи для осіб різного віку та соціального статусу щодо особистої безпеки в соціальних мережах, публікації в ЗМІ, поширення даної профілактичної інформації безпосередньо у мережі Інтернет, підвищення рівня правосвідомості громадян, у тому числі щодо кримінологічних знань тощо. Їх реалізація повинна носити комплексний характер і виконуватися як на загальнодержавному рівні, так і на

індивідуальному. Зокрема, максимальне обмеження обсягу особистої інформації у мережі Інтернет та фільтр власних медіафайлів, бесіди батьків із дітьми щодо безпеки в соціальних мережах та

безпосередній їх контроль, дотримання елементарних правил безпеки при спілкуванні з віртуальними знайомими тощо.

Список літератури

1. Автухов К. А. Кримінологічний погляд на соціальні мережі / К. А. Автухов, Н. О. Андріїв // Актуальні питання публіч. та приват. права. – 2013. – № 1. – С. 150–153.
2. Голіна В. В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні / В. В. Голіна // Вісн. Акад. правових наук України: зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 3 (50). – С. 185–193.
3. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Б. М. Головкін; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2011. – 35 с.
4. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
5. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) [Електронний ресурс] / О. Ю. Юрченко. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. В. В. Голіна

І. М. Овчаренко,

студентка 13 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Проблема злочинів проти власності вже протягом багатьох років не втрачає своєї актуальності для України. Їх кількість поміж загального обсягу зареєстрованих лише у 2013 р. становила 59,4 %; у 2014 р. – 58,8 % [1]. При проведенні кримінологічних досліджень виділяється масив корисливих злочинів, до якого належать крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства, вимагання та вбивства з корисливих мотивів. Ці злочини становлять близько 90 % усієї корисливої злочинності [2, с. 231].

Звертаючись до кримінологічної характеристики корисливої злочинності, зазначимо наступне. Як свідчить узагальнення матеріалів судової практики, спільною тенденцією для всіх видів посягань є переважання серед потерпілих чоловіків над жінками, а розподіл потерпілих за соціальним становищем та

родом занять засвідчує нерівномірну представленість різних соціальних груп населення. Останнє, у свою чергу, можна пояснити тим, що злочинці при плануванні нападів скоріше за все орієнтуються на рівень вірогідних матеріальних доходів потерпілих. У структурі потерпілих від низькодоходних посягань (грабежі, розбої, вимагання і вбивства з корисливих мотивів) можна виділити наступні групи: учні і студенти (15-30%) навчальних закладів різних ступенів акредитації; працівники сфери торгівлі й послуг (12-20%); незайняті трудовою діяльністю; інші соціальні групи населення – решта потерпілих. У структурі потерпілих від високодоходних посягань зазначимо: підприємці (29-49%); власники і

працівники фінансових установ (16-35%); працівники сфери торгівлі та послуг [3, с. 111–114].

На відміну від інших видів злочинів, у даному випадку характерним є те, що поведінка самої жертви злочину відіграє дещо меншу роль. Наприклад, поведінка жертви корисливих злочинів може бути зумовлена: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним із неадекватними діями в звичайній ситуації; недбалістю ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності і збереження майна; небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, які вже мали місце стосовно неї; участю у незаконній угоді; провокуючою поведінкою [4, с. 100].

Разом із тим, як зазначає Б. М. Головкін, ототожнення передзлочинної поведінки потерпілого як такої з віктимною поведінкою є невірним. Зокрема, на етапі мотивації та прийняття рішення винні, передусім, виходять з достеменно відомого чи вірогідного рівня матеріальних доходів потенційних потерпілих або наявних значних сум грошей, тому підвищеною віктимністю характеризуються платоспроможні верстви населення та особи, чия професійна діяльність пов'язана з готівковими коштами [3, с. 120]. Отже, при виробленні пропозицій щодо зменшення віктимізації населення у сфері корисливої

злочинності, необхідно враховувати не лише передзлочинну поведінку жертви, її психологічні та фізіологічні особливості, а й матеріальне становище потенційної жертви у комплексі.

Із метою запобігання вчиненню корисливих насильницьких злочинів, їх рецидивів вбачається доцільним: 1) створення державних віктимологічних програм (як загальних, так й за вузькоспецифічних); розроблення рекомендацій щодо запобігання корисливим злочинам, їх поширення поміж потенційними жертвами корисливих злочинів шляхом залучення ЗМІ, громадських організацій, державних установ; 2) поширення інформації щодо можливих варіантів вчинення корисливих злочинів; 3) боротьба з фоновими явищами (алкоголізм, наркоманія, безробіття – саме вони створюють всі підстави для вчинення корисливих злочинів); 4) аналіз судової практики та заяв громадян, проведення незалежних опитувань із метою виявлення локалізації та напрямків поширення корисливих злочинів, основних сфер, де вони вчиняються (починаючи із крадіжок у нелюдних місцях чи транспорті і закінчуючи шахрайством у соціальних мережах, іншими корисливими злочинами в мережі Інтернет).

Список літератури

1. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
2. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посібник / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. – 264 с.
3. Головкін Б. М. Віктимологічна характеристика потерпілих від корисливих насильницьких злочинів / Б. М. Головкін // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Ін-т вивчення проблем злочинності Нац. акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 109–121.
4. Залевська В. В. Віктимологічна профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти власності / В. В. Залевська // Віктимолог. профілактика окремих видів злочинів: тези доп. круглого столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко [та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.

Науковий керівник – асист. К. Д. Кулик

К. О. Павлишин,
здобувачка кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПОТЕРПІЛІ ВІД КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ: ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Як відомо, найпоширенішим злочином, що вчиняють неповнолітні, є крадіжки (близько 60 % у всій структурі злочинності неповнолітніх). Це крадіжки предметів із чорних та кольорових металів, із квартир та інших приміщень, із кіосків, у натовпі, із автотранспорту та ін. Найбільше неповнолітніх цікавлять гроші та валюта, вироби із золота, предмети антикваріату, мобільні телефони, модний одяг, аудіо- та відеотехніка, комп'ютерна техніка, транспортні засоби [1, с. 21–27]. У 2013 р. неповнолітніми вчинено 5 201 злочинів, кваліфікованих за ст. 185 КК України; у 2014 р. – 4566; за 6 місяців 2015 р. – 2 303 злочини. Тому вважаємо за необхідне дослідити віктимологічний аспект поведінки потерпілих саме від цієї категорії злочинів. Адже вибір неповнолітнім крадієм майбутньої жертви злочину, як показують кримінологічні дослідження, має певну специфіку.

За даними кримінологічних досліджень, потерпілим від квартирних і кишенькових крадіжок притаманна підвищена віктимність. Остання залежить від психологічних особливостей даних осіб, які найчастіше проявляються в емоційній нестійкості, демонстративності, бажанні подобатися оточуючим, легковір'ї та безвідповідальності тощо. Проте порівняльний кореляційний аналіз показує, що підвищена віктимність у зв'язку з психологічними особливостями здебільшого притаманна потерпілим від кишенькових крадіжок. Потерпілі від квартирних крадіжок не мають такої яскраво вираженої психологічної віктимності. Це зумовлено, насамперед, функціональним зв'язком «злочинець – жертва» і відсутністю віктимогенної ситуації, за якої злочинець при контакті з жертвою вчиняє злочин,

орієнтуючись на її особистісні властивості [2, с. 133, 135, 136].

Соціально-психологічний портрет потерпілих від кишенькових крадіжок може бути описаний таким чином. Це люди, як правило, середнього віку, переважно жіночої статі, із середньою освітою, зайняті в господарстві, або пенсіонери, які мають невеликий матеріальний достаток. Комплекс особистісних властивостей характеризується не дуже високим рівнем самоконтролю, схильністю піддаватися впливу випадку, несамотійністю в прийнятті рішень, безпечністю й певною мірою імпульсивною поведінкою. Дана група осіб має ознаки пасивного типу жертв, з елементами провокації в поведінці [2, с. 136].

Потерпілі від квартирних крадіжок мають дещо інший соціально-психологічний портрет. Це – некритичний тип потерпілого, що характеризується емоційною нестійкістю, тривожністю і чутливістю. За досить високого ступеня тривожності ця група осіб проявляє необачність і невміння правильно оцінювати життєві ситуації, що свідчить про стереотип поведінки. Некритичність даної категорії передусім помітна при спілкуванні з людьми, серед яких, як свідчить практика, є і злочинці [2, с. 136].

Як показують спостереження, сприяють корисливій злочинності неповнолітніх такі категорії жертв, як агресивні, активні та некритичні жертви. Узагальнений віктимологічний аналіз свідчить, що потерпілими від крадіжок, вчинених неповнолітніми, найчастіше стають жінки, одинокі пенсіонери і фізично чи психологічно слабкі неповнолітні; більшість злочинів

вчиняється у вечірній час, у нелюдних місцях; злочини нерідко мають достатньо інформації про потенційну жертву [3, с. 294, 295].

Переважають більшість квартирних крадіжок вчиняють за так званою «наводкою» близьких друзів потерпілих, родичів або неповнолітніх товаришів. Потерпілим властива не лише безтурботна та необачна поведінка, вони до того ж не вживають жодних заходів щодо забезпечення безпеки особистого майна, а саме: не облаштовують оселю засобами охоронної сигналізації, не зміцнюють двері та замки. При вчиненні квартирних крадіжок проявляється рівнозначна сукупність суб'єктивних і об'єктивних чинників, а саме: безпечність при збереженні свого майна, нерозбірливість у зв'язках, відносно високий рівень матеріального становища [2, с. 140, 142].

Основою віктимологічної профілактики крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, є такі заходи: впровадження ідеї фізичної недоторканності особи та її майна (робота серед молоді та учнів шкіл шляхом проведення бесід і спеціальних курсів правового спрямування) [4, с. 147]; підвищення ролі й значення класних керівників та кураторів груп у

навчальних закладах; проведення шкільними психологами профілактичної роботи щодо виявлення груп ризику серед неповнолітніх [3, с. 296]; змінення навчальних програм в бік збільшення навчальних годин на тиждень та зменшення самостійної роботи учнів; організація дозвілля школярів [3, с. 296].

До основних методів охорони свого майна громадянами від злочинних посягань можна віднести: особиста безпека і підвищена пильність щодо збереження особистих речей (грошових коштів, ключів, коштовностей, мобільних телефонів); важливо, щоб за відсутності й навіть у присутності мешканців квартири всі вікна та двері були надійно зачинені; двері повинні бути добре обладнані якісними замками та засобами; найбільш ефективним засобом охорони квартир, будинків є використання спеціально вмонтованої сигналізації, яка виведена на пульт централізованої охорони підрозділу Державної служби охорони України [2, с. 145]. Цих порад доцільно дотримуватися.

Список літератури

1. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: [монографія] / АПрН України; Ін-т вивчення проблем злочинності; за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків: Право, 2006. – 292 с.
2. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ: Атіка, 2006. – 352 с.
3. Смоленський Д. П. Віктимологічні чинники групової корисливої злочинності неповнолітніх / Д. П. Смоленський // Часопис Київ. ун-ту права. – 2010. – № 2. – С. 293–296.
4. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська [та ін.]; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич

А. В. Підгрушний,
студент 4 групи 5 курсу Інституту
підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ПРОФЕСІЙНА ВІКТИМНІСТЬ ІНКАСАТОРА

Тільки в Харкові з 2002 р. було скоєно 7 озброєних нападів на інкасаторів зі

смертельними наслідками, що свідчить про актуальність даної теми.

Хто такі інкасатори та чому дана професія настільки небезпечна? Інкасація коштів – збирання та доставка інкасаторами згідно з укладеними з клієнтами договорами валютних цінностей клієнтів до каси банківської установи та у зворотному напрямку. Інкасатор – особа підрозділу інкасації, яка здійснює інкасацію коштів та перевезення валютних цінностей. Кожна людина через свої життєві переконання обирає власний шлях заробітку на життя. Збагачення шляхом силового нападу відоме з часів первісних людей. Так, і в ХХІ ст. деякі особи не відкидають такого способу. Таким чином, професія, що пов'язана з транспортуванням великих сум коштів, належить до віктимних.

Чому при кожному нападі постраждалих 3–4 особи? У законодавстві зазначено, що інкасація коштів здійснюється бригадою інкасації на оперативному автотранспорті, обладнаному інкасаторським сейфом із використанням спецпристроїв для зберігання цінностей та/або вогнепальної зброї. При наявності вогнепальної зброї бригада інкасації має складатися не менше ніж із трьох озброєних працівників (двох інкасаторів та інкасатора-водія) або не менше як з двох працівників підрозділу інкасації (інкасатора та інкасатора-водія) у супроводі двох озброєних вогнепальною зброєю охоронників. Під час здійснення інкасації коштів один з охоронників супроводжує інкасатора до клієнта, інший виконує функцію з охорони в оперативному автотранспорті. Отже, бачимо, що жертвами стають переважно всі члени бригади інкасації.

Перевезення цінностей (у тому числі завантаження у банкомати готівки) здійснюється бригадою інкасації на оперативному автотранспорті, обладнаному сейфом ТЗЦ, із використанням вогнепальної зброї. Працівники в засобах особистого захисту (бронежилетах), на автомобілі з великими коштами переважно панцеровані

не нижче 3-го класу захисту. Через те, що інкасатори добре оснащені і підготовлені до можливого нападу, вони привертають до себе увагу тільки професіоналів, які також морально, фізично та матеріально готові. У свою чергу злочинці, знаючи це скоюють напади тільки з бойовою вогнепальною зброєю, як правило, автоматичного типу та діють на ураження свого противника. Раптовість, жорстокість та злагодженість злочинців пояснює мінімальні втрати із боку нападників, а саме: з 2001 р. за 7 озброєних нападів у м. Харків не зафіксовано жодної втрати із боку нападників.

Після серії нападів на інкасаторів фінансових установ українські банкіри серйозно почали замислюватися над безпекою персоналу та вантажу. Думки розділилися. Одні вважають, що потрібно рятувати інкасаторів шляхом жорсткого кадрового відбору, інші наполягали на необхідності посиленого охоронниками супроводу інкасаторів, мати броньовані автомобілі. Оскільки злочинці завжди знають про велику суму грошей, яку перевозить група інкасаторів, маршрут, а можливо, і їх склад, то вбачається, що проблему потрібно починати зі штатної структури фінансових установ. Необхідно скоротити кількість людей, які мають доступ до даної інформації, та постійно залучати до роботи з цією категорією персоналу психолога, а можливо, і поліграфолога задля перевірки на факт нерозголошення такої інформації. Звичайно, слід змінити силову базу охорони та обов'язково страхувати життя інкасаторів, охоронців та водіїв.

Час плине, технології та підходи до захисту своїх коштів покращуються, але і злочинний світ не стоїть на місці. Тому повністю убезпечити інкасаторів та цінності, які вони перевозять, буде нелегким завданням.

Список літератури

1. Про затвердження Інструкції з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах в Україні: постанова Правління НБУ № 45 від 14.02.2007 р. // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 17 (16.03.2007). – Ст. 668.
2. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від

14.02.2007 р. № 45: постанова від 16.09.2008 р. № 283 // *Офіц. вісн. України.* – 2008. – № 79 (27.10.2008). – Ст. 2663.

3. Про затвердження Змін до Інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах в Україні: постанова від 10.07.2009 р. № 399 // *Офіц. вісн. України.* – 2012. – № 18. – С. 32. – Ст. 663.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

С. О. Репа,

студентка 11 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЇ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Дослідження міжнародних організацій із захисту кіберпростору підтверджує, що рівень кіберзлочинності зростає із року в рік у відсотковому відношенні. Проблема існування кіберзлочинності полягає у відсутності достатнього технологічного забезпечення та професіоналізму, необхідного для розкриття таких злочинів.

До кіберзлочинів належать як поширення шкідливих вірусів, злом паролів, крадіжка номерів банківських карток та інших банківських реквізитів, так і розповсюдження протиправної інформації (наклепу, матеріалів порнографічного характеру, матеріалів, збуджуючих міжнародну та міжрелігійну ворожнечу, тощо) через Інтернет, а також втручання через комп'ютерні мережі в роботу різних систем.

Жертвами злочинів у сфері інформаційних технологій стають як звичайні користувачі комп'ютером та мережею Internet, так і великі фінансові компанії. Більшість банків кожного року зазначає величезних збитків від кіберзлочинів. Достатньо велика кількість успішних підприємств вважає, що загальні втрати, які пов'язані із кібершахрайством, не перевищують загальні витрати, необхідні для впровадження систем безпеки. На жаль, лише невеликий відсоток представників фінансових компаній та співробітників інтернет-магазинів впевнені, що вартість відшкодування збитків клієнтам – це серйозні наслідки кібератак. Дану проблему

необхідно вирішувати шляхом впровадження більш високого ступеня захищеності. Банки несуть великі збитки у результаті відтоку грошових сум з банківських карток клієнтів. Що стосується споживачів, то головною проблемою є те, що користувачі приділяють мало уваги безпеці своїх он-лайн платежів, покладаючись при цьому на свій банк.

Сучасні кіберзлочинці вже навчилися створювати віруси, які забезпечують доступ до банківських рахунків, що дозволяє переводити грошові суми користувачів на свої рахунки, а інколи, для заплутування слідів, – на рахунки інших осіб.

Головною причиною появи, існування та зростання кількості злочинів в інформаційній сфері є те, що злочинці використовують низький рівень обізнаності громадян у питаннях безпеки та конфіденційності інформації.

Жертвами від кіберзлочинів найчастіше стають молоді люди, користувачі соціальних мереж, незахищених/публічних мереж WI-FI. Користувачі смартфонів не турбуються навіть про найпростіші заходи безпеки, такі як: встановлення пароля, антивірусного програмного забезпечення, що і призводить до порушення роботи програм. А використання безкоштовного WI-FI достатньо спрощує перехоплення

особистих даних. Що стосується масштабу кіберзлочинності у споживчому секторі, то це 1 млн жертв на день.

Однією з головних проблем є те, що для більшості користувачів не існує кордону між роботою та розвагами. Це означає, що особи використовують однакові дані як для робочих процесів, так і для розваг, що становить додаткові ризики. До того ж жертвами кіберзлочинців стають особи, які відвідують соціальні мережі зі службових пристроїв, зберігають особисті дані на них та діляться робочою інформацією із близькими людьми, які нерідко обертають це на свою користь.

Отже, з одного боку, користувачі стають більш мобільними, а з другого – забувають про безпеку, що і призводить до збільшення кількості злочинів у сфері інформаційної захищеності.

Злочини в області інформаційних технологій дуже часто є міжнародними, тобто злочинці діють в одній державі, а їх

жертви перебувають в іншій. Тому для боротьби з такими злочинами особливе значення має міжнародне співробітництво.

Нині кіберзлочини мають досить низький рівень розкриття. Це пов'язано із відсутністю достатнього технологічного забезпечення, необхідного для розслідування таких правопорушень, а також через незначну кількість людей у правоохоронних органах із необхідними знаннями.

Таким чином, для зменшення кількості злочинів у цій сфері самі особи мають піклуватися про захист своїх персональних даних, їх обробку та використання. Що ж стосується держави, то слід зрозуміти, що кіберзлочини – це злочини майбутнього і тому слід удосконалювати діяльність державних органів, які займаються виявленням та розкриттям указаних правопорушень.

Список літератури

1. Журнал "Information Security/ Информационная безопасность" #5, 2013
<http://itsec.ru/articles2/bypub/insec-5-2013#sthash.W4G2NY5T.dpuf>
  2. Інформація про Європейський центр боротьби проти кіберзлочинності на сайті Європолу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/ec3>
- Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков**

А. А. Романюк,
студентка 1 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для органів Пенсійного
фонду України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДО ПИТАННЯ ВІКТИМНОСТІ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

У вітчизняній віктимології майже відсутні спеціальні напрацювання з приводу жертв злочинів так званої інноваційної сфери. Це зумовлено відносно нещодавньою появою такого виду правопорушень та тим, що більшість постраждалих навіть не підозрює про вчинений злочин. Вони не в змозі виявити сам процес здійснення протиправної поведінки. Про закінчений злочин їм стає відомо лише тоді, коли настали несприятливі наслідки, здебільшого матеріального характеру. Тому варто дослідити питання віктимності жертв

комп'ютерних правопорушень та розробити систему заходів щодо зниження здатності осіб ставати потерпілими. Для всебічного дослідження вказаної проблематики доцільно буде використовувати зарубіжний досвід.

Нові варіації зазначених злочинів зустрічаються дедалі частіше. Українське суспільство має справу з фактами незаконного доступу до охоронюваної законом комп'ютерної інформації, інтернет-шахрайства;

створення, використання та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення; розповсюдження порнографічних матеріалів та постійно бореться з кібертероризмом. Наведений перелік розширюється та поповнюється новими «відкриттями» злочинців.

На думку науковців, головною причиною віктимності жертв зазначених правопорушень виступає технічна неграмотність. Російські вчені стверджують, що халатність, неграмотність та безвідповідальність користувачів під час обробки, збереження та захисту власної інформації лише підштовхують злочинця до вчинення злочину. Так, М. С. Гаджієв говорить, що віктимність власників комп'ютерної інформації – одна з основних детермінант комп'ютерної злочинності, а технічна неграмотність користувачів – головна віктимологічна причина [1, с. 81–85].

Указана точка зору цілком слушна. Дійсно, низький професіоналізм користувача та зневажливе поводження з інформацією тільки провокують інших осіб ці дані вилучити, викрасти або ж завдати їм шкоди. Розуміючи слабкість оператора, свої переваги у знаннях та навичках, злочинець усвідомлює, що вчинити правопорушення йому буде легше. Звідси і випливає, що власник інформації своїм незнанням лише допоміг правопорушнику прийняти злочинне рішення. Бувають також інші випадки. Особа може мати хороші знання в комп'ютерній сфері, але втратити інформацію через обман з боку інших осіб. Це характерно для інтернет-шахрайства. Тому не завжди технічна неграмотність буде причиною віктимності особи.

У зв'язку з цим, щоб зменшити ризик стати жертвою комп'ютерного правопорушення, потрібно не лише бути обережним та добре володіти навиками технічного захисту даних, необхідно також уміти протистояти обману, змогти його виявити і не звертати увагу на різні заманливі пропозиції в мережі. Потенційна жертва має зрозуміти, що адміністратори сайтів не запитують паролів та кодів доступу. Вони їм і так відомі. Подібних прикладів ще дуже багато. Головне – це навчитися відрізняти правду від обману. А для цього

потрібен високий рівень необхідних знань.

Не менш актуальним є питання запобігання віктимності у сфері комп'ютерних злочинів. Для зменшення показників злочинності в даній сфері необхідно мати ефективну та дієву систему попереджувальних заходів, які допоможуть особам знизити рівень своєї здатності ставати жертвами.

Крім наведеного, науковці також пропонують розробити спеціальні рекомендації для звичайних користувачів по роботі з пристроєм, поширювати їх всіма можливими методами серед населення, організовувати тематичні круглі столи, семінари та зустрічі, а також запрошувати до співробітництва ЗМІ, спеціалізовані магазини комп'ютерної техніки та ін. [2, с. 49]. Дієвість окреслених шляхів запобігання не викликає сумнівів. Тому реалізація цих положень має стати важливою складовою розвитку комп'ютерних технологій.

На підвищення рівня віктимності також впливає поведінка та ставлення самої особи до комп'ютерної інформації. Найбільш вразливими є ті люди, котрі легковажно ставляться до оброблюваних даних. Так, О.Ю. Юрченко, розглядаючи комп'ютерну віктимність підлітків, до таких несприятливих факторів ще відносить ненавмисну провокацію по відношенню до себе. Де мова може йти про встановлення незаконного контакту (грумінгу) з подальшими злочинними діями, кіберпереслідування, он-лайн насилля, шахрайство, порнографію та ін. [3, с. 337].

Як бачимо, схильність ставати жертвами комп'ютерних злочинів мають особи, які недостатньо обізнані щодо поводження з технікою та з методами захищеності власної інформації. Ці фактори виступають основними причинами віктимності таких жертв. Потерпілими від подібних злочинів також можуть стати і особи, які піддаються обману. Знизити рівень

віктимності допоможе система дієвих повинні звертати увагу на надані їм запобіжних заходів. Саме тому користувачі рекомендації.

Список літератури

1. Гаджиев М. С. Криминологический анализ преступности в сфере компьютерной информации (по материалам Республики Дагестан): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / М. С. Гаджиев. – Махачкала: [б.в.], 2004. – С. 81–85.
2. Скурихина А. А. Виктимность в сфере компьютерных преступлений / А. А. Скурихина, О. С. Ронжина // Виктимология. Науч.-практ. журн. – № 2 (2). – 2014 – С. 47–50.
3. Юрченко О. Ю. Проблемы безопасности детей в социальных сетях та Інтернеті (віктимологічний аспект) [Електронний ресурс] / О. Ю. Юрченко // Порівняльно-аналітичне право: Електронний фахове наук. вид. – 2013. – № 3–1. – С. 336–338. – Режим доступу : http://rap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

І. Л. Серeda,

студент 2 групи 5 курсу факультету
підготовки кадрів для Державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РОЛЬ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми на сучасному етапі переросла в масове, суспільне явище, яке становить загрозу основним правам та свободам людини. Згідно з даними статистики, щорічно близько 500 000 жінок потерпають від торгівлі людьми тільки в Європі, серед яких є і з України. Все це пов'язано зі схильністю окремих категорій громадян у певних життєвих ситуаціях ставати жертвами внаслідок їх фізіологічних, психологічних, вольових, соціально-рольових, поведінкових особливостей. Жертви торгівців людьми можуть своєю поведінкою провокувати вчинення щодо себе певних злочинних дій, стримувати дії особи злочинця шляхом правомірної поведінки або ж можуть характеризуватися нейтральним ставленням до злочинних дій.

Масштабність торгівлі людьми привертає до себе увагу теоретиків і практиків різних держав. Науковим розробкам причин та умов поширення торгівлі людьми, соціально-рольовим і психологічним характеристикам жертв цих злочинів присвячена велика кількість. Зокрема, таких праць таких науковців, як: О.

М. Балакірева, Т. В. Бондарь, М. Ю. Буряк, Ю. М. Галустян, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. О. Іващенко, Д. В. Новіков, Д. В. Рівман, В. О. Туляков, О. В. Усенко та ін. Проте для здійснення ефективної профілактичної роботи дане питання потребує додаткового вивчення.

Економічна, політична, соціальна, демографічна, психологічна ситуація в країні значно впливає на схильність певних категорій громадян ставати жертвами злочину «торгівлі людьми», коли людина залишається один на один із суспільством, протиставляє йому себе, самостійно вирішує проблеми, розраховуючи тільки на себе.

Потенційні жертви торгівлі людьми, погоджуючись на роботу за кордоном, не цікавляться умовами контракту, особливостями правового становища іноземних громадян у країні призначення, своїми правами, обов'язками та умовами праці. У них є основна мета – виїхати за кордон, де, на їх думку, можна добре влаштуватися. Довірливість, відчай громадян є

основними чинниками, що полегшують залучення осіб до торгівлі людьми, створюють сприятливі умови реалізації злочинного посягання.

Майбутні жертви торгівлі людьми не усвідомлюють повною мірою, якою діяльністю вони будуть займатися. Для них характерний правовий нігілізм, «інформаційний голод», низький рівень психологічного опору проблемам, користолюбство, довірливість, відчай, легковажність, занижена самооцінка, відсутність віри в можливість допомоги з боку інших осіб, схильність до гіперболізації свого безвихідного становища, до участі в незаконних угодах (авантюрах), до компромісів, унаслідок яких порушуються чи обмежуються їх права і свободи, моральні принципи [2, с. 129–137].

Віктимна поведінка потенційних жертв торгівлі людьми полягає у недбайливому ставленні до свого життя, прав, свобод, здоров'я, честі, гідності. Майбутні жертви своєю поведінкою можуть сприяти залученню їх до злочинного промислу, даючи мовчазну згоду на участь у незаконних угодах щодо переправлення їх через кордон, не звертаючись по допомогу

до правоохоронних органів у разі виникнення підозри чи безпосередньої небезпеки життю чи здоров'ю [1, с. 125–130]. До потенційних жертв торгівлі людьми з підвищеним рівнем віктимності належать неповнолітні з неповних, неблагополучних сімей, діти-сироти, діти з обмеженими фізичними можливостями. Неповнолітні через свої психофізіологічні особливості, не сформованості стійких життєвих переконань найбільше піддаються впливу, переконанню, не можуть повною мірою співвідносити протиправну та законну поведінку, обирати законні механізми задоволення своїх потреб тощо [3, с. 106–107]. Для ефективного запобігання торгівлі людьми потрібно визначити віктимні групи населення, які внаслідок психологічних, соціально-демографічних особливостей схильні ставати жертвами цих злочинів, з'ясувати їх роль у механізмі злочинної поведінки та вивчати особливості їх поведінки жертв.

Список літератури:

1. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна., Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська [та ін.]; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків: Право, 2014. – 440 с.
2. Кримінологічка віктимологія: навч. посібник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Василевич [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – Київ: Атіка, 2006. – С. 352.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська [та ін.]; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Харків: Право, 2009. – 288 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М. Ю. Валуйська

Р. В. Сіренко,

студентка 16 групи 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ

Грабежі й розбої становлять значну суспільну небезпеку, бо спричиняють потерпілим не тільки матеріального збитку, а й нерідко пов'язані з посяганнями на їх

життя і здоров'я. Зазвичай корисливо-наси́льницькі зухвалі злочини цього виду скоюються без спеціальної підготовки. Саме тому важливо

розглянути роль жертви даних злочинів і охарактеризувати їх поведінку, яка стає провокуючою для злочинців.

Сучасний підхід до поведінки жертви характеризується поглибленим вивченням і деталізацією, що пояснюється кримінологічною значущістю цього елементу, тобто розглядається більш всебічно (вже не обмежується оптимальністю), досліджується з боку активності – пасивності, позитивності – негативності особистісних характеристик. Закономірність такого підходу очевидна і зумовлена бажанням уникнути помилок у кваліфікації злочинів. Передзлочинна поведінка потерпілих має розглядатися як невід’ємний елемент ситуації вчинення злочину. Тут важливо розуміти, що йдеться про здатність уникнути злочинного посягання там, де це було об’єктивно можливо. Обстановка, в якій опиняється злочинець, далеко не завжди буває об’єктивно нейтральною. У багатьох випадках вона більшою чи меншою мірою впливає на злочинця і його поведінку. Нерідко «автори» негативних впливів на потенційне «джерело» шкоди надалі (іноді через тривалий час) стають їх жертвами [4; с. 84–85].

Серед усього різноманіття детермінуючих зв’язків основним видом детермінації злочинності потрібно визнати причинність [3, с. 153]. Корисливо зумовлена віктимність і віктимна поведінка в конкретній життєвій ситуації проявляється у двосторонньому зв’язку: з одного боку, з даною властивістю пов’язується стан підвищеної уразливості її носія щодо корисливих насильницьких посягань, а з другого – віктимність створює сприятливі умови для остаточної конкретизації злочинної мотивації і прийняття рішення про доцільність реалізувати намір саме за таких обставин проти даної особи [1, с. 277].

Більша частина грабежів і розбійних нападів вчиняється у громадських місцях – 60-66 % (вулиці, парки, сквери, площі, провулки, двори, зупинки транспорту, під’їзди). Такі посягання вчиняються ситуативно, а подекуди і спонтанно підлітковими (14 – 17 років) та

молодіжними (18 – 24 роки) групами проти одиноких перехожих, які привертають увагу злочинців своїм нетверезим станом, дорогим вбранням, розтринькуванням грошей, виставленими на показ мобільними телефонами, ювелірними виробами тощо [2, с. 7–8]. Отже, часто громадяни стають жертвами грабіжників через власну необережність. Як правило, жертви – це «провокатори», які у темний час доби носять золоті прикраси, ходять насамоті пустирями, сідають у чужі автомобілі, заходять у ліфт з незнайомими людьми, демонструють вміст гаманця в багатолюдних місцях, тримають у руках фотоапарат, відеокамеру, телефон, сумочку чи інші цінності.

Такого роду активність особи через сукупність відхилень від безпечних поведінки, способу, стилю життя, що веде до підвищеної вразливості, доступності, привабливості такої особи для правопорушника, варто розглядати як віктимологічну активність особи жертви і одну з причин вчинення злочину.

Серед потерпілих від грабежів та розбійних нападів ледь частка припадає на осіб жіночої статі, адже у більшості випадків вони є фізіологічно слабші за чоловіків та не можуть самостійно «протистояти» злочинному посяганням.

Для того, щоб знизити ризики вчинення грабежів та розбоїв, доцільно дотримуватися норм майнової й особистої безпеки, а саме не виставляти на показ свої майнові «можливості» у громадських місцях, займатися спортом і уникати самотніх прогулянок, у тому числі в нетверезому стані.

У судовій практиці у кримінальних справах все частіше зустрічаються епізоди, в яких поведінка жертви злочину дозволяє судити про неї як про ініціатора створення кримінально-віктимної ситуації. Розглядати подібні факти як такі, що змушують більш серйозно ставитися до розуміння злочину, тобто підходити необхідно з

позиції віктимології, бо тільки повний і всебічний аналіз кримінологічної ситуації дозволить уникати помилок у процесі винесення рішення у кримінальних справах.

Список літератури

1. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: [монографія] / Б. М. Головкін. – Харків: Право, 2011. – 432 с.
2. Головкін Б. М. Кримінологічний аналіз злочинів проти власності [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін. – Режим доступу : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2013_2_48.pdf
3. Пивоваров В. В. Питання детермінації існування та відтворення злочинності / В. В. Пивоваров // Проблеми законності. – Вип. 43. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С.151–156.
4. Франк Л. В. Потерпевшие от преступности и проблемы советской виктимологии / Л. В. Франк. – Душанбе : Ирфон, 1977. – 237 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

К. В. Терещенко,
студент 20 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ШАХРАЙСТВО ІЗ БАНКІВСЬКИМИ КАРТКАМИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Відомо, що новітні технології дозволяють злочинцям використовувати найрізноманітніші сучасні способи порушення закону, які до того ж є прихованими. Дуже поширеним видом злочину проти власності стає шахрайство з банківськими картками. Як вірно зазначає В. В. Пивоваров, латентна злочинність у банківській сфері – це яскравий і наочний прояв корпоративної злочинності, що функціонує у сфері банківської діяльності [1]. Шахрайство, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж, банкоматів, платіжних і банківських карток, є порівняно новим видом злочину, котрий характеризується високим рівнем латентності, а тому потребує самостійних кримінологічних досліджень.

Особливістю цього виду шахрайства є безпосередня участь особи потерпілого у вчиненні злочинцем правопорушення. Таким чином, наявна «посередницька» діяльність жертви. Вивчаючи типові різновиди її поведінки, особистісні

характеристики, можна суттєво зменшити потенційні ризики щодо широких верств населення.

Фатальний збіг обставин, через які жертва опинилася не в тому місці, не в той час, для таких злочинів не характерний. Віктимна ситуація виникає як результат опосередкованого зв'язку між злочинцем і жертвою, але навіть при несприятливій ситуації у особи є можливість запобігти злочину.

Щодо шахрайства детермінантами індивідуальної віктимності можуть виступати найрізноманітніші властивості особи, наприклад, її низький інтелект, погана адаптованість, недостатня обізнаність, психологія жадібності тощо. Часто жертвами від даного виду злочину стають особи похилого віку через недостатню поінформованість, необізнаність у можливостях сучасних технологій, зокрема, у сфері банківської діяльності, знижену увагу.

У шахрайських діях із банківськими картками визначальну роль відіграє поведінка жертви. Як підкреслюють науковці, основними причинами вчинення злочину є неуважність самої жертви, відсутність у неї достатньої критичності мислення, власна необачність та схильність до ризику. Так, на думку К. Л. Попова, часто ризик стає для людини останнім аргументом на користь участі у ситуаціях невизначеності чи непевності, які передбачають отримання суттєвих благ, досягнення значних переваг, але разом із тим є потенційно небезпечними з огляду на можливість настання неприємних наслідків на виході [2].

Критичність поведінки жертв шахрайства визначає низка чинників: соціальний досвід людини, її поінформованість у різних сферах життя: економічній, кримінологічній, юридичній, психологічній. При цьому у поінформованості науковці пропонують виділяти найбільш важливу: загальну соціальну (тобто набутий життєвий досвід особи); правову (одержані правові знання) та кримінологічну (віктимологічну).

Наразі відомо багато видів шахрайства з банківськими картками та банкоматами: «скімінг», «траппінг», «фантом», «шаттер», «шиммінг», а також «трешинг», «фармінг», «фітинг». Це свідчить про те, що злочинці стають більш винахідливими, залучаючи для незаконної діяльності сучасні технології.

На нашу думку, необхідно поєднати досвід із попередження віктимологічної поведінки, що послідовно знаходить своє відображення у працях відомих кримінологів, із досягненнями наукового

прогресу, що, безперечно, дозволить отримати більш вагомні результати.

На даний момент уже зроблено важливі кроки в цьому напрямку. Так, за ініціативою Незалежної асоціації банків України створено спеціальний сайт, на якому зосереджена інформація про поширені схеми та поради учасникам банківських відносин щодо того, як не стати жертвою злочину.

Однак навряд це є достатнім для того, щоб запобігти віктимологічній поведінці осіб. Оскільки вчинення цього злочину, насамперед, залежить саме від дій жертви, необхідно, перш за все, активно і у різні способи інформувати осіб, що користуються послугами банків, про всі можливі ризики та належні заходи безпеки. Також доцільним було б розміщення у банківських установах відповідних інформаційних стендів, які роз'яснювали б, як правильно використовувати банківські картки, як не стати жертвою шахрайства, а ще цю інформацію слід надавати на сайтах банків разом із пропозицією відвідати інструктаж клієнтів працівниками банку.

Підсумовуючи, варто зазначити, що запобігання злочинності шляхом усунення віктимної поведінки осіб, які потерпають від банківського шахрайства, потребує комплексного підходу: покращення загального рівня життя, соціального забезпечення, законодавчого врегулювання, врахування досвіду інших країн в галузі віктимологічної профілактики.

Список літератури

1. Пивоваров В. В. До питання латентності корпоративної злочинності в банківській сфері / В. В. Пивоваров // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юрид. науки. – 2013. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 104–106.
2. Попов К. Л. Некритичність і ризик як фактори підвищення віктимності при шахрайстві / К. Л. Попов // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2015. – № 1. – Т. 12. – С. 95–104.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

М. Трохименко,
студентка 5 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМНІСТЬ ЖЕРТВ НЕЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ ОРГАНАМИ ТА ТКАНИНАМИ ЛЮДИНИ

За даними медичної статистики, загальна потреба в пересадці органів становить від 100 до 250 тис. на рік, а законодавчо передбаченим шляхом ця потреба задовольняється лише на 1-2 %. За оцінками експертів, у Європі за один рік, не дочекавшись трансплантації, помирає близько 4 тис. пацієнтів, тобто 12 людей на день [4, с. 3]. Як наслідок, на міждержавному рівні процвітає незаконна торгівля органами та тканинами людини.

Положеннями Декларації про трансплантацію людських органів (1987), засуджується діяльність із купівлі-продажу людських органів. Також встановлена заборона на надання чи прийняття грошової або іншої компенсації за трансплантати, крім стягнення медичною установою винагороди за проведення операції.

У нашій державі Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16.07.1999 р. № 1007-XIV встановлює заборону на укладання угод, які передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку. Оплата передбачається лише за медичні послуги.

Діяльність із незаконної торгівлі органами та тканинами людини включає до себе досить різноманітні дії щодо потерпілих, якими можуть бути різні за соціальною і віковою характеристикою категорії осіб. Підвищеним рівнем віктимності характеризуються особи віком до 35 р., це пояснюється тим, що саме вони переважно мають молодий, здоровий організм, а отже, і задовільний стан органів. Основним місцем проживання жертв незаконної торгівлі органами і тканинами людини є міста, рідше сільська місцевість [2, с. 52].

Усіх жертв незаконної торгівлі органами та тканинами людини доцільно поділити на дві групи: 1) особи, які випадково стають жертвою даного злочину;

2) особи, які за їх добровільною згодою залучаються до кримінального бізнесу .

До першої групи належать різні категорії осіб. Діти через свою довірливість, психічну незрілість, фізичну слабкість дуже часто стають жертвами незаконної торгівлі органами, особливо діти – вихідці із неблагополучних, малозабезпечених сімей. Непоодинокими є факти продажу біологічними батьками власних дітей.

Трудові мігранти, зокрема нелегальні, досить часто не володіють мовою країни-перебування, не мають знайомих та друзів, незаконно знаходяться в певній країні, тому є легкими жертвами торговців органами. Існує схема законного усиновлення дітей-сиріт із метою вилучення та подальшого продажу їх органів [1, с. 67]. У таких ситуаціях майже відсутній ризик викриття злочинної діяльності, адже такі діти позбавлені батьківського захисту, а організаційні та правові нюанси такого усиновлення нерідко врегульовуються (за плату) безпосередньо посадовими особами органів опіки та піклування і працівниками будинків-інтернатів. У групі ризику також перебувають безпритульні, так як вони є соціально неактивними членами суспільства, втратили зв'язок із рідними та друзями, часто перебувають у стані алкогольного чи токсичного сп'яніння. Особа може стати жертвою недобросовісних лікарів. Прикладом є «справа львівських лікарів»,

коли лікарі-хірурги таємно під час хірургічної операції видалили пацієнтці нирку.

Поширеним є таке явище, як «трансплантаційний туризм», коли багаті пацієнти приїжджають для пересадки органів у країни, де права донора ніяк не захищені. Особливо це стосується Китаю. У цій країні за підтримки правлячого режиму створений і функціонує «живий» банк органів: людей убивають, як тільки з'являється клієнт, що потребує трансплантації. Жертвами в даній ситуації здебільшого стають не злочинці, які дійсно порушили закон, а носії певних релігійних переконань. Це тибетські буддисти, мусульмани-уйгури і найбільш численна група – прихильники духовної практики Фалуньгун, яких уже 14 років переслідують режим комуністичної партії Китаю.

Особи, які за їх добровільною згодою залучаються до кримінального бізнесу, є «живим товаром». Як правило, такими добровільними «донорами» виступають громадяни бідних країн, а «власниками» нових органів – заможні громадяни розвинених країн. Вікова категорія добровільних продавців власних органів 20-35 років [3, с. 2].

Загальновизнаним є факт існування «чорного ринку» органів. Скільки ж коштують там людські органи та тканини? Рогівка ока – \$5 000; серце – \$250 000; печінка (фрагмент) – \$5 000 – \$55 000; нирка – \$2 000 – \$50 000; кістковий мозок – \$40 000.

Люди погоджуються продати свої органи з причин необхідності великої суми коштів на лікування рідних (особливо дітей); непогашеного банківського кредиту;

боргів; скрутного матеріального становища; бажання покращити житлові умови, придбати автомобіль, інші речі.

Таких осіб важко назвати «жертвою» у прямому розумінні цього слова, вони роблять свій вибір свідомо, хоч і під впливом життєвих обставин, та аргументують дії наявністю в них права розпоряджатися своїм тілом на власний розсуд. Вони не вважають себе «жертвами» незаконної торгівлі органами, але досить часто донори, які погодилися на вилучення органів, залишаються ошуканими і не отримують частини або навіть всієї обіцяної суми. Зазвичай, особи не повністю проінформовані про характер операції, реабілітаційний період та наслідки вилучення органу.

Отже, щоб зменшити кількість жертв незаконної торгівлі органами та тканинами людини, доцільно було б запровадити в українське законодавство про трансплантологію так звану «презумпцію згоди», тобто «прижиттєву згоду» людини на забір її органів після смерті. Якщо особа не хоче, щоб її органи після її смерті використовувалися в трансплантології, вона має скласти письмову нотаріально посвідчену заву про це. Таке законодавче врегулювання дасть можливість отримувати донорські органи від померлої людини і, таким чином, зменшить дефіцит донорських органів і тканин, а отже, і кількість потерпілих від незаконної торгівлі ними.

Список літератури

1. Ілляшенко О. В. Віктимологічні аспекти захисту від незаконної торгівлі органами та тканинами людини / О. В. Ілляшенко // 36. наук. пр. – Київ: [б.в.], 2014. – 215 с.
2. Мусієнко А. Деякі елементи криміналістичної характеристики злочинів у сфері трансплантації органів або тканин людини / А. Мусієнко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юрид. науки. – 2010. – № 84. – С. 52–54.
3. Мусієнко А. В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. В. Мусієнко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ: [б.в.], 2010. – 18 с.
4. Trafficking in human beings for the purpose of organ removal in the OSCE region: analysis and findings. Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings. SEC.GAL/123/13/Rev 1. 8 July 2013. p. 59.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. К. А. Автухов

Г. М. Чернишов,
асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська
юридична академія»,
м. Одеса

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА В ІНВЕСТИЦІЙНО-БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

В умовах складної криміногенної обстановки в Україні особливого значення набуває захист законних прав фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань. Кримінальна реальність, що пов'язана зі стрімкими темпами тінізації економіки, масштабами корупції, вимагає розробки ефективних заходів запобігання злочинності, які відповідатимуть сучасній дійсності. Фінансове шахрайство є одним з найбільш небезпечних і латентних проявів криміналізації інвестиційно-будівельних відносин, що потребує об'єднання та акумуляції економічних, організаційних і правових зусиль у протидії цьому явищу.

Важливість дослідження віктимологічних аспектів фінансового шахрайства є очевидною, адже потерпілий завжди є активним учасником цього злочину: введений в оману він добровільно передає майно або право на майно злочинцю. Вивчення зв'язку «злочинець – жертва» допомагає отримати повну інформацію про механізм злочинної поведінки, індивідуальні особливості конкретного злочину, а також вибудувати слідчі версії та організувати проведення розслідування. Жертва відіграє важливу, а іноді навіть і вирішальну роль у реалізації протиправних мотивів.

Проблематика віктимологічної профілактики шахрайства, дослідження поведінки та характеристика жертв цих злочинів знайшли відображення у працях деяких вітчизняних та зарубіжних вчених: У. Альбрехта, К. В. Астаф'єва, С. І. Афанасенко, І. В. Ільїна, О. В. Кравченко, В. Д. Ларичева, О. В. Лисодеда, Т. А. Малихіна, А. В. Микитчика, О. Л. Мусієнко, О. Р. Оніщенко, К. Л. Попова та ін.

Серед учених тривають дискусії навколо визначення та співвідношення

центрального поняття віктимології: жертва, потерпілий та постраждалий; віктимність; віктимізація тощо. Не маючи на меті проведення детального аналізу всіх позицій вчених навколо термінологічної різниці між цими категоріями, зазначимо наступне: визначення жертви злочину, передбачене у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, а також визначення потерпілого, що надано у Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) України, вважаємо як такі, що цілком відповідають цілям нашого дослідження.

Жертв фінансового шахрайства слід вивчати не ізольовано, а в сукупності елементів, що становлять систему кримінологічної характеристики злочинної діяльності. При цьому очевидно, що підходи до характеристики потерпілих фізичних та юридичних осіб є різними, враховуючи їх правовий статус. Жертви, які є фізичними особами, вивчаються в системі соціальних зв'язків, статусів і ролей. Аналізується мікросередовище, в якому перебуває особа: її стосунки з родичами, знайомими, за місцем проживання, на роботі тощо. Важливою є морально-психологічна характеристика: емоційні якості, характер, темперамент, схильності та інші психологічні особливості. Потерпілі – юридичні особи аналізуються з урахуванням їх організаційно-правової форми, виду діяльності, строку існування на ринку, вартості основних й оборотних капіталів, ліквідності майна, чисельності штату, змінюваності кадрів,

загального рівня освіти та досвіду працівників, кваліфікації відповідальних працівників юридичної особи, наявності служби фінансової безпеки, місцезнаходження, форми документообігу тощо.

Велике значення має інформація про зв'язок і взаємовідносини потерпілого зі злочинцем: чи були вони знайомі до вчинення злочину, чи існували соціальні контакти між ними та ін. Зв'язок злочинця і жертви не є однотипним. Як зазначає О. Л. Мусієнко, зв'язок «злочинець – потерпілий» виникає як наслідок розвитку злочинної події та дій особи, що вчинила злочин, її взаємодії з жертвою посягання. Акт злочинного посягання перетворює існуючий до цього зв'язок даних осіб (який мав особистий, побутовий або інший характер) на зв'язок кримінальний. У випадках, коли злочинець і потерпілий (жертва злочину) до посягання не зустрічалися, не були знайомі, в основі розвитку зв'язку лежить лише факт вчинення злочину [1, с. 82–83]. Взаємозв'язки груп суб'єктів і жертв фінансового шахрайства описує у своїй монографії С. С. Чернявський [2, с. 254].

До жертв фінансового шахрайства в інвестиційно-будівельній сфері слід віднести: 1) фізичних осіб (приватні інвестори); 2) юридичних осіб (інвестори, фінансові установи, суб'єкти господарювання тощо); 3) державу (органи державної влади, місцевого самоврядування).

Характеристика потерпілих від фінансового шахрайства в інвестиційно-будівельній сфері різниться залежно від виду будівництва. У межах нашого дослідження надати повну інформацію щодо жертв фінансового шахрайства в будівельній сфері є неможливим, однак зазначимо, що їх поведінка суттєво відрізняється від жертв так званого «традиційного шахрайства». Серед

потерпілих фізичних осіб переважають чоловіки віком від 25 до 50 років, що мали постійні доходи середнього та високого рівня. Як правило, поведінка жертв носить некритичний, правомірний характер. Їм меншою мірою притаманні необачність, надмірна довірливість, некритичність при сприйнятті інформації, що є характерними рисами потерпілих від загальнокримінального шахрайства.

До психологічних характеристик, які підвищують уразливість кримінального маніпулювання при шахрайстві, належать: екстравертованість особистості; наявність високого рівня претензій; внутрішня підвищена готовність до мобільних дій та змін у житті; незадоволеність своїм соціальним і професійним становищем; дефіцит спілкування; завищений стандарт споживання тощо [3, с. 190].

Віктимологічна профілактика фінансового шахрайства в інвестиційно-будівельній сфері повинна носити комплексний характер та вестися в таких напрямках:

– заходи щодо попередження можливої віктимізації віктимної категорії громадян (превентивні заходи): інформаційний напрям; науково-аналітичний напрям;

– заходи, які застосовуються вже до віктимізованої частини громадян: створення реальних і дієвих умов та механізмів відшкодування збитків потерпілим від злочинів особам; забезпечення безпеки осіб, які стали жертвами чи свідками таких злочинів; заходи соціальної та психологічної підтримки потерпілих осіб; допомога під час розслідування кримінального (кримінальних) провадження.

Список літератури

1. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : монографія / О. Л. Мусієнко ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків: Право, 2009. – 168 с.
2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія / С. С. Чернявський. – Київ: Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.
3. Онищенко О. Р. Манипулирование сознанием и поведением жертв при мошенничестве: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / О. Р. Онищенко. – Москва, 2005. – 212 с.

Д. О. Шагірманов,
студент 17 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів прокуратури
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Нині, у період наймасштабнішої глобалізації, людство має великий масив телекомунікаційних мереж, пристроїв, можливостей, які створювалися для того, щоб спростити спілкування, ведення бізнесу, життя. Інформаційні технології проникли у всі сфери людського життя, без них ми не можемо уявити наше буття. Безумовно, певна мета була досягнута. Проте не обійшлося і без негативного прояву такої глобалізації та телекомунікації життя. Таким проявом є кіберзлочинність, яка виступає самим небезпечним та складним для розслідування видом злочину.

По-перше, у наш час інформація становить найбільшу цінність, основний масив її зосереджений у телекомунікаційних мережах, а тому вона є вразливою для кіберзлочинності. По-друге, лівова частка усіх активів знаходиться в електронному форматі. По-третє, такі злочини мають великий рівень латентності, оскільки у деяких випадках жертва не усвідомлює факту вчинення злочину, а у інших – взагалі не бажає звертатися до правоохоронних органів. Кіберзлочини, як уже наголошувалося, є досить важкими для розслідування. А тому найважливішим засобом протидії комп'ютерній злочинності є запобігання їй.

Головну роль у кримінологічній характеристиці та розслідуванні злочинів у комп'ютерній сфері відіграє жертва такого злочину. Основним фактором є те, що телекомунікаційні мережі доступні всім верствам суспільства, а тому жертвою такого злочину може бути кожен. Інформація про жертву кіберзлочину може визначити мотиви вчинення злочину, а також коло осіб, серед яких слід шукати злочинця. Мотив надає нам змогу окреслити наявність певного зв'язку між жертвою та злочинцем, а також його

характер.

Слід додати, що жертвами таких злочинів виступають не тільки користувачі мережі Інтернет, а й власники банківських карток. Кошти таких власників можуть незаконно пересилатися до інших адресатів, а також використовуватися поза їх волею.

Існує одне найважливіше правило, що допоможе не стати жертвою кіберзлочину, незалежно від виду користувача. Ніколи і нікому не надавати своїх персональних даних, даних банківських карток, рахунків, іншої інформації. Робити це тільки у крайніх випадках, будучи при цьому на сто відсотків впевненими в тому, що ця інформація не буде використана для вчинення дій злочинного характеру.

Потерпілим від такого злочину може виступати не тільки фізична, а й юридична особа. Це зумовлено тим, що юридична особа може мати значно більші фінансові активи, ніж фізична. Предметом злочину часто є й документи бухгалтерського обліку, а також інформація, що може скомпрометувати юридичну особу та бути підставою вимагання. Характер кіберзлочину щодо юридичної особи дещо відрізняється. Якщо з фізичною особою вчиняються шахрайські дії, тобто через довірливість особи отримується певна інформація, то у випадку з юридичною особою більше використовуються комп'ютерні навички особи злочинця, які дозволяють незаконно отримати бажані відомості. Для запобігання цим злочинам слід провести інструктаж із працівниками щодо поширеності таких злочинів, що робити у разі підозри їх вчинення, інформування щодо основних слідів

даних злочинів. Ужити всіх можливих заходів щодо забезпечення безпеки важливої інформації: використання надійного та

новітнього програмного забезпечення, встановлення декількох охоронних рівнів важливої інформації.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Новіков

К. Я. Щербакова,

студентка 2 групи 4 курсу факультету
підготовки кадрів для державної
пенітенціарної служби України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖЕРТВИ ШАХРАЙСТВА

Жертва злочину (її стан, якості) має суттєвий вплив на процес виникнення злочину. Аналіз постраждалої від злочину особи дає можливість визначити причини вчинення злочинів, виокремити умови, що їм сприяють, об'єктивно дослідити механізм конкретного злочину, виявити найбільш типові форми її взаємовідносин зі злочинцем. Жертва злочину – це особа, котрій завдано моральної, фізичної або матеріальної шкоди від злочинного посягання.

Особа жертви злочину характеризується наступними ознаками: загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, фах, освіта та ін.); дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки, а також відомості про її віктимність, тобто схильність ставати жертвами злочинів внаслідок низки обставин.

Злочини проти власності є найбільш поширеним серед тих, що вчиняються на території України. Згідно зі статистикою Державної судової адміністрації України в 2014 р. серед вироків, що було винесено судами першої інстанції, 47,5% стосується саме злочинів проти власності. При цьому найчастіше жертвам злочинів проти власності заподіюється матеріальна і моральна шкода (99,39%); шкода здоров'ю становить 0,59% і лише 0,02% – шкода життю.

Виокремлюючи шахрайство із числа інших злочинів проти власності, необхідно зазначити, що жертви шахрайства

страждають саме через підвищену віктимність. Для осіб, які стали жертвами шахрайства, характерною рисою є певна безвідповідальність, адже існує тісний зв'язок між почуттями відповідальності та вини. Чим вище відповідальність, тим більшою стає можливість розвитку у людини відчуття вини. Останнє, у свою чергу, спонукає людину виправити ситуацію, відновити нормальний хід речей.

Поведінка людини, як правило, є результатом впливу ситуації та особистих якостей людини. Для ситуацій вчинення шахрайства характерно, що поведінка людини створює об'єктивну можливість вчинення злочину. Дії потерпілого, як протиправні, так і необережні, належать до обставин, які сприяють досягненню мети злочину, тобто дії злочинця є результатом дії особи, якій завдано шкоду.

Загальновідомо, що поведінку жертви можна поділити на позитивну і негативну.

Позитивній поведінці жертви притаманна обережність, уважність, яка можлива в окремій ситуації, а також ймовірний опір нападнику.

Негативна ж поведінка жертви, навпаки, створює ситуації, які сприяють скоєнню шахрайства, наприклад, необачна, довірлива поведінка жертви зі злочинцем через їх попереднє знайомство.

Жертв шахрайства можна

кваліфікувати за декількома групами. Перша група – так звані «провокуючі» жертви, які характеризуються відвертим хизуванням доходами, прикрасами, коштовними речами тощо. Другу групу становлять «легковажні» жертви, які легко контактують із незнайомими людьми, ведуть безтурботний спосіб життя, характеризуються браком життєвого досвіду. «Необережні» жертви, які складають третю групу, частіш за все є неуважними у ставленні до своїх речей та майна. Четверта група – це «довірливі» жертви, для яких властивий стан самотності, при цьому вік і стать важливого значення не мають. І, нарешті, до п'ятої групи слід віднести «нейтральних» жертв, тобто до цієї групи належить будь-яка людина, яка своєю поведінкою ніяк не сприяє вчиненню злочину, але через збіг обставин може стати жертвою злочинного посягання.

Щоб забезпечити достатній рівень віктимологічної безпеки як для окремих громадян, соціальних груп, так і для населення в цілому, віктимологічна профілактика скерована на виявлення, усунення або нейтралізацію чинників,

обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку та викликають ймовірність вчинення злочинів. Також за допомогою віктимологічної профілактики виявляються групи ризику та конкретні особи з підвищеним ступенем віктимності з метою поновлення або зміцнення їх захисних властивостей та створюються або покращуються вже існуючі спеціальні засоби захисту громадян і конкретних осіб від злочинів.

Отже, як висновок додамо, що необхідно вживати організаційно-правові, економічні, інформаційно-виховні, технічні заходи віктимологічної профілактики.

Враховуючи специфіку злочину, насамперед слід приділити увагу формуванню морально-вольових якостей окремої особи, гармонізуванню морально-психологічного стану особистості для того, щоб здоровий глузд і обачливість мали перевагу над бажанням отримати сумнівну майнову вигоду.

Список літератури

1. Челпан О. В. Характеристика поняття «жертва злочину» / О. В. Челпан // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 3. – С. 68–70.
2. Сіренко О. В. Поведінка потерпілого як складова його криміналістичної характеристики / О. В. Сіренко // Міжнарод. юрид. вісн.: зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. – 2015. – Вип. 1. – С. 127–133.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень – грудень 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=189273
4. Попов К. Л. Соціально-психологічні орієнтири у віктимологічному дослідженні жертви шахрайства / К. Л. Попов // Юрид. вісн. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1. – С. 164–168.
5. Афанасенко С. І. Особливості механізму віктимної поведінки жертв шахрайств / С. І. Афанасенко // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 3. – С. 58–61.
6. Мірошніченко Т. О. Про деякі особливості щодо віктимної поведінки жертв корисливо-насильницьких злочинів / Т. О. Мірошніченко // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 1. – С. 88–94.
7. Набільська І. І. Загальнотеоретичні питання віктимної профілактики злочинів / І. І. Набільська // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : тези доп. круглого столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко [та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 52–55.
8. Попов К. Л. Напрями віктимологічної профілактики шахрайства / К. Л. Попов // Юрид. наук.-електрон. журн. – 2015. – № 3. – С. 154–158

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський

Білецький А.В.,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного Університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПСИХОФІЗИЧНА ПРИРОДА ВІКТИМНОСТІ

В своїй нещодавній статті «Віктимність як основна категорія віктимології» Головкін Б. М. зазначив, що ідея природженої жертви не набула широкої підтримки у науковому співтоваристві, але, попри це, продовжує розвиватися [1, с. 9]. На протязі усієї історії кримінологічної науки висувались різні теорії походження віктимності: прихильники однієї теорії вважали, що віктимність є соціальною за природою [2, с.68-69; 3 с. 175-176]; прихильники іншої – віктимність носить психофізичний характер. Думка про природжену жертву була висловлена ще в працях таких вчених як Г. Еленбергер, Г. фон Гентінг, Б. Мендельсон, Д. В. Ривман, И. А. Кудрявцев, Ю. Л. Метелиця, В. І. Полубінський та ін. Зі свого боку, ми погоджуємось з цим твердженням і пропонуємо розглянути його більш детально. Прихильники теорії природженої віктимності вказують, що віктимність є не соціальною деформацією, яка набувається протягом життя індивіда, а є невід'ємною особливістю людини від початку її життя. Будь-який індивід потенційно є віктимним, оскільки, знаходячись у певній життєвій ситуації може стати жертвою злочину [4, с. 3]. Людина не набуває віктимності у процесі життєдіяльності, а є віктимною з моменту народження і до смерті – вона не може не бути віктимною, оскільки живе в суспільстві, де не ліквідована злочинність, отже, існує об'єктивна можливість стати жертвою злочину [5, с. 46]. Вченими була висунута теорія про існування комплексу жертви [3, с. 168-172; 6, с. 35]. Головкін Б. М. підтримуючи цю думку, зробив висновок про те, що цей комплекс базується на основі загнаного у підсвідомість нав'язливого почуття страху перед дійсною або удаваною загрозою особистій безпеці. Такий страх пов'язаний із комплексами, фобіями,

передчуттям бід, підсвідомими установками, пережитим досвідом віктимізації. Він посилює уразливість перед злочином та запускає програму віктимної поведінки у буденних життєвих ситуаціях. Зіштовхнувшись із незвичною ситуацією, носії так званого комплексу жертви видають (проявляють) себе у натовпі зовнішнім виглядом і нетиповою поведінкою [1]. Постає питання: чи можливе успадкування почуття страху? Американськими вченими Брайаном Диас і Керрі Ресслер з Медичного центру Університету Еморі в Атланті, в 2013 році, була опублікована доповідь, в якій вказувалось, що травмуючі події в житті змінюють активність генів шляхом хімічної модифікації ДНК в спермі, і це вносить зміни в роботу мозку і поведінку наступних поколінь [7]. Експерименти, щоправда, проводились на тваринах, але це у жодному разі не зменшує вагомості дослідів. Тобто, вчені довели, що страх входить до генетичної пам'яті. Генетичною пам'яттю є досвід предків, що передається наступним поколінням через ДНК. Генетична пам'ять вивчалась ще Карлом Юнгом [8], який зазначав, що досвід кожної людини не стирається після його смерті, а навпаки - накопичується в генетичній пам'яті суспільства. Варто зазначити, що існує також поняття «віктимність-патологія», яка проявляється як наслідок патологічного стану особистості - тяжкий соматичний розлад, фізична недуга чи психічне захворювання [9, с. 85]. Практика судово-психіатричної експертизи свідчить про те, що нерідко жертвами протиправних дій є особи з різними формами психічної патології.

Тобто це жертви, які під час вчинення стосовно них кримінального правопорушення повністю або частково не розуміють характер протиправних дій. Вивченням зв'язку віктимності та психічних розладів займалися науковці А. Ю. Березанцев та Т. Ю. Філатов з Федерального медичного дослідного центру психіатрії та наркології ім. В. П. Сербського. Вченими було вивчено 128 підекспертних-потерпілих з різними формами психічних розладів. Частіше за все, спостерігались пацієнти з органічними психічними розладами (34,4%), розумовою відсталістю (26,5%), шизофренією (24,2%), розладами особистості (10,2%). Також було встановлено, що у 80,5% осіб-потерпілих психопатологічні розлади супроводжувалися віктимною поведінкою (пасивною, провокаційною, агресивною) [10]. Як виявилось, найменшою віктимністю володіють особи з невротичними розладами; помірним та вираженим ступенем індивідуальної віктимності – пацієнти з розладами поведінки (останні частіше стають жертвами злочинів проти життя та здоров'я); пацієнти з когнітивними розладами мають більш виражені форми віктимної поведінки; найвищим ступенем віктимності володіють потерпілі з тяжкими

психічними розладами [11, с. 20]. Чи можна в цьому випадку казати про природжену віктимність? На нашу думку, так, оскільки в медицині існує поняття «патологічної спадковості» – передача генів у спадок. Так, виділяють пряму та непряму форму передачі. Але вони спостерігаються досить рідко. Частіше доводиться згадувати про спадкову схильність. Разом з тим, навіть її наявність не означатиме, що у людини обов'язково буде психічний розлад. Статистика свідчить: ймовірність того, що дитина з батьками-шизофреніками буде шизофреніком складає 40%. Тобто 60% осіб з патологічною спадковістю не захворіють на шизофренію, хоча в них і є схильність до цього. Ці явища здебільшого детермінуються соціально-психологічними факторами [12, с. 31-32]. Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати про те, що теорія природженої жертви злочину потребує подальшої розробки, не дивлячись на невелику підтримку цієї гіпотези. Як ми змогли побачити, сучасні наукові дослідження в сфері медицини дають змогу надалі розмірковувати над проблемою генетичної схильності деяких осіб ставати жертвами злочинів.

Список літератури

1. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології / Б. М. Головкін // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – №20. – С.6–13.
2. Рыбальская В.Я. О виктимологическом направлении профилактики преступности несовершеннолетних / В. Я. Рыбальская // Виктимология и профилактика правонарушений: сб. науч. трудов. – Иркутск, 1979. – С. 67–72.
3. Туляков В. О. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) / В.О. Туляков. – Одесса: Юрид. лит., 2000. – 336 с.
4. Воляннюк Н. Ю. Віктимність як предмет психологічного аналізу / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, В. В. Папуша — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://univerua.rv.ua/VNS1-2011/Volyanyuk%20N.Y.,%20Lozhkin%20G.V.,%20Papusha%20V.V.p df>. – Заголовок з екрану (дата звернення 19.10.2015).
5. Александров Ю. В Криминология: Курс лекций /Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков — Київ: МАУП, 2002. — 295 с.
6. Малкина-Пых И. Г. Психология поведения жертвы / И.Г. Малкина- Пых. – М. : Эксмо, 2006. – 1008 с.
7. Dias B. G., Ressler K. J. Parental olfactory experience influences behavior and neural structure in subsequent generations [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.nature.com/neuro/journal/v17/n1/full/nn.3594. html>. — Title from the screen (date of appeal 19.10.2015)
8. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг // Пер. с англ. — Издание 2-у., М.: «Когито-Центр», 2010. — 352 с.

9. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підруч. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Харків: Право, 2008. — 240 с.
10. Березанцев А. Ю. Правовые, клинические и виктимологические аспекты судебно-психиатрической экспертизы потерпевших с психическими расстройствами / А. Ю. Березанцев, Т. Ю. Филатов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.juristlib.ru/book_5257.html. - Заголовок з екрану (дата звернення 19.10.2015).
11. Филатов Т. Ю. Виктимологические аспекты поведения потерпевших с психическими расстройствами: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. мед. наук: 14.00.18 / Т. Ю. Филатов; ФГБУ «ФМИЦПН им. В. П. Сербского». — М., 2009. — 23 с.
12. Пауков В. С. Судебная психиатрия : лекции / В.С. Пауков. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. — 208 с.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

Білоножко Ю. В.,

студентка 5 курсу, 3 групи, факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ОСОБИ ЖЕРТВИ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблеми віктимної поведінки потерпілих у злочинах насильницького характеру в умовах загальної ескалації насильства в сучасному українському суспільстві набувають особливого значення, відрізняючись підвищеною актуальністю. Віктимністю у кримінології вважають здатність за певних обставин стати жертвою злочину або нездатність запобігти такій небезпеці там, де об'єктивно це можна було зробити. Для віктимології основний дослідницький інтерес становлять люди як жертви злочинів. Віктимологічне поняття жертви злочину дещо відрізняється від поняття потерпілого у кримінальному провадженні. У процесуальному порядку потерпілим може бути визнано фізичну чи юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди. Віктимологія при визначенні жертви злочину виходить із принципу врахування як безпосередньої заподіяної шкоди, так і опосередкованої. Внаслідок цього, до числа жертв поряд із фактично постраждалими особами відносять і тих, які перебували із жертвою у різного роду зв'язках (родинних, трудових тощо) [4, с.124]. Д.В. Рівман відзначає, що 42 % осіб, які постраждали від

насильницьких злочинів, становлять особи у віці від 18 до 29 років. Однак, ми вважаємо, що такий вік сам по собі не є віктимогенним, але у поєднанні зі специфічними властивостями людини певного віку та обраним злочинцем видом кримінального насильства він може мати певне значення для характеристики жертви [3, с.211]. Дослідження Х.А. Тинісмягі, показало, що наявність сім'ї, дітей відіграє роль антивіктимного фактору. Так, серед потерпілих було 81,4% неодружених, 88,6% - не мали дітей. Це можна пояснити як неповнолітнім віком більшості потерпілих, так і неможливістю одружених жінок бути в компаніях та ситуаціях, де можливо сексуальне насильство [1, с.107]. Характер взаємовідносин злочинця з жертвою впливає на мотивацію злочинної поведінки більше, ніж характер соціального зв'язку. Особистість жертви віктимологічно відіграє все більшу роль у практиці боротьби зі згвалтуваннями. Її спосіб життя і поведінка набувають суттєвого правового значення під час

індивідуалізації покарання винного, в оцінці зібраних доказів та профілактиці згвалтувань. Вважаємо, що до факторів, які свідчать про негативну характеристику потерпілої особи поза контекстом конкретного злочину, належать: нерозбірливість у сексуальних зв'язках, вживання алкоголю, наркотичних речовин, участь в групах антисоціального спрямування [1, с.108]. На нашу думку, віктимність жертви кримінально-насиленої поведінки часто обумовлюється й її освітнім рівнем. За результатами дослідження А.Л. Репецької, як насильникам, так і жертвам кримінального насильства притаманний досить низький рівень освіти [3, с.211]. Пониження освітнього рівня потерпілих, у порівнянні із злочинцями, на думку Б.М. Головкина, певною мірою підвищує їх індивідуальну віктимність. Це не випадково, оскільки малоосвіченим особам більш притаманні егоїстичні інстинкти, відсутність критичної оцінки власної поведінки, вузький світогляд, примітивні потреби та інтереси, культ грубої фізичної сили, зневага до морально-культурних норм, нестриманість емоцій, брутальність, безпринципність. Люди з низьким освітнім рівнем частіше створюють конфліктні ситуації, в ході яких не можуть правильно оцінити характер своєї поведінки і передбачити подальші дії злочинця [3, с.212]. Важливим елементом соціально-

демографічної характеристики особи жертви насильницьких злочинів є те, що остання не тільки своєю поведінкою може сприяти вчиненню злочину, а й характеризується морально-психологічними вадами особистості. В.М. Куц та О.Ю. Дишлевої встановили, що дівчата, які мають вищу освіту та живуть в сім'ях з матеріальним достатком, - мають завищену самооцінку і теж достатньо високий рівень віктимності [2, с.68]. На рівень віктимності неповнолітніх та малолітніх впливають індивідуально-психологічні фактори. Причинами є відсутність належного виховання таких дітей: низький інтерес до їх життя, кола спілкування, захоплень. Особливою віктимністю характеризуються дівчата із зухвалим стилем спілкування, вульгарною зовнішністю, які демонструють свої переваги, мімікою і поглядом запрошують до спілкування [2, с.71]. Таким чином, віктимність особи жертви насильницьких статевих злочинів є провокуючим чинником, що безпосередньо впливає на динаміку показників злочинності. Проте, наголошуємо на тому, що наявність цих характеристик у особистості не має фатального значення, а лише з певною ймовірністю підвищує їх можливість стати жертвою у порівнянні з тими, які не мають означених якостей.

Список літератури

1. Ларченко М.О. Кримінологічний аналіз особистості жертви статевих злочинів та її поведінки. – [Текст]: Юридичний вісник 4 (17) 2010. – С.106-110.
2. Симоненко Н.О. Криміналістичні риси жертви статевих злочинів. – [Текст]: Митна справа №2 (92) 2014. – С.67-71.
3. Гумін О.М. Особливості кримінологічного аналізу жертв насильницьких злочинів. – [Електронний ресурс]: Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2009. - Вип. 3. - С.209-218. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzlubp_2009_3_31.pdf.
4. Кримінологія. – [Текст]: підручник/ В.В.Голіна, Б.М.Головкін, М.Ю.Валуйська. – Х.: Право, 2014 р.- 440 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. М.Ю. Валуйська

Головко О.М., аспірант НДІ інформатики і права НАПрН України, асистент кафедри кримінального права та правосуддя Навчально- наукового інституту права і соціальних технологій ЧНТУ, м. Чернігів

ІНФОРМАЦІЙНА ВІКТИМІЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Жертва злочину (її стан, якості) має суттєвий вплив на процес виникнення злочину. Аналіз постраждалої від злочину особи дає можливість визначити причини вчинення злочинів, виокремити умови, що їм сприяють, об'єктивно дослідити механізм конкретного злочину, виявити найбільш типові форми її взаємовідносин зі злочинцем. Жертва злочину – це особа, котрій завдано моральної, фізичної або матеріальної шкоди від злочинного посягання.

Фактично за роки незалежності України відбувалося планомірне вивчення російськими спецслужбами віктимологічного портрету майбутньої жертви, її «слабких сторін». Так, у свідомості росіян телебачення постійно підігрівало думку про екстремістські настрої українців, особливо з Західної та Центральної України, тому в подальшому рецепіентам виявилось простіше повірити в абсурдні тези національних ЗМІ; питання мовних протиріч та нібито гноблення російськомовного населення також періодично з'являлися на російському телебаченні ще до революції гідності тощо. У якості ілюстрації вищевказаного: задля підсилення викривленого сприйняття подій в Україні по супутниковому телеканалу «Россия-24» було показано сюжет про зізнання громадянина Росії, який начебто брав участь у заворушеннях у Києві [6]. Він стверджував, що на стороні «радикалів» воюють підготовлені найманці, зокрема з США, з Німеччини, Польщі та запевнював про нібито існування «Кодексу бойовиків», що передбачає жорсткі каральні заходи (навіть вбивство) за непокору чи зрадництво [8]. Єжи Бафія доречно зазначає, що жертву злочину слід розглядати як фактор що генетично та динамічно впливає на

злочинність [1]. Вивчаючи різноманітність особистісних і поведінкових характеристик жертв-девіантів, віктимологія також пізнає характеристики індивідуальної та масової форм вияву девіантності, пов'язаної зі злочином і злочинністю “одним ланцюгом” [7, с. 24]. Загалом, віктимність – це складне масове соціально-психологічне явище, виражене в кількості жертв, які зазвичай спричиняють серйозну соціальну проблему [3, с. 3]. Як зазначає Рівман Д.В., віктимністю є і певне негативне соціальне явище і уразлива поведінка конкретної особи [5]. Віктимізація – це процес перетворення особи чи групи осіб на реальну жертву, а також результат такого процесу. Віктимна ситуація – життєва ситуація, що зумовлена певними характеристиками особи чи поведінкою потенційної жертви, коли виникає реальна можливість заподіяння їй шкоди [3, с. 6]. Наслідком інформаційної віктимізації є формування ряду негативних соціальних патернів, таких як сприйняття інформації на емоційному, а не на раціональному та критичному рівні, недовіра до влади, виховування ненависті до контрагента та відсутність відчуття безпеки у державі. Так, відповідно до дослідження проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 5 по 10 вересня 2014 р., переважна більшість (79,6%) громадян України вважають, що існує загроза зовнішньої збройної агресії проти України. Найчастіше загроза відчувається з боку Росії (76,3%). Виходячи з наукових досліджень в галузі кримінології можна зробити

висновок, що віктимність поділяють на потенційну та реальну [2, с. 187]. У вищеприказаній ситуації інформаційні агентства методично формують потенційно віктимізоване населення, яке в переломний момент зазнає масової віктимізації та набуває реальної віктимності. Однак, вітчизняні ЗМІ також мають такого роду негативний вплив на свідомість людини, віктимізуючи реципієнтів нав'язливими висновками щодо тієї чи іншої події. Так, населення на Сході України спіткала доля масово віктимізованих інформаційними ресурсами (йдеться не тільки про телебачення, але й друковані та Інтернет-видання, а також соціальні мережі). Зокрема зафіксовано, що в соцмережі Facebook можна побачити цілі групи (communities) людей, що свідомо поширюють панічні настрої та неправдиві відомості, що мають на меті створити образ «непереможної російської армії». Їх повідомлення в новинних стрічках передруковували і Інтернет-ЗМІ, а подекуди – і більш традиційні ЗМІ [8]. В даному контексті можна провести аналогію між жертвами деструктивних культів та жертвами інформаційно-психологічних впливів. В обох випадках внаслідок впливу на свідомість потенційної жертви відбувається унеможливлення нею мислити власними категоріями. Так, відносно саєнтології (американського деструктивного культу) зазначається: «головне не в тому, що

саєнтологія проти психіатрії та медицини, а в тому, що вона намагається зганьбити своїх конкурентів. Саєнтологія використовує свою внутрішню систему інформації, щоб звинуватити найефективніших критиків у тому, що ті діють як члени деструктивних культів» [4]. Ця теза чи не найкраще констатує нинішню деструктивну діяльність російських медіа ресурсів по відношенню до подій в Україні. Таким чином, у жертви відбувається інтроекція, тобто нездатність критично ставитися до отриманої від певного суб'єкта інформації та, як наслідок, заміщення власних тверджень міркуваннями оточуючих. При цьому відбувається проекція нав'язаних медійними джерелами понять (на прикладі нинішнього конфлікту: «украї», «націоналісти», «бандерівці» тощо) та моделі поведінки, спричиняючи масову віктимізацію. Виходячи з вищезазначеного ЗМІ, виступаючи посередником між державою та людиною донесення до суспільства важливих суспільно-політичних рішень породжує своїми повідомленнями соціальний невроз та паніку серед населення, що в результаті спричиняє масову віктимізацію та спричиняє аномію суспільства.

Список літератури

1. Бафія Є. Проблеми кримінології: діалектика криміногенної ситуації. М.: Юрид. лит., 1983.
2. Голіна В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні [Текст] / Голіна В. // Вісник Академії правових наук України. 2007 р. №3(50). – Х. : Право, 2007. – 185-193 с.
3. Джужа О.М. Місце віктимологічного вчення у кримінологічній науці / Джужа О.М. // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. - № 2(2). – 3-10 с.
4. Информационные методы применения психонаркотиков сектой Саентологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://theme.orthodoxy.ru/scientology/scientologers_013.html
5. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. – Л., 1975. – С. 14.
6. Среди боевиков начались разборки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rg.ru/2014/03/02/naemniki-site.html
7. Туляков В.А. Виктимология. Социальные и криминологические проблемы / Туляков В.А. – Одесса : Юрид. лит., 2000. – 331 с.
8. Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти

Зелінський В.І.,
студент 13 групи 5 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

НЕПРАВОМІРНА ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

З часу здобуття Україною незалежності спостерігаємо тенденцію включення до вироків суду фрази такого змісту: «Суд зауважує, що вчиненню даного злочину сприяла неправомірна віктимна поведінка потерпілого». Це положення уже стало звичним для суддівської практики, і нині є особливо актуальним. Проаналізувавши кримінологічні параметри потерпілих, їхній психологічний портрет і поведінку під час виникнення небезпечної ситуації, маємо підстави для висновків про те, що на механізм реалізації злочинного наміру впливають особистісні характеристик жертви. Доволі часто жертвами злочину є особи, у діях яких також наявний склад злочину або склад адміністративного правопорушення, що й спричинило скоєння злочину стосовно цих осіб. Тобто потерпіла особа сама вчинила правопорушення. Таке правопорушення зазвичай здійснюють проти інших осіб, порушують їх права і свободи, і як наслідок – провокують їх на вчинення злочину. Зазначимо, що у віктимології жертві відводять роль активного суб'єкта процесу криміналізації, а не пасивного об'єкта у кримінальній ситуації. Це зумовлено тим, що участь жертви у формуванні та реалізації протиправної дії беззаперечна. Дослідниця В. С. Мінська зазначила, що у переважній

більшості випадків саме поведінка жертви провокувала злочин [5, с.35]. Віктимною поведінкою є вчинення особою певного правопорушення. Протиправність правопорушення полягає в тому, що поведінка людини суперечить тим приписам, які вимагає об'єктивне право. Людина здійснює те, що норма об'єктивного права забороняє робити, чи протиправно опускає (минає) те, що норма об'єктивного права наказує робити. Судовій практиці відома значна кількість таких випадків. Найбільш поширені прояви неправомірної поведінки особи – це шахрайські дії, крадіжка, заподіяння тілесних ушкоджень, що призвели до вчинення проти неї злочину [2, с.143], вони ж стають і виявами віктимної протиправної поведінки, а також дрібне хуліганство, поява в громадських місцях в у нетверезому стані, участь у злочинній діяльності, що приносить незаконні прибутки і посилює зацікавлення в пограбуванні цих осіб, приховування жертвами факту вчинення злочину щодо себе зі страху викриття власного злочину. В результаті цих дій особа виступає жертвою- провокатором, змушуючи інших осіб вчинити проти себе злочин. Загалом такі особи

характеризуються як агресивні постраждалі, котрі підлягають притягненню до відповідальності в ролі обвинувачених, потерпілими ж у кримінальному судочинстві такі особи не повинні визнаватись. Цей різновид поведінки виникає в як наслідок самовпевненості, легковажності, надмірної безпечності чи низького рівня інтелекту правопорушника, через що він не може передбачити та усвідомити можливі негативні наслідки своєї поведінки. Актуальною нині залишається проблема попередження злочинів, вчинених на віктимній основі, її розробкою займаються нині багато українських юристів [1]. Теорія жертви злочину тісно пов'язана із кримінологічною теорією попередження злочинів. У дослідженнях науковців утверджується думка про те, що попередження злочинності повинно стосуватися не тільки правопорушників, а й віктимної поведінки жертв злочину. Ситуація злочину найчастіше виникає із ситуації спілкування майбутньої жертви і злочинця, отже основним елементом профілактики злочину є необхідність уникнення дій, які провокують до здійснення злочину.

Дослідники пов'язують також віктимність із кримінологічною безпекою, бо ступінь віктимності особи залежить від рівня безпеки в суспільстві, і вважають названі поняття парними, що важливо для віктимологічного попередження злочинів. Юристи вважають віктимологічне попередження злочинності одним із напрямів створення кримінологічної безпеки, але водночас констатують, що віктимність – це феномен індивідуально-психологічний і може не залежати від рівня кримінологічної безпеки в суспільстві. Важливим засобом віктимологічної профілактики є правове виховання, бо практика свідчить, що багато злочинів ставали можливими через правову необізнаність громадян. Учені висловлюють ідею про переорієнтацію правоохоронної системи на виконання превентивної функції, включаючи створення єдиної системи запобігання злочинам, де особливе місце відводилося б віктимологічній профілактиці жертв злочинів.

Список літератури

1. Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів [Текст] : тези доповідей круглого столу. (Київ, 29 квітня 2014 року) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т.Л.Кальченко та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.
2. Кримінологія: Підручник/ В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодєд та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. – Х.: Право, 2014 - 513 с.
3. Кулієв А.Ю. Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів проти особистості автореф. дис ... канд. юрид. наук / А. Ю. Кулієв . – Київ : , 2010 . – 18с.
4. Кримінологічна віктимологія : [навч. посіб.] / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2006. – 352 с.
5. Минская В.С. Виктимологические факторы и механизмы преступного поведения /В.С.Минская, Г.И.Чечель. – Иркутск: 1988. – 120 с.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

Карташов І. В.,

здобувач кафедри кримінології та кримінально – виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЖЕРТВИ

У кримінологічній науці віктимологічна характеристика особи, як жертви злочину відіграє значне місце, дозволяючи не тільки вивчати особу жертви злочину, її поведінку та фактори, що є передуючими для становлення особи як жертви, а і дозволяє розробляти і вдосконалювати методи запобігання злочинам і створювати превентивні міри протидії. Даний розділ кримінологічної науки є відносно молодим, але за ХХ сторіччя багато видатних вітчизняних та зарубіжних вчених – криміналістів, психологів та судово – медичних експертів внесли свій неоціненний вклад у розвиток даної галузі. Також треба зазначити, що віктимологія є міжгалузевою наукою, досконале вивчення якої потребує знання як і в кримінології так і в психології. Досліджуючи особу жертви ми можемо класифікувати її за різними групами та підгрупами, що обумовлені різними факторами. Так, наприклад, осіб жертви можна розділити на групи за: - віком особи - статтю - її соціальним статусом - її матеріальним становищем - особливостями поведінки та психотипу - різними зовнішніми факторами, що обумовлюють життя та поведінку особи, тощо. Така класифікація осіб як жертв злочину дозволяє виокремити найбільш вразливих до віктимної поведінки осіб.

Так, співставивши деякі соціальні аспекти та інші особливості особи, ми маємо подальшу змогу розділити осіб жертв за конкретними злочинами під які підпадає їх поведінка, наприклад статеві, майнові, посадові, побутові злочини, тощо. Треба також зазначити, що особа жертви нерозривно пов'язана з особою злочинця, обумовлюючи саму його поведінку та впливаючи на фактор рішучості злочинця до скоєння злочину. Даний фактор є важливою складовою і в системі запобігання злочинам і в позитивізації криміногенної обстановки та стабілізації правопорядку в суспільстві в цілому. Дозволяє розробити стратегію і тактику віктимологічної профілактики, яка, безумовно, повинна проводитись як і на загальному рівні так і на індивідуальному. Віктимологічна профілактика дозволяє зменшити коефіцієнт осіб, що класифікуються як потенційні жертви злочинів, максимально ізолювати їх від потенційної небезпеки скоєння щодо них злочину та підвищує рівень їх правової свідомості, а, отже, і зменшує рівень злочинності загалом.

Список літератури

1. Алексеев А. И. Криминология. Курс лекций. – М.: Издательство «Щит – М», 1998. – 340 с.
2. Бумаженко Н. И. Б 90 Виктимология: учебно – методическое пособие / Н. И. Бумаженко. - Витебск : УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2010. – 115 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. Ф. Оболенцев

Касютіна А.Ю.,

аспірантка Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В.Сташиса, м. Харків

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІКТИМНОСТІ ЖІНОК

Злочинність – історично обумовлене і мінливе соціальне явище, яке виявляє себе у вигляді множинності злочинів, має територіально-часовий та кількісно-якісний вимір. Поняття «злочинність» займає центральне місце в кримінології. Для всебічного пізнання цього явища і організації ефективного запобігання злочинності недостатньо обмежитися вивченням її кількісно-якісних показників, особистості злочинця, детермінації злочинності тощо. Необхідно залучити також знання кримінологічної віктимології. До предмета якої відносять особу і поведінку жертви злочинних посягань, їх роль у генезі злочину. У кримінології роль жертви розглядається з етіологічних позицій, тобто як явище, що сприяє формуванню (випадково чи заздалегідь) злочинних проявів, і як подразник злочинної рішучості вчинення конкретного злочину. Теоретичне і практичне значення має не будь-яка поведінка або діяльність потерпілого, а тільки та, яка охоплюється поняттям «віктимність» і «віктимізація». Віктимність визначається як можливість і навіть «здатність» особи, певних груп осіб стати жертвою злочину у ситуаціях, коли такі наслідки могли б і не настати, якби жертва проявила достатню обережність, обачність, передбачення, знання криміногенної обстановки тощо. Віктимологія цим терміном позначає і певне соціальне явище, і уразливу негативну поведінку конкретної особи внаслідок комплексу чинників. Віктимізація – це перш за все придбання або збільшення віктимності на масовому або індивідуальному рівні внаслідок, з одного боку, невиконання або неналежного виконання державою конституційних приписів, а, по-друге, свідомого чи необережного порушення людиною елементарних правил безпеки [1, с. 25]. Вчення про жертву злочину розвивалося у

працях таких вчених, як: Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнєцова, Д.В. Рівман, В.О. Туляков, Л.В. Франк, О.Ю. Юрченко та ін. У віктимологічних дослідженнях групи потерпілих поділяють за статтю та з урахуванням віку. Визначають, що саме жінки та особи похилого віку є найбільш вразливими категоріями віктимізації. Особливості та навички спілкування, стереотипи поведінки, характер потреб, самооцінка впливають на розвиток життєвої ситуації в якій виникають стосунки між потерпілим і винною особою. Значний вплив на формування мотивів вчинення злочину проти особи мають емоційні переживання, почуття, породжувані як атмосферою взаємовідносин, що встановилися між винним і потерпілим у передзлочинній ситуації, так і безпосереднім впливом негативних вчинків жертви злочину. Поведінка потерпілого, його конкретні дії можуть у певних ситуаціях викликати у злочинця стан афекту, ненависті, гніву, у інших же випадках він може ігнорувати поведінку потенційної жертви, ухилитися від конфлікту з нею. Така поведінка залежить багато в чому від структури особистості злочинця, його взаємовідносин з жертвою як у передзлочинній ситуації, так і в момент вчинення злочину. Стійкість почуттів залежить, зокрема, від тривалості процесу їхнього формування, від інтенсивності негативної поведінки потерпілого [4, с.87]. Розглядаючи жінку як жертву злочинних посягань, необхідно враховувати анатомо-фізіологічні та психологічні відмінності між чоловіком і жінкою. У жінок, як правило, менші зріст, вага, розмір

мускулатури, обсяг та місткість легенів, відносно слабша і менш стійка серцево-судинна система, пульс частіший. Отже, жінка за анатомо-фізіологічними особливостями біологічно слабка, обмежена у своїх фізичних можливостях, що зумовлює її певні звички, прагнення, інтереси, які позначаються на можливих варіантах вибору поведінки, способах, мотивах дій, робить її уразливішою у конфліктних ситуаціях, під час непередбачуваного нападу чи застосування психічного насилля тощо [3, с. 13]. Особливості анатомо-фізіологічних та психічних рис зумовлюють специфіку почуттєвої, емоційної, вольової сфери життєдіяльності жінок, які за своєю природою є більш суб'єктивні та чутливі до навколишнього середовища. Реально оцінюючи власні сили, жінки практично завжди відчують страх, що паралізує їх волю і свідомість і, таким чином, обмежує жінку у виборі засобів, способів захисту

свого життя, здоров'я, статевої свободи. Безперечно й те, що певні особи, з огляду на свої психологічні особливості, а саме на такі особистісні риси, як: довірливість, необачність, необережність, агресивність, ризиковість, розкутість, розбещеність тощо, через свою віктимну поведінку найчастіше стають жертвами злочинів [2, с.183]. Роль жертв у виникненні й розвитку криміногенних ситуацій зазвичай дуже значна, тому необхідним є аналіз усіх віктимологічних чинників для правильних висновків та узагальнень. Виявлення осіб, які характеризуються віктимною поведінкою, причин злочинів та умов, що сприяли їх вчиненню, якщо вони пов'язані з особистістю і поведінкою потерпілого є основними напрямками віктимологічного запобігання злочинності.

Список літератури

1. Голіна В.В. Віктимологія як ресурс: проблеми впровадження і модернізації [Текст] / В.В. Голіна // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу» в рамках VII Всеукр. фестивалю науки 25 квіт. 2013р.: 20 років НАПрН України. – Х. : Право, 2013. – с. 24-27.
2. Кримінологічна віктимологія : навч. посібник / за заг. ред.. О.М. Джужа. – Київ : Атіка, 2006. – 352с.
3. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00. 08 / В.О. Меркулова; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 33с.
4. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08/ О.Ю. Юрченко; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 188с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

Клімбовська Е. А.,

студентка 12 групи, 5 курсу, Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОКРЕМІ КАТЕГОРІЇ ОСІБ (МАРГІНАЛИ) ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Конституційне закріплення права громадян на свободу і рівність у своїй гідності та правах, на повагу їх гідності і

заборону бути піданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи

покаранню (ст.ст. 21, 28) було і залишається пріоритетним завданням державної політики України. Хоча дані положення тільки побічно відносяться до маргіналів, оскільки насилля щодо них є сильно розповсюдженим в Україні. У даній статті я хочу розглянути віктимність проститутток, бродяг, наркоманів та алкоголіків, однак спочатку варто визначити поняття "жертви" злочину. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою, прийнята Резолюцією 40-34 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. визначає жертв злочину як осіб, яким індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальну шкоду чи суттєве утиснення їх основних прав в результаті дій чи бездіяльності, що порушують чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, які забороняють злочинне зловживання владою. Дане положення застосовується до всіх осіб, без будь-яких дискримінацій, як у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національності, сімейного стану, соціального чи етнічного походження. Щодо маргіналів, то їх аморальний спосіб життя, зниження самокритичності і самоконтролю, безпорадний стан, в якому вони перебувають майже постійно, неможливість реально оцінювати життєві ситуації і за необхідності надати адекватний опір іншим антисуспільним елементам, з якими вони перебувають у відносинах - призводить до їх перетворення на потенційних жертв. Злочини даної категорії осіб в більшості випадків направлені проти них самих. Кримінологи вказують, що збільшується інтенсивність віктимізації маргінального прошарку населення, деколи навіть важко побачити різницю між злочинцем і жертвою, якщо вони з маргінального середовища, бо обидві сторони мають практично однакові

деформації особистості і стереотипи поведінки. У нашому суспільстві 80% осіб стають жертвами злочинів, у вчиненні яких вирішальну роль грають їх віктимні дії: проституція, пияцтво, наркоманія чи бродяжництво. Близько 90% згвалтувань вчиняється за обставин алкогольного або наркотичного сп'яніння як злочинця, так і його жертви, а в 70% випадків алкоголь чи наркотики вживались спільно. Коли мова йде про маргіналів, то тільки випадок вирішує, хто стане жертвою, а хто злочинцем. Проблемним є те, що проституція, алкоголізм, наркоманія і бродяжництво не існують ізольовано, а поєднуються між собою та з іншими соціально-негативними явищами. Вищеназвані явища можуть існувати не лише на ґрунті аморальної спрямованості особи, а й через несприятливий збіг життєвих обставин, що у сукупності призводить до виникнення кримінальних конфліктів, що продукують вчинення злочину. Віктимізація даних осіб визначається самим станом, провокуючою поведінкою. Оцінка їх поведінки як потенційної жертви свідчить, що вона може бути не тільки аморальним вчинком, а й правопорушенням. У маргіналів високою є вірогідність стати жертвою злочину, і вона підвищується не тільки за наявності певних якостей людини, але залежно від місця, часу і стану, в якому жертва перебуває, від низки умов, які становлять загалом сукупність віктиміногенної обстановки. Особи даної категорії постійно перебувають у кримінальній обстановці тому їх ймовірність стати жертвою злочину надзвичайно висока. Антисуспільна поведінка повій, алкоголіків, бродяг та наркоманів спричиняє несприятливе формування

особи, у подальшому, за певних умов, штовхаючи на конфліктні ситуації кримінального характеру, в яких, як наслідок, можна стати і злочинцем, і жертвою. Дані особи стають жертвами різноманітних правопорушень, але найбільшу вагу становлять злочини проти життя і здоров'я осіб (варто тільки згадати про Джека Потрошителя чи Челябінського "санітара", який "очищав" місто від алкоголіків); у сфері обігу наркотиків; проти громадського порядку та моральності (наприклад, хуліганство є "улюбленим" злочином осіб у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння), проти статевої свободи ("послуги", що надають повії є сферою для розгортання статевих злочинів) та проти власності. Нагальною проблемою є протистояння зростанню рівня злочинності і в даній сфері, і загального. Я вважаю, для початку провести запобігання і боротьбу з маргінальними явищами взагалі. Заходи щодо цього можна поділити на організаційно-політичні (підготовка комплексної програми із запобігання алкоголізму), економічні заходи (упорядкувати торгівлю алкогольними напоями; встановити певні "громадські" роботи для бродяг); культурно-виховні (підносити рівень духовності населення,

створити "індустрію дозвілля") та заходи пропагандистського характеру (підключити ЗМІ до популяризації здорового способу життя, сімейних і духовних цінностей; запровадити спеціальні курси у школах та ВНЗ по боротьбі з даними явищами). Заходи запобігання проституції будуть ефективними лише тоді, коли проблеми сім'ї, жінки, дитини стануть пріоритетними у державі і суспільстві, тобто важливим напрямком мають бути саме загальносоціальні заходи покращення умов жінок та їх сімей. Самотнім матерям і багатодітним сім'я слід надавати "реальну" матеріальну допомогу, у зв'язку з безробіттям необхідно розробити спеціальні програми з працевлаштування жінок, щоб вони не шукали легких грошей у сфері проституції. На мою думку, рівень маргіналізації регулює загальний рівень злочинності. Підвищення першого - веде до зростання іншого. Тому для запобігання стрімкому зростанню рівня злочинності потрібно запобігти поширення таких негативних суспільних явищ як алкоголізм, бродяжництво, наркоманія та проституція.

Список літератури

1. Барановский Н.А. Антидевиантная политика: теория и социальная практика. Н.А. Барановский . Минск: Беларус. наука, 2011. - 271 с. Режим доступу: <https://books.google.com.ua/booksid>
2. Бучацкая О. Виктимологическая характеристика преступности бездомных лиц / Бучацкая О. // Закон и жизнь. - 2013. - №9/2. - С. 49-52. - Режим доступу: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/9-2/13.pdf>
3. Іваненко Ю. Л. Механізм поведінки осіб, які займаються бродяжництвом при вчиненні злочину: взаємовідносини жертви та злочинця / Ю. Л. Іваненко // Право і суспільство. - 2012. - № 6. - С. 175-178. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pis_2012_6_39.pdf.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова

Конончук С.Г.,
студентка 5 курс 2 група, Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого м. Харків

ЖЕРТВИ ВБИВСТВ І ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Зростання рівня злочинності в країні завжди було актуальною проблемою. Не менш гостро це питання стоїть і зараз: як через сталу проблематику, так і через виникнення нової. Йдеться про зростання рівня злочинності серед неповнолітніх. Особливе занепокоєння викликає кількість вбивств та тяжких тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми, що актуалізує проблему пошуку причин такої злочинної поведінки. Це може розглядатися через призму особистості злочинця, соціальних аспектів і т.д., а також – через особливості передзлочинної поведінки самої жертви в мотиваційно-спонукальному контексті. В аспекті розмежування передзлочинних поведінкових особливостей злочинця і жертви слід зазначити, що неповнолітні – досить вразлива категорія населення з усіх точок зору. Особливо це стосується психічних та психологічних аспектів. Так, стосовно стану психічного здоров'я неповнолітніх злочинців дослідження свідчать про зв'язок насильницької злочинності підлітків з їх психічними аномаліями в межах осудності. Важливо також і те, що приблизно у 60% випадків момент виникнення злочинного наміру у підлітків виникає раптово – інколи, достатньо дрібниці аби вчинити тяжкий злочин. Також, однією із тенденцій тяжкої насильницької злочинності неповнолітніх є її груповий характер – майже третина вбивств і тяжких тілесних ушкоджень вчинена саме групою осіб[1]. Таким чином, якщо із причинно-поведінковими рисами

неповнолітнього злочинця до злочину все більш-менш зрозуміло, то щодо ролі й особливостей поведінки (зокрема віктимної) жертви виникають певні питання. В площині двох домінуючих тез, що в одних випадках жертва, на переконання злочинця, поводить себе абсолютно нейтрально, а в інших – провокативно, важливо зрозуміти за якими критеріями (елементами особистісного аспекту індивідуальної віктимності) неповнолітній злочинець обирає свою жертву. Для того, щоб окреслити пріоритетні для неповнолітнього злочинця критерії вибору було проведено дослідження серед засуджених за статтями 115 та 121 Кримінального Кодексу України у виправній колонії для неповнолітніх. Так, було встановлено, що потерпілими від насильницької злочинності неповнолітніх у 61% випадків є чоловіки, у 39% – жінки. Вік потерпілої особи: до 18 років – 74%; від 18 до 40 років – 22%; понад 60 років – 4%. Також, потрібно зазначити, що 52% респондентів раніше не були знайомі із своєю жертвою, 35% були раніше знайомими і конфліктували, 13% – мали нейтральні відносини. Важливо також і те, що 61% засуджених вважає, що саме потерпілий винний у тому, що стався злочин. Найбільш поширеним критерієм вибору потерпілого зазначений стан алкогольного сп'яніння (33%); те, що на вигляд у жертви мали б бути гроші

(27%); фізична слабкість потерпілого(фізичні вади тощо) (20%); молодший за віком (13%); жертва була похилого віку, а отже не чинитиме опір (7%). Цікавими є результати відповідей на запитання про поведінку жертви до вчинення злочину – жертва ніяких дій не робила, вела себе нейтрально(39%); жертва ображала злочинця або його друзів(18%); жертва першою розпочала бійку(17%); була заможною(13%); змушувала робити підлітка те, чого він не хотів, глузувала над ним (9%); вела себе безпорадно(фізичні вади, похилий вік тощо) (4%). У 52% випадків жертва намагалася поговорити із злочинцем, коли зрозуміла його наміри; у 22% – не намагалася, бо дуже злякалася; у 13% – одразу почала кричати, кликати на допомогу; у 13% – благала не вчиняти злочин. Щодо поведінки жертви під час вчинення злочину, то у 52% випадків вона намагалася поговорити із підлітком; у 35% – злякалася, кричала про допомогу, панікувала; у 13% – вступила в бійку (оборонялася). Причини тяжкої насильницької злочинності неповнолітніх включають негативні явища досить широкого спектру – від загальних причин до безпосередніх, особливу увагу серед яких слід звернути на віктимність жертви. На основі вищезазначеного дослідження доцільним буде скласти так званий «віктимологічний портрет» жертви неповнолітнього злочинця. По-перше, щодо статі, віку і стосунків із жертвою у

неповнолітніх немає пріоритетних «вподобань» – все залежить від конкретного випадку, але в цілому підліток впевненіше себе почуває, коли його жертва молодша, слабша. По-друге, особливістю жертви є те, що вона схильє вибір злочинця на свою користь навмисними легковажними, необачними діями – алкогольне сп'яніння, демонстрування достатку тощо, при тому, що менший відсоток жертв обирається неповнолітніми за статичними критеріями(вік, фізична слабкість і т.д.). По-третє, саме провокативна поведінка жертви у більшості випадків викликає агресію підлітка та раптовий умисел вчинити злочин. По-четверте, з даних дослідження випливає, що урівноважена поведінка жертви під час вчинення злочину, як-от намагання поговорити із злочинцем, як правило, не дає позитивних результатів – інколи, це викликає ще більшу агресію,– підліток все-таки доводить злочинний намір до кінця. Отже, згідно з даними дослідження, у близько 61% випадків тяжких насильницьких злочинів неповнолітніх мала місце віктимність жертви, що стає підтвердженням вагомого впливу віктимних ознак жертви на вибір їх неповнолітніми злочинцями і, відповідно, ріст злочинності серед підлітків взагалі.

Список літератури

1. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми / за загред. чл.-кор. АПрН України В.В. Голіні.- Х.: «Кроссруд», 2007.- 156с.

Науковий керівник – докт. юрид. наук, проф. Б. М. Головкін

Криштопа К.В.,
студентка 5 курсу, 20 група, інститут
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ЖЕРТВА ТЕРОРИЗМУ: ГРУПОВА І ІНДИВІДУАЛЬНА

Тероризм – це складне, багатогранне, негативне соціально – правове явище, яке сьогодні як ніколи набирає обертів. Він має масштабну рушійну силу, несе небезпеку для кожного, хто опиниться поруч. Проблема набула особливої актуальності нині, коли відбувається ескалація тероризму в світі. Для України тероризм – одне з найактуальніших питань сьогодення, адже тільки за січень-вересень 2015 року, за даними Генеральної Прокуратури України, було зареєстровано 1179 терористичних актів, що примушує замислитись над питанням захисту осіб, які стали жертвами тероризму. Оскільки тероризм – це глобальне явище, його вивченню присвячено багато робіт видатних науковців, серед яких Ю. Хабермас, Д. Александров, В. Андросюк, В. Ф. Антипенко, В. О. Глушков, Н.А. Зелінська та багато інших. Однак у вітчизняній науці майже не приділяється увага феномену віктимності цього явища, хоча вивчення цієї теми могло б допомогти у попередженні та боротьбі з тероризмом. До жертви злочину варто відноситись, як до фактора, який генетично та динамічно впливає на вчинення злочину. Як зазначає Корсун С. І.: «Терористична віктимність – це соціально-психологічний феномен, що притаманний кожній особистості.» Терористична віктимність поєднує 2 елементи: особистісний і ситуативний, тобто можна сказати, що це здатність і схильність за певних обставин стати жертвою терористичного акту. Віктимізація

відбувається як на одиничному, так і на масовому рівні, тому віктимність поділяють на індивідуальну та групову. У більшості кримінологічних досліджень ідеться про індивідуальну віктимність. Але тероризм, здебільшого, спрямований на конкретну групу жертв і йому притаманна групова. Групова віктимність виступає як специфічна колективна схильність окремих категорій населення, що мають спільні демографічні, соціальні, психологічні, професійні, культурологічні ознаки за певних обставин порівняно частіше наражатися на небезпеку заподіяння злочинної шкоди. Реальність така, що практично кожна особа в будь якій точці світу може стати жертвою тероризму. Слід враховувати і те, що особа стає вразливою і в кінцевому результаті віктимізується, як правило тому що є членом якоїсь групи. При цьому попередити потенційну віктимізацію, тобто реалізувати цілі віктимологічної профілактики, вона може не рідко тільки за допомогою тієї групи, до якої себе відносить. Так як про явище групової віктимності, на сьогоднішній день, майже не існує інформації, його дослідження залишається актуальним. Саме його вивчення надасть змогу виявити найбільш уразливі групи населення, що дозволить мінімізувати кількість можливих жертв тероризму.

Список літератури

1. Корсун С. І. Психологічні засади терористичної віктимності. / С. І. Корсун // Юридична психологія. – 2015. – Вип. 1. – С. 189 – 197.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Психологічні аспекти віктимізації. / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2013. – Вип. 4. – С. 6-13.
3. Вишневецкий К.В., Трофименко С.В. Международный терроризм: виктимологический аспект. / К.В. Вишневецкий, С.В. Трофименко // Наук. вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2012. – Вип. 1. – С. 416 – 425с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. В. В. Пивоваров

Новосад Р.М.,

студент 5 курсу, 8 групи, Інституту
підготовки кадрів для органів
прокуратури України Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВИ, ЯК ФАКТОР, ЩО СПРИЯЄ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНУ

Проблема злочинності в Україні в наш час постає гостріше ніж будь коли. Незважаючи на науковий прогрес та вдосконалення засобів розслідування, злочини як вчинялися так і вчиняються в неймовірних масштабах. В спробах вивчити особу злочинця, його поведінку та мотиви, вітчизняні науковці довгий час ігнорували особу жертви, не надаючи їй достатньої уваги. Жертва розглядалася лише як учасник кримінального процесу, тобто особа яка постраждала від злочину морально, фізично чи матеріально. Віктимологія - напрямок кримінології, що вивчає кількісні та якісні характеристики жертв злочинів, закономірності їхніх взаємовідносин зі злочинцями, з метою вдосконалення форм і методів запобігання злочинності. Чим більше ми починаємо вивчати даний напрям, тим більше розуміємо, що жертва відіграє значну роль в формуванні та здійсненні злочину. У віктимології існує термін віктимність, тобто така соціально-психологічна сукупність рис особи, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання. Треба зауважити, що віктимність - це якісний показник: чим вища віктимність особи, тим більша ймовірність того, що вона стане жертвою злочину. Віктимність конкретної особи - це об'єктивно притаманна людині здатність, схильність стати за певних обставин жертвою злочину. Індивід не придбав віктимність у процесі життєдіяльності, а є віктимним з моменту народження та до смерті². Жертві може бути завдано шкоди й у результаті її необачливих дій, неправильної оцінки ситуації, а через це й неправильної поведінки. До ситуацій, коли в результаті поведінки жертви створюється об'єктивна можливість вчинення злочину, належать також відсутність необхідної

реакції на злочинні чи інші негативні дії, не вчинення опору діям злочинця. Віктимна поведінка може бути необережною, ризикованою, провокаційною, об'єктивно небезпечною для самого потерпілого й у результаті чого може сприяти створенню криміногенної ситуації, а в деяких випадках і вчиненню злочину. Матеріали досліджень і дані кримінально - правової статистики свідчать, що значна кількість протиправних діянь зумовлені поведінкою самої жертви злочину, а саме: - особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями у звичайній ситуації; - недбалістю ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності та збереження майна; - небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, що вже мали місце стосовно неї; - легковажним ставленням до правил, які покликані охороняти суспільний порядок і безпеку; - участю в незаконній угоді; - провокаційною поведінкою². Метою даної роботи є популяризація того факту, що особа жертви та її поведінка, як активна, так і пасивна, безпосередньо впливають на вчинення злочину. Пропонується більш глибоке дослідження певних аспектів поведінки жертви, що в подальшому може стати причиною вчинення протиправних діянь. Вважаємо за доцільне приділи більше уваги особі жертви при кваліфікації злочину та винесення вироку судом. Злочинність становить велику проблему для нашого суспільства, а тому до її вивчення потрібно підходити з різних сторін.

Список літератури

1. Віктимологічна характеристика потерпілих від корисливих насильницьких злочинів / Б. М. Головкін // Питання боротьби зі злочинністю . – 2010 . – Вип.20 . – С. 109-121.
2. Туляков В.А. Виктимология. Социальные и криминологические проблемы/ В.А Туляков. – Одесса: Юрид. лит., 2000. – с. 131, 143.
3. Кримінологія: Загальна та особлива частини: підручник /І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.:Право, 2009. – с. 50-51.

Науковий керівник – асист. К.С. Ізосімова

З М І С Т

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Гетьман А.П.	доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.....	3
--------------	---	---

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Селіванова О.І.	Перспективи розробки проблеми корупційної віктимності.....	4
Рябокін О.М.	Віктимність жертв «злочинів ненависті».....	6
Погосян Л.А.	Віктимологічна характеристика потерпілих від вуличних злочинів.....	7
Бульба І.В.	Віктимологічна профілактика злочинів, жертвами яких є жінки.....	10
Силкіна А.О.	Жертва злочину в місцях позбавлення волі.....	12
Дмитренко К.В.	Як не стати жертвою комп'ютерних шахраїв.....	13
Клочко Т.Ю.	Вплив неврозів на віктимну поведінку.....	15
Гапуненко А.В.	Victim blaming: причини та наслідки для суспільства.....	17
Князюк А.С.	Жінка як особливий об'єкт злочинів насильницького та корисливого спрямування.....	19
Кібальник С.О.	Віктимологічна характеристика торгівлі людьми.....	20
Білоус В.П.	Особливості віктимологічної профілактики корисливо- насильницьких злочинів щодо неповнолітніх.....	22
Борис Т. Т.	Сучасні проблеми віктимізації.....	24

ВІКТИМОЛОГІЯ НАСИЛЬСТВА

Авдеева Н.С.	Віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення волі.....	26
Антонюк Д.О.	Проблеми віктимологічного запобігання злочинності в Україні.....	27
Артеменко О. М.	Кримінологічна характеристика жертв «злочинів ненависті» в Україні.....	29
Беззубенко С. Ю.	Причини провокуючої поведінки потерпілої особи.....	31
Безрук В. С.	Віктимологічна профілактика злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством у сім'ї.....	33
Беренда А.І.	Жертви побутового насильства: кримінологічні засади та запобігання.....	34
Бочарова К.А.	Віктимологічне запобігання вуличній злочинності.....	36
Булана І.О.	Віктимологічна профілактика насильства.....	38
Буданцева В.О.	Щодо віктимної поведінки чоловіка як жертви сімейного насильства.....	40
Брус К.Ю.	Щодо віктимної поведінки потерпілих від «злочинів ненависті» на ґрунті ксенофобії.....	41
Бурба М.В.	«Вина» жертви злочину.....	43
Васильченко А.В.	Віктимологічні елементи у запобіганні злочинам проти законної журналістської діяльності.....	44
Гетьман А.Д.	Особливості віктимної поведінки жінки як жертви зґвалтування.....	46
Глуговський С.Б.	Вирішення психологом кризової ситуації як захід віктимологічної профілактики насильницьких злочинів...	48
Грабко М.К.	Жертви сімейно-побутових злочинів.....	49
Григор'єв С. В.	Віктимологічні заходи запобігання насильству в сім'ї.....	51

Демків Г.А.	Кримінологічне вивчення особистості насильника у вчиненні сімейних злочинів.....	52
Довгий В.А.	Віктимологічна характеристика насильницьких злочинів на футбольних аренах.....	54
Дробчак Л.В.	Віктимна поведінка жертви серійного вбивці.....	56
Захарків Ю.А.	Віктимологічне запобігання «злочинам ненависті».....	57
Іжевський Р.П.	Інкасатор як жертва злочину.....	59
Калікіна Г.К.	Заходи віктимологічної профілактики некорисливих насильницьких злочинів	61
Каманіна В.І.	Віктимологічна профілактика та її значення в зниженні віктимності населення.....	63
Каратаєв Д. В.	Окремі аспекти віктимної поведінки жертв вуличного насильства.....	65
Ковтун А.С.	Віктимна поведінка жертви «злочинів ненависті».....	66
Кудрявцева Г.О.	Чоловік – жертва сексуального насильства.....	68
Левчук Є.М.	Злісний порушник установленого режиму відбування покарання – жертва злочину чи потенційний злочинець?.....	70
Михайловин Д.В.	Віктимологічна профілактика.....	72
Моргалюк О.В.	Віктимність жертв згвалтування.....	73
Моренець І.А.	Віктимологічна профілактика як спосіб запобігання злочинності.....	75
Муратова Т.А.	Віктимологічна характеристика жертв тероризму.....	76
Орлюк Ю.М.	Віктимологічна профілактика злочинів, учинених щодо жінок.....	78
Перець О. В.	Занедбаний стан міста як детермінанта масової віктимізації.....	80
Переяславська О.С.	Міжнародні стандарти правового захисту жертв «злочинів ненависті».....	82
Пилипенко О.О.	Віктимна поведінка потерпілого при вчиненні злочину та призначенні покарання: теорія і практика.....	83
Приймак Н.О.	Вплив взаємозв'язків злочинця та жертви на механізм злочинної поведінки.....	85
Селянинова О.О.	Віктимологічне запобігання злочинності засобами формування архітектурного простору.....	87
Скрильник В.М.	Рикошетні жертви та їх віктимність.....	88
Сорока М. М.	Окремі особливості терористичної віктимності.....	90
Таран В.Д.	Віктимологія злочинів проти статевої свободи і недоторканості особи в установах виконання покарань... ..	92
Тележенко С.Р.	Батьки як жертви злочинів дітей.....	93
Цибульська А.С.	Віктимність персоналу кримінально-виконавчих установ... ..	95
Чернева С.В.	Віктимологічна профілактика перешкоджання професійній діяльності журналістів.....	96
Чугай В.К.	Насильницькі злочини у сімейно-побутовій сфері проти неповнолітніх.....	99
Шаврін А.О.	Віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю у місцях позбавлення волі.....	100
Шара Ю.В.	Віктимологічна профілактика як складова системи профілактики злочинів.....	102
Шкробець Є.Ф.	Віктимологічна профілактика сімейного насильства при здійсненні адвокатської діяльності.....	104
Штик О.В.	Віктимологічна характеристика жертв «злочинів ненависті».....	105
Юрченко О.Ю.	Віктимологічне запобігання злочинності в контексті аналізу обстановки вчинення злочину.....	107
Ярусевич Є.Ю.	Віктимна поведінка потерпілого та провокація насильницького злочину.....	109

ГЕНДЕРНА ТА ВІКОВА ВІКТИМОЛОГІЯ

Бей Я. В.	Чоловіки як жертви насильства в сім'ї.....	111
Бизова А.М.	Діти як жертви насильства в сім'ї.....	112
Борщ А.А.	Жінка – жертва домашнього злочину.....	114
Волкова А.С.	Віктимогенність шкільного середовища як чинник соціальної дезадаптації особистості.....	116
Воробей Ю.А.	Психічна депривація неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів.....	117
Гаврилик Н.О.	Віктимологічна профілактика серед неповнолітніх.....	119
Горбатюк М.А.	Діти як жертви впливу Інтернету.....	120
Гриньків Р.Я.	Щодо віктимності людей похилого віку.....	122
Губанова А.В.	Зарубіжний досвід щодо заходів віктимологічної профілактики і реабілітації жертв злочинів. Перспективи їх застосування в Україні.....	124
Демідова А.А.	Віктимна поведінка осіб похилого віку.....	126
Дупин В.М.	Віктимна поведінка жінки як жертви злочину.....	127
Журавльова І.О.	Причини віктимності неповнолітніх.....	129
Зороглян А.Є.	Кримінологічна характеристика віктимізації осіб похилого віку.....	130
Кідіна Н.В.	Деякі аспекти віктимологічної профілактики злочинності неповнолітніх.....	132
Кинтікова М.В.	Віктимологічний аналіз жертви дитячої порнографії.....	134
Кльоц К.Б.	Особливості віктимної поведінки неповнолітніх.....	135
Ковтун К.О.	Щодо віктимності неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів.....	137
Кравченко К.О.	Особливості віктимної поведінки неповнолітніх.....	139
Кришталєва О.В.	Діти як жертви насильства в сім'ї.....	141
Кулик Л.С.	Віктимність неповнолітніх та її профілактика.....	143
Ларва М.В.	Віктимологічна характеристика осіб похилого віку.....	144
Лисишина В.І.	Психологія віктимності жертви.....	146
Мельниченко А.В.	Проблеми збільшення насильства над жінками у сучасному суспільстві.....	148
Міхно Д. Ю.	Профілактика віктимності неповнолітніх.....	149
Мойсєєва В. О.	Особливості віктимної поведінки дітей в мережі Інтернет.....	152
Мудраченко Д. О.	Особі похилого віку як жертви злочину та їх віктимна поведінка.....	153
Нероза А. К.	Неповнолітні як жертви насильницьких злочинів.....	155
Нікітенко В.О.	Віктимність військовослужбовців.....	156
Оганісян А.Г.	Віктимність осіб похилого віку.....	158
Перестюк О.О.	Особливості віктимності неповнолітніх.....	160
Покліпач А.А.	Роль віктимної поведінки жертви у вчиненні злочинів неповнолітніми.....	161
Попкова Є.А.	Щодо віктимізації осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.....	163
Пулик Л.М.	Типові віктимологічні ситуації жінки як жертви насильницького злочину.....	165
Радіонова А.О.	Підвищений рівень віктимності жінок, які займаються проституцією, як жертв некорисливих насильницьких злочинів.....	167
Самчук Р.А.	До питання проблем кримінологічної віктимології.....	168
Саруханова К.А.	Гендерне насильство: кримінально-правові та віктимологічні аспекти.....	169
Сергієнко А.А.	Віктимна поведінка жінки як жертви статевого злочину...	171
Сердюк Д.В.	Деякі аспекти боротьби із дитячою порнографією.....	173

Середа І. Л.	Роль віктимної поведінки жертв торгівлі людьми.....	175
Симкіна А.Є.	Діти як жертви насильницьких злочинів у сім'ї.....	176
Скоморівська М.Б.	Віктимність осіб похилого віку при вчиненні проти них злочинів.....	178
Смирнова К.М.	Щодо питання віктимізації дітей у сім'ях.....	180
Стебаєва Г. І.	Юридична освіта як чинник активної віктимної поведінки.....	182
Столярчук Т.П.	Деякі аспекти віктимної поведінки неповнолітніх.....	184
Токмань В.М.	Особи похилого віку як жертви корисливих злочинів.....	185
Філіпський Д.П.	Особи похилого віку як жертви злочинів.....	187
Хромих М.О.	Особливості віктимності жінок.....	189
Цололо В.В.	Віктимність неповнолітніх: причини, наслідки, профілактика.....	190
Чорноус Ю.О.	Віктимність безпритульних та бездоглядних дітей.....	192
Шипенко М.С.	Віктимна поведінка неповнолітніх жертв злочинів.....	193
Ширченко Т.М.	Щодо питання віктимності осіб похилого віку.....	195
Шутова А.А.	Неповнолітні як жертви зґвалтування.....	196
Южека Р.С.	Особливості розвитку науки віктимології та її місце в сучасній кримінології.....	197

ВІКТИМОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ КОРИСТІ

Агеєнко А. В.	Деякі питання віктимологічного запобігання корисливим злочинам.....	200
Бабич Ю.В.	Віктимологічні аспекти шахрайства.....	201
Барабаш І.Ю.	Деякі питання віктимологічного запобігання корупції.....	203
Безштанкін Є. В.	Віктимологічні проблеми кіберзлочинності.....	204
Винник В.В.	Жертви інтернет-шахрайства.....	206
Волошин В. С.	Віктимологічні аспекти крадіжок, пов'язаних із проникненням у приміщення, та окремі питання щодо їх профілактики.....	207
Галушка Б.О.	Віктимологічна характеристика жертв шахрайств.....	209
Голубєва О.В.	Жертви кіберзлочинів.....	211
Гончаренко І. М.	Віктимологічне запобігання кишеньковим крадіжкам.....	212
Зайцев Д.В.	Віктимність жертв транскордонної торгівлі людьми.....	214
Каряка Д.Ю.	Чинники віктимізації потерпілих від транскордонної торгівлі людьми.....	216
Колб О.Г.	Віктимологічні аспекти незаконного заволодіння транспортними засобами.....	217
Колб С.О.	Віктимологічна профілактика корупційних злочинів.....	219
Лисицька Т.Г.	Проблемні аспекти кримінологічної характеристики жертв кіберзлочинності.....	220
Литвяк В.В.	Віктимна поведінка у соціальних мережах жертв злочинів проти власності.....	222
Оборська О.А.	Віктимологічна характеристика жертв злочинів проти власності.....	224
Овчаренко І. М.	Потерпілі від крадіжок, вчинених неповнолітніми: віктимологічний аспект.....	226
Павлишин К.О.	Професійна віктимність інкасатора.....	227
Підгрушний А.В.	Деякі аспекти віктимології кіберзлочинів.....	229
Репа С.О.	До питання віктимності у сфері комп'ютерних злочинів.....	230
Романюк А. А.	Роль віктимної поведінки жертв торгівлі людьми.....	232
Середа І. Л.	Віктимологічна характеристика жертв грабежів і розбоїв.....	233
Сіренюк Р.В.	Шахрайство із банківськими картками: окремі питання віктимологічної профілактики.....	235
Терещенко К.В.	Віктимність жертв незаконної торгівлі органами та	
Трохименко М.		

	тканинами людини.....	237
Чернишов Г.М.	Деякі аспекти віктимологічної профілактики фінансового шахрайства в інвестиційно-будівельній сфері.....	239
Шагірманов Д.О.	Деякі питання віктимологічного запобігання кіберзлочинності.....	241
Щербакова К.Я.	Віктимологічне дослідження жертви шахрайства.....	242
Білецький А.В.	Психофізична природа віктимності.....	244
Білоножко Ю. В.	Віктимна поведінка особи жертви статевих злочинів.....	246
Головко О.М	Інформаційна віктимізація як передумова формування соціального дискурсу.....	248
Зелінський В.І.	Неправомірна віктимна поведінка потерпілого як одна із підстав вчинення злочину.....	250
Карташов І. В.	Віктимологічна характеристика особи жертви.....	252
Касютіна А.Ю.	Загальні аспекти віктимності жінок.....	253
Клімбовська Е. А.	Окремі категорії осіб (маргінали) як жертви злочину.....	254
Конончук С.Г.	Жертви вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми.....	257
Криштопа К.В.	Жертва тероризму: групова і індивідуальна.....	259
Новосад Р.М.	Віктимна поведінка жертви, як фактор, що сприяє вчиненню злочину.....	260

Наукове видання

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВІКТИМОЛОГІЇ

*Матеріали Всеукраїнської конференції
для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів,
присвяченої 50-річчю з дня заснування кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права*

м. Харків, 12 листопада 2015 року

Матеріали друкуються в авторській науковій та літературній редакції

Редакційна колегія: д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін,
канд. юрид. наук, доц. С. Ю. Лукашевич,
канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Юрченко

Відповідальний за випуск Б. М. Головкін

Оригінал-макет виготовлено на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77, ауд. 89)

Підписано до друку ____ 11.2015 року. Формат ____ . Обсяг
Наклад ---- примірників. Замовлення № --- . Видавець